

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MODERN DEVLETTE MEŞRU
GÜÇ KULLANIM TEKELİ VE POLİS GÜCÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Taha KURT

Danışman

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN

MAYIS-2018

Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MODERN DEVLETTE MEŞRU
GÜÇ KULLANIM TEKELİ VE POLİS GÜCÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Taha KURT

Danışman

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN

MAYIS-2018

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN danışmanlığında Taha KURT tarafından hazırlanan “Modern Devlette Meşru Güç Kullanım Tekeli ve Polis Gücü” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

30.05.2018

(İmza)
Prof. Dr. Ahmet BİLGİN (Başkan)

.....

(İmza)
Dr. Öğr. Üyesi Adnan KÜÇÜK

.....

(İmza)
DR. Öğr. Üyesi Akif TÖGEL

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Modern Devlette Meşru Güç Kullanım Tekeli ve Polis Gücü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

30.05.2018

Taha KURT

ÖN SÖZ

Modern devlet yurttaşlarının gündelik yaşamına yoğun bir şekilde müdahale edebilen devasa bir organizasyondur. Modern devletin bu özelliği siyasi, ekonomik, teknolojik ve askeri gelişmişlikle yakından ilgilidir. Siyasal iktidarlar toplum üzerinde denetim ve tahakkümlerini tesis ederken teknolojik ilerlemenin sağlamış olduğu gözetleme yeteneğinden işlevsel bir biçimde faydalanır. Yöneticilerin yerel araçlar vasıtasıyla toplumsal denetim kurmaktan vazgeçip doğrudan denetim ve kontrole geçtiği noktada, siyasal iktidar toplum üzerinde yoğun bir şekilde nüfuz edebilme fırsatını yakalamıştır.

Devletlerin toplum üzerinde hakimiyet kurma süreçlerinde kullandığı esas kuvvet polistir. Polis gücü kurulduğu günden bu yana siyasal iktidarların toplumu kontrol altına almasında görev alan en kritik araçlarından biri olmuştur. Günümüzde gözden kaçırılıyor olmasına rağmen, siyasal iktidarlar sahip olduğu yetenekler ve olanaklar vasıtasıyla toplumsal hayatta bireylerin yaşam alanlarına müdahale ederken, bunu müthiş bir gizlilik içinde yerine getirmektedir. Çoğu zaman vatandaşlar polisin yapmış olduğu birçok eylem ve işlemi hukuk veya kanunların uygulaması olarak algılar. Aslında, yürütülen polislik faaliyetleri sadece kanunların uygulaması anlamına gelmemektedir. Diğer bir anlatımla, her polislik pratiği kanuna, hukuka ve temel insan haklarına uymayabilmektedir. Normal koşullarda polisin yapmayacağı birçok eylem devlet aygıtının ona temin etmiş olduğu “kanun uygulaması” zırhıyla pratiğe geçmektedir.

Modern devletin bürokratik yapılanmasında siyasal yöneticilerle organik bağlara sahip olan polis kurumu, çoğu zaman kamu düzeni, suçların önlenmesi, suçluların yakalanması gibi argümanlarla polislik faaliyetlerini meşrulaştırır. Dolayısıyla, sahip olduğu organik bağları itibariyle, polis son derece siyasal bir kurumdur. Tarihsel olarak yöneticiler ile elitlerin çıkarlarını tehdit eden kesimlerin pasifleştirilmesinde, kapatılma kurumlarında kontrol altına alınmasında polis aktif rol oynamıştır. Modern devletin bürokratik gücüne dayanarak sınırları içerisinde yapmış olduğu en büyük soykırımlar, insanlık felaketleri polis eliyle organize edilmiştir. Nazilerin Yahudi

soykırımı, Ruanda katliamı gibi vahşetler dikkat çekici bir şekilde polis eliyle gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, günlük yaşamda polisin dayak atma, işkence gibi çoğu eylemi hukuk dışı olmasına rağmen gözardı edilebilmektedir. Dolayısıyla, toplumsal yaşamın merkezinde bu kadar önemli bir konuma sahip olan bir kurum işlenmeye değerdir. Bu çalışmada sosyopolitik alanda böylesine kritik rol üstlenen bir kurum olarak polisin devlet aygıtıyla birlikte köklerine inerek gayet alışılmış, ülfet peyda etmiş faaliyetlerinin sorgulanması için tarihsel ve siyasal süreçte bağlantılarına bakmaya çalıştık.

Tezin hazırlanışında yapmış olduğu katkılarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Ahmet BİLGİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Taha KURT
KRIKKALE-2018

ÖZET

Kurt, Taha “Modern Devlette Meşru Güç Kullanım Tekeli ve Polis Gücü”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018.

Modern devlet ve onun polis gücü, pre-modern devlet dönemlerinde siyasal iktidarların yapısını ve bunları ortaya çıkaran dinamikleri incelemekle daha iyi anlaşılabilir. Bu çalışmada modern devlet öncesini anlamak adına, birinci bölümde avcı-toplayıcı insanların yerleşik hayata geçerek oluşturduğu topluluklardan başlayarak ilk siyasal topluluklar olarak kent devletleri işlenecektir. Akabinde, düşünürlerin geliştirmiş olduğu tezler ışığında devlet kuramına, siyasal düşünüşe bakılacaktır. Kent devletlerinden sonra imparatorlukları meydana getiren dinamiklere bakılıp ardından feodalizm siyasal, toplumsal ve ekonomik açılardan incelenecektir. Aynı zamanda, dünyevi ve ruhani iktidar mücadelelerinde çekişen güçler olarak Kilise-Krallık mücadeleleri üzerinde durulacaktır. Ortaçağ’da meydana gelen ticaretin canlanması, kentlerin büyümesi ve burjuvaların doğuşu üzerinde durulacaktır. Bu bölümde yapılan incelemeler, modern devletin hangi temeller üzerine kurulduğunu izah etmek açısından değerlidir.

İkinci bölümde, modern devlet kuramının gelişmesinde etkili olan düşünürlere - Machiavelli’den Rousseau’ya- bakılacak ve modern devletin en temel unsurları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda değişen dinamiklerle beraber Tanrı-Kilise’nin etkisinden kurtularak meşruiyet temeli değişen laik-seküler, merkezileşmiş bürokratik devlet anlayışına bakılacaktır. Bunlara ek olarak modern devletin kuruluşunda para ve savaş merkeze alınarak modern devletin inşa süreçleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde, modern devletle birlikte ortaya çıkan meşru güç kullanımı ve devletin meşru fiziksel gücünü kullanan polis gücü üzerinde durulacaktır. Polisi anlamak adına, modern devletle beraber ortaya çıkan yönetim mekanizmalarına ayrıntılı olarak bakılacaktır. Bu bağlamda, doğrudan ve dolaylı yönetim, gözetleme,

despotik ve altyapısal iktidar, biyo-iktidar ve disiplinsel iktidar kavramlarıyla polis ilintilendirilecektir. Polisin ortaya çıkış süreçlerinde ordu ile olan ilişkisine ve ayrışmasına dikkat çekilecektir. Polis gibi bir kuruma sahip olma yeteneğini kazanan modern devletin polis gücünü doğuran ve yönlendiren dinamiklerine bakılacaktır. Bu minvalde, Anglo-Sakson ve Kıta Avrupa'sı geleneklerinden hareketle polisin siyasal, bürokratik alanla ilişkilerine, üstlendiği görevlere, daha çok kime ve neye hizmet ettiğine bakılacaktır.

Sonuç bölümünde modern devlet ve polisin doğurmuş olduğu sonuçlar üzerinden bir değerlendirme yapılarak çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar kelimeler : Modern Devlet, Polis Gücü, Meşru Güç Kullanım Tekeli, Siyasal İktidar, Feodalizm, Polis.

ABSTRACT

Kurt, Taha, “The Monopoly of Legitimate Power Usage and the Police Power within the Modern State”, LLM Dissertation, Kırıkkale, 2018.

The modern state and its police power could be understood better by studying and analyzing the structure of political powers in the era of the pre-modern states and the dynamics that uncover them. In the first chapter of this study, the communities built by the hunter and collector people after adopting a sedentary life will first be discussed as a subject and then, the city-states as first political communities will be reviewed. Thereafter, the hypothesis of the state and the political (diplomatic) way of thinking will be argued in the light of arguments developed by the philosophers. Also, the dynamics making the empires will be scrutinized and afterwards, the feudalism will be examined politically, socially and economically. In the meantime, the fights of the “Church & Kingdom” will be dwelled on as the contending powers in mundane and spiritual power struggles. The revival of commerce in the Middle Ages, urban growth and the birth of the bourgeois will be stated. The studies in this chapter are very significant to explain and to describe what the modern state is based on.

In the second chapter, the philosophers like the Machiavelli and Rousseau who contributed the development of the hypothesis of the modern state will be argued and the most basic elements of the modern state will be emphasized. In this regard, along with the changing dynamics, the legitimacy-based changing secular centralized bureaucratic state, which is not under the impact of the Church, will be stated. Furthermore, in the establishment of the modern state, the money and war (violence) will be taken into the center and the processes of modern state building will be examined.

In the third chapter, the monopoly of violence and police power which is described as the legitimate physical force will be reviewed. To understand the police power, the

managing bodies that emerged with the modern state will be examined in detail. Within this context, direct and indirect governance, surveillance, despotic and infrastructural power, bio-power and disciplinary power will be correlated to police power. In addition to that, the dynamics that create the police power and canalize it will be discussed. To this sense, the relations of the police power with the bureaucratic field, tasks undertaken by the police will be expounded.

In the conclusion, the results of the modern state and the police power will be interpreted and some proposals will be presented.

Keywords : The Modern State, Police Power, The Monopoly of Legitimate Power Usage, Political Power, Feudalism, Police.

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Düz	: Düzelti
Ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
Haz	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
MÖ	: Milattan Önce
v.b.	: ve benzeri
v.d.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTACT	v
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PRE-MODERN DEVLET

1.1. İLKEL TOPLULUKLAR ve KENT DEVLETLERİ.....	7
1.1.1. İkel Topluluklar	7
1.1.2. Kent Devletleri	8
2.1. DEVLETİN SİYASAL DÜŞÜNÜŞÜ	12
2.1.1. Sokrates	13
2.1.2. Platon	14
2.1.3. Aristoteles	17
2.1.4. Farabî	19
2.1.5. İbn Haldun	23
3.1. İMPARATORLUKLAR	27
3.1.1. İmparatorlukların Doğuşu	27
3.1.2. Toplumsal ve Siyasal Örgütlenme	28
4.1. FEODALİZM	30
4.1.1. Feodalizmin Doğuşu.....	32
4.1.2. Feodal Siyasal Örgütlenme	35
4.1.3. Feodal Toplumsal Yapı	37
4.1.4. Feodal Ekonomi	38
5.1. RUHANİ ve DÜNYEVİ İKTİDAR OLARAK KİLİSE.....	40
5.1.1. Ruhani Güç Olarak Kilise	40
5.1.2. Ekonomik Güç Olarak Kilise	42
5.1.3. Siyasal Güç Olarak Kilise	43
5.1.4. İki Kılıç Kuramı'nın Evrimi	44
5.1.5. İktidar Sarhoşluğu ve Yozlaşma	47
6.1. ORTAÇAĞ'DA SOSYAL-SİYASAL HAREKETLER	49

6.1.1. Ticaretin Canlanması	49
6.1.2. Kentlerin Büyümesi.....	51
6.1.3. Burjuvaların Doğuşu	54
6.1.4. Krallıklar ve Kilise Mücadeleleri	55

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DEVLET

1.1. MODERN DEVLETİN KURAMI.....	62
1.1.1. Niccolo Machiavelli	63
1.1.2. Jean Bodin	65
1.1.3. Thomas Hobbes	67
1.1.4. John Locke.....	70
1.1.5. Jean-Jacques Rousseau.....	74
2.1. MODERN DEVLETİN UNSURLARI	76
2.1.1. Egemenlik.....	77
2.1.2. Toprak	80
2.1.3. Millet	83
2.1.4. Kamu Bürokrasisi/Kurumsallaşma.....	86
2.1.5. Merkeziyetçilik.....	88
2.1.6. Meşruiyet.....	89
2.1.7. Anayasallık	91
2.1.8. Yurttaşlık	92
3. 1. MODERN DEVLETİN İNŞA SÜREÇLERİ	93
3.1.1. Para ve Yeni Ekonomik Düzen.....	94
3.1.2. Askeri Gelişim ve Değişen Savaş Ölçeği	98
3.1.3. Vergilendirme	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİS GÜCÜ

1.1. DEVLETİN MEŞRU GÜÇ KULLANIM TEKELİ.....	106
2.1. POLİS	118
2.1.1. Polis Gücü Bağlamında Modern Devletin İnşa Süreçleri	126
3.1.2. Tarihsel, Kuramsal ve Siyasal Bağlamda Polis Gücünün Oluşumu	135

3.1.3. Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası Bağlamında Polis Gücü.....	150
3.1.4. Polis ve Siyasal İlişkiler	158
3.1.5. Polis ve Yeni Suç Tipleri	160
3.1.6. Kamu Düzeni Polisliği	168
3.1.7. Polisin Takdir Yetkisi.....	174
SONUÇ.....	176
KAYNAKÇA.....	181

GİRİŞ

Modern devlet birçok açıdan incelenmeye değer bir alandır. Siyasal iktidar tipleri tarih boyunca sürekli olarak gelişim ve değişim göstermişlerdir. İlk dönemlerden günümüze kadar siyasal iktidarlar temelde şehir devletleri, imparatorluklar, feodal siyasal sistem, mutlak krallıklar ve nihayet modern devlet şeklinde bir gelişim ve dönüşüm yaşamıştır. Söz konusu tekamül sürecinde siyasal iktidarlara birlikte birçok fenomen meydana gelmiştir. Bu bağlamda, modern devletle birlikte ortaya çıkan temel araçlardan biri polis gücüdür. Polis modern devletin en kritik araçlarından biri olmasına rağmen, sosyal bilimlerde ancak son dönemlerde işlenebilmiştir. Ergut, yüzeysel bir bakışla devletin temel baskı mekanizması olarak sadece ordunun görülmüş olmasını yakın zamanlara kadar polis çalışmalarının ihmal edilmesinin temel nedeni olarak görür. Elbette savaşan, darbeler yapan ve zaman zaman devrimlerde başat rol oynayan bir kurum olarak ordunun dikkat çekmesi normaldir. Ancak, polis bürokratik yapılanma içinde yöneticilere çok daha yakın bir pozisyonda yer alan, devletin temsil organı olarak görülen ve halkın yaşamına ordudan çok daha fazla müdahale eden hayati bir kurumdur. Dolayısıyla, böylesine önemli bir kurum daha fazla ön plana çıkması gerekirken paradoksal olarak arka planda kalmıştır.¹ Polisin son dönemlere kadar sosyal bilimlerde işlenmemesinin bir sebebi de, onun özerkliğini ordudan çok daha sonra kazanabilmiş olmasıdır. Sonuçta modern anlamda uzmanlaşmış, profesyonel ve özerk polis gücü modern devletle birlikte doğmuştur.

Polis gücü modern devlet olmadan düşünülemez. Çünkü, pre-modern devlet yapılanmaları polis gibi bir kurumu idare edebilecek çoğu yetenek ve araçtan yoksun gelişmiştir. Polisin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlere bakıldığında siyasal ve toplumsal alanda ortak çıkar ve amaçları uğruna yöneticilerin elitlerle birlikte kurmuş olduğu ittifak önemlidir. Bu ittifak sonucunda feodal toplumda yer alan soylu ve ruhban sınıflarının devre dışı bırakılması yeni bir oluşumun, yani polisin zemini hazırlamıştır. Pre-modern devletlerden farklı olarak, modern devletin sahip olduğu ayrıcalıklar polisin meydana gelmesinde etkili olan temel bir faktördür. Bu dönem

---

¹ Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.11.

için lüks sayılabilecek polis gibi -başta ekonomik açıdan olmak üzere birçok konuda külfetli- bir kurum bir yana, yöneticilerin sürekli oldukları dahi yoktu. Çünkü, modern devlete nazaran geleneksel devletler öncelikle ekonomik anlamda birçok imkandan mahrum olarak gelişmiştir. Kralların toplumdaki vergi toplamak için doğrudan kendisine bağlı ve merkezden yönlendirdiği memurlara sahip olmaması ekonomik zayıflığın temel sebeplerindedir. Çünkü, kralların daha çok özerk yerel araçlar vasıtasıyla vergilendirmeye başvurması bazı dezavantajlara yol açmaktaydı. Kendisine bağlı az sayıda memurları olan krallar önemli ekonomik kayıplara uğramaktaydı. Zira, yerel iktidarlar çoğu zaman bu ilişkide çoğunlukla kendi çıkarlarını öncelemekteydi. Tabiki, geleneksel devletlerin vergilendirme gücünün zayıf olması salt doğrudan yöneticilere bağlı olan memurların sayısının az olmasına bağlanamaz. Bunun yanı sıra, feodal ekonomik düzenin doğal-toprağa bağlı ekonomik temellere dayanması ve para ile alışverişin neredeyse olmaması bu zayıflığın nedenlerindedir. Ancak, zamanla canlanan ticari hayatla birlikte büyüyen şehirler ve orta sınıf zenginler olarak burjuvaların doğuşu bu alanda kritik rol oynamıştır. Ticari hayatın canlanmasıyla birlikte kralların ve burjuva sınıfının ortak çıkarları bir taraftan kralların burjuvalara güvenli bir ortam tesis etmesini; diğer taraftan bu hizmetin karşılığında burjuvaların da kralların ekonomik taleplerini yerine getirmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, krallar ihtiyaç duyulduğu takdirde burjuvalar sayesinde önemli oranda para kaynaklarına sahip olmuştur. Bu beraberinde merkezi yönetimin konsolidasyonunu ve yoğun-askeri gücün olanaklarını mümkün kılmıştır. Böylece, daha önce kralların parasal sebeplerden ötürü sahip olamadığı bürokratik örgütlenmenin; dolayısıyla, bunun önemli bir parçası olarak polisin ekonomik temelleri atılmıştır.

Polisin ortaya çıkışı yönetim tarzı ve yöneticilerin toplumun tamamını kontrol edecek ve gözetleyecek mekanizmalara sahip olup olmamasıyla doğrudan ilintilidir. Geleneksel devletlerde yöneticiler yeteri kadar memura sahip olmadığı için ancak yerel iktidarlar aracılığıyla devlet idaresini yürütebilmekteydi. Bu bağlamda, Tilly'nin kavramsallaştırdığı "dolaylı ve doğrudan yönetim" modelleri polis çalışmaları için son derece işlevseldir. *Dolaylı yönetim* devlet yöneticilerinin halk ve yerel topluluklar ile doğrudan iletişime giremediği; genelde yerel güçler olarak

soylular ve ruhbanlar sınıfının bu iletişimde aracılık ettiği idare anlayışıdır. Yerel güçlerin özerklik sahibi olduğu bu modelde merkezi yapısı zayıf olan bir yönetim anlayışı hakimdir.² Dolayısıyla, dolaylı yönetim anlayışını benimseyen devletin gündelik yaşama müdahalesi minimum düzeyde kalır. Bu modelde devlet, tek tek bireylere nüfuz etmekten ya da onların bağımlılığını kazanmaktan ziyade, güçlü araçlar ile kurduğu ittifaklar sayesinde yerel cemaatler ve tebaa üzerinde hakimiyet kurar.³ Tilly'nin belirttiği gibi, yöneticilerin paralı asker kiralamaktan vazgeçip sürekli orduya geçmesi ve XVIII. yüzyıl savaşlarının büyük askeri maliyetlerini karşılamak için vergilerin arttırılması; özerk araçların süreç içinde ortadan kaldırılarak, cemaatlere, hane halkına ve girişimcilere ulaşma amacı doğrudan yönetime geçişe neden olan olgular olmuştur. İşte, tam da bu noktada polis gücü dolaylı yönetimden doğrudan yönetime geçişte meydana gelmiştir. Özerk araçların ortadan kaldırıldığı ortamda yöneticilerin yerel güçler üzerinde hakimiyet kurma yeteneğine erişmesi polis gibi bir gücü doğurmuştur. Parasal gücün artması ve bürokratik yapının gelişmesiyle krallar polis gücü sayesinde yerelde iktidarlarını sağlama almış, hakimiyetlerini geniş kesimlerde yoğun bir şekilde sergilemişlerdir.

Michael Mann'ın ortaya attığı “despotik-altyapısal iktidar” (*despotic-infrastructural power*) kavramları, doğrudan-dolaylı yönetim anlayışlarıyla birlikte değerlendirilebilir. Despotik iktidar, devlet elitleri tarafından iktidarın sivil toplum üzerinden kurulması anlamına gelirken; altyapısal iktidar, devletin topluma nüfuz etmesi ve kendi altyapısal araçları vasıtasıyla toplumun hareketlerini koordine etmesi anlamına gelir. Diğer bir anlatımla, despotik iktidar devlet elitleriyle anlam kazanır. Devlet elitleri, despotik iktidarı sivil toplum ile müzakerelere girmeksizin ve zorunlu olarak tepeden inmece bir anlayışla toplum üzerinden tesis eder. Altyapısal iktidar ise, devletin gerçek manada sivil toplum üzerinde nüfuz etme kapasitesi, sivil toplumun içine sızma yeteneği ile ilgilidir.⁴ Altyapısal iktidara sahip olan modern

---

² Charles Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu: 990-1992*, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001, s.181-183.

³ İlkay Yılmaz, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde; II.Abdülhamit Döneminde Güvenlik Politikaları, Mürur Tezkereleri Pasaportlar ve Otel Kayıtları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s.11.

⁴ Michael Mann, *States, War, and Capitalism: Studies in Political Sociology*, 2nd Edition, Blackwell Publishers, Cambridge, 1992, s.1, 4-7.

devletin toplum üzerinde nüfuz etme gücü, geleneksel devletlerin bugüne kadarki güçlerinden çok daha fazla olacaktır. Aslında, geleneksel devletlerde elitlerin despotik iktidarı uygulaması, iktidarlarını toplum üzerinden kurması sahip olunan araçlarla doğrudan ilintilidir. Sonuç olarak, altyapısal iktidarı gelişen modern devletin toplumun kılcal damarlarına sinerken başvurduğu aracı *polis* olacaktır.

Modern devletin toplum üzerinde nüfuz etme gücü aynı zamanda “gözetleme” tekniklerinin gelişmesiyle de ilintilidir. Doğrudan yönetimin olduğu, alt yapısal iktidarın geliştiği modern devlet, gözetleme mekanizmasıyla toplum üzerindeki denetimini ve tahakkümünü pekiştirir. Buna karşın, dolaylı yönetimin olduğu geleneksel devletlerde dönüştürücü kapasite veya iktidarın toplum üzerinde nüfuz edebilme kabiliyeti doğal olarak sınırlı kalacaktır. Giddens’in belirttiği üzere, esasen parçalı karaktere sahip olan sınıflara bölünmüş geleneksel devletlerde siyasal merkezin idari menzili oldukça düşüktür; buna karşın modern devletin idari-yoğun gücü ve bunun ürettiği denetim diyalektiğinin değişken yapısı toplumun idari kontrolünü son derece iyi bir şekilde sağlar. Geleneksel bir hükümdar sınırların tam olarak belli olmaması ve eldeki kısıtlı imkanlar sebebiyle, halkın davranışları üzerinde onların yaşamlarına derinden müdahale edecek bir güç ve nüfuzdan yoksun kalacaktır. Buna mukabil, modern devlet yöneticileri gündelik yaşamın en mahrem kısımlarını bile etkileme yetilerine muazzam derecede erişecektir.⁵ Dolayısıyla, bu aşamada şöyle çıkarımda bulunabiliriz: Modern devletin sahip olduğu yetenek, “doğrudan yönetimi” veya “altyapısal iktidarı” elverişli kılan “gözetleme” araç ve imkanlarına sahip olmasından ve bunun dolayısıyla polis gücünden kaynaklanmıştır. Foucault’un dediği gibi, “Ne feodal iktidarın tortusal biçimleri, ne yönetsel monarşinin yapıları, ne de bunların hepsinin birlikte oluşturdukları dengesiz iç içe geçmişlik bu rolü oynama yeteneğine sahiptir.”⁶ Modern devlet gözetleme yeteneği sayesinde izleme olanaklarını elde etmiş ve bu sayede istediği kişileri ve toplulukları baskı altına alma yeteneğine sahip olmuştur. Üçüncü bölümde görüleceği üzere devletin gözetleme yeteneği polis gücünü ortaya çıkarmanın ötesinde bir fonksiyon

---

⁵ Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev: Cumhur Atay, 2.Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008, s.19-20

⁶ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 4.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s.320.

görür; polisin çok etkili bir biçimde sosyopolitik alanda önemli rolleri üstlenmesini olanaklı hale getirir. Geleneksel devletlerde gözetleme imkanlarının gelişmemesi sebebiyle polis, daha çok olaylara tepkisel olarak cevap vermek zorunda kalmıştır. Buna karşın, modern devletin “gözetleme” yeteneğinin gelişmesiyle polis, olayları önceden kestirebilme, dolayısıyla “önleme” kabiliyeti ve özelliğine sahip olmuştur. Hatta, bir ileri aşamada bürokratik temelin sağlanmasyla polis toplumu biçimlendirme görevini bile üstlenir hale gelmiştir.

Modern devlet ve onun polis gücü, pre-modern devlet dönemlerinde siyasal iktidarların yapısını ve bunları ortaya çıkaran dinamikleri incelemekle daha iyi anlaşılabilir. Bu çalışmada modern devlet öncesini anlamak adına ilk bölümde avcı-toplayıcı insanların yerleşik hayata geçerek oluşturduğu topluluklardan başlayarak ilk siyasal topluluklar olarak kent devletleri işlenecektir. Akabinde, düşünürlerin geliştirmiş olduğu tezler ışığında devlet kuramına-siyasal düşünüşe bakılacaktır. Kent devletlerinden sonra imparatorlukları meydana getiren dinamiklere bakılıp ardından feodalizm siyasal, toplumsal ve ekonomik açılardan incelenecektir. Aynı zamanda dünyevi ve ruhani iktidar mücadelelerinde çekişen güçler olarak Kilise-Krallık mücadeleleri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, siyasal iktidarın şekillenmesinde ve iktidar mücadelelerinde dengelerin değişmesinde çok önemli etkilere sahip olan; Ortaçağ’da meydana gelen ticaretin canlanması, kentlerin büyümesi ve burjuvaların ortaya çıkışı üzerinde durulacaktır. Bu bölümdeki incelemeler modern devlet düşüncesinin doğmasında etkili olan faktörleri anlamak bakımından değerlidir. Örneğin, modern devletin merkezi güçlü yapısını sağlam temellere oturtmak bağlamında feodal siyasal parçalanmışlık hakkındaki açıklamalar önemlidir. Keza Kral-Kilise arasında geçen dünyevi iktidar mücadelelerini gördükten sonra, laik-seküler devlet anlayışını kavramak daha kolay olacaktır. Son olarak Tilly’nin belirttiği, modern devletin üzerine inşa edildiği para ve zor araçları bakımından ticaretin ve şehirlerin gelişmesi yine bu bölümde işlenecektir. Dolayısıyla, bu bölümde yapılan incelemeler modern devletin hangi temeller üzerine kurulduğunu izah etmek açısından değerlidir. İkinci bölümde, modern devlet kuramının gelişmesinde etkili olan düşünürlere -Machiavelli’den, Rousseau’ya- bakılacak ve modern devletin en temel unsurları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda,

değişen dinamiklerle beraber Tanrı-Kilise'nin etkisinden kurtularak meşruiyet temeli değişen laik-seküler, merkezileşmiş bürokratik devlet anlayışına bakılacaktır. Bunlara ek olarak modern devletin kuruluşunda para ve güç kullanım tekeli merkeze alınarak modern devletin inşa süreçleri incelenecektir. Üçüncü bölümde, modern devletle birlikte ortaya çıkan güç kullanım tekeli ve devletin meşru fiziksel gücünü kullanan polis gücü üzerinde durulacaktır. Polisi anlamak adına, modern devletle beraber ortaya çıkan yönetim aygıtlarına ayrıntılı olarak bakılacaktır. Bu bağlamda, doğrudan ve dolaylı yönetim, gözetleme, despotik ve altyapısal iktidar, biyo-iktidar ve disiplinsel iktidar kavramlarıyla polis ilintilendirilecektir. Polisin ortaya çıkış süreçlerinde ordu ile olan ilişkisine ve ayrışmasına dikkat çekilecektir. Polis gibi bir kuruma sahip olma yeteneğini kazanan modern devletin polis gücünü doğuran ve yönlendiren dinamiklerine bakılacaktır. Bu minvalde, Anglo-Sakson ve Kıta Avrupa'sı geleneklerinden hareketle polisin siyasal, bürokratik alanla ilişkilerine, üstlendiği görevlere, daha çok kime ve neye hizmet ettiğine bakılacaktır. Sonuç bölümünde modern devlet ve polisin doğurmuş olduğu sonuçlar üzerinden bir değerlendirme yapılarak çözüm önerileri sunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PRE-MODERN DEVLET

1.1. İLKEL TOPLULUKLAR ve KENT DEVLETLERİ

1.1.1. İlkel Topluluklar

İnsanlık ortaya çıktığı ilk dönemlerde her alanda bugün gelmiş olduğumuz gelişmişlik düzeyinden çok uzakta idi. Siyasal örgütlenme olarak devlet çok sonraları ortaya çıkan bir mekanizma olmuştur. İlkel topluluklar, ilk olarak toplayıcılık ve avcılık evrelerini yaşamış, ardından tarımla birlikte yerleşik hayata geçmiştir. İlk dönemlerde göçebe bir hayat süren insanların tarımla ilgilenmeleri ve yerleşik hayata geçmeye başlamaları, icat edilen araçların sunmuş olduğu imkanlar sayesinde gerçekleşmiştir. Yaşanan gelişmelerle birlikte asalak ekonomiden üretici ekonomiye geçiş olmuş ve yerleşik topluluklar meydana gelmiştir. İnsan topluluklarının ilk türlerinden olan göçebe çoban toplulukları kan bağına dayanan bir veya birkaç klandan oluşan kabileden medana gelmiştir. Bu topluluklarda “yer bağı” olmadığı için, “kan bağı”⁷ esaslı klanlardan oluşan kabile anlayışı olmuştur. Fakat, daha sonra yerleşik hayatın yaygınlaşmasıyla birlikte yer bağı kan bağına önüne geçmiştir. Bundan sonra köyün birliği kan bağından çok yer bağı ile sağlanmış; geçim birimi aile, toplumsal yaşam birimi ise köy olmuştur.⁸

---

⁷ İbn Haldun çoban toplulukları üzerinde değerlendirmeler yaparken göçebe çoban topluluklarının kan bağına dayanan asabiyyetle, yani yakınlık bağı ile birbirine sıkı bir şekilde bağlandığını belirtir. Asabiyyet, daha geniş bir ifadeyle, bir kuşaktan gelenlerin toplanarak güç ve erk sahibi olup bir ülkü çevresinde birleşmesini sağlayan topluluk gücü, inanç birliği, ruh birliği, dayanışma, karşılıklı yükümlülükler ve sorumluluklar anlamındadır. Buna göre, bir devletin kent ve bucaklarını koruyan ve bu amaçla her tarafa dağılan güçleri, kabileleri ne kadar yakın bağlara sahip olursa devlet o kadar güçlü olur. İbn Haldun için, asabiyyetin güçlü olduğu bir topluluğun varlığı devletin ön koşuludur. Diğer bir deyişle, devleti kurabilmenin ve yaşatabilmenin şartı topluluğu meydana getiren unsurlar arasında sıkı ilişkilere sahip olmaktır. Buna göre, asabiyyeteki sırrı unutan insanlar haliyle devletin nasıl kurulacağını unutmışlardır. Dolayısıyla, ancak birbiriyle yakın bağlar kuran topluluklar “karşı koyma, galip gelme ve savunma yapma ruhları” sayesinde galebe çalma, egemen olma tutkusuna, dolayısıyla devlete sahip olabilir. İbn Haldun, *Mukaddime*, I.Cilt, Çev: Turan Dursun, Onur Yayınları, Ankara, 1977, s.31, 359-360, 375.

⁸ Alâeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma: Geçiş aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.136-155.

Uygar topluma geçişte çoban topluluklar ile tarımla uğraşan çiftçi topluluklar arasındaki iletişim etkili olmuştur. Çoban topluluklar göçebe, kendine yetmeyen, dışa açık ve savaşçı bir yaşam biçimine; çiftçi topluluklar ise kendine yeterli, dışa kapalı ve barışçı bir hayat tarzına sahip olmuşlardır. Bu iki topluluğun daha çok ihtiyaç merkezli etkileşimi uygar topluma geçişte önemlidir. Çoban toplulukları kendine yetersiz ekonomik yapıları sebebiyle kendine yeten yerleşik çiftçi topluluklarıyla alışverişe girmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, çoban topluluklarının savaşçı yapıları da etkileşimi geliştiren bir diğer faktör olmuştur.⁹ Bu etkileşim sonucunda MÖ 9000-7000'lerde Mezopotamya'nın kuzeyindeki dağlık bölgelerinde ilk tarımcı topluluklar ortaya çıkarken, Mezopotamya'nın güneyinde Dicle ve Fırat'ın sel yataklarında yerleşik hayat ve tarım MÖ 5000'lere kadar olanaklı olmamıştır. Fakat, daha sonra şartların elvermesiyle bu bölgelerde yerleşik topluluklar ortaya çıkmış, çok verimli tarımın yapılabileceği alanlarda setler, kanallar ve barajlar vasıtasıyla büyük sulama tarımı yapan topluluklar gelişmiştir.¹⁰ İlk uygar toplum olarak bilinen Sümerler, MÖ 4500'lerde Dicle ve Fırat ırmakları arasında Aşağı Mezopotamya'ya yerleşmişlerdir. Sümerler yalnızca uygarlığın "ilk" değil, aynı zamanda uygarlığın dünyanın diğer bölgelerine yayıldığı "tek" kaynağı olmuştur.¹¹

1.1.2. Kent Devletleri

Uygar topluma geçiş sürecinde toplumun birimleri köyler ya da kabileler olmuştur. Mevcut durumlarıyla uygar toplum için yeterli olmayan köyler ve kabileler çevresel koşulların elvermesiyle insanlığı uygar topluma geçirecek niteliğe erişmişlerdir. Çoban toplumu ile yerleşik çiftçi toplumu arasındaki etkileşim sonucunda, Şenel'in deyişiyle fetih ve çöreklenme yoluyla Mezopotamya'daki on beş kadar köy kente dönüşmüştür. Bunun sonucunda siyasal farklılaşmanın

---

⁹ Şenel, savaşçı çoban topluluklarının barışçı çiftçi toplumlarla olan etkileşimi için "çöreklenme" tabirini kullanmaktadır. Şenel çöreklenmeyi, bir fetih sonucunda fetheden toplumun fethedilen toplum üzerinde, onu kendi yararına çalıştırması amacıyla bir denetim ve yönetim kurması anlamında değerlendirmektedir. Bkz. Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, s.180-190.

¹⁰ Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, s.190-194.

¹¹ Alâeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.42.

gelişmesiyle kent devletleri meydana gelmiştir.¹² Tarım tekniklerinin gelişmesiyle yiyeceklerin muhafaza edilmesi ve stoklanması yerleşik yaşamı olanaklı kılan gelişmeler olmuştur. Zamanla tapınakların da bulunduğu köy nüfusunun artmasıyla kentler meydana gelmiştir. Nüfus etkileşimiyle toplumsal, askeri ve siyasal bütünleşme ve bağımlılık ortaya çıkmış, dinsel ve düşünsel faaliyetler sonucunda da ilişkiler perçinlenmiştir. Bu bütünleşme sonucunda, sosyal yapıyı denetleyen “egemen sınıf”; içte ve dışta düzeni koruyan “ordu”; ekonomik, toplumsal ve siyasal işleri yürüten “yönetici kadro”; farklı sınıflarda ve mesleklerde yer alan kimselerin davranışlarını belirleyen “yasalar”; yasaların uygulamalarını sağlayan “memurlar” ve inanç alanıyla ilgilenen “din adamları” vasıtasıyla devlet düzenine sahip olan uygar toplum, ilk olarak “kent devleti” şeklinde ortaya çıkmıştır.¹³

Tarihteki ilk kent devletleri Mezopotamya bölgesinde ortaya çıkmıştır. Sümerler ve onlardan sonra Babiller kent devleti şeklindeki siyasal yapılanmalara sahip olan medeniyetler olmuştur. Kent devletleri başlarda din-tanrı etkisi altında gelişen bir siyasal yönetime sahipti. Sümerlerde her kentin bir koruyucu tanrısı vardı. Tanrılar kentin ve kent topraklarının sahibi sayılmaktaydı. Kentin en büyük yapısı olarak inşa edilen tapınak tanrının eviydi. Tapınaklar tanrı adına din adamları tarafından yönetilmekteydi. Din adamlarının ve devletin başında ise “rahip kral” yer almaktaydı.¹⁴ Kent devletleri arasında su ve toprak yüzünden sık sık savaşların çıkması, kentlerin sık sık göçebe toplulukların saldırılarına uğraması rahip krallar için ileride olumsuz sonuçlara neden olacaktı. Çünkü, sık sık karşılaşılan savaşlar askerin önemini giderek arttırmaktaydı. Rahip kral savaşların artması ve önem kazanması sonucu ordunun başına bir komutan atıyordu. Artan savaş durumu komutanların askeri meşguliyetlerinin yanı sıra, savaşlar için sivillerle daha fazla ve doğrudan ilişki kurmasına sebep olmaktadır. Zamanla daha fazla yetkiye sahip olan komutanlar savaş durumu dışında da yönetime eğilim göstermiş ve rahip kralların karşısında bir güç haline gelmişlerdir. Kentlerde tapınakların yanında saraylar yükselmiş ve askerler yönetimi ele geçirerek rahip kralları saf dışı bırakmışlardır.

---

¹² Şenel, İkel Topluluktan Uygar Topluma, s.231.

¹³ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.44.

¹⁴ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.50.

Sonuçta yönetici kadro askerlerden oluşmuş ve “asker kral” rahip kralın yerine geçmiştir.¹⁵

Mezopotamya’da gelişen kent devleri hakkında yapılacak bir tespitte göze çarpan önemli bir nokta demokratik kültürün zayıf kalmış olmasıdır. Yunan kent devletleri diğer uygarlıkların kent devletlerinden ayrı bir şekilde “polis” olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi, polisin tarihte görülen diğer kent devletlerinden farklı sosyoekonomik ve siyasal yapıya ve buna bağlı olarak da gelişen düşünce sistemine sahip olmasıdır. Yunan polisi diğer kent devletlerinden çok daha kapsayıcı niteliğe bürünerek insan davranış ve düşünce kalıplarını belirlemiştir.¹⁶ Yunan polisi uzun bir tarihsel sürece sahiptir. Minos Uygarlığı’nın ardından gelen Mikenai Uygarlığı’nın MÖ XII. yüzyılda Dorlar tarafından yıkılmasıyla Yunan dünyası feodalizme benzer bir düzenin içine girmiştir. Çeşitli halklar ticaretin hemen hemen ortadan kalkmış olması ve güvenlik ihtiyaçları sebebiyle kabile tipinde örgütlenmiş, köyler kurmuşlardır.¹⁷

Kent devletlerinden ayrı olarak, Yunan polisinin ilk elde güvenlik sebebiyle ortaya çıktığını belirtebiliriz. Bu sebepten ötürü kentler güvenliğin sağlanması amacıyla daha çok elverişli yüksek tepelere kurulmuştur. Zaten polis başlarda “yüksek kent” anlamında kullanılmış, zamanla kent ve devleti kapsayan anlama evrilmiştir.¹⁸ Ticaretin gelişmesiyle bazı bölgelerde köy şeklindeki örgütlenmenin kasaba ve/veya kentlere dönüştüğü görülmektedir. Para kullanımının yaygınlaşması pazarlarda sunulacak gıda ve eşyanın üretimini attırmış, zamanla zanaatkarların sayısında artış ve pazarların niteliğinde gelişim gözlenmiştir. Pazarların gelişmesiyle daha çok bu alanlara yakın kent yerleşimleri ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda köyler önemlerini yitirmeye başlamıştır. İlk kurulan polislerde kabile gelenekleri tümünden terk edilmemiş, bu gelenekten gelen belli özellikler sürdürülmüştür. Bir

---

¹⁵ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.50-51.

¹⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 5.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s.12.

¹⁷ Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s.13. Ayrıca, Aristoteles Politika’da topluluk türlerini sayarken sırasıyla aile, köy ve polisten söz eder. Buna göre, en küçük topluluk kadın-erkek, efendi-köle ilişkilerinden meydana gelen ailedir. Günlük gereksinimlerin karşılanması için ortak amaçların karşılanması için birleşen evler köyü oluşturmuştur. Son birlik olarak çeşitli köylerin daha kapsamlı bir toplum olmak üzere bir araya gelmesiyle şehir ya da kent devleti, yani polis oluşmuştur. Aristoteles, *Politika*, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1975, s.9-10.

¹⁸ Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, s.13.

kısım Yunan polisinin yapılanmasında kentleşmenin itici gücü toprak sahibi soylulardan kaynaklanmıştır. Bu nedenle soylular polisi örgütlerken kabile şeklinde sınıfsal bir örgütlenmeye gitmiştir. Fakat, daha sonra kurulan polislerde tüccarlar ve zanaatkarların gelişmesi ve sayısının artmasıyla soyluların bu isteklerine karşı, kabilesel yaşamdan uzak bir örgütlenme gelişmiştir.¹⁹

Polis için, “Yunan toplumunun siyasal düzenine ve siyasal düşüncesine damgasını basmış olan toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimidir.”²⁰ diyebiliriz. Polisin toplumsal yapısını büyük toprak sahibi olarak “soylular”, ticaret ve zanaatlarla uğraşan ve daha sonra zenginleşen kentli orta sınıf “tüccar ve zanaatkarlar”, küçük toprakları olan fakir “köylüler” ve ne toprakları ne de işleri olan “kentli emekçiler” oluşturmaktaydı. Sözü edilen toplumsal dinamikler arasındaki ilişkiler ve mücadeleler polisin siyasal yaşamını ve düşüncesini etkilemiştir. Kabile ve klan şefleri şarap ve zeytin yağından elde ettikleri kazançlarla soylu sınıfını oluşturmuş, köylülerin ellerindeki toprakları almışlardır. Soylulara ekonomik olarak yetişmek için borçlanan köylüler ise, zamanla borç batağına girerek köle durumuna düşmüşlerdir. Mücadelelerde soylulara karşı durabilen kesim orta sınıf zanaatkarlar ve tüccarlar olmuştur.²¹ Siyasal olarak polis, daha çok aristokratların egemenliği altında gelişim göstermiştir. Krallık döneminde soyluların gücü sayesinde aristokratik bir yönetim ortaya çıkmıştır. Ancak, aristokrasi daha sonra güçlenen tüccarlar ve zanaatkarların verdiği mücadeleler sonrası ceza, baskı, şiddet yolunun sağlıksız olduğunu anlamıştır. Bunun sonucunda daha sonra sınıf çatışmalarını yumuşatacak reformlar gerçekleştirilmiştir. Demokrasiyi geliştirmek adına reformlarla birlikte halk meclisleri, dört yüzler meclisi, yüksek yönetici memurlar ve halk mahkemeleri gibi kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur.²² Kanun koyucu olarak atanan Solon, hazırlamış olduğu anayasa ve yasalarla birlikte demokrasiye kadar gidecek yolun taşlarını döşemiştir. Yurttaşlık statüsünün kazanılması sağlam temeller üzerine bina edilmiş; örneğin, özgür babadan doğan çocuğun köle konumuna

---

¹⁹ Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, s.14.

²⁰ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.136.

²¹ Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, s.18-24.

²² Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.140-145.

indirgenemeyeceği garanti altına atılmıştır. Böylelikle, köylüler için büyük bir sıkıntı olan borç köleliği ortadan kaldırılmıştır.²³

Polis(ler)in diğer kent devletlerine nazaran uzun ömürlü olmaları, imparatorluklara dönüşmemeleri; karadan genişleme yerine, denize açık yapılarından kaynaklanmıştır. Yunan Yarımadası'nın coğrafik şartları, dağlarla kapalı denize açık vadileri sebebiyle daha çok denize doğru yol alınmasını zorunlu kılmaktaydı.²⁴ Diğer uygarlıkların kent devletlerinin son bulması daha çok imparatorlukların ortaya çıkmasına veya bunların imparatorluklara dönüşmesine dayanmaktaydı. Ancak, Yunan polislerinin sonunu hazırlayan temel faktörler ekonomik ve siyasal nedenlere dayanan polisler arasındaki savaşlar olmuştur. Atina'da ekonomik neden olarak ordu ve donanma harcamalarının büyük oranda soylu ve zenginlerin cebinden çıkmasına karşılık, devlet gelirlerinin daha çok halk arasında dağıtılması huzursuzluğun önemli bir kaynağı olmaktadır. Öte yandan, siyasal olarak demokratik yönetim tarzının halka sunmuş olduğu olanaklar aristokrat kesimin tepkilerine yol açmaktaydı. Atina'daki aristokratların aleyhine, halkın leline olan gelişmeler diğer polislerin elitlerini tehdit edince bunlar arasında ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklı yirmi yedi yıl sürecek olan savaşlar meydana gelmişti. Kanlı sınıf çatışmalarının yaşandığı bu savaşlarda sonuç, polislerin sonu oluyordu. Bu çatışmalardan sonra başa geçen elitler bir tiranlık rejimi kurarak demokratik yapıya son vermişlerdir.²⁵

2.1. DEVLETİN SİYASAL DÜŞÜNÜŞÜ

Eski Yunan'da siyasal düşünüşün kent devletlerinde, yani polis yönetiminde meydana gelen hadiselerle çare bulmak amacıyla geliştiğini söyleyebiliriz. Yunan felsefesinin gelişmesinde polislerin sunmuş olduğu ortamın etkili olduğunu daha önce belirtmiştik. Poliste halk bazen aristokrasi, bazen demokrasi, bazen de tiranlık yönetimleriyle karşı karşıya kalmıştır. Ortaya çıkan sıkıntıları gidermek ya da daha iyi bir yönetim modeli sunmak amacıyla düşünürler bazı tezler geliştirmiştir. Doğu

²³ Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, s.30-31.

²⁴ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.136.

²⁵ Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, s.47-52.

dünyasında ise, her ne kadar ilk uygarlıkların temeli Mezopotamya bölgesinde atılmış olsa da; siyasal düşünüş daha sonra Yunan felsefesinin incelenmesiyle gelişmiştir. Dolayısıyla, Yunan polisi ve Mezopotamya uygarlıklarında ortaya çıkan kent devletleri bağlamında önemli düşünürlerin devlet hakkındaki düşüncelerine bakarak devlet kuramına bir bakış atabiliriz.

2.1.1. Sokrates

Sokrates tercih etmiş olduğu sözlü bir geleneği nedeniyle herhangi bir yazılı eser kaleme almamıştır. Onun hakkında sahip olduğumuz bilgiler öğrencilerinin yazmış olduğu eserlerle sınırlıdır. Sokrates'in hayatı boyunca gaye edindiği ve Atina'da eksik bulduğu şey "erdem" olmuştur. Atina'da yöneticilerin ve yurttaşların kişisel çıkarları peşinden koşması onu rahatsız eden temel sorunlar olmuştur. Sokrates'e göre, "erdem" iyiyi kötüden ayırabilme yeteneği, neyin iyi neyin yanlış olduğunu bilmektir. Onun düşüncesinde neyin iyi neyin kötü olduğu olduğunu anlamak bilgi ile mümkün olduğuna göre, erdeme de bilgi yoluyla ulaşılabilir. Dolayısıyla, erdem öğretilbilir veya öğrenilebilir bir şeydir. Toplumsal gerçeklikten hareketle bilgiye ulaşabilen, yani erdemli olan insanların sayısının az olduğunu düşünen Sokrates halkın çoğunluğunun erdemli azınlık tarafından yönetilmesi gerektiğine inanmıştır. Bu düşünce Sokrates'in aristokratik bir yaklaşımı benimsemiş olduğu algısını doğurabilir. Ancak, toplumu yönetme hakkının soyluluktan değil; bilgelikten geldiği düşünülürse, Sokrates'in "bilgelik yönetimi"nde sıradan aristokratların değil, kendini bilge olarak yetiştirebilen azınlığın yönetimini tercih ettiği anlaşılır.²⁶ Ağaogulları'na göre de, Sokrates'in sofistlerin aksine parasız eğitimi talep eden herkese vermesi ve erdemle eğitimi ile ilişkisi göz önünde bulundurulursa, aristokrasiye dolaylı bir yoldan da olsa üstünlük tanımadığı anlaşılacaktır. Çünkü, onun verdiği eğitimin yalnızca zenginlerin dolayısıyla soyluların alabildiği bir şey olmaması bunu kanıtlamaya yetmektedir. Sokrates'in temel derdi, en üstün ve en güç sanat olarak bütün toplumun yazgısını belirleyen siyaset aracılığıyla bilgisiz kişilerin

---

²⁶ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.170-172.

kura yoluyla devlet yönetimine getirilmeleri ve doğal olarak bunun Atina'da doğurduğu kötü sonuçlardır.²⁷ Son olarak Sokrates'e göre, polis adil, iyi, düzenli olması ve yurttaşlarının huzurlu bir hayata sahip olması erdemli yöneticilerin yönetiminin dışında yasalara mutlak bir biçimde boyun eğilmesi ile mümkün olacaktır.

2.1.2. Platon

Sokrates'in talebesi olan Platon, Yunan felsefesinin ve hocasının bırakmış olduğu mirastan faydalanmış, özellikle Sokrates'in "bilgelerin yönetimi" düşüncesini geliştirmiştir. Ayrıca, soylu bir aileden gelen Platon Atina'nın MÖ 404 yılında yaşamış olduğu Otuz Tiranlar Yönetimi'nden önemli dersler çıkararak devlet düşüncesini olgunlaştırmıştır. Toplumu bilgelerin, filozofların yönetmesi gerektiğini düşünen Platon aristokratik ve eşitsizlikçi görüşlerini aklın üstünlüğü ve yönetimin akla ait olduğundan hareketle evrenselleştirmeye çalışmıştır. Buna göre, akli kıt olan insanlar eğer yönetime gelirse kötü sonuçların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Bu yüzden toplumu yönetecek kişilerin evren, dünya, yaşam, toplum konularında derin bilgiye sahip olduktan sonra, başka hiçbir şeyle ilgilenmeden sadece yönetim sanatına ve bilimine yoğunlaşması gerektiğini belirtir. Platon bu düşünceyle yönetici sınıfın ihtiyaçlarının halk tarafından karşılanması gerektiğinin mesajını verir. Ayrıca, yönetici sınıf ile halkın birbirinin işlerine karışmaması için kurumları değişmeyen kapalı, durağan, statik, geçişkenliğin olmadığı bir toplum tasarlar.²⁸ Çünkü, onun düşüncesine göre sınıflar arasındaki çatışmalar yönetimi doğrudan olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu sebeple çatışma ortamının doğmaması için öncelikle sınıf çatışmalarını engellemek makul bir seçenektir. Bu minvalde Platon, doğuştan sanatçı olan ya da başka bir işle ilgilenen biri, sonradan savaşçılar arasına girmeye kalkışırsa ya da savaşçı biri hiç ehil olmadan devletin başındaki yönetici sınıfa dahil olmak isterse veya bir adamın bütün her işi bir arada yapmak istemesi durumunda

---

²⁷ Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, s.148-153.

²⁸ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.182-183.

kargaşanın doğacağını ve devletin yıkılacağını belirtir.²⁹ Platon yönetime dair fikirlerini önemli eserleri olan Devlet, Yasalar ve Devlet Adamı adlı eserlerinde işlemiştir.

Platon, Devlet'te insanların tek başına ihtiyaçlarını karşılayamadığı için topluluklar halinde yaşamaya başladığını, bu paralelde evlerden oluşan köylerin meydana geldiğini belirtir. Ayrıca, zamanla köylerin de daha yetkin olmak üzere polislere dönüştüğünü ekler. Devletin yalnızca bir sınıf için değil, bütün yurttaşların refahı için kurulduğunu belirtir.³⁰ Platon, insanın her ihtiyacını karşılayamayacak fitratta yaratıldığını belirtir. Onun bu vurgusu, insan için toplumsal yaşamın kaçınılmaz olduğu kanısının yanı sıra, aynı zamanda kafasında yer alan toplumdaki sınıfsal yapıya zemin hazırlama amaçlıdır. Buna göre, toplumda üretici, koruyucu ve yönetici sınıflar olmak üzere üç tabaka vardır. Yöneticiler koruyucu sınıfın içinden yetişen ve seçilen, bilge, ömürleri boyunca yalnızca toplumun yararına işler görmüş kimselerdir. Devleti dışarıdan düşmanlara karşı koruyan, içeride de yurttaşlar arasında barışı sağlayan ve üretimle ilgilenmeyen kimseler ise koruyuculardır. Koruyucu sınıfın işini hakkıyla yapabilmesi için yurttaşların o ya da bu işini yapmaması gerekir. Koruyucular aranan şartlar gereği toplumun çok az bir kesiminde bulunur. Yani, küçük bir azınlık koruyucu sınıfı oluşturacaktır. Ayrıca, koruyucu sınıfın yalnızca tüm toplumun menfaatleri gözetmesi için aile kurumunun ve özel mülkiyetlerinin olmaması gerekir. Çünkü, aile sevgisi içinde buna engel olacak bağlılıkları barındırır. Erkekler ihtiyaç duyduklarında istedikleri kadınlarla birlikte olacaktır, ancak aralarında evlilik olmayacak ve kimse çocuklarını tanımayacaktır. Eşlerin ve çocukların belli olmadığı ortamda koruyucular da sadece işlerine yoğunlaşacak ve ortak bir çıkar, amaç için mücadele edecektir.³¹ Öte yandan, aile dışında mülkiyet de toplumun birliğini sağlamada engeldir. Koruyucu sınıfın aile gibi bir kurumun yanı sıra, toprak, mal ve mülkten yoksun olacak olması yönetici kadronun kamusal alanda kendi kişisel menfaatlerini ön plana çıkarmasını

---

²⁹ Platon, "Devlet", Çev: Sabahattin Eyüboğlu/Mehmet Ali Cimcoz, *Bati'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.57.

³⁰ Platon, Devlet, s.49.

³¹ Platon, Devlet, s.57.

önleyecektir. Bu bağlamda, koruyucu sınıfın ne biriktirebileceği kadar, ne de başkalarına muhtaç olacak kadar maddi bir varlığa sahip olması için gereksinimlerinin öteki sınıflar tarafından karşılanması gerekir.³² Sonuç olarak, alınan önlemlerle sınıflar arasında ve içinde çatışma ortamına sebep olacak bütün aksaklıklar önceden engellenmiş olacaktır.

Platon, Devlet'te hayalini kurduğu ideal devlette yasaların yerine eğitimi önerir. Buna göre, eğitim yoluyla fevkalade toplumsal düzen sağlanabilir. Ancak, daha sonra Platon'un Devlet Adamı ve Yasalar adlı eserlerinde bu fikirlerinden ödün vermeye başladığı görülmektedir. Devlet Adamı'nda yasaların gücünü yavaş yavaş kabul etmeye başlamaktadır. İyi yönetimle kötü yönetim arasındaki ölçüt her yönetimin kendi koyduğu "yasalara" uyup uymamasıdır. Buna göre, monarşide yasalara uyulmaması, keyfiliğe kaçılması durumunda tiranlık; aristokraside oligarşi; ılımlı demokraside aşırı demokrasi, anarşi doğacaktır.³³

Platon'un Yasalar'da İkinci En İyi Yönetim'de öngörmüş olduğu devlet yapısında öncelikle yöneten sınıfını belirlemektedir. Buna göre, soylu olanların soylu olmayanları yönettiği, soylulardan ise yaşlıların gençleri yönettiği bir yönetici sınıfı olmalıdır.³⁴ Platon'a göre, keçi sürüsünün başına keçi konamayacağı gibi, çoğunluğun başına da sıradan biri konulamaz. Aristokratlar avamı, yaşlılar gençleri, bilgeler bilgisizleri yönetmelidir. Sonuç olarak çoğunluğu yaşlı bilge aristokratlar yönetmelidir.³⁵ Devlet'te düşündüğü yönetim modelinden ayrı olarak Platon, Yasalar'da karma bir modeli sunmaktadır. Buna göre, içinde hem aristokrasiyi hem de demokrasiyi barındıran en iyi yönetim karma yönetimdir. Monarşinin en iyi Persler'de, demokrasinin de en iyi Atina'da görüldüğünü belirten Platon, bu iki yönetimi kaynaştırarak karma rejimi temellendirir. Dolayısıyla, özgürlüğün ve iyi ilişkilerin bilgelikle bir arada toplandığı devletler en iyi şekilde yönetileceklerdir.³⁶ Diğer bir deyişle, karma yönetimin ilk ilkesi egemenliğin dağıtılmasıdır. İkinci ilke

---

³² Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, 3.Baskı, Gerçek Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1980, s.19.

³³ Sarıca, s.21.

³⁴ Platon, "Yasalar", Çev: Nuri Çolakoğlu, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.96-97.

³⁵ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, s. 202.

³⁶ Platon, *Yasalar*, s.101.

ise, kişisel yönetimle halk denetiminin uzlaştırılmasıdır. Kişisel yönetimin sonraki dönemlerde mutlak bir şekilde uygulandığı Persler ile, halk yönetiminin anarşiye varacak derecede abartıldığı Atina örnekleri göstermektedir ki, ikisinin de dengede götürülmesi gerekmektedir. Bu amaçla Platon, İkinci En İyi Yönetim'in siyasi kurumları olan Halk Meclisi, Üç Yüz Altmışlar Meclisi, Yasa Bekçileri Kurulu, Şafak Kurulu ve memurluklar ile karma yönetim düşüncesini somutlaştırır. O halde, bu model yönetime tüm vatandaşlar sınıfının katılmasına bakılırsa demokrasi, vatandaşlar sınıfının dolayısıyla yönetici sınıfının aristokrat bir sınıf olduğuna bakılırsa aristokrasi, en iyi yönetim için görevlilerin yaşlı ve bilgelerin göreve getirilmesine bakılırsa filozoflar yönetiminden söz edilebilir. Sonuç olarak, Şenel ile beraber demokrasiden alınan halk denetimi, monarşiden alınan kişisel yönetim metodları karma bir yönetim doğurmuş olmaktadır diyebiliriz.³⁷

2.1.3. Aristoteles

Aristoteles devleti en yüksek topluluk türü olarak ele alır. Aristo'ya göre, değişik aileler bir araya gelerek köyü; bir araya gelen yeterli sayıda köy de devleti, yani polisi oluşturur. Tarihsel olarak devletten daha önce ortaya çıkan ilk topluluk olan aile iki temel üzerine kuruludur: Bunlardan birincisi, kadın-erkek ilişkileri; ikincisi efendi-köle ilişkileridir.³⁸ Aileden sonra köyler günlük gereksinimleri karşılamanın ötesinde bir amacın gerçekleştirilmesi için birçok evin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Polis ile birlikte insanlar hemen her bakımdan erdemli bir yaşama; gerekli ve doğal olan bir topluluğa sahip olur. Aristo'ya göre, tarihsel olarak sonradan meydana gelmiş olsa da bütünü parçadan önce geldiği düşüncesinden hareketle devlet, aileden dolayısıyla bireyden önce gelir.³⁹

Aristoteles'in düşüncesinde en iyi yönetim biçimine sahip olmanın yolu en iyi yaşam biçimini belirleyebilmek ve seçmekten geçer. En iyi yaşam biçimi de

³⁷ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, s. 202-207.

³⁸ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Antikçağ*, I.Cilt, Çev: Muammer Sencer, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 292-293.

³⁹ Aristoteles, "Politika", Çev: Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.162.

erdemli yaşamdır. Dolayısıyla, en iyi yönetim biçimi erdemi amaç edinen yönetim olacaktır.⁴⁰ Aristoteles, devlet birliğine katılma yeteneğine sahip olmayan herhangi bir varlığı (havyan) ve kendi kendine yeten ve topluluk biçiminde yaşamaya ihtiyaç duymayan varlığı (tanrı) devlet planlamasında devre dışı bırakır ve toplumun bir parçası saymaz.⁴¹ Buna göre, toplum üç tabakadan meydana gelir: Asker-yönetici vatandaşlar, üreticiler ve köleler. Mutluluğu ve erdemi düstur edinmiş ideal bir devlette vatandaşlar yalnızca askerlik ve yargıçlığı kapsayan yönetim işleriyle ilgilenmelidir. Dolayısıyla, vatandaşların tacir, zanaatkar ve gündelikçi olmaması gerekir. Bu modelde herhangi bir siyasal hakka sahip olmayan zanaatkar ve tacirler üretici sınıfını meydana getirmektedir. İşleri bedenlerini kullanmaktan ibaret olan ve kendilerinden başka bir şey beklenmeyen kimseler ise köle sınıfını oluşturmaktadır.⁴²

Aristoteles'in felsefesinde Platon'un ideal devlet düşüncesinin aksine yöneticilerin özel mülkiyete sahip olması birliğin sağlanması yolunda engel değildir. Aristo sosyal dengeyi sağlayacak sınıf olarak orta sınıfı, yani vatandaşları önemser. Toplumun iyi yönetilmesi daha çok vatandaşların varlığına ve gücüne bağlıdır. Toplumsal birliği sağlayacak olan güç ise yasalardır. Yasaların üstünlüğü ilkesi sayesinde kanunlar hiç kimsenin erişemeyeceği, kişiler üstü bir nitelik taşıdığından en bilge yönetici bile onlardan vazgeçemez.⁴³ Şöyle ki, eğer yetke halkın eline verilirse, halk zenginlerin malını mülkünü kendi aralarında paylaşırsa ortaya adaletsiz bir durum çıkar. Süreç yasal da olsa neticede adaletsiz bir sonucun doğacağı kesindir. Tersine bir durumda da adil olmayan bir durum olacaktır. Yani, azınlığın çoğunluğun mallarına el koyacak bir yetkeye sahip olması adaletsiz bir durumu ve devletin yıkılışını ortaya çıkaracaktır. İyilerin egemen olmasına karar verilmesi durumunda da diğer birçok iyi dışarıda kalmış olacaktır. Bir tek kişinin de egemen olmasına karar verilemeyecektir. Çünkü, bunun kötü sonuçlar doğurduğu daha önce çokça görülmüştür. Sonuç olarak, yasalar derecesine getirilen egemenin kim olduğu farketmeksizin bütün ötekiler üstünde yetke sahibi olması ne adildir, ne de uygundur.

---

⁴⁰ Şenel, Siyasi Düşünceler Tarihi, s.224.

⁴¹ Aristoteles, Politika, s.163.

⁴² Şenel, Siyasi düşünceler Tarihi, s.225.

⁴³ Sarıca, s.23.

İster iyi adama verilsin ister verilmesin durum farklı olmayacaktır.⁴⁴ Dolayısıyla, geriye yalnızca kişiler üstü bir gücün, yani yasaların üstünlüğünün kabul edilmesi en adil seçenek olarak kalmaktadır.

Aristo ideal devletinde yönetim organları konusunda kendinden öncekilerin dikkat çekmediği erklerden söz eder. O yasama, yürütme ve yargı erkleri konusunda klasik kuvvetler ayrılığından söz etmese de, bunların fonksiyonlarından söz eden ilk düşünürdür. Yasalar genel hatlarıyla çerçevelenmiş yol göstericiler olarak görülebilir. Bunların her ayrıntıyı özel olarak işleyen kapsamlı yasalar yapmak kolay bir iş olmayacağı için yürütme hükümet görevlilerinin bu konuda yetkilendirilmesi gerekir. Yani, yasama organının yanında ayrıntıları icra etmek üzere yürütme organı da devlet yönetimi için zaruridir. Bunların yanında yargı düzeni de olmadan devlet organizasyonu düşünülemez. Buna göre anayasalarda yasama, yürütme ve yargı organlarından oluşmak üzere üç öge vardır. Diğer bir anlatımla, bütün ulus için önem taşıyan konuların bir arada değerlendirilerek meşveret edilmesi yasama organını gerektirir. Bütün görev ve yetkeler karmaşasının, sayılarının, niteliklerinin ve sınırlarının belirlenmesi de yürütme organını gerektirir. Son olarak yargı organı da adil ve erdemli bir düzen için gerekli son unsurdur.⁴⁵ Aristo yasama, yürütme ve yargı erkleri hakkında Politika'da, daha çok bunların nasıl işleyeceği, üyelerinin hangi usullerle (kur'a, seçim vb.) getirileceği, karar verme hakkının kimlere verileceği gibi konularda görüşlerini belirtmiştir. Bu erklerin ayrımından, kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlamış olduğu denge-fren mekanizmasının sunduğu fonksiyonellikten söz etmemiştir. Bu ayrımı ileride Locke ve Montesquieu ile göreceğiz.

2.1.4. Farabî

Farabî insanın yaşamak, kemale ermek ve saadeti elde etmek üzere yaratıldığını belirtir. Ancak, tek başına bu amaca ulaşabilecek kabiliyette olmayan insan, aynı zamanda birçok şeye muhtaç bir fitrat üzerine yaratılmıştır. Buna göre,

---

⁴⁴ Aristoteles, Politika, s.172-174, 189.

⁴⁵ Aristoteles, Politika, s.202.

sınırlı kabiliyetteki her insan fitratındaki mükemmelleşme ihtiyacını ancak başka insanların yardımıyla ve diğer insanlarla bir araya gelmek suretiyle, yani toplumsal yaşam ile elde edebilir.⁴⁶ Diğer bir anlatımla, Farabî'ye göre bireyin varlığının amacı mutluluk, mutluluğa ulaşmanın aracı da toplumdur. Toplum, insan hayatı ve saadeti için vazgeçilmez bir mecra ve alternatifi olmayan bir araçtır. Siyaset ilminin en temel meselesinin mutluluk olması bu sebeptendir. Her birey -yaratılışı gereği- mutluluğun ne olduğunu ve bu konuda neler yapılması gerektiğini kendi başına bilmez.⁴⁷ Dolayısıyla, insan toplumsal yaşam olmadan tek başına amacına ulaşamaz. İnsanların bir araya gelmeleriyle topluluğu meydana getirdiğini belirten Farabî, bu toplulukları kamil ve nakıs (eksik) topluluklar olarak sınıflandırır. Buna göre, en büyük kamil topluluk yeryüzündeki bütün insanlardan; ortancası yeryüzündeki ayrı milletlerden ve küçük olanı ise bir milletin topraklarında yaşayan şehir halkından meydana gelir. Eksik topluluklar ise, köy, mahalle, sokak veya hane halkından oluşmaktadır.⁴⁸ Bu bağlamda, şehirler insanların mutluluğu elde etmek için oluşturmuş oldukları birinci derecede yetkin alanlardır. Aile ise, en az yetkinliğe sahip birliktir. Eksik topluluklardan köyler ve mahalleler şehri oluşturan ve ona tâbi olan toplumsal kümelerdir.⁴⁹

Farabî, insanı saadete ulaştıracak şehir anlamında “fazıl şehir” (erdemli şehir) tabirini kullanır. Erdemli şehir bütün parçalarıyla beraber maksada uygun olarak inşa edilmelidir. Bunun için de, en küçük topluluktan şehir topluluğuna kadar bütün uzuvların tekamül sürecinde üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Yani, bireysel anlamda ferdden başlayarak şehrin reisine kadar; toplumsal olarak da hane, sokak, mahalle, köy toplulukları bir bütün olarak saadet için ne gerekiyorsa yapmalı ki, erdemli şehir ortaya çıkabilsin.⁵⁰ Dolayısıyla, yaratılış gayesine uygun olarak insanın birbiriyle yardımlaşması ve şehri oluşturan her bir unsurun bu amaçta maddi ve manevi açıdan örgütlenmesi mutluluğun anahtarıdır. Hangi nitelikte olursa

⁴⁶ Farabî, *El-Medinetü'l Fâzıla*, Çev: Nafiz Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989, s.81.

⁴⁷ Yaşar Aydın, “Farabî ve Bağdat Meşşâf Okulu”, *İslam Felsefesi: Tarih ve Problemler*, Ed: M.Cüneyt Kaya, İsam Yayınları, İstanbul, 2013, s.171.

⁴⁸ Farabî, *El-Medinetü'l Fâzıla*, s.82.

⁴⁹ Farabî, *Es Siyaset Ul-Medeniyye veya Mebâdî' Ul-Mevcudat*, Çev: Mehmet Aydın/Abdülkadir Şener/Rami Ayas, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980, s.36.

⁵⁰ Farabî, *El-Medinetü'l Fâzıla*, s.84-87.

olsun, en yüksek iyilikler/hayırlar ve en üstün niteliklerin kazanılmasının toplumsal asgari koşulu, ideal toplum tipinin ilk basamağı olan şehir hayatıdır. O halde, erdemli siyasal ve toplumsal oluşumların temel karakteristiğinin, insanın metafizik özüne uygun en yüksek saadeti gerçekleştirmek üzere bir araya gelmek ve bu doğrultuda yardımlaşmak olduğunu söyleyebiliriz.⁵¹

Farabî'nin Platon ve Aristo ile toplumsal hayata ilişkin bazı ortak fikirlerinin olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın tek başına yaşayamacağı, ancak bir toplumsal oluşum içinde kendini (özünü) bulabileceği ve mutlu olabileceği, ideal toplumsal örgütlenmenin şehir olduğu düşüncesi ortak sayılabilecek değerlerdir. Fakat, siyasal alanda egemenin/yöneticinin belirlenmesi, toplumsal alanda tabakaların çeşidi ve sınıflandırılması, sınıflar arası geçiş gibi konularda önemli farklılıkların olduğunu saptamalıyız. Farabî'nin sosyopolitik çözümlerinde din merkezli hareket etmesi bu farklılıkların ortaya çıkışında temel faktör olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Farabî bir yeryüzü devleti tasarlayarak da Yunan polisinden ve dolayısıyla Platon ve Aristo'dan ayrılmaktadır. Aydınli'ya göre, bu durum Stoa düşüncesinin muhtemel etkilerinden ve İslam dininin evrensel dünya tasavvurundan kaynaklanmaktadır.⁵²

Farabi, toplumsal hayatı devlet (medine, şehir) kelimesiyle karşılar. Buna göre, devletin teşekkülü ve devamlılığı ancak yasalarla mümkündür. Bu yasaların kaynağı ise adalet ilkesidir. Adalet olmaksızın bir devletin (erdemli) olması mümkün değildir.⁵³ Erdemli bir şehir için gerekli olan bir unsur yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlayacak olan uyumlu bir kolektif ruhtur. Farabî'ye göre, bu ruhu sağlayacak ve insanlar arasında örgütlenmeyi tesis edecek şey, dindir. Toplumsal birliği, uyumu ve yardımlaşmayı sağlayan; farklı eğilimleri aynı amaç doğrultusunda yönlendiren olgu dindir.⁵⁴ Farabî, kainatın bir yaratıcı (Allah) tarafından kusursuz bir şekilde idare edilmesinden hareketle, ideal devlette bir yöneticinin olmasını adil bir yönetim için, dolayısıyla erdemli bir şehir için şart koşar. Bu yönetici mutlak anlamda hiç kimsenin hiçbir konuda kendisine akıl vermesine gerek duymayan, ilim

⁵¹ Yaşar Aydınli, *Farabî'de Tanrı-İnsan İlişkisi*, 3.Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.172.

⁵² Aydınli, *Farabî ve Bağdat Meşşâî Okulu*, s.171.

⁵³ Dzemil Paşic, "Farabî'nin Siyaset Anlayışı", http://www.academia.edu/12899434/Farabinin_Siyaset_Anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1, E.T.: 20.11.2017.

⁵⁴ Aydınli, *Farabî'de Tanrı-İnsan İlişkisi*, s.186.

ve marifete gerçek anlamda sahip olan bir kişiliktir.⁵⁵ Farabi, erdemli toplumunun kurucusu olarak mutlak anlamda ilk başkanı ideal-kâmil insan olarak görür ve hem bedensel hem de entelektüel yetenekleri bakımından insan türünün en üstün özelliklerini taşıyan bu müstesna kişinin, işini hiç bir insani yardıma gereksinim duymaksızın gerçekleştirdiğini söyler. İlk başkan mutluluğa giden bütün işleri belirleyecek, tanımlayacak ve değerlendirecek güce sahiptir.⁵⁶ Dolayısıyla, herkesin fevkinde olan, kendisine söylenen her sözü en iyi şekilde kavrayan; gördüğü, işittiği ve sezdiği her şeyi belleyen ve unutmayan, dürüstlüğü seven ve yalandan nefret eden böyle bir insan-ı kamil ile yönetilen topluluk ve bireyleri tabiki, erdemli, iyi ve mutlu olacaktır.⁵⁷ En yüce mutluluğu elde etmenin amacı olduğunu öğrenen insan bundan sonra yapması gereken şeyin ne olduğunu aramaya başlar. Ama, her insan yaratılışı gereği mutluluğun ne olduğunu ve ne yapması gerektiğini tam olarak bilmez. Bu noktada insanların çoğu mutluluğa ulaşmada bir öğretici ve yol göstericiye muhtaç olduğu ortaya çıkar. Bu yüzden insanlara bütün bunları öğretecek ve yol gösterecek bir rehber ihtiyacı vardır.⁵⁸ Sonuç olarak Farabî'nin düşüncelerinden hareketle yönetici konusunda şunu söyleyebiliriz ki, bilge bir yöneticinin varlığı devlet için zorunludur. Eğer o olmazsa erdemli bir toplumsal hayattan bahsetmek mümkün değildir. Farabî'nin tasavvur ettiği erdemli devlette demokrasiden, aristokrasiden, oligarşiden söz edemeyiz. Bir bilge kralın yönetici olarak kabul edildiği, adalet ve ahenk içerisinde erdemlerin açığa çıktığı bir yönetimden ancak bahsedebiliriz.⁵⁹

Platon ve Aristo'da bulunun toplumsal sınıflandırmaların Farabi'de söz konusu olmadığı görülmektedir. Farabî, insanın doğuştan gelen özellikleri sebebiyle tek başına yaşama kudreti ve yeteneğine sahip olmadığını belirtir. Farabî'nin yönetici olarak tasvir ettiği üstün kişiliğin insanlar arasında toplumsal sınıflandırmalara sebebiyet verecek nitelikte değerlendirilmemesi gerektiği düşüncesindeyiz. Çünkü, Farabî'nin devlet düşüncesi dinden bağımsız değildir. Farabî, topluma yönelik

⁵⁵ Farabî, Es Siyaset Ul-Medeniyye, s.44.

⁵⁶ Aydınlı, Farabî ve Bağdat Meşşâi Okulu, s.170-171.

⁵⁷ Farabi, El-Medinetü'l Fâzıla, s.87-88; Farabî, Es Siyaset Ul-Medeniyye, s.45.

⁵⁸ Farabî, Es Siyaset Ul-Medeniyye, s.43-44.

⁵⁹ Bkz. Yönetici konusunda Farabi, "imam, filozof ve kanun koyucu" kullanımlarını açıklarken geniş bir yorumla bunları aynı anlamda kullandığını belirtmektedir. Farabî, *Tahsîlu's-Sa'ade (Mutluluğu Kazanma)*, Çev: Hüseyin Atay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.59-63.

düşüncelerinde herhangi sınıfsal farklılığa vurgu yapmaz. İnsanların farklı özelliklerde olmasının sebebi farklı yeteneklerde yaratılmasına dayanmakta ve daha sonra bu yeteneklerini geliştirip geliştirmemesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bir sanat veya bilimde yetenekli olan insan başka alanda gayet doğal bir şekilde daha az yeteneğe sahip olabilir. Aynı zamanda bir alanda yetkin olan insan bu alanda kendini geliştirmese bu yeteneğinden yoksun kalabilir. Yaratılış olarak nakıs olan bir insan, bir işte eğitildiği zaman üstün kabiliyetlere sahip olabilir. Bu konuda yaratılış olarak kendinden üstün olan birini rahatlıkla geçebilir.⁶⁰ O halde, Aristo'da ve özellikle Platon'da bulunan sınıfsal ayrımlar ve sınıflar arası katı değerlendirmelerin Farabi'de bulunmadığını, yalnızca yapısal olarak farklı seviyelerde insanların olabileceğini, ancak bunun zamanla işlenerek değişebileceğini söyleyebiliriz.

2.1.5. İbn Haldun

İbn Haldun, insan için topluluk halinde yaşamının zorunlu olduğunu belirtir. Çünkü, toplum olmadan insanlar ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayamaz, geçimlerini sağlayamaz ve doğayı değiştirerek yaşanabilir bir hale getiremez. İnsanın tek başına yaşayamaması yaratılışıyla ve fitratıyla ilgili olduğu kadar coğrafik dışsal sebeplerle de ilgilidir. İbn Haldun insanların başlangıçta (ilkel yaşam döneminde) “kabile”, “aşiret” düzeni içinde yaşadıklarını belirtir. Bu şekilde yaşamış olduğu dönemlerde insanlar ihtiyaçlarını karşılama ve gelenekleriyle yaşama dışında bir yasadan haberdar değildir. İnsanlar daha sonra fetih yoluyla devlet yönetimine geçmişler ve bu gelişmeyle beraber yasanın ve düzenin ne olduğunu öğrenmişlerdir. Bu dönemde davranışlar artık geleneklere göre değil, yasalara göre düzenlenmiştir. Son kertede, insanlar yerleşik ve kentsel yaşama geçerek topluluk halinde yaşamının zirve noktasına erişmişlerdir. Fakat, yanlış tutumlar devletin elindeki zengin kaynakların hor bir şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Bu da (ideal) devletin sonunu

---

⁶⁰ Farabî, Es Siyaset Ul-Medeniyye, s.42-43.

getirmiştir.⁶¹ İbn Haldun'a göre, doğuştan medeni olan insan için toplumsal yaşam kaçınılmazdır. Toplumsal yaşam hem insanın sahip olduğu sınırlı yeteneklerden hem de dışsal faktörlerden kaynaklıdır. Başta yiyecek olmak üzere gereksinimleri tek başına karşılayamayan insan topluluk halinde yaşamaya mecburdur. Toplumsal yaşamın gereği olarak artan ihtiyaçları karşılamak için her bir insan bir alanda zanaat ve meslek sahibi olacak, birbirine yardım edecektir. Bu şekilde bir uzmanlaşmanın ve dayanışmanın getirisiyle demirci, marangoz, çömlekçi gibi meslekler ortaya çıkacak ve toplumsal yaşam için gerekli unsurlar oluşmuş olacaktır.⁶² İbn Haldun biyolojik olarak insanın hayvana nazaran geç gelişim göstermesinin ve güçsüz olmasının hemcinsi ile yardımlaşarak toplum halinde yaşamasını gerektirdiğini belirtir. Çünkü, çoğu hayvan ilk günden içgüdüsel hareket edebilmesinin yanında, biyolojik olarak çok kısa süre olgunlaşabilmektedir. Ayrıca, Allah'ın hayvana verdiği keskin dişler, pençeler, zırh yerine geçen kalın deriler sayesinde hayvanlar tek başlarına yaşayabilmekte ve kendilerini koruyabilmektedir. Buna karşın insanın hem fizyolojik olarak hem de bilişsel olarak olgunlaşması uzun süre almaktadır. Aynı zamanda, insan tek başına varlığını sürdürebilecek kabiliyetten yoksun olduğu için ömrü boyunca başkalarıyla yaşamak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla, İbn Haldun'un insan için toplumsal yaşamı temellendirirken daha çok maddi temel üzerinden bir inşa yaptığını belirtebiliriz.⁶³

İbn Haldun'un düşüncesinde toplumsal hayat siyasal hayattan ayrı olarak değerlendirilecek bir alan değildir. Toplumsal hayatın ortaya çıkmasıyla birlikte egemenlik ve siyasal örgütlenme düşüncesi de ortaya çıkmıştır.⁶⁴ İbn Haldun devletin varlık sebebinin, amacının -tıpkı Platon, Aristoteles de olduğu gibi- erdem olduğunu belirtir. Erdemli bir yaşam baştakilerin erdemli olmasına bağlıdır. En büyük erdemlerden biri de adalettir, adil bir yönetim sergileyebilmektir. Dolayısıyla, adil

---

⁶¹ AYTEKİN DEMİRCİOĞLU, *İbn Haldun'un İnsan Düşüncesi ve Medeniyet Algısı*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2014, s.181.

⁶² Haldun, Mukaddime, I.Cilt, s.140.

⁶³ Demircioğlu, s.177, 179.

⁶⁴ Ümit Hassan, *İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi*, 2.Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.140.

olmayan, zulme başvuran, halkına haksızlık yapan bir devlet kuruluş amacına aykırı hareket eder ve çöküş sürecine girer.⁶⁵

Devlet konusunda İbn Haldun'un egemenlik için gerekli gördüğü ilk unsur asabiyyettir. Asabiyyet, Arap dilinde eski dönemlerden beri 'hısım ve akrabaları birbirine bağlayan bağ' olarak kullanılan bir sözcüktür ve Arapçada akrabalara "asabe" denir.⁶⁶ Topluluk gücü, birlik ruhu, inanç birliği olarak asabiyyet hem devletin kuruluşunda, hem de devamında lazım olan bir ögedir. Asabiyyet cesaret ve yardımlaşmaya dayanan kabile şeklindeki örgütlenmelerde daha yoğundur. Devlet, ancak kandaş toplum ve bunların uzantılarından doğan birlik içinde uyumlu hareket etmeyle kurulabilir ve ayakta kalabilir.⁶⁷ İbn Haldun, tarihte Emevî Devleti'nin zayıflamasını asabiyyetin, yani yakınlık bağlarının eksikliğine bağlar. Buna karşın, Emevîlerden kopup devlet kuran halklar da sıkı yakınlık bağları sayesinde varlıklarını uzun süre koruyabilmişlerdir. Dolayısıyla, devletin kuruluşunda ve varlığını güçlü bir şekilde sürdürebilmesinde asabiyyetin önemli bir yeri vardır.⁶⁸ Yine asabiyyetteki sır sebebiyle, farklı kabilelerin çok olduğu devletler uzun süre birliklerini muhafaza edemezler. Çünkü, her bir kabilenin kendine göre arzu, amaç ve hedefleri olacağı için aradaki kuvvetli bağlar doğal olarak zayıf olacaktır. Bu durumda iktidardaki kabileye karşı diğer kabilelerin sesini yükseltmesi yüksek olasılıktır. Buna karşın, çok fazla soydan kabilenin olmadığı devletlerde böylesine bir durumla pek karşılaşılmaz. Bu ülkelerde devlet kurmak, egemenliği sürdürmek nisbeten daha kolay olur. Hükümdarın egemenliği tartışma konusu olmayacağı için ve bu sebepten ülkesinde çatışma ve kargaşa az olacağı için devlet idaresi de daha kolay olacaktır.⁶⁹ İbn Haldun'un kabile içindeki sıkı bağlara ve birden fazla kabilenin olduğu devletlerdeki zayıf bağlara vurgu yapması devleti oluşturan unsurlar arasındaki uyumu dolaylıdır. Çünkü, aynı mizaçlardaki kabile üyeleri arasında uyumun iyi bir seviyede olduğundan hareketle çatışma ortamının az olacağı sonucuna varılabilir. Şunu belirtmek gerekir ki, aynı kabilenin üyeleri arasında mutlak bir

---

⁶⁵ Haldun, Mukaddime, I.Cilt, s.31.

⁶⁶ Demircioğlu, s.218.

⁶⁷ Hassan, s.145.

⁶⁸ Haldun, Mukaddime, I.Cilt, s.362-363

⁶⁹ Haldun, Mukaddime, I.Cilt, s.378-379.

uyumdan söz edilmez. Çünkü, farklı ferdlerden oluşan birliklerde muhakkak uyumsuzluk örneklerine rastlanılacaktır.

Medeni hayat veya şehir hayatı asabiyyetin zayıfladığı alanlara denk gelir. Çünkü, kan bağına dayanan asabiyyet şehir hayatıyla yer bağına dönüşmeye başlar. Soy, din, mülk, yer gibi asabiyyetleri ele alan İbn Haldun'a göre, hiçbir asabiyyet türü soy bağına dayanan asabiyyet kadar sıkı ilişkiler tesis edemez.⁷⁰ Göçebe kabilelerindeki asabiyyetin sağlamış olduğu iyi ve sağlam düzen aynı soydan ve zümreden olmanın yaratmış olduğu dayanışmadan gelmektedir. Kabile geliştikçe içine farklı unsurları almaya başlar ve bu sebeple cesaret, güçlü bağlantılar, dayanışma gibi kendi öz değerlerinden uzaklaşmaya başlar. Sonuç olarak başlangıçta soya, kan bağına dayanan asabiyyet farklı türlere evrilir.⁷¹ Dolayısıyla, kabile şeklindeki sıkı ve sade örgütlenmeden vazgeçilerek şehir hayatının sunmuş olduğu lüks, sefahat ve israf sonucunda asabiyyetlerini kaybeden topluluklar ortaya çıkar.⁷² Şehir hayatındaki gevşek, esnek asabiyyetin zaaflarını telafi etmek için ve toplumsal bütünlüğü sağlamak için de farklı mekanizmalara ihtiyaç duyulur. Kabile şeklinde örgütlenmede bir reis asker, polis gibi güçlere ihtiyaç duymamasına karşılık, yerleşik hayatın ve farklı asabiyyetlerin olduğu medeni şehir hayatında farklı yönetim ve araçlara ihtiyaç duyar. Bu da merkezi baskı araçlarını, farklı yönetim anlayışlarını, memurları, modern zamanlarda bürokrasiyi yani siyasal iktidarı ortaya çıkarır.⁷³

İbn Haldun, eşyanın tabiatından hareketle yönetim biçimini ve egemenin tek olması gerektiğini temellendirir. Buna göre, bir maddeyi oluşturan unsurlar arasında tam bir eşitlik varsa, bir bileşenden söz edilemez. İmtizacın ortaya çıkması için öğelerden birinin baskın karakterli olması ve diğer unsurları kendi etrafında toplaması gerekir. Bunun gibi, yönetimde baskın bir karakterin, egemenin olması gerekir ki, bir kabilenin fertlerini etrafında toplayabilsin.⁷⁴ Diğer bir deyişle, başkan baskın karakteri sayesinde halkın kendine itaat etmesini sağlayarak hükmeden konumuna gelir. İbn Haldun, aynı zaman yönetimde tekliği kamu düzeni için de şart

---

⁷⁰ Taner Demirkol, *İbn Haldun'da Bilim ve Devlet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s.28-29.

⁷¹ Sarıca, s.49.

⁷² Hassan, s.147.

⁷³ Sarıca, s.49.

⁷⁴ Haldun, Mukaddime, I.Cilt, s.382.

koşar. Kamu düzenin sağlanması ancak tek kişinin yönetimiyle sağlanabilir. Buna göre, eğer birden fazla başkan olursa yönetim düzeyinde çatışma ortamı oluşacağı için kamu düzeni de sağlanamaz.

3.1. İMPARATORLUKLAR

İmparatorluklar kent devletlerinin zamanla büyümesi ve birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. İnsanlığın devamlı olarak bir gelişim göstermesi sonucu köyler zamanla kent devletlerine dönüşmüştür. Kent devletleri de diğer topluluklarla yaşamış olduğu etkileşim ve askeri alandaki gelişmeler sonucunda daha büyük yapıdaki siyasal topluluklar olarak imparatorluklara dönüşmüştür.

3.1.1. İmparatorlukların Doğuşu

Uygar Yunan topluluklarından önce Mezopotamya’da birçok uygarlık kent devleti şeklinde örgütlenmiştir. Medeniyetlerin beşiği olarak Mezopotamya ilk kent devletlerinin merkezi olmuştur. Bölgenin önemli uygarlıklardan biri olan Sümer kent devletlerinde iktidarda bulunan sınıfın değişmesi imparatorluklar dönemine geçiş için kritiktir. Sümerlerde iktidar başlangıçta din adamlarının elindeydi. Daha sonra iktidarın askerlerin eline geçmesi üzerine, sürekli orduların da katkılarıyla Sümer kent devletleri bölgesel devletlere dönüşmüştür. Sürekli ordular sayesinde devletin merkezi yapısı güçlenmiştir. Fakat, devamlı savaş hali bu durumu sürdürülebilir olmaktan alıkoymuştur. Mezopotamya bölgesinde Sümerler’den sonra ortaya çıkan uygar topluluk Babillerdir. Samiler’den olan Amurrular, Babil kentini işgal edip I.Babil hanedanını kurmuşlardır. Bu hanedanın altıncı kralı Hammurabi (MÖ 1700) Sümer ve Akad ülkelerini tek çatı altında birleştirerek bölgesel devlet yapısından imparatorluklara geçişin yolunu açmıştır. Babil İmparatorluğu’nu Asur, Hitit, Pers, Makedonya ve Roma İmparatorlukları takip etmiştir.⁷⁵ Bu imparatorluklar aşağı-yukarı Babillerin siyasal geleneklerini sürdürmüşlerdir.

---

⁷⁵ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.50-61.

Roma siyasal yaşamına kent devleti olarak başlamış olmasına rağmen sonraki dönemlerde karada genişleyerek imparatorluğa dönüşmüştür. Roma'nın kent devletinden imparatorluğa dönüşmesinde birçok iç ve dış faktör etkili olmuştur. Siyasal düşünüşteki "Pax Romana" yani, bütün dünyayı ele geçirerek bir Dünya Barışı kurma ideali siyasal alandaki etkenlerden biridir.⁷⁶ Dünya barışını sağlama düşüncesi, Roma kent devleti sınırlarının genişlemesi anlamına geliyordu. Çünkü, böyle bir hedef aynı zamanda dışa açık bir yapı olma niteliği taşımaktaydı. Bunun dışında, MÖ II. yüzyılda iç huzurun bozulması, sınıf savaşları, kent nüfusunun sürekli olarak artması, ekonomik sorunların gün geçtikçe artması siyasal ve toplumsal yapıyı etkileyen temel gelişmeler olmuştur. Bir taraftan köle sayısındaki artış iç yaklanmalara; diğer taraftan köylülerin küçük topraklarını ellerinden çıkarmaları köy nüfusunun ve tahıl üretiminin azalmasına, dolayısıyla ekonomik sorunların baş göstermesine neden olmaktadır. Bu yüzden bütün bu sorunlar iç ve dış barışı gerçekleştirecek, çeşitli sınıfları, ulusları, dinleri üstün bir kurum ya da kişilik altında toplayacak bir ideolojiyi doğurmuştur.⁷⁷ Diğer bir anlatımla, Roma kent devletinin yeni ülküsü ve içte meydana gelen gelişmeler yeni bir devlet anlayışını, ideolojiyi gerektirmiştir. Sınırlı bir toprak kapasitesine sahip olan kent devleti yetersiz kalmakta ve sorunlara çözüm üretememekteydi. Sonuç, Roma'da toprakların genişletilerek Pax Romana ülküsünü gerçekleştirmek ve iç sorunların üstesinden gelmek için imparatorluk kurma düşüncesi olmuştur.

3.1.2. Toplumsal ve Siyasal Örgütlenme

Babil toplumsal anlamda eşit olmayan sınıfsal bir örgütlenişe sahip olmuştur. En tepede kral bulunurken, onun altında yerel yöneticileri olarak valiler, memurlar, din adamları ve büyük toprak sahipleri olarak soylular vardı. Orta sınıfta tacirler, zanaatçılar ve ücretli işçiler bulunurken, toplumsal primidin en alt altında köleler bulunmaktaydı. Babiller idari yapılanmasında kentler vardı. Bunlar imparatora sıkı

---

⁷⁶ Sarıca, s.33.

⁷⁷ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, 5.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004, s.39-40, 47-48.

sıkıya bağı valilerce yönetilmekteydi. Güçlü bir merkezi yapıya sahip olan imparator halkı bütünleyecek ve tüm ülkeyi denetleyecek araçlara sahipti. Bu araçlar bürokrasi, hukuk ve sabit pazar fiyatlarıydı. Bürokrasi sayesinde yetkisini ve erkini kişiliğinden değil, idareden alan merkeze bağı yerel yöneticiler kralın buyruklarını ve erkini uzak yerel bölgelere kadar getirebiliyordu. Bu sayede bürokrasi siyasal bütünleşmeyi sağılayan önemli bir araç olmaktaydı. Hukuk ve pazar fiyatlarının saptanması ile birbirini tanımayan halkın alışveriş, ticaret vb. ilişkilerde kendini güven içinde hissetmekteydi. Bu araçlar sayesinde toplumsal ve ekonomik alanda birliktelik sağılanmaktaydı.⁷⁸

Roma'nın Dünya Barışı gibi bir ideali gerçekleştirilebilmek güçlü, kutsallaştırılmış bir egemeni, imparatoru gerektirmekteydi. Bu da, imparatorun emirlerini yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşi içinde, her yerde ve en kısa sürede yerine getirebilecek bir yönetim anlayışını, yani merkezi yapısı güçlü, idari mekanizmaları olan ve güçlü bir bürokrasiye sahip bir yapılanmayı doğurmaktaydı. Pahalıya mal olacak olan böyle bir yönetim anlayışı da güçlü bir vergi sistemini gerektirmekteydi.⁷⁹ Diğer yandan, bu kadar büyük bir ideali gerçekleştirmenin düşünsel boyuttan yoksun olması düşünülemez. Dolayısıyla, bu ülkenin halk tarafından kabul görmesi, bir meşruiyet zeminine oturtulması gerekmektedir. Bu bağlamda, imparatorun büyüklüğü düşüncesinin halka aşılması ve halkın imparator etrafında tanımlanarak değer bulması bu ideolojinin güttüğü en önemli amaçlardan olmuştur. Bu yücelik sembolü belirlenirken imparatorun kişisel iktidarı saklanmaya çalışılmış, bütün Romalılar bir sembol ile karşı karşıya kalmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle iç siyasal çekişmelere son verilip, yurttaş olsun olmasın bütün Roma halkı birleştirilerek bütünlük sağılanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Roma egemenliği altında olan herkese yurttaşlık hakkı verilerek ideolojinin güçlendirilmesi istenmiştir. Ayrıca, Roma'nın çeşitli halklar üzerinde etkinliğini arttırmak amacıyla bazı düşünürlerin savlarından faydalanılarak imparatorluğa evrensel bir nitelik yüklenmeye çalışılmıştır. Bu paralelde imparatorun kişisel otoritesi ile kutsallık arasında bağı kurularak imparatorluk ideolojisine dinsel içerik

---

⁷⁸ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.61-63.

⁷⁹ Sarıca, s.33.

de yüklenmiş, kurulan imparatorluk kültürü ile Roma birliği ve otoritesi pekiştirilmiştir. Son olarak ordunun kozmopolit bir yapıya kavuşturulması imparatorluk ideolojisinin yaygınlaştırılması ve bu sayede geniş topraklara sahip olunması bakımından önemlidir. Geniş toprakların kontrolünün sağlanması beraberinde geniş çaplı kontrol mekanizmalarını gerekli kılmış, bu da yalnızca Romalılardan sağlanamayacağına göre, Ağaoğulları'nın deyimiyle, her bölgeden, her ulustan "Romalılaştırılmış" askeri birlikleri meydana getirmiştir.⁸⁰

Hedeflenen imparatorluk düşüncesinin parlak dönemleri olsa da, Roma İmparatorluğu içinde barındırmış olduğu yapısal sorunlar sebebiyle çöküşten kurtulalamamıştır. MÖ 27'de kurulan Roma İmparatorluğunda krallar ellerine almış oldukları yetkilerle mutlak monarşi ile imparatorluğu yönetmişlerdir. Ülke topraklarının çok genişlemesi, dışa açık yapısı ve başkomutanlık yetkisine sahip olan imparatorların seçim usulünün belirlenememesi, Pax Romana'nın iktidar kavgaları yüzünden iki yüz yıl sonra sona ermesi, dışarıdan gelen barbar saldırıları gibi sebeplerden dolayı Roma İmparatorluğu zayıflamış ve çöküş sürecine girmiştir.⁸¹ Cumhuriyet döneminden sonra imparatorluk döneminde kralların mutlak otoritelerine dayanarak sergiledikleri yönetim anlayışı içte halkın tepkilerine yol açacak cinsten sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca, genişleyen topraklar ve askeri gelişmeler sebebiyle halk ekonomik anlamda zor durumda kalmış, yönetim ile çatışma ortamı meydana gelmiştir. Diğer taraftan, imparatorluk ordusunun farklı uluslardan meydana gelmesinin doğurmuş olduğu handikaplar ve dış barbar saldırıları sonucunda imparatorluğun çöküş zeminini oluşturmuştur.

4.1. FEODALİZM

Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından siyasal, ekonomik ve toplumsal sistem altüst olmuş, Ortaçağ'da Batı Avrupa'da feodalizm olgusu ortaya çıkmıştır. Feodalizm bin yıla dayanan uzun geçmişi ve taşımış olduğu özellikleri itibarıyla Avrupa siyasal tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Feodalizmi ortaya

⁸⁰ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.75-77.

⁸¹ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.67-71.

çıkaran dinamiklere geçmeden önce düşünürlerin feodal dönemle ilgili değerlendirmelerine bakarak başlayabiliriz. Aslında, *feodalizm* üzerinde tam olarak görüş birliğinin olmadığı, farklı değerlendirmelerin yapıldığı bir kavramdır. Birçok düşünür feodalizmin siyasal örgütlenme boyutu kadar ekonomik yönüne de dikkat çekmiştir. Ekonomik gelişmişlik tarih boyunca toplumsal yaşamı etkilemekle beraber, feodal dönemde Avrupa'nın siyasal yapısını doğrudan şekillendiren bir faktör olmuştur. Bu bağlamda, siyasal yapının yanı sıra Avrupa'nın sosyopolitik dokusunu oluşturan ve çehresini çizen feodal ekonomi dikkatle incelenmeye değerdir. Perry Anderson'a göre, feodalizm "Toprağın ve doğal ekonominin hakimiyeti altında gelişen, ne emeğin ne de emek ürünlerinin meta olduğu bir üretim tarzıdır."⁸²; Maurice Dobb feodalizmi, -ister bazı hizmetlerin görülmesi ister para veya mal olarak ödenecek vergiler ile- "bir feodal beyin belirli ekonomik isteklerinin yerine getirilmesi için üreticiye zorla ve kendi iradesinin dışında yüklediği yükümlülükler" olarak değerlendirmektedir.⁸³ Feodalizmin sosyoekonomik yönünü öne çıkaran Christopher Pierson'a göre feodalizm "Genellikle kişisel sadakat üzerine inşa edilen ve herhangi bir düzeydeki gücün daha zayıf birçok iktidar sahibi tarafından kontrol edilen kaynakları (askeri kaynaklar dahil) harekete geçirebilme kapasitesine sahip olduğu toplumsal piramit şeklindeki yapıdır."⁸⁴ Christopher Hill'e göre feodalizm "Tarımın ekonominin temelini oluşturduğu ve siyasal iktidarın toprak sahiplerinin tekelinde olduğu bir toplum biçimidir."⁸⁵ Feodalizm konusunda belki de en yetkin eseri sunan Marc Bloch, bu konuda "bağlılık, sadakat ve biat" unsurlarını ön plana çıkararak daha çok toplumsal ilişkiler yönüne dikkat çekmektedir.⁸⁶ IX. yüzyıl boyunca Batı Avrupa'da feodalizmin görünümü, aslında siyasal bir zeminde toplumun kırsal bir medeniyete dönüşümünden başka birşey değildir.⁸⁷ Feodalizm, farklı yaklaşımları içinde barındırmakla beraber ilk elde bir üretim tarzına, ikinci

---

⁸² Perry Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, NLB, London, 1974, s.147.

⁸³ Maurice Dobb, v.d., *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, Çev: Dr. Çetin Yetkin, Aydınlık Yayınları, Ankara, 1970, s.19-20.

⁸⁴ Christopher Pierson, *The Modern State*, 2nd Edition, T&F, New York, 2004, s.8.

⁸⁵ Christopher Hill, *1640 İngiliz Devrimi*, Çev: Neyyir Kalaycıoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.10.

⁸⁶ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, Çev: Melek Fırat, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007, s.257-284.

⁸⁷ Henri Pirenne, *Economic and Social History of Medieval Europe*, Çev: I. E. Clegg, New York, 1937, s.8.

olarak buna bağılı gelişmiş tabaka düzeni ile toplumsal ilişkiler sistemine ve nihayet bu toplumsallığa eşlik eden değerler kümesine denk gelmektedir.⁸⁸

Özet olarak feodalizmde dikkat çeken ilk özellik, sosyoekonomik anlamda paranın nerdeyse olmadığı bir pazarda toprağı işlemeye mahkûm bırakılan insanların bir ekonomik varlığa sahip olmaksızın hayatlarını günübirlik idame ettirebilecek kadar bir kazanca sahip olmasıdır. İkinci olarak siyasal anlamda bağılılık ve sadakatin ön plana çıktığı ilişkilerde merkezi otoritesi zayıf ve kişilere bağılı olan bir siyasal yapılanma dikkat çekmektedir.

4.1.1. Feodalizmin Doğuşu

Modern devlet çok kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu sebeple çalışmanın sağlam bir kuramsal çerçevesini çizmek için feodalizmi siyasal açıdan incelemenin yanı sıra toplumsal ve ekonomik boyutlardan da ele almak gerekir. Birçok otorite gibi, Gianfranco Poggi de bu sebeplerden ötürü modern devleti feodal yönetim biçimini hazırlayan Karolenj İmparatorluğu'ndan itibaren işlemeye başlamaktadır.⁸⁹ Poggi, feodalite öncesi üç ayrı gelişmenin Batı Avrupa'nın maddi ve kurumsal görüntüsünü ciddi bir şekilde etkilediğini belirtmektedir: Hem *merkezi* bir yönetimi hem de *yerele* yönetimleri içeren bir sistem olarak Batı Roma İmparatorluğunun çöküşü; Batı Avrupa'daki nüfusun büyük çapta yerinden olması; Batı Avrupalıların hem kendi aralarında hem de başkalarıyla olan ilişkilerinde önemli rol oynayan temel ulaşım ve ticaret yollarının Akdeniz'den kayması.⁹⁰

Feodal düzenin ortaya çıkmasında Cermen akınlarının doğrudan bir etkisi vardır. Bu akınların feodal düzenin ortaya çıkması yolundaki etkileri ilk elde Roma

---

⁸⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, v.d., *Sokratesten Jakobelere: Batı'da Siyasal Düşünceler*, Ed: Mehmet Ali Ağaoğulları, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.242.

⁸⁹ Modern devlet genel olarak feodalizmden başlanarak incelenmektedir. Bu konuda Giddens genel kanının aksine modern devleti geleneksel devletten bağımsız işlemez. Giddens, modern devletin kendine has özelliklerini ortaya çıkaran Avrupa feodalizmi gerçeğini kabul eder. Ancak, bu yöntem üzerinde yoğunlaşmanın modern Batı'nın dinamizmini klasik dünya, feodalizm ve modern toplumları birleştiren bir silsile olarak ele alan ve tarihsel materyalizm tarafından da benimsenen "ilerlemeci" bir tarih yorumuna yol açacağı endişesini taşır. Bu sebeple Giddens, modern devletlerin kümesel olarak geleneksel devletler ile mukayese edilerek de açıklanması gerektiğini belirtir. Bkz. Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.119-120.

⁹⁰ Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Çev: Şule Kut/Binnaz Toprak, 6.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.33.

İmparatorluk düzenini, imparatorluğun sınırları içerisindeki ülkelere sağlamış olduğu ekonomik, toplumsal ve siyasal bütünlemeyi parçalayarak ortamı feodal düzene hazırlamaları olmuştur. İkinci elde barbar saldırıları, yalnızca siyasal birliği parçalamakla kalmamış aynı zamanda imparatorluğun kara ve deniz ulaştırma sistemlerini, kır-kent arası ticareti de yıkarak ekonomik bütünlemenin koşullarını yok etmiştir.⁹¹ Doğudan ve kuzeyden gelen büyük göçebe Cermen akımları, toplulukların çoğunun yaşam alanlarını silahlı kaleler ve etrafı kuşatılmış savunma bölgeleri haline getirerek kıta üzerindeki yaşamı şiddetle sarsmıştır.⁹² Yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğu'nu ayakta tutan “zorunlu vergilendirme” sisteminden yoksun olarak gelişmiş olan Cermenler'in örgütlenişi, siyasal ve ekonomik kurumların kurumsallaşmasından ziyade, bireysel çabalara dayanmıştır.⁹³ Henri Pirenne de benzer şekilde Cermenler'in iç sorunlarından söz ederken, kontrolü zor olan toprakların genişlemesinin yanı sıra kurumsal disiplin ve otorite zayıflığının çöküşe sebep olduğunu belirtmektedir.⁹⁴

Feodal örgütlenişin kurucu unsurlarından birisi olarak Cermen toplulukları kır kökenli ve savaşçı özellikler taşıyan, sürekli bir siyasi birleşmeye ve kaynaşmaya ayak direten; kralların ülkelerini alt bölgelere ayırdığı ve ülke topraklarını kabile geleneklerine uygun olarak yakınları arasında paylaştırdığı kabile örgütlenişine sahip topluluklardı.⁹⁵ Bu konuda Parkinson, kralların çocuklarının bir soylu sınıfını yarattığını, zamanla büyüyen çocukların uzak diyarlara giderek bağımsızlıklarını elde etme uğraşına girdiklerini ve krallık hanedanının bu şekilde zayıflamaya başladığını belirtir. Sonuç olarak zamanla soyluların hanedanı ele geçirme isteğiyle oluşan çatışma ortamının bir arada yaşama arzusuyla neticelenmemesi üzerine feodalizmi ortaya çıkaracak zeminin oluştuğunu tespit eder.⁹⁶ Merkezi bir imparatorluk yönetimi kurma amaçlarının sonuçsuz kalmasıyla kontlukların her

---

⁹¹ Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, s.265.

⁹² Murray Bookchin, *Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine: Devrimci Halk Hareketleri Tarihi*, I.Cilt, Çev: Sezgin Ata, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.49.

⁹³ Marvin Perry v.d., *Western Civilization: Ideas, Politics, and Society*, 9th Edition, Cengage Learning, Boston, 2009, s.212.

⁹⁴ Henri Pirenne, *Mohammed and Charlemagne: A History of Europa from the Invasions to the XVI. Century*, Çev: Bernard Miall, Murray Printing Company, New York, 1955, s.109-128.

⁹⁵ Şenel, s.264-265.

⁹⁶ C. Northcote Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Çev: Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1976, s.86-94.

birinin kendi bölgelerinde bağımsız birer iktidar odağı halini alması kaçınılmazdır.⁹⁷ Böyle bir modelde güç, tek bir hükümdarda toplanmak yerine daha alt düzeyde soylular hiyerarşisi içinde dağılmıştır.⁹⁸ İmparatorluğun çöküşü ve krallıkların zayıflamasıyla kontların üzerinde yaşadıkları topraklarda egemen olmasının sonucu olarak kontun toprakları üzerinde yaşayanların güvenliklerini sağlaması, canlarını ve mallarını koruması sadece kontlara ya da yerel beylere güvenebileceği algısını doğurmaktaydı. Bu örgütlenme “devleti kişilerden oluşan bir topluluk” haline getirmekteydi.⁹⁹ Bu bağlamda, feodal devlet için “kendini güçsüzleştiren, geniş alanlara hakim olmayı olanaksız hale getiren, merkezi örgütlenmeyi parçalayan ve kabile şeklinde örgütlenen bir yapı” diyebiliriz.

V.-VI. yüzyıllarda güçlü bir idari sistem kuran ve Roma İmparatorluğu'nun önceden yürüttüğü birçok siyasi görevi yerine getiren Kilise'nin de tüm çabalarına rağmen, Cermen kabileleri derinden kök salmış çoban, kır kültürünü terk etmemiştir.¹⁰⁰ Feodal dönemde geleneklerin bireyler üzerindeki etki gücü çok fazlaydı. O kadar ki, Huberman, o dönemde geleneklerin XXI. yüzyılın *yasa gücüne* eşdeğer olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹ Cermen kabilelerinin yaşam biçimlerinin farklı olması, baskın bir kültüre sahip olması ve bu tarzlarında ısrarcı olmaları gittikleri yerleri birçok konuda etkilemelerine yol açmıştır. Onların bu özellikleri Roma İmparatorluğu'nun siyasi yapısıyla doku uyumsuzluğuna sebep olmuştur. Doğal olarak yüzyıllardan beri farklı yaşam tarzlarına sahip olan toplulukların geleneklerini terketmeleri kolay kolay beklenemez. Dolayısıyla Cermen topluluklarının şehir kültürüyle uyuşmayan kır yaşamları toplumsal düzeni derinden sarsmıştır.

Üretim teknolojisine ağır sabanın; savaş teknolojisine ağır süvarilerin (şövalyelerin) girişi de feodal yapının oluşumunu kolaylaştırmıştır. Ağır sabanın feodalizme etkisi, feodal beylerin geçimi için gerekli tarımsal verimliliği arttırarak ekonomiyi canlandırması ve güçlendirmesi anlamına gelirken; barbar saldırılarını

⁹⁷ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.180.

⁹⁸ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, Çev: Neşet Kutluğ/Burcu Erdoğan, 2.Baskı, Chiviyazıları Yayınevi, Ankara, 2015, s.26.

⁹⁹ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.41.

¹⁰⁰ Perry v.d., s.218.

¹⁰¹ Leo Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çev: Murat Belge, 12.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.18.

engelleme görevini üstlenen şövalyelerin sayısındaki artış ise onların beslenmeleri için ayrılan toprağın genişlemesi anlamına gelmekteydi.¹⁰² Bu beraberinde feodalitenin temel unsurlarından biri olan lord kurumuna bağımlılığı arttırmaktaydı.

Merkezi güçlü yapılanmalara uymayan olumsuz taraflarının yanı sıra, feodalitenin faydalı yanlarının da olduğunu belirtmek gerekir. Perry, feodalitenin merkezi otoritenin çöktüğü, istilaların yaşandığı, halk gelirlerinin yetersiz olduğu, şehir hayatının ve ticaretin zayıfladığı bir ortamda güvenlik ve düzeni sağlamak için ortaya çıktığını; mantıksal olarak önceden düşünülmüş ve planlanmış bir sistem olmadığını; daha çok merkezi otoritenin güçlü olmamasından kaynaklanan zorluklara karşılık vermeye çalıştığını; yalnızca geçici bir tedbir olmasına rağmen çöküş döneminde kısmen düzen, adalet ve hukuksal güvenilirliği sağladığını belirtir.¹⁰³ Merkezi güçlü bir yapının çökmesi, dönem itibariyle büyük göç dalgalarının olması, ticaret yollarının değişmesi ve bu sonuçlara kültürel, ekonomik ve teknik zorlukların da eklenmesiyle Batı Avrupa'da büyük çapta çok yönlü değişimler meydana gelmiştir. Bütün bunlar feodal düzeni ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan değişiklikleri siyasal, toplumsal ve ekonomik açılardan incelemekte fayda vardır.

4.1.2. Feodal Siyasal Örgütlenme

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Roma ülkesi toprakları üzerinde Cermen Krallıkları, Doğu Roma (Bizans İmparatorluğu) ve Kilise Batı Roma'nın mirasına sahip olmak adına mücadelelere girişmişlerdir.¹⁰⁴ Feodalizmin oluşumunda daha derin bir etkiye sahip olması nedeniyle Cermen Krallıklarına öncelikle bakılabilir. Cermen Krallıklarının sahip olduğu özellikler feodalizmin oluşumunu doğrudan etkilerken, Kilise daha sonra meydana gelecek değişimler sebebiyle feodal yapılanmada olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

Karolenj Krallıklarının merkezi bir imparatorluk kurma isteği birtakım sorunlar sebebiyle gerçekleşmemekteydi. Ortaçağ'ın başlarında feodal hiyerarşinin

¹⁰² Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.265.

¹⁰³ Perry v.d., s.219.

¹⁰⁴ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.172.

basamaklarını oluşturan tipik araçlar kale komutanlığı, baronluk, prensliklerdi. Böyle bir sistemin sonucu da siyasal egemenliğin tek bir merkezde toplanamamasıydı.¹⁰⁵ Cermenlerin ele geçirdikleri ve üzerinde yerleştikleri Roma topraklarını çekip çevirecek, vergileri toplayacak, ekonomik sorunların üstesinden gelebilecek donanımlarının olmaması; iletişimin düzensizliği ve sağlam temellere oturmamış olması; “para” ekonomisi yerine “doğal” ekonominin olması Cermenlerin yönetim yapısını derinden etkilemiştir.¹⁰⁶ Diğer bir deyişle, krallığın çok az sayıda memura sahip olması ve bunların hem güvensiz olması hem de mesleki gelenek, tecrübe ve kültürden yoksun olması; ekonomik koşulların geniş ücretli bir memurlar sisteminin kurumsallaşmasına olanak tanımaması; haberleşmenin yavaş, elverişsiz ve belirsiz olması yapılanmayı etkilemiştir.¹⁰⁷ Sonuçta feodal beye bağlı olarak toprağı işleten kimseler <<vasallar>> güvensizlik, memur yetersizliği ve ekonomik gücün zayıflığı sebebiyle ortaya çıkmaktaydı. Vasallık gibi bir kuruma o dönem ve şartlar içinde ihtiyaç vardı. Çünkü, kralın fazla sayıda memura sahip olmaması ona sadakat ile bağlı adamları gerektiyordu. Ayrıca, krallıkların ekonomik pek çok ihtiyacı ve para kaynağı vasallar üzerinden temin edilmekteydi. Nispeten az sayıda kişi ile doğrudan siyasal ilişki içindeki bir Ortaçağ hükümdarının iktidarının geniş alanlara yayılması beklenemez. Bu durum, kurumsal bir örgütlenmenin olmadığı bir ortamda biraz da işin doğasından kaynaklanmaktaydı. Çünkü, bir senyörün sınırlı iktidarı onun sahip olduğu topraklardan ve diğer toprak sahiplerinin onu aralarındaki en güçlü üye olarak tanınması ve ona itaat etmeye hazır olmasından kaynaklanmaktaydı.¹⁰⁸ Feodal toplumun en alt tabakasında olan, soylu efendilerinin topraklarında efendilerinin araçları ile üretim yapan, ürünün yıllık yiyecekleri dışındaki bölümünü efendilerine rant olarak veren çalışanları <<serfleri>> koruyan ve çalıştıran şövalye, görevini ifa ederken bir lordun vasalı olarak bunu yerine getiriyor, bağlı olduğu lord ise belki de daha bir üst lordun vasallığını üstlenmiş bulunuyordu.¹⁰⁹ Bir lord en azından manoryal bir köyü kontrol ederken, büyük lordlar yüzlercesini kontrol edebiliyordu.

¹⁰⁵ Anderson, Passages from Antiquity to Feudalism, s.148.

¹⁰⁶ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.35.

¹⁰⁷ Bloch, s.276-277.

¹⁰⁸ Hagen Schulze, *Avrupa’da Ulus ve Devlet*, çev: Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005, s.13.

¹⁰⁹ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.40.

Ortaçağ'a has küçük bir köy biçimi, köylünün elde ettiği mahsulün bir kısmını karşılıksız olarak lorda devrettiği yapı <<manor>> bir düzine aileyi kapsarken büyük bir manor elli veya altmış aileye kadar çıkabiliyordu.¹¹⁰

Ortaçağ tamamen toprak egemenliği ilkesine dayanan devlet fikrine yabancıydı ve sadece bağlılık antlarına dayanan kişisel bağları tanımaktaydı.¹¹¹ Ağaoğulları/Köker birçok kavimden oluşan farklı yurttaşlar üzerinde egemenlik kurmuş Cermenlerin “kişisel olmayan (kişilik dışı) bir devlet” yerine, kabile şefine “kişisel bağımlılık ve sadakat” geleneğine sahip olduklarını belirtir. Bu durum ise devletlerin süreklilik esası ve kurumsal yapılanmaya dayalı devlet aklı ve organizasyonu ile zıtlıydı. Bu da Ortaçağ'da lord ve vasalın yaşamıyla sona eren sık sık yenilenen kısa ömürlü yapılanmaları sebep oluyordu.

4.1.3. Feodal Toplumsal Yapı

Feodalitede toplumsal yaşam kendine yeterli malikaneler etrafında organize edilmişti. Yerel lordlar, bu malikanelerde ekonomik olduğu kadar, doğuştan birçok toplumsal ayrıcalığa da sahipti. Bunlar yalnızca maddi destek değil, kişisel bağlılık yemini ve askeri hizmetle borçlu oldukları daha yüksek lordların vassalları olarak toprağı ellerinde tutmaktaydı.¹¹² Merkezi iktidarın çöktüğü, güvenliğin kalmadığı bir Avrupa'da toprak sahiplerinin ayrıcalıklı durumlarını koruması ve köylülerin de güvenlik içinde yaşaması için “adam”lara ihtiyaçları vardı.¹¹³ Bu ihtiyaç lord-vasal, vasal-serf ilişkilerini, insanlar arasında sadakati, sıkı bağlılıkları zorunlu kılmaktaydı. Vasallık ilişkisini Bloch şöyle anlatır:

“İşte karşı karşıya iki adam: Biri hizmet etmek istemekte, öteki şef olmayı kabul etmekte ya da dilemektedir. İlki ellerini birleştirir ve birleşmiş olarak ellerini ikinci kişinin ellerinin arasına yerleştirir: bu boyun eğmenin en açık simgesidir ki, bazen diz çökerek anlamı daha vurgulanır. Ellerini sunan kişi aynı anda çok kısa birkaç söz de ederek, kendisini karşısındakinin ‘adamı’ olarak gördüğünü belirtir.”¹¹⁴

¹¹⁰ Perry v.d., s.223.

¹¹¹ Schulze, s.13.

¹¹² Bookchin, s.49.

¹¹³ Ağaoğulları, Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.183.

¹¹⁴ Bloch, s.258.

Anlatılan biat etme tasviri güvenilir “adam” olma ve kuvvetli toplumsal bağlar merkezi bir otorite boşluğunun sakıncalarını giderme amaçlı olmuştur. Avrupa'nın içinde bulunduğu sürekli savaş hali (istilalar, iç mücadeleler) insanların her zamankinden daha fazla şef, şeflerin de her zamankinden daha fazla güvenilir adam arama gereksinimine zorlamıştır.¹¹⁵ Bütün bunlar aslında toplumsal katmanlar arasında bir hiyerarşik düzene sebep olmuştur. Cermenlerin sınıf yapılarına olduğu kadar hiyerarşik yapılara da dayalı yaşam tarzları, temelde değişmeden kalacak statik piramitler halinde yüzyıllar boyunca devam etmiştir.¹¹⁶ Ortaya çıkan hiyerarşik yapıda birinci sınıflandırmada, yönetenler (senyörler) ve yönetilenler (çoğunlukla köylüler ve serfler) varken; ikinci sınıflandırmada yönetenler kendi aralarında, şövalyeler (efendiler) ve rahipler (ruhbanlar) sınıfını oluşturmaktaydı. Diğer yandan Ortaçağ'ın feodal toplumu iş bölümü esasına göre “dua edenler, çalışanlar ve savaşanlar” -bu üçlü ayırım aynı zamanda “Baba Tanrı-Oğul-Kutsal Ruh” üçlemesinin bir başka sentezlenmiş versiyonu olarak Tanrı'nın iradesinin meşrulaştırılması anlamını taşımakta ve tabakalar arasında herhangi bir geçişe de olanak vermemekteydi- olarak ayrılmıştı.¹¹⁷

4.1.4. Feodal Ekonomi

Batı Avrupada görülen feodal üretim tarzı karmaşık bir karaktere sahipti. Feodalizm ticaretin, piyasa ilişkilerinin, para ekonomisinin ve dolayısıyla kent yaşamının çöktüğü bir dönemde ortaya çıkmıştır.¹¹⁸ Sosyoekonomik alanda birçok değişim yaşanmaktaydı. Taşınabilir eşya zenginliği artık ekonomik hayatın hiçbir bölümünde bir role sahip değildi. Çünkü, tüm sosyal varlık toprak sahipliği veya zenginliği üzerine inşa edilmişti.¹¹⁹ Feodal dönemde toprak üzerinde oturan veya onu işleyen köylüler, toprağın mülkiyetine sahip değildi. Tarımsal mülkiyet, artık, bunu köylülerden siyasal-hukuksal zor kullanma yoluyla elde eden bir feodal beyler

¹¹⁵ Bloch, s.281-282.

¹¹⁶ Murray Bookchin, s.49.

¹¹⁷ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.189, 192.

¹¹⁸ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.183.

¹¹⁹ Pirenne, Economic and Social History of Medieval Europe, s.7.

sınıfının özel kontrolü altındaydı.¹²⁰ Bu formülasyon toprağı işlemeye mahkum bırakılan serfliğın yasal tanımlamasıyla sağlanmaktaydı: *Sosyal-hukuksal değişmezlik*. Yarı köle durumunda bulunan serfler buldukları topraklardan ayrılamıyor, tarımdan başka işlerle ilgilenemiyor ve kıtlık, çocuk evlendirme gibi zor zamanlarda bir edinilmiş hak olarak değil; ancak efendisinin lütfuyla maddi yardımları alabiliyordu.¹²¹ Bu uygulama bir bakıma ekonomik sömürünün siyasal otoriteyle hukuk düzeninde birleşmesiydi.¹²² Lorda bakılırsa serflerin bir demesnedeki hayvandan farkı yoktu. Öyle ki, XI. yüzyılda bir Fransız köylüsü bir para birimi olan 38 Su'ya, bir beygir ise 100 Su'ya satılmaktaydı.¹²³ Lordların serflere karşı mutlak egemenliğinin olduğu bir ortamda, ancak onların izin verdiği ölçüde gelişim yaşanabilirdi. Serflerin toprağına mahkumiyeti aslında ticaret yaşamını sona erdiriyordu. Çünkü, taşınabilir eşyanın değer taşımadığı yer ve zamanda alışveriş olgusuna rastlanamazdı. Birinin bir şey ürettiğini varsayarsak, alışveriş ortamının olmadığı bir yerde veya arz-talebin olamayacağı bir ortamda neden üretim yapılsın ki?

Karolenj İmparatorluğu dış pazarlardan yoksun bir kara devleti olduğu gibi, temelde toprağına bağlı bir tarım devletiydi.¹²⁴ Devletin ekonomik temelini bundan böyle toprak sahipleri oluşturunuyordu. Perry, feodalizmin, manoralizm olarak bilinen ekonomik kuruluşun üzerine bina edildiğini belirtir. Manoryal köylülük para ve pazar ile sınırlı olan tarımsal bir organizasyon anlamına gelmekteydi.¹²⁵ Manoryal örgütlenme dışa kapalı bir yapılanmaydı. Değişim ekonomisinin yerini tüketim ekonomisi almıştı ve her malikane dış dünya ile alışverişini sürdüreceği yerde, artık kendi başına bir küçük dünya oluşturunuyordu.¹²⁶ Dışa kapalı olması onu ekonomik anlamda gelişime kapalı kılmaktaydı. Bu yüzden ekonominin canlanması ve serflerin az da olsa zenginleşmesi için olanaklar çok sınırlı kalıyordu. Manoryal bir köy, tuz, değirmen taşı, metal eşyalar gibi gereksinimlerini genel olarak dışarıdan temin ettiği

¹²⁰ Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, s.147.

¹²¹ Perry v.d., s.220.

¹²² Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, s.147.

¹²³ Huberman, s.17.

¹²⁴ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Çev: Şadan Karadeniz, 13.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.38.

¹²⁵ Perry v.d., s.219.

¹²⁶ Pirenne, *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, s.40.

için ihtiyaçlarını karşılama konusunda asla tam anlamıyla kendi kentine yeterli gelmemekteydi.¹²⁷ Zenginliğin tek anahtarının toprak olduğu bu dönemde çekişmelerin ve didişmelerin kaynağının toprak olması kaçınılmazdı.¹²⁸ Feodal beylerin her istediklerini yapabilecek kudrette olmalarının yanı sıra, serflerin ekonomik sömürüye tâbi olmaları feodalizmin ömrünü kısaltan bir sebepti. Bu durumun bir sonucu serflerin zamanla kentlere kaçması ve kent yaşamının canlanması oluyordu.

5.1. RUHANİ ve DÜNYEVİ İKTİDAR OLARAK KİLİSE

Feodal dönemle ilgili olarak siyasal, toplumsal ve ekonomik incelemelerden sonra dönemin teokratik durumuna, inançla ilgili kurum olan Kilise'nin de yapısına bakmak gerekir. Hatırlanacağı gibi Kilise'nin de Roma İmparatorluğu'nun mirası için mücadelelere girişen güçlerden biri olduğunu belirtmiştik. Çünkü, Kilise salt ruhani amacı olan bir kurum değil; aynı zamanda o dönemin çok etkin bir ekonomik gücüydü. Ayrıca, bu gücünü kullanarak siyasal alanda da söz sahibi olmak amacındaydı. Bu sebeple feodal toplumsal örgütlenmenin istikrar kazandığı X.-XII. yüzyıllarda siyasal düşünce, Kilise ile dünyevi iktidar arasındaki ilişkinin yeniden belirlenmesine yol açmaktaydı.

5.1.1. Ruhani Güç Olarak Kilise

Kilise İlkçağ ve Ortaçağ Avrupa'sında ruhani iktidarın hakimiydi. Bu durumun meydana gelmesinde Hristiyanlığın ilk ve en önemli yayıcılarından biri olan Aziz Paulus'un iktidar kuramı önemlidir. Ona göre, her ne kadar ruhani ve dünyevi ayrımı varolsa da, insanlar yukarıdan gelen bütün buyruklara baş eğmek zorundadır. Çünkü Tanrı'dan kaynaklanmayan yetki ve iktidar yoktur.¹²⁹ İlk ortaya çıktığında yoksullara ve ezilenlere seslenen Hristiyanlık, Roma'nın içinde yayılmaya

---

¹²⁷ Perry v.d., s.223.

¹²⁸ Huberman, s.20.

¹²⁹ Sarica, s.35.

başladıktan sonra iki önemli değişim yaşamıştır. İlk olarak, Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun resmi dini sayılmış; ikinci olarak ise, Kilise hiyerarşisi içinde örgütlenmiş bir devlet kurumu olmuştur.¹³⁰ Roma İmparatorluğu'nun IV. yüzyılda Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesiyle birlikte Hristiyanlığın yayılması da Kilise'nin ruhani iktidarını güçlendirmiştir. Roma'nın içinde bulunmuş olduğu hava ve iç çalkantıların doğurmuş olduğu çıkmaz Hristiyanlığın ilk elde fakirler, köleler ve yeni fethedilen yerlerde taban bulmasını sağlamıştır. Hristiyanlığın eşitlik ilkesi üzerine temellendirilmesi ve yöneticilerin ayrıcalıklarını reddetmesi alt takalardaki insanların Hristiyanlığı özümsemesini kolaylaştırmıştır. Diğer yandan, Roma'nın "Pax Romana" ideali için birçok imparatorun çeşitli halkları yeniden canlandırmak için Hristiyanlığı çıkar yol olarak görmesi devletin resmi dini olarak Hristiyanlığın kabul edilmesini ve yayılmasını, dolayısıyla Kilise'nin güçlenmesini sağlamıştır.¹³¹ Ayrıca, Kilise'nin farklı mezheplerin ortaya çıkmasını engelleyecek bir tutum sergilemesi, Kilise'nin yapmış olduğu faaliyetlerin dogmatik temele dayandırılması sonucunda bunların halk tarafından sorgulanamaması ruhani iktidarı pekiştiren faktörler olmuştur. Kilise'nin bir süre dünyevi iktidarla ilgilenmeyip bu alanı krallara bırakması Kilise ile kralların uyumlu bir şekilde uzun bir süre çatışma ortamı olmadan her iki iktidarı idare etmelerini mümkün kılmıştır. Fakat, daha sonra görüleceği üzere İki Kılıç Kuramı'nın Kilise'nin lehine olarak farklı şekilde yorumlanmasıyla Ortaçağ'da iktidar mücadelelerinin aktörleri ve yoğunluğu değişmiştir. Diğer bir anlatımla, yeni düzlemde Kilise'nin ilkeleri yeniden yorumlanarak onun siyasal hükümetlerin üstünde olduğu tezi geliştirilmiştir. Aziz Augustinus "Tanrı Devleti" adlı eserinde Kilise'nin sivil otoritelerden üstün olduğu tezini yaymaya çalışmıştır.¹³²

---

¹³⁰ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.109.

¹³¹ Jacob Ben-Amittay, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Levent Köker, Savaş Yayınları, Ankara, 1983, s.85-86.

¹³² Ben-Amittay, s.87.

5.1.2. Ekonomik Güç Olarak Kilise

Ortaçağ'ın baskın kurumu olarak Kilise, kurumsal olarak çöken Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde güç ve önem kazanmış; kurumları daha da güçlenmiş ve üyeleri artmıştı. Öte yandan, Roma devletinin aksine daha önemli ve zengin bir kurum olmuştu.¹³³ Feodal dönemin en önemli toprak sahibi Kilise idi. O dönemde yaşadıkları hayatta kuşkuları olan ve ölmeden önce Tanrı'nın gözüne girmek isteyen insanlar ile Kilise'nin hastalara, yoksullara yardım etmekle hayırlı işler yaptığına inanan ve buna katkıda bulunmak isteyenler Kilise'ye toprak bağışlardı. Ayrıca, bazı soylular ve krallar da savaş kazanıp bir düşmanın ülkesini fethettiklerinde bu toprakların bir kısmını Kilise'ye bağışlamayı adet edinmişlerdi. Sonuç olarak bu ve buna benzer yollarla Kilise bütün toprakların üçte biri ile yarısı arasında bir kısmının sahibi olmuştu.¹³⁴

Monarşilerin gücünü ortadan kaldıran feodal prensler, Kilise'nin gücüne dokunmadılar. Çünkü, Kilise'nin kutsal kökeni ve afaroz silahını prenslere doğrultma tehlikesi ona karşı saygıyı doğuruyordu.¹³⁵ Roma elit kesimi basit kişisel çıkarlardan dolayı bölünmüşken, Kilise liderleri yoğun bir şekilde kendilerini davalarına adanmıştı.¹³⁶ Meydana gelen bütün bu hadiseler Kilise'yi ekonomik olarak güçlendirmekteydi. O dönem Avrupa'nın en büyük feodal gücü Kilise idi.

Feodal dönemde Kilise, özellikle XI. yüzyılda Batı Avrupa'nın en önemli kurumu, en büyük toprak sahibiydi. Bu büyük ekonomik güce rağmen Kilise'nin Ortaçağ'da baskın siyasal güç haline gelmesi zaman almaktaydı. Feodal dönemde bölgelerindeki kiliselere ve manastırlara egemen olmak isteyen senyörler, Kilise'nin siyasal etkinliğini azaltmaktaydı. Ayrıca, yerel kiliselere ve manastırlara "piskopos" ve "başrahip" tayini yetkisini elinde bulunduran senyörler aynı zamanda kiliselerden vergi toplama yoluna da gitmekteydi.¹³⁷ Bütün bunlar Kilise'nin o dönemlerde dini, ekonomik ve siyasal alanlarda zayıflatan olgulardı. Bu eksikliği gidermek adına Kilise 1073'te VII. Gregorius adıyla Papa olan Hildebrand harekete geçmekteydi.

¹³³ Perry v.d., s.212.

¹³⁴ Huberman, s.21-22.

¹³⁵ Pirenne, Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, s.50.

¹³⁶ Perry v.d., s.212.

¹³⁷ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.192-93.

5.1.3. Siyasal Güç Olarak Kilise

Roma döneminde imparatorlar kendilerini devlet ve din işlerinin başkanı görerek hem devlet memurlarını hem de kilise görevlilerini atama haklarının olduğuna inanmaktaydı. Diğer bir deyişle, imparatorlar siyasal otoritenin yanı sıra dini otoriteyi de arzuluyordu. Devletin Hristiyanlığı kabul etmesiyle piskoposlara yönetim ve yargılamayla ilgili bazı görevlerin de verilmesi sonucunda imparatorlar piskopos seçimlerinde etkili olmaktaydı.¹³⁸ Bu durum doğrudan kendini salt bir teokratik kurum olarak görmeyen Kilise ile krallar arasında kuvvetle muhtemel bir çatışma anlamına geliyordu. Ağaoğulları, piskoposların hem kilisenin adamları olmasının sonucu olarak Hristiyan cemaatine bağlılıklarına, hem de malikane sahipleri olarak feodal tabakalar üzerinde etkili olmalarına dikkat çekmektedir. Çift yönlü ilişkiler piskoposların Kilise dışında senyör otoritesine, dolayısıyla imparatora bağlı olmasına neden oluyordu. Sonuç Kilise ve imparatorlar arasında iktidar mücadeleleri olmaktaydı. Diğer bir deyişle, piskoposlar bir yandan din adamı olarak Kilise'ye bağlıydı; ama aynı zamanda vasallara yararlanmaları için verilen toprakların <<*fief*>> sahibi olarak soyluydular. Yani feodal tabakalar içinde bir yerleri vardı. Bu konumları gereği de en tepedeki imparatora karşı dolaylı da olsa sorumlulukları vardı.¹³⁹ Bu karmaşık ilişkiler yumağında Papa VII. Gregorius dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmak için ilk olarak Kilise'yi olabildiğince *fief* sözleşme ilişkisinin dışına çıkarmakta ve bu uğurda buldukları dinsel makamları belli karşılıklar sayesinde edinmiş olan din adamlarını, mülklerini *fief* ilişkisine bağlı olarak edinmiş piskoposları ve manastır başkanlarını afaroz etmekteydi. Aynı paralelde rahiplere piskoposluk yetkisi vererek onları kendilerine bağlayan senyörler de Kilise'nin dışına itilmekte ve böylece *fief* sözleşmesi ilişkisinden ayrılan piskoposların atanması sadece Kilise'nin eline geçmekteydi.¹⁴⁰ Sonuç olarak bir boyutuyla din adamları sayesinde dünyevi iktidarlara sahip olan senyörler, dolaylı

¹³⁸ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.284, 287.

¹³⁹ Perry v.d., s.239; Ağaoğulları v.d., s.246.

¹⁴⁰ Ağaoğulları v.d., s.245

olarak imparatorlar önemli bir araçtan yoksun olacak ve Kilise'nin de siyasal alanda güçlenecek zemini hazırlanacaktı.¹⁴¹

5.1.4. İki Kılıç Kuramı'nın Evrimi

V-X. yüzyıllar arasında Kilise'nin Avrupa'da dünyevi iktidara yönelik bir gayesi bulunmamaktaydı. Bu durum V. yüzyılın sonlarında Papa Gelasius'un bir dengeleme aracı olarak ortaya attığı İki Kılıç Öğretisi'ne dayanmaktaydı. O dönem İki Kılıç Öğretisi'ne göre, dinsel erk ile dünyevi erk -Tanrı'dan gelmekle birlikte-bağımsız iki kılıçtı ve iki kılıç tek elde taşınamayacağı için bunları ayrı ellere vermek gerekirdi.¹⁴² X. yüzyıldan sonra meydana gelen değişimler sonucu Hristiyanlığın ruhani lideri olarak Papa Hildebrand, dünya üzerinde tek bir Hristiyan toplumu kurma fikriyle bu düşünceden uzaklaşılmasının yolunu açmıştır. Hildebrand'dan önce hiç kimse Papa'nın hem Kilise hiyerarşisinde, hem de dünyevi iktidarda en üstün otorite olduğunu belirtmemişti. Papa Hildebrand, yeryüzündeki insan topluluğunun Tanrı'nın evrensel kainat kuralları ile yönetilen ve Tanrı tarafından dizayn edilen evrenin bir parçası olduğunu ve bu uğurda Hristiyan aleminin manevi lideri olarak Papa'nın dünya üzerindeki Hristiyan toplumunu kurmakla görevlendirildiğini vurgulamıştır.¹⁴³ Hildebrand'a göre, Papa'nın egemenlik alanı Kilise ile sınırlı değildi. Krallar ve dünyevi iktidar sahipleri, iktidarlarını Hristiyanlığın amaçları doğrultusunda kullanmakla mükelleftir. Bu nedenle onlar da Papa'nın otoritesine, direktiflerine ve hatta emirlerine bağlı olmakla yükümdür.¹⁴⁴ Papa Hildebrand'ın bu fikri dönemin bazı düşünürleri tarafından da meşrulaştırılıp temellendirilmekteydi. Salisburyli John'a göre, Tanrı her erkin kaynağıdır. Tanrı bu erklerden dünyevi olanını kendisi kullanmaz, kendi yarasını ve adaletini bu dünyada uygulaması için bir temsilci kullanır; bu temsilci de Tanrı'nın yeryüzündeki mümessili olarak Kilise'dir. Tanrı, Kilise'nin başı olarak Papa'yı ulusların ve

¹⁴¹ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.195.

¹⁴² Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.334.

¹⁴³ Perry v.d., s.239.

¹⁴⁴ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.194; Perry v.d., s.239.

kralların üstüne koyarak onu Hristiyan toplumun başına geçirmiştir.¹⁴⁵ Burada dikkat çeken konu Kilise'nin Tanrı tarafından hem tinsel hem de dünyevi alanda yetkilendirilmiş olmasıdır. John'a bakılırsa kralın son kertede konumlandırıldığı pozisyon, kılıç ya da yetkisini Kilise'den alan ve kutsal işlerin papazlara yakışmayacak kısmıyla ilgilenen bir din görevlisinden öte birşey değildi.¹⁴⁶ Böylece o zamana kadar Kilise'nin egemenlik alanı ile devletin egemenlik alanını ayırmak ve ruhani iktidar ile dünyevi iktidarı dengelemek yolunda kullanılan Gelasius'un İki Kılıç Kuramı, Kilise'den yana en aşırı biçimiyle yorumlanmaktaydı.¹⁴⁷ Bir başka ifadeyle, her iki iktidarı birbirinden ayrı alanlara yerleştirerek Kilise'nin özerkliğini sağlamlaştırmayı amaçlayan "Gelasius Öğretisi"nden farklı olarak, "İki Kılıç Kuramı" Kilise'nin hem dünyevi işleri idare etmesini, düzeni ve adaleti sağlamasını hem de ruhsal alanı yönetme gücünü kendi eline almasını mümkün kılan teorem olmuştur. Kılıç kuramına getirilen yeni yorum dünya işlerinin idaresini sağlayan "maddi kılıcın" Kilise tarafından kralların eline verildiği algısını doğuruyordu. Ayrıca, bu yorum Kilise'ye krallara karşı dünyevi kılıcın Kilise'nin buyruklarına uygun olarak kullanmak zorunda olduklarını ileri sürme olanağı veriyordu.¹⁴⁸ Bunun açık anlamı, iki iktidara da sahip olmak isteyen ve buna koşut olarak Gelasius Öğretisi'ni değiştiren Kilise'nin, artık dünyevi iktidarla ruhani iktidar arasındaki farklılığı ve ayrışmayı ortadan kaldırma isteği, diğer bir deyimle iki ayrı iktidarı temsil eden iki ayrı kılıcı tek elde, papalığın elinde birleştirme arzusudur. Ayrıca, Salisburyli John "O (Papa), bu erki istediğine verme, (istediğinden) geri alma veya yok etme yetkisini elinde tutar."¹⁴⁹ ifadesiyle, buyruklara uymaması durumunda dünyevi erkin temsil makamındaki kralların dünyevi iktidarın gerçek sahibi olan Kiliye karşı mutlak zaafiyetini dolayım lamıştır.

Salisburyli John'un ruhun bedenden üstün olduğuna dair tezi Kilise'ye hizmet eden argümanlardan olmuştur. Kilise o dönemde ruh-beden ilişkisinde

---

¹⁴⁵ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.326.

¹⁴⁶ Tunçay, Eski ve Orta Çağlar, s.334.

¹⁴⁷ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.326.

¹⁴⁸ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.202.

¹⁴⁹ Salisburyli John, "Devlet Adamın Kitabı", Çev: Nuri Çolakoğlu, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara 1985, s.336.

kendisini ruh yerine koyarak kendisinin krallardan, prenslerden üstün bir konumda olduğunu iddia etmekteydi. John da buna paralel olarak toplumu yaşayan bir organizmaya benzetiyordu. Buna göre, bir canlı olarak toplumun birçok uzvu olduğu gibi ruhu da vardır. Bu ruh ise yetkisini Tanrı'dan alan Kilise ve onun yeryüzündeki temsil makamı olarak papalıktı.¹⁵⁰ Bu sayede Kilise'nin üstünlüğü başka bir açıdan daha sağlanıyordu. Salisburyli John'ın dışında Aquinumlu St. Thomas da Kilise'nin üstünlüğünü savunmaktaydı. Thomas, evrensel devlet düşüncesini ifade ederken krallığın en iyi yönetim biçimi olduğunu belirtmiştir. Bunu ise, Tanrı ve onun yönetim sanatıyla ilintilendirerek yapmıştır. Thomas, "Doğal bir sürece en çok yaklaşan en iyidir, çünkü doğa her zaman en iyi işler. Doğada ise yönetim hep bir tekin yönetimidir."¹⁵¹; "Bir şehir veya krallık kurmak için 'dünyanın yaratılışı', bunu yönetmek için de 'ilahi yönetimin dünyayı nasıl yönettiği' örnek alınabilir."¹⁵² diyerek krallık yönetimine dair düşüncelerini temellendirir. Krallık yönetiminin üstünde bir irade var mıdır? sorusuna yeryüzünde bütün devletlerden üstün olan bir de Kilise'nin olduğunu; bu yetkinin de Tanrı tarafından verildiğini cevap olarak verir.¹⁵³ Thomas'a göre, insanlar erdemli bir yaşam sürerek Tanrı'nın hükmü altına girmelidir. Thomas, "Prenslük Yönetimi" adlı eserinde, Tanrı'nın hükmü altına girmek için gerekli olan yönetimin, başta bir Tanrı'yı; ondan sonra da bir insanı gerektirdiğini ve bu insanın Hz.İsa ve onun vekili Papa olduğunu; amaçların yerine getirilmesi için çabalayan herkesin O'na tabi olması gerektiğini; kralın ruhban sınıfı tarafından yönetilen ilahi yönetime tabi olması gerektiğini belirtir.¹⁵⁴ Böylece Thomas da Kilise'nin İki Kılıç Kuramı'na hizmet edecek birtakım argümanları servis ediyordu.

Kilise'nin güçlenmesiyle feodal ilişkiler yumağında, kralların Papa'nın birer vassalı haline geldiğini söylemek mümkündür. Çünkü, Krallar işin nihayetinde Kilise'nin tenezzül etmediği dünyevi işlerinde yetkisini Papa'dan almaktaydı. İki

---

¹⁵⁰ John, s.334.

¹⁵¹ Aquinumlu Thomas, "Prenslük Yönetimi", Çev: Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara 1985, s.365-367.

¹⁵² Aquinumlu Thomas, "Prenslük Yönetimi", *Batı'ya Yön Veren Metinler: Kökler/Orta Çağlar (-1350)*, I.Cilt, Der: Alev Alathı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s.256.

¹⁵³ Tunçay, Eski ve Orta Çağlar, s.360.

¹⁵⁴ Thomas, s.258.

Kılıç Kuramı, Papa ve piskoposların doğrudan dünyevi işlerine bulaşmalarını, savaş ve kan dökücülük gibi faaliyetlere doğrudan karışmalarını engellemekte, bu işlerin de krallar tarafından ama “Kilise için” yapılması gerektiğini vurgulamaktaydı.¹⁵⁵ Yetkiyi Kilise’den alan kralların da elbette buna karşı sorumlulukları olacaktı. Kilise, İki Kılıç Kuramı ile feodal dönemde meydana gelen merkezi güçlü otorite boşluğunu doldurmaya yönelik kuvvetli bir unsur olmuştur. Sonuçta feodal toplum düzeni siyasal otorite konusunda Kilise’nin amaç ve arzularına hizmet etmekten çok, bunlara engel olan bir düzen anlamına gelmekteydi. Örneğin, siyasal alanda zayıf olan Kilise’nin, Haçlı Seferlerini yalnızca dini otoritesine dayanarak yapması kolay bir iş olamazdı.

5.1.5. İktidar Sarhoşluğu ve Yozlaşma

Roma döneminden, ilk ortaya çıkışından bu yana giderek gelişen Papalık, daha sonra bu makam için birbirleriyle mücadeleye girişen birkaç Roma soylu ailesinin tekeline geçmişti. Çeşitli entrikalarla aileler arasındaki rekabet sonucunda papalık makamına düşünülemez kadar ahlaksız kimseler getirilmişti.¹⁵⁶ Dîni-uhrevi amaçlarını kullanarak kendilerini dünyevi şeylere adayan Papalar, Kilise’yi kuvvetli bir devlet haline getirmek için en adi siyaset araçlarına dahi başvuruyorlardı.¹⁵⁷ Hatta papazlara getirilen evlenme yasağının bir nedeni, Kilise’nin topraklarını kendi memurlarının çocuklarına kaybetmemek düşüncesinden kaynaklanmaktaydı.¹⁵⁸ Papalık makamını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen aristokrat ailelerin yarattığı çöküntünün yanı sıra, Kilise’nin gittikçe zenginleşmesine koşut olarak papalık makamının ileri gelen aristokrat ailelerin hedefi haline gelmesi yozlaşmanın önemli nedenlerinden olmaktadır.¹⁵⁹ Papalık makamının dünyevi alanda kazandığı güç daha fazla dikkatin çekilmesine yol

¹⁵⁵ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.202.

¹⁵⁶ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.283.

¹⁵⁷ Halil İnalçık, *Rönesans Avrupası: Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, 4.Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.158.

¹⁵⁸ Huberman, s.22.

¹⁵⁹ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.282.

açmaktaydı. Kurum tercih edilen uygulamalar sonucunda ciddi manada yıpranmaktaydı. Diğer bir anlatımla, Roma döneminde Kilise'nin birkaç soylu ailesinin tekeline geçmesi ve bu ailelerin tesiri altına girmesi papalık makamını yıpratmaktaydı. Soylu aileler arasındaki Papalık makam mücadeleleri çeşitli entrikaların çevrilmesine, Papalık makamının hak etmeyen kimselere teslim edilmesine ve bunların sonucu olarak Kilise'nin yozlaşmasına ve zayıflamasına sebep olmaktaydı. Papalık makam mücadelelerinin yanı sıra bazı yanlış uygulamaların halk nezdinde kitlesel tepkiye yol açması otoriteye zarar veriyordu. Kilise'nin lüks yaşam tercihleri ve halkın bir sömürü aracı olarak kullanılması alt tabakalarda rahatsızlıkların temel sebepleriydi.

Önceki dönemlerde güçlü olan Kilise'nin eski gücüne kavuşabilmesi için başvurulan yollardan -Engizisyon Örgütü'nü kurmanın dışında- biri Haçlı Seferleri olmuştu. Haçlı Seferleri kutsal toprakların fethedilmesi gibi dini bir örtüye sahipti. Ama asıl gaye bu değildi. Seferler başka birçok saikle yapılmaktaydı. Haçlı Seferlerine farklı saiklerle birden fazla toplumsal sınıf katılmaktaydı. Seferlere şövalyeler, prensler şan ve şöhretlerini yükseltmek için; topraksız ya da az topraklı prensler geniş topraklara kavuşmak için; topraksız ve bir feodal beyin himayesine sığınmamış aç köylüler bir parça toprak edinmek için; kasabalardaki, kentlerdeki işsiz güçsüz kimseler, suçlular takımı yağmalarla dünyalıklarını doğrultmak için katılmaktaydı.¹⁶⁰ Hatta, üçüncü Haçlı Seferi kutsal toprakların geri alınması sebebiyle değil; İtalyan şehir ticaretinin geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır.¹⁶¹ Dünyevi beklenti ve çıkarların yanı sıra uhrevi bazı vaatler de yok değildi. Bu beklentiler üstüne bir de Papa, bu sefere katılanların günahlarının bağışlanacağını ve cennetin kapılarının kendilerine ardına kadar açılacağını açıklayınca, Avrupa'nın yoksul kitleleri yollara düşmekteydi. Bundan öte, Haçlı Seferleri bu seferleri düzenleyenlerin ummadıkları sonuçlar doğurmuştur. Haçlı Seferleri Doğu-Batı ticaretine yol açmış, doğu mallarının girdiği Cenova, Venedik gibi kentler çok zenginleşmiş, kuzeyde Flanders bölgesi kentleri ise Doğu'nun talep ettiği dokuma

---

¹⁶⁰ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.285.

¹⁶¹ Huberman, s.30.

mallarının üretimiyle canlanmaya başlamıştır.¹⁶² Bütün bunlar ticaretin ve sanayi kentlerinin, feodal toplumun bağrında burjuva ekonomisinin, burjuva toplumunun, burjuva kültürünün tohumlarını ekmiştir.

6.1. ORTAÇAĞ'DA SOSYAL-SİYASAL HAREKETLER

Ortaçağ'da sosyopolitik alanda birçok hareketliliğin yaşandığı söylemek pekala mümkündür. Ticaretin canlanması, kentlerin büyümesi ve yeni orta-sınıf zenginler olarak burjuvaların ortaya çıkışı sosyoekonomik alanda olduğu gibi, siyasal alanda da çok önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Siyasal iktidar mücadelelerinde burjuvaların Kilise'ye karşı kralın yanında yer alacak olması, dengeleri alt-üst eden bir gelişmeydi. Bu aynı zamanda yeni seküler devlet anlayışının ortaya çıkmasında çok önemli bir olgu anlamına gelmekteydi.

6.1.1. Ticaretin Canlanması

Roma İmparatorluğunun dağılması, feodal yapının ortaya çıkışı, ticaret yollarının değişmesi gibi sebeplerden ötürü Batı Avrupa'da ticaret ve kentler canlılıklarını yitirip zayıflamıştır. Zamanla feodal düzene ayak diretenlerin oluşturduğu topluluklar ticaretin ve kentlerin tekrardan gelişmesine hatta eskisinden daha fazla güçlenmesine neden olmuştur. Tarım teknolojisinin gelişimiyle uzun süre stok yapacak olanaklar elde edilmiştir. Bunun sonucu olarak kıtlıkların yol açtığı ölümlerde azalma meydana gelmiş, Avrupa nüfusu artmıştır. İç sebeplerden ayrı olarak, zamanında Avrupa dışında meydana gelen saldırılar da ticari hayatı durgunlaştırmışken bütün bu gelişmeler ticaretin ve kentlerin hareketlenmesini sağlamıştır.¹⁶³ Ticaretin canlanması ihtiyaçların karşılanması ötesinde alışverişi ve genel sürümü etkinleştirerek dirlik sisteminin katı duvarlarını yıkmıştır.¹⁶⁴ Ayrıca, tüccarların ve zanaatkarların her türlü eşyaları sergileyebildiği fuarların ortaya çıkışı

¹⁶² Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.285-286.

¹⁶³ Perry v.d., s.228-229.

¹⁶⁴ Pirenne, Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, s.79.

Avrupa ticaretinin gelişiminde kritik bir yere sahiptir. Feodal ekonominin temel taşı olan manoryal hayata karşı bir alternatifin doğuşu sıradan halk lehine olan ve lordlar aleyhine dengeleri alt-üst edecek bir değişimdi. Haçlı Seferlerinin yol açtığı bazı sonuçlar da kentlerin canlanmasını sağlamıştır. Karayolunun zamanla güvenlik endişelerinden kaynaklı olarak terkedilmesi, ticaret yollarının değişmesine; uluslararası ve deniz ticaretinin gelişimi İtalyan kentlerin gelişimine sebep olmuştur.¹⁶⁵

Ticaretin gelişimiyle sosyoekonomik ve siyasal alanda birçok köklü değişiklik yaşanmıştır. Kentler XI. yüzyılda Avrupa genelinde yeniden doğmuş ve gelecek yüzyılda entellektüel ve ticari hayatın aktif merkezleri olmuştur. Çünkü sosyolojik, ekonomik ve kültürel olarak devrimci bir güç olan kentler tüccarlar için manoralizmin yıkılışı ile ilişkilendirilebilecek yiyecek üretiminden ziyade birçok yeni fırsat sunmaktaydı.¹⁶⁶ Ticaret feodalitede her kabilede sınırlı olarak gelişmekteydi. Her bir kabilenin ihtiyaçları sınırlıydı ve bu durumun değişmesini sağlayacak bir ortam yoktu. Feodal dönemde köylünün hasatını değerlendirebileceği bir pazar yoktu. Bu sebeple içe kapalı kabilelerde ticaretin de büyümesi sınırlı kalmaktaydı. Ancak, kentlerin gelişimiyle ticari eşyalar ve ticaretin yapılabilceği sahalar da artmaktaydı. Feodal dönemde zenginliğin ölçüsü yalnızca sahip olunan “toprak” iken, ticaretin yaygınlaşmasından sonra “para sermayesi” ortaya çıkıyordu.¹⁶⁷ Bu gelişme burjuvalar için toprağa sahip olan Kilise ve soylular karşısında ileride yönetime katılma imkanını doğuracaktı. Kentli zenginlerin elinin kuvvetlendiği bir ortamda, parçalı feodal yapılanma yeni sisteme uymamaktaydı. Çünkü, feodal sistemin boşluklarından faydalanan korsanlar, haydutlar ve rakip tüccarların denetlenemez varlığı zenginler için bir handikaptı. Bu durum Avrupa’da yönetim alanında çıkar odaklı olarak burjuva tarafından desteklenen ve yeni ekonomik modele uyum içindeki krallıkların, mutlak monarşilerin gelişmesine yol açacaktı. Yeni düzenin sahipleri burjuva ve krallar oluyordu.

---

¹⁶⁵ Perry v.d., s.230.

¹⁶⁶ Perry v.d., s.230.

¹⁶⁷ Huberman, s.47.

6.1.2. Kentlerin Büyümesi

Henri Pirenne, tüccarların “kale-kent” olarak adlandırılan eski kentlerin çevresinde oluşan dış-kentlere, diğer bir deyişle banliyölere gelmeleriyle XI. yüzyılda “kent soylu” (burjuva) adını aldığını ve eski kale-kentlerde yaşayanlar ile etkileşime girerek kentlerin canlanmasını sağladığını belirtmektedir.¹⁶⁸ Eski kale yerleşkelerine gelenler sayıca bu alanlara sığmayınca ve doğa şartlarının elverişsizliği de buna eklenince yeni kale-kentler gelişmiştir. Dobb, burjuvanın yanı sıra feodal sömürüden kaçan serflerin de kentte ticari yaşamı canlandırıldığını savunmaktadır.¹⁶⁹ XI. yüzyılda, Batı Avrupa’da Ortaçağ’da kentler, salt kentsel alanlara özgü üretim ve ticaretle uğraşan ve yoğun nüfusa sahip yerleşim alanları olmaktan öte, siyasal açıdan özerk yapılarıdır.¹⁷⁰ Kentlilerin kendilerini özerk ve ortak çıkarlar birliği biçiminde yönetme hakkını elde etmeleri feodal yönetim mekanizmasının değişimi bakımından önemli iki sonuç doğurmuştur: Birincisi kentte yaşayanların feodal yükümlülüklerden kurtulması anlamında özgürlük fikrinin oluşmasına zemin hazırlaması -“Kentin havası insanı özgür kılar.” ifadesi bu durumun çarpıcı bir örneğidir-; ikincisi kentlerin siyasal bakımdan önem kazanmasıyla birlikte, kişisel tâbiyet kavramının yerini bir ülke parçasını esas alan yeni bir yönetim anlayışına, toprağa dayalı egemenlik anlayışına bırakmaya başlamasıdır.¹⁷¹

Feodal yapıda hiyerarşik sınıflarlar arasında ilişkiler sadakat, birinin güvenilir “adamı” olma, akraba-yakın dostluk ilişkilerine dayanmaktaydı. Oysaki, kentlerin oluşumu tek tek güçsüz olan bireylerin ortak hareket ettikleri merkezleri kurmaları ve kendi başlarına güçsüz ancak eşit olan bireylerin kaynaklarını ve özgür iradelerini birleştirmeleri sonucunda gerçekleşmişti.¹⁷² Kentlerin dikkat çeken özelliği feodal yapıdaki zorunlu birliktelik ve hiyerarşik ilişkilerin aksine, ortak çıkarlar uğruna bir araya gelen eşit-özgür iradelerin varlığıydı. Eşitlik ve özgürlük iradesi, kentlerde

¹⁶⁸ Pirenne, Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, s.107.

¹⁶⁹ Tefik Erdem v.d., *Feodaliteden Küreselleşmeye: Temel Kavram ve Süreçler*, Ed: Tefik Erdem, 2.Baskı, Lotus Yayınevi Yayınları, Ankara, 2009, s.40.

¹⁷⁰ Poggi, Modern Devletin Gelişimi.

¹⁷¹ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.207.

¹⁷² Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.54-55.

yaşayanların kendilerinden başka hiç kimseyi yönetmemek düşüncesi feodal yönetim sistemini yok edecek bir faaliyetti. XIII. ve XIV. yüzyıllarda burjuvazinin amacı yeni üretici güçlerin gelişmesine elverişli olmayan feodal birimlerin ortadan kaldırılmaları, burjuvaların ekonomik ilişkilerini yürüttüğü topraklar üzerinde tek bir siyasal birimin kurulması, ülkenin her yerinde aynı alışveriş yasalarının bulunması idi.¹⁷³ Feodal dönemin yapılanmasında sözü edilen ekonomik modelin uygulanabilmesi mümkün değildi. Bir defa serflik gibi toprağa bağımlılığı doğuran kurum vardı. Bu burjuvaların istediği özgürlüğün önündeki en büyük engellerden biriydi. Bir tür kölelik olan ve günlük temel ihtiyaçları karşılamanın ötesine geçilmesine izin vermeyen serflik alışverişi yok etmekteydi.

Siyasal çıkarlarının karmaşıklığı, hali hazırdaki siyasal güçlerin yapısal özellikleri nedeniyle salt feodal yönetim sistemine karşı bir tutum sergilemek kentlerin gelişimine imkan vermemekteydi. Bunun yanında başka faaliyetlerin yapılması gerekirdi. Bu çerçevede Batı Avrupa’da eşit statüye sahip bir grup insanın, Poggi’nin *stande* dediği bir sosyo ekonomik oluşum doğmaktaydı. Stande denen kral ile işbirliği yapmak amacıyla belli bir statüye sahip kurumlar, kurumsal bir çatı altına toplanarak kendilerini kral nezdinde temsil etmekte, yönetimin kamuoyunu ilgilendiren genel boyutları üzerinde hükümdarla işbirliği yapmaktaydı. Stande herhangi bir dış güçten kendi sosyoekonomik konumlarını güvence altına alacak bir oluşumun ötesinde; kendi üyelerinin hak ve sorumluluklarına ilişkin kurallar oluşturabilmek, bu kuralları yürürlüğe koyabilmek, kendilerinin sahip olduğu ayrıcalıklara yabancıların müdahale etmesini önleyebilmek amacıyla kurulan bir örgütlenmeydi.¹⁷⁴ Standeler, kentlerin gelişimiyle burjuvanın güçlenerek oluşturduğu birliktelikler, diğer deyişle kent meclisleri olarak da değerlendirilebilir.

Poggi bu dönem için *Standestaat* kavramını kullanır. Standestaat, Türkçeye “zümre devleti” olarak çevrilebilecek, Poggi’nin feodal dönem ile mutlakiyet dönemi arasında bir geçiş olarak gördüğü dönem/durumu açıklamak için kullandığı kavramdır. Standestaat’ta feodal düzenin cevap veremediği, kentlerin gelişim gösterdiği döneme denk gelen ve kent meclisleriyle de tam olarak açıklanamayan

---

¹⁷³ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.361.

¹⁷⁴ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.60-61.

belli bir statüye sahip grupların oluşturduğu, hükümdar ile işbirliği yapmak amacıyla kurulan Estateler söz konusudur. Estateler güçlü kişilerin ve zümrelerin meclisleriydi. Bunlar yerel aristokrat grupları, kentler, kilise-din adamlarının oluşturduğu yapılar ve ticaret cemiyetleridir. Estateler birkaç açıdan feodal dönemin meclislerinden ayrılmıştır. Estatelerin toplantıları feodal dönemden ayrı olarak yazılılık ve süreklilik esaslarına dayanırdı. Feodal dönemde devletin kişilere dayalı bir yapıya indirgenmesi söz konusu iken, Standelerin kurumları belli coğrafik bölgelere dayanmaktaydı. Feodal bir toplantı genelde baronların hükümdarlara karşı çıkabildikleri bir ortam olmaktan ziyade hükümdar etrafında birleştikleri bir yerdi. Buna karşın, Estatelerin meclisi hükümdara karşı bölgeyi temsil ediyor, bir nevi hükümdarın bölge üzerindeki konumunu sorguluyordu. Bu özellikler Standestaati feodal dönemden daha kurumsallaşmış bir yapı olarak öne çıkarmaktaydı.¹⁷⁵ Kralın kent meclisleri ile yapmış olduğu işbirliği önemli ölçüde kralların onlara muhtaç olmasından ve feodal sistemde merkezi güçlü bir yapıya sahip olmamasından kaynaklanmaktaydı.

Sonuç olarak kentlerin gelişmesiyle Batı Avrupa'da birtakım sosyoekonomik ve siyasal değişimler meydana gelmekteydi. Bu durum aslında feodalitenin ortaya çıkmasından ve yine Kilise'nin dünyevi iktidara egemen olmasından farklı bir şekilde görülmekteydi. Kentli tüccarlar ile sosyoekonomik anlamda yeni bir zengin sınıf ortaya çıkmaktaydı. Ayrıca, yeni oluşan tabaka başlarda siyasal alanda da etkin bir rol üstlenmekteydi. Kentli zenginler feodal beylerin kentleri yönetmesine rıza göstermemekteydi. Bundan böyle kentlerin yönetimi kendilerinin oluşturduğu kent meclisleriyle icra ediliyordu. Kral ile burjuvazi arasındaki yakınlaşma feodal beylerin ve Kilise'nin aleyhine olacak yeni güç dengelerinin habercisiydi. Kral ile burjuvazi ortaklığı Batı Avrupa dünyasında merkezi yönetimi güçlü krallıkları doğurmakta ve mutlak monarşiler döneminin temelleri atılmaktaydı.

---

¹⁷⁵ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.60-65; Gianfranco Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, Çev: Aysun Babacan, 3.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.56.

6.1.3. Burjuvaların Doğuşu

Ticaretin gelişmesiyle bir yandan toplumsal tabakalar arasında bir bölünme gerçekleşmekte, diğer yandan feodal yönetim mekanizmasının esasını oluşturan ilişkilerin dönüşümü karşımıza çıkmaktaydı.¹⁷⁶ Ticaretin ve kentlerin gelişimiyle feodal yönetim sisteminin üç asli unsuruna -dua edenler, savaşanlar ve çalışanlara- yeni bir şekilde, alım-satım yapan bir orta tüccar sınıfı eklenmekteydi.¹⁷⁷ Zengin bir sınıfın ortaya çıkışı feodal yapının dokusunu lordların aleyhine değiştirebilecek nitelikte bir gelişmeydi. Ticarete ve kent yaşamındaki gelişmelerin tabakalaşma örtüsünde yapacağı değişikliği fark eden ve bundan ürken düşünürlerin önemli bir bölümü, yeni kentli sınıfın (burjuvazinin) siyasal iktidarda söz sahibi olmaması için bazı tezleri ileri sürmekteydi: Örneğin, Honorius Augustodunensis tüccar ve zanaatkarları da içine alan kentte oturanları “korku verici”, ne yapacakları önceden belli olmayan insanlar olarak nitelemekte, köylüler hakkında ise basit, sade, alın terleriyle Tanrı’nın kullarını doyuran insanlar olarak söz etmekteydi.¹⁷⁸ Düşünürlerin yanı sıra, tüccarlar bir yandan soylular tarafından “ayağı tozlu” kimseler yakıştırmasıyla küçümsenmekte, diğer yandan Kilise’nin gözünde ticaret yaşamına, ruhun güvenliğine tehdit olarak algılanmakta ve Ermiş Jerome’a atfedilen bir metinde “Tüccarın Tanrı’yı hoşnut etmesi çok güçtür.” denilerek bir nevi lanetlenmek istenmekteydi.¹⁷⁹

Yeni bir zengin sınıfın ortaya çıkışı feodal dönemde lord-vasal ilişkisinde gücün bölge hükümdarlarından (kraldan) yana kayması noktasında sisteme yeni bir güç kaynağı olarak girmektedir. Kentte tüccar ve burjuvanın güçlenmesine koşut olarak yeni sınıfın kent hayatında daha fazla söz sahibi olma arzuları da artıyordu. Feodal beylerin koydukları ticari kurallar bazı sorunların yaşanmasına sebep olmaktaydı. Buna karşılık, kralların feodal beylere karşı gücü elde etme isteği ve bu isteğin finansmanın tüccarlar vasıtasıyla sağlanabilme olanağı burjuva ile kral arasında yakınlaşmaya sebep olmaktaydı.¹⁸⁰ Yakınlaşma sonucunda tüccarlara bazı

¹⁷⁶ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.204.

¹⁷⁷ Huberman, s.47.

¹⁷⁸ Ağaoğulları/Köker, İmparatorluktan Tanrı Devletine, s.206.

¹⁷⁹ Pirenne, Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması, s.94.

¹⁸⁰ Erdem v.d., s.39.

ayrıcalıklar verilmekteydi. Huberman bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Kral feodal lordlara karşı kavgaya tutuşan şehirlilerin güçlü bir müttefiki olmuştu. Baronların gücünü azaltan her şey onun gücünü arttırıyordu. Yapacağı yardım karşılığında şehirliler ona borç para vermeye hazırlardı.”¹⁸¹ İç emniyeti ve sükunu tesis etmeye çalışan krallar, bu suretle ticaretin gelişmesine yardım ediyorlardı. Buna karşın, şehirlerdeki burjuvalar kralların bu amaçlarına vergi olarak verdiği paralarla destek oluyor ve feodaliteye karşı krallığın yanında yer alıyordu.

6.1.4. Krallıklar ve Kilise Mücadeleleri

Kilisenin teokratik alandaki hakimiyetinin yanı sıra dünyevi iktidarını güçlendiren birçok sebep vardı. Feodal parçalanmışlığın getirdiği merkezi otorite boşluğu, İki Kılıç Kuramı'nın Kilise lehine yeniden yorumlanması, din adamlarının ve dönemin güçlü kalemlerinin düşünsel çalışmaları, sahip olunan devasa topraklar ve bu topraklardan gelen vergiler gibi sosyal, siyasal ve ekonomik sebepler Kilise'yi güçlendirmişti. N. J. Figgis, Kilise eriştiği muazzam gücü şöyle açıklar: “Ortaçağ'da Kilise bir iktidar değil, devletin kendisiydi. Devlet ya da daha doğrusu sivil otorite, sadece Kilise'nin kolluk gücüydü.”¹⁸² Ama, bu güç ilelebet sürecektir değildi. Kilise'nin bu yükselişi Ortaçağ'ın sonlarında bazı yanlış uygulamalar, siyasal ve ekonomik değişimler, reform ve rönesans hareketleri, düşünsel alandaki uyanışlar vb. sebeplerle durmaktaydı.

Kentli zenginlerin ve kralların oluşturduğu ittifak -daha sonra güçlenen kralların yalnızlaşacağı ortamda- giderek söz sahibi olmaktaydı. Aynı zamanda Kilise de XIV. yüzyıl ve sonrasında gücünü perçinlemişti. Ortaçağ'ın sonları dünyevi iktidar için krallar ve Kilise'nin mücadelelerine şahitlik etmekteydi. Roma hukukunun yeniden incelenmesiyle krallar birtakım argümanlara sahip oluyordu. Birinci olarak, kamusal güç ve kamusal alan kavramlarıyla ülkede tek bir kamusal gücün olduğu ve kamusal gücün tek bir yerde (kralın elinde) toplanması gerektiği

¹⁸¹ Huberman, s.86.

¹⁸² Louris Dumont, “Bireycilik Üzerine Denemeler: Doğu. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet”, Çev: Hülya Tufan, “*Devlet Kuramı*”, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.146.

sonucuna ulaşıyor; ikinci olarak “kral ülkesinde imparatordur” formülü ile kralın kendi ülkesinde tek olduğu ve imparatorun bağımsız olduğu tezi ortaya atılıyor; nihayet siyasal iktidarın kaynağının halka dayandırılması suretiyle imparator dışında Papa’ya bağlılığın söz konusu olamayacağı temellendiriliyordu.¹⁸³ Roma hukukunun dışında İslam dünyasından da bazı katkılar alınmaktaydı. Bu çerçevede Kilise’nin etki alanını sınırlandırmak için İbn-i Rüşd’ün görüşlerinden faydalanılmıştır. İbn-i Rüşdçülük, akıl ve imanı kesin çizgilerle ayırmakta ve bu dünyada mutlu olmak için salt aklın yeterli olduğunu belirtmekteydi.¹⁸⁴ İbn-i Rüşdçüler, tanrı biliminin ussal bilgiye hiçbir katkıda bulunamayacağını, bu dünyada mutluluğa Tanrı’nın yardımı olmadan varıldığını savunmaktaydılar.¹⁸⁵ Sonuç olarak, imanın diğer dünyaya hasredilmesi ve yalnızca aklın bu dünyaya yönelik olduğu teziyle Papa’nın Tanrı’nın yeryüzündeki dünyevi temsilcisi olduğu düşüncesi çürütülmek istenmekteydi.

Kilise-Kral çatışmalarının bir sebebi de vergilerden kaynaklanmaktaydı. Kilise’nin ekonomik olarak gücü vergi bağışıklığına, hatta feodal beylerden ve krallardan toplanan vergilere dayanmaktaydı. Papalar Hristiyanlığın fakirlik, alçak gönüllülük, ahirete bağlılık esaslarına aykırı davranarak muhteşem saraylarda görkemli ve mutantan bir yaşam sürdürmekte ve ağır giderleri karşılamak için de türlü yöntemlerle para toplamaktan, Hristiyanları soymaktan başka bir şey düşünmemekteydi.¹⁸⁶ Papa VII. Boniface dünyevi iktidar üzerinde de sonuna kadar en üstün güç olma iddiasında bulunuyordu. XIV. yüzyılın başlarında Kilise ve kral arasındaki mücadelelerde Kilise’nin zenginlik tutkusundan, sömürsünden, baskısından rahatsız olan kişilerin de desteklediği krallar, Kilise’nin vergi ödeyerek devletin harcamalarına katkıda bulunmasını istiyorlardı.¹⁸⁷ Kilise’nin bitmeyen vergi talepleri sonunda Fransa’da patlak vermişti. Fransa Kralı IV. Philip, Papa’nın iznine tabi olan ve onun izni olmaksızın Kilise’nin hazinesinden vergi alınamayacağına dair yasağı kaldırarak, savaş zamanında Papa’nın onayını almadan devlete yardım

---

¹⁸³ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, 5.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, s.15-16.

¹⁸⁴ Ağaoğulları/Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, s.17.

¹⁸⁵ George H. Sabine, *Siyasal Düşünceler Tarihi, Eskiçağ-Ortaçağ*, I.Cilt, Çev: Harun Rızatepe, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1969, s.290.

¹⁸⁶ İnalçık, s.159.

¹⁸⁷ Ağaoğulları/Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, s.18-19.

yapılmasını kabul ettiriyordu. Bu kavgada Kilise mensupları da kraldan yana tavır almıştı. Sonuç, Papa Kilise'nin ihtiyaç durumunda devletin hazinesine yardım yapılmasına razı olması oluyordu. Ayrıca, Philip'in bir Fransız piskoposu -Papa'nın uyarısına rağmen- hapse koyması ikinci bir kavga sebebiydi ki, aslında bu hareket devletin değil, Kilise'nin elinde bulundurduğu yargı mekanizmasının geleneklerine ve yasalarına aykırı bir durumdu.¹⁸⁸ Tabiki, bu sonuçlar süper güç Papa'nın karizmasını çizen gelişmelerdi. Bu çatışma somut olarak Kilise'nin Vatikan'da Babil Sürgünü ile sona ermiş ve papalık otoritesi çöküş sürecine girmeye başlamıştır.¹⁸⁹ Diğer bir deyişle, otoritenin zayıflamaya başladığının alameti farikalari oluyordu.

Ortaçağ'ın son dönemlerinde Papa ve kral savunucuları dünyevi iktidarı mutlak olarak koruma ve elde uğraşına girmektedir. Papa savunucuları, teolojik bir söylem kullanarak Kilise'nin mülk edinmesini ruhani görevin gerçekleştirilmesinin ön koşulu olarak değerlendirmektedir. Aegidius Colonna,

“Nasıl (ki), ruh bedene, ruhani yaşam dünyevi yaşama üstünse, aynı şekilde ruhani otorite de dünyevi iktidara üstündür ve ondan daha saygındır...Hristiyanlar arasında da bütün dünyevi prenslerin ve bütün dünya iktidarlarının, Kilise otoritesi tarafından, özellikle Kilise'de ve ruhani otorite konusunda dorukta olan ve yüksek konumda olan Papa tarafından denetlenmeleri gerekir.”¹⁹⁰

diyerek Kilise'nin dünyevi iktidar ile olan ilişkisini meşrulaştırmaya çalışmaktaydı. Buna karşı çıkan krallık savunucuları başlarda Kilise'nin üstünlüğünü, kendi alanında bağımsızlığını ve egemenliğini inkar etmiyorlardı. Ancak, dini yetki ile dünyevi yetkinin bağımsız olduğunu ve bunların farklı iki otorite olarak değerlendirildiği ilk dönem Kilise öğretisini savunduklarını belirtiyorlardı.¹⁹¹ Krallık savunucularından Parisli Jean, papalık kuramcılarının siyasal iktidarı maddi alan ile sınırlı tutmayı, böylece onu ruhani iktidarın hükmü altına sokma uğraşını -Devlet, Kilise'den önce olduğuna göre, kralı papanın boyunduruğu altına koymanın tutarlı olmayacağı düşüncesinden hareketle- büyük bir yanılğı olarak görmekteydi.¹⁹² Aslında, Parisli Jean devletin Kilise'den önce var olduğu tezi ile devleti doğrudan

¹⁸⁸ Perry v.d., s.278.

¹⁸⁹ Ben-Amittay, s.105.

¹⁹⁰ Sabine, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.272.

¹⁹¹ Dumont, s.147.

¹⁹² Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.337.

Tanrı'ya bağlama yolunu giderek Kilise'yi aradan çıkarma uğraşındaydı. Böylece, Kilise'nin dünyevi iktidarının Tanrı'dan geldiği tezi çürütülmekteydi. Parisli Jean, Kilise'nin topraklarını kullanmasında da bir sınırlandırmanın gerekliliğini öneriyor ve yöntemini belirtiyordu: Buna göre, Kilise bu topraklardan biricik görev sahası olan manevi alanda salt bu amacına yönelik olarak faydalanmalıydı. Ayrıca, Kilise toprakları cemaatin temsilcileri tarafından denetlenmeli, kişisel çıkarlar için kullanılmamalıydı.¹⁹³ Jean, bütün din adamlarının eşit yetkileri sahip olduğundan hareketle tinsel yetkilerin Papa'ya değil, bütün Kilise'ye verildiğini; Papa'nın papalık mülklerinin sahibi değil, yöneticisi olduğunu; nihayet, aslında tinsel yetkinin Kilise Genel Kurulu'nda olduğunu belirterek Kilise'yi kendi içinde sınırlandırmaya ve parçalı hale getirmeye çalışmıştır.¹⁹⁴ Dönemin düşünürlerinden Padovalı Marsilius, imparatorun yetkisini ve Kilise denetiminin dışında bağımsız yapısını desteklemek için kaleme aldığı "Barış Savunucusu" adlı yapıtında "Beşeri yasa koyucu ya doğrudan ya da yöneticileri aracılığıyla, devlet kurumunun her parçası ve her makamının etkin (varoluş) nedenidir."¹⁹⁵ diyerek ister devlette olsun, ister Kilise'de olsun yönetimin temelini halka dayanması gerektiğini ve bunun elzem olduğunu belirtir. Yönetimin temelini halka dayandıran Marsilius, "Kilise yönetimi, kutsal varlıklarımızı korumak üzere ve kurtuluşumuz için beşeri yasa koyucu veya prens tarafından zorlanmalıdır ki, bu akla yatkındır."¹⁹⁶ diyerek Kilise'nin halk veya prens tarafından zorlanmasının ve denetlenmesinin doğru olacağını belirtmiştir. Ayrıca, Marsilius aynı eserinde Kilise'nin devlete boyun eğmesini, yönetimde de birliği-tek bir prene bağlılığı savunarak otoriteyi krala devretmeyi tasarlamıştır.¹⁹⁷ Marsilius'a göre, tinsel meseleler doğaüstü bir dünya ve inançsal değerler ile ilgilidir; buna karşılık, siyaset insanlık aleminin dünyevi işleriyle ilgilidir; devlet kendi kendine yeterlidir; o daha yüksek bir otoriteye ihtiyaç duymaz.¹⁹⁸ Esasında Marsilius'un yapmak istediği şey, kralların Tanrı'dan güçlerini aldığına, Tanrı'nın

¹⁹³ Ben-Amittay, s.107.

¹⁹⁴ Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.337.

¹⁹⁵ Padovalı Marsilius, "Barış Savunucusu", *Batı'ya Yön Veren Metinler: Kökler/Orta Çağlar (-1350)*, I.Cilt, Der: Alev Alathı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s.335.

¹⁹⁶ Padovalı Marsilius, "Barış Savunucusu", s.340.

¹⁹⁷ Tunçay, Eski ve Orta Çağlar, s.391-92.

¹⁹⁸ Perry v.d., s.279.

vekili olarak Papa'nın krallara öncülük ettiğine dair papalığın Ortaçağ siyasal teorisinin esas olduğu tezini din ve dünya işlerini ayırarak çürütmeyi başarmaktı. Buna karşın, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması gerektiği şeklindeki laiklik yorumu bazen değişkenlik gösterebilmektedir. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde tahta çıkan İngiltere Kralı I.James'in Kilise'ye karşı siyasi iktidar mücadelesi olarak laiklik, Akal'a göre, kabaca din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılmasını değil, bunun tam tersi durumu anlatır.¹⁹⁹ Siyasi iktidarın ilkesiyle kullanımını tek elde birleştiren laiklik yorumu bir nevi kuvvetler birliğini sağlama aracıdır.

Ortaçağ'ın sonlarında papalık gücünü tehdit eden bir unsur da Kilise hiyerarşisinin tamamının otoritesini ve fonksiyonunu sorgulayan radikal reform hareketlerinden gelmekteydi. Siyasal iktidar ile çatışmaya giren papalık, halk nezdinde de sömürü politikası ve lüks düşkünü yaşamı nedeniyle tepki görmeye başlıyordu. O dönemde İngiliz John Wycliffe'nin düşünceleri ses getiren olaylardan olmuştur. Wycliffe önderliğinde yürütülen reform hareketlerinin etkisi Papalık iktidar sorununun ve sayılmayacak kadar çok sayıdaki ilgili sorunların kamuoyunca tartışılması olmuştur.²⁰⁰ Kutsal Kitabın ilk İngilizce çevirisini yapan Wycliffe, Tanrı ile birey arasındaki kişisel ilişkiye vurgu yapmanın yanı sıra, -Hristiyan aleminin otoritesi olan Kilise öğretisinin aksine- Kilise'nin kurtuluş için tek araç olmadığını savunarak Kilise'ye meydan okumuştur.²⁰¹ Kilise'den kurtulmak onun otoritesinin zayıflamasının dışında ona karşı bir gücün de oluşmasına bağlıydı. Bu durumu sezmiş olan Wycliffe "Kral Tanrının temsilcisidir ve krala karşı çıkmak doğru değildir. Piskoposlar iktidarlarını ondan alırlar ve bu dünya söz konusu olduğu oranda kral din adamlarından daha saygındır." diyerek yeni gücün konumunu meşru bir zemine oturtmaya çalışmıştır.²⁰²

---

¹⁹⁹ Laiklik, dinsel alanla dünyevi alanın birbirinden uzak tutulması, bağımsızlaştırılması değil; bir araya getirilmesi, güçlerin birleştirilmesidir. Gerçekten de Papa'nın yasa ve uygulama bir arada bulunmalı savına, kralın aynı karşılığı verdiği iktidar mücadelelerinde laiklik bu anlamda yorumlanamaz. Akal'a göre, laiklik kralın, bir başı Papa olan iki başlı bir yapıyı kırarak, uygulama gücüne yasa koyucu gücünü de ekleyerek, tek bir global düzenleyici konumuyla özerkleşmek için verdiği bir iktidar savaşıysa, laikliğin yukarıdaki sözcük tanımını hem düşünsel açıdan, hem de sosyal gerçeklik açısından anlamsızdır. Bkz. Cemal Bâli Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, 6.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s.205.

²⁰⁰ Sabine, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.315.

²⁰¹ Perry v.d., s.280.

²⁰² Sabine, Siyasal Düşünceler Tarihi, s.315.

Kilise, paranın yaygınlaşmadığı dönemde “endüljans” denilen kişilerin günahlarının affedildiğini gösteren belgeleri vermekteydi. O dönemde endüljanslara karşılık Kilise’ye gönüllü olarak salt toprak verilebiliyordu. Ancak, paranın yaygınlaşmasıyla beraber artık endüljansların para karşılığı verilmesi yaygınlaşmıştı. Kilise yeni bir sömürü yolu keşfetmişti: Endüljanslar. Bu duruma karşılık Martin Luther’in geliştirmiş olduğu ve hiç de toplumsal bir hareket oluşturabilecek niyetle yazılmayan akademik tez beklenmedik bir etki yaratmaktaydı. Luther, Kiliseye karşılık tek kurtuluş yolu olan iman dışında hiçbir şeyin Tanrı ile kul arasına giremeyeceğini; Kilise’nin endüljanslar ile insanların günahlarını para karşılığı bağışlamasının bir şeytanlık olduğunu, Kilise’nin böyle yapmakla günah işlediğini ve böylece insanların cehenneme girmesine sebep olduğunu; ayrıca Kilise’nin resmen benimsediği toplumsal tabakalar ayrımı ve tabakalar arasında ruhban kesiminin diğerlerine göre üst bir konuma yerleştirilmiş olmasını, buradan da Kilise’nin diğer otoritelerden üstün olduğunun iddia edilmesinin tam bir yalan ve uydurma olduğunu belirtmiştir.²⁰³

Ağaoğulları/Köker, reformasyon hareketleri sonucunda Roma Kilise’sinin parçalanmasının arkasındaki yatan temel sebebin yüzeysel bir bakışla zannedilebileceği gibi “teolojik” olmayıp, Reform’u önceleyen ekonomik gelişmelerin hazırladığı “ulusalcı” duygulardan kaynaklandığını belirtmektedir.²⁰⁴ Buna karşılık, Elton tüm reformasyonun çeşitlerinin teokratik bir mesaj ruhuna sahip olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtir. Elton’a göre, Reform hareketi aslında özgürlükler için girişilmiş bir hareket değildi; Protestanlığın tüm türleri Kilise ve Papa’nın otoritesine karşı gelmekte, aynı şekilde Protestanlık tüm türleriyle karşı çıkılan otoritelerin yerine yenileri ikame etmekteydi.²⁰⁵ Reformcu liderler arasında belki Luther’i ayrı tutmakta fayda vardır. Siyasal alanda önde gelen reformcular aslında çoğunlukla seküler (dünyevi) amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Sebebi ne olursa olsun iki hareket de Papa’nın dünyevi otoritesini krallara karşı net bir

---

²⁰³ Ağaoğulları/Köker, Tanrı Devletinden Kral-Devlete, s.116-117

²⁰⁴ Ağaoğulları/Köker, Tanrı Devletinden Kral-Devlete, s.145

²⁰⁵ G. R. Elton, “The Age of the Reformation”, Der: G. R. Elton, *The New Cambridge Modern History: The Reformation, 1520-1559*, Vol: 2, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s.3-4.

şekilde sarsmıştır. Daha sonra meydana gelecek gelişmeler sonucu laik dünyevi otorite modern devlete zemin hazırlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DEVLET

1.1. MODERN DEVLETİN KURAMI

Modern devlet gibi zor ve karmaşık bir mekanizmanın isabetli bir tanımını yapmak kolay olmasa gerek. Michael Mann, devletin inkar edilemeyecek bir şekilde karmaşık bir konsepte sahip olduğu belirtir. Bu problem çoğunlukla devletin kurumsal ve fonksiyonel sınıflandırmalara göre tanımlanmasından ileri gelir. Devlet aygıtı sürekli olarak gelişim gösteren dinamik bir yapı olmuştur. Dolayısıyla, modern devletin köklerine indikten sonra otoritelerce yapılmış tanımları vermek daha faydalı olacaktır. Modern devletin ortaya çıkışı ve gelişmesi temelde iki aşamalı bir süreçte indirgenebilir: Birincisi *meşruiyet temeli değişen, laik-seküler, merkezileşen dünyevi iktidar* olarak modern devlet; ikincisi *merkezileşmesini tamamlayan, bürokratik yapılanmasını oluşturan, kurumsallaşan ve uzmanlaşan* modern devlet. Öncelikle, modern devlet dünyevi iktidarın kullanımının papalık hegemonyasından kurtarılmasıyla, diğer bir deyişle Tanrı-Kilise etkisinden arındırılmış laik-egemen anlayışıyla geleneksel devlet yapılarından ayrılır. Buna ek olarak, modern devlet sınırları belli olan toprak parçası üzerinde merkezileşen, bürokratik yapısını oluşturan, meşru güç kullanım tekeli eline geçiren egemen gücü ile geleneksel devletlerden farklılaşır. Sınırları belirlenmiş toprak parçası (*territory*), bürokrasi, merkezileşmiş ve kuşatıcı egemenlik anlayışı modern devleti ilkel topluluk ve feodal yapılardan ayıran en önemli unsurlardır. Gücün tek bir egemende toplandığı, merkezileştiği veya egemenin gücünü paylaşmadığı devlet algısı XVII. yüzyılın başlarında karşımıza çıkar. Öncelikle, modern devletin kuramı düşünürlerin geliştirmiş olduğu tezlerle ortaya çıkmıştır. Öte yandan, zamanla çok daha kapsamlı bir hale gelen modern devlet birtakım vazgeçilmez unsurlara sahip olmuştur. Bunun yanında meydana gelen siyasal, ekonomik, teknolojik gelişmeler modern devletin inşasında önem arz eder. Biz de bu doğrultuda ilk olarak modern devletin kuramını açıklayacağız. Akabinde sırasıyla modern devletin unsurlarını ele alıp, ekonomik ve teknik gelişmeleri göz önünde tutarak siyasal alandaki değişimleri değerlendireceğiz.

Kuramsal bağlamda başlangıçta Machiavelli'nin görüşleri modern devletin belirmesinde önemlidir.

1.1.1. Niccolo Machiavelli

Dini ve ahlakı siyasetten ayırıştırarak siyaset teorisinde farklı bir yer edinen Machiavelli, modern devlet kuramının öncüsü olarak kabul edilidir. Machiavelli *Hükümdar* ve *Konuşmalar* adlı eserlerinde ileri sürmüş olduğu tezlerle egemen güç olarak devleti, ahlaktan ayırıştırıp dini devlete tabi kılarak bu alanda çığır açmıştır. Machiavelli, geleneklerin aksine yapmış olduğu tespitite, “nasıl yaşanması” gerektiğini değil, “nasıl yaşandığı”nı saptamıştır. O, devleti bir iktidar ya da otorite sorunu olarak değil, güç sorunu olarak değerlendirmiştir.²⁰⁶ Gücün en yüce ifadesi olarak devlet, en yüksek değer somutlaşmış halidir. Devlet, kendi amaçlarını belirler, kendi yasalarını yaratır ve gündelik hayatın ahlak yargısına tabi olmaz.²⁰⁷ Daha önceki eğilimler, ya dünyevi iktidarın uhrevi iktidara tâbi kılınması şeklinde olmuş ya da en iyi ihtimalle her iki iktidarın alanlarının birbirinden ayırıştırılması biçiminde olmuştur. Bu nedenle Machiavelli'nin tezleri modern devlet için yenilikten öte niteliktedir. Ahlakı siyasetten ayırmakla birlikte ahlaki görüş açısını reddetmeyen Machiavelli, *Hükümdar*'da din konusunda “Din, hükümdarın, girişimlerini kabul ettirmekte kullandığı araçtan başka birşey değildir.”²⁰⁸ diyerek ‘siyaseti’, ahlakın uzantısı olarak gören Hristiyan öğretisinin dışına çıkarır. “Devletin ve hükümdarın bekası için kullanılan bütün vasıtalar mübahtır.”²⁰⁹ diyen Machiavelli, dini siyasetin hizmetine koymaktan geri durmaz ve amaca giden yolda her türlü vasıtayı meşru görür. Diğer bir deyişle, eğer devletin bekası için dinin kullanılması faydalı olacaksa tabiki din araçsallaştırılabilir.

Machiavelli'nin devlet yönetimine dair düşünceleri mevcut şartlardan dolayı biraz değişkenlik göstermektedir. İçinde bulunduğu dönemin şartlarına koşut olarak

²⁰⁶ Alessandro Passerin D'entreves, “Devlet Kavramı”, Çev: Başak Baysal, Düz: Alişan Çapan, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.203.

²⁰⁷ D'entreves, Devlet Kavramı, s.207.

²⁰⁸ Niccolo Machiavelli, *Hükümdar (Il Principe)*, Çev: H.Kemal Karabulut, 5.Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998, s.227.

²⁰⁹ Machiavelli, Hükümdar, s.197.

Machiavelli esasında bir taraftan halka dayanan yönetimi savunmuş, diğer taraftan tek kişinin yönetimini savunmak zorunda kalmıştır.²¹⁰ Bu bir paradoks gibi görünebilir. Ancak, Machiavelli fiili durumda hükümet biçimleri arasındaki seçimin statik bir tarzda değil de, devletin içinde bulunduğu koşulların ve devletin uluslararası konumunun da hesaba katılarak yapılması gerektiğine inanmıştır.²¹¹ Somutlaştıracak olursak Machiavelli’de tek adamlı karma rejim düşüncesi, Avrupa’da birçok devletin merkezi yapılanmasını sağlamış olmasından ve buna karşın otorite kavgaları ile uğraşan İtalya’nın içinde bulunduğu çıkmazdan kaynaklanmıştır. Esasında Machiavelli, *Konuşmalar*’da geçen “Halk kalabalığı prensten daha bilge ve kararlıdır...Yönetimi ele almış düzenli bir halkın, bir prens, hatta bilge bir prens kadar dengeli, ihtiyatlı ve iyilik bilir olmasına karşılık, yasalardan boşanmış bir prens, halktan daha iyilik bilmez, dengesiz ve ihtiyarsız olacaktır.”²¹² ifadeleriyle açıkça halktan yana bir tutum sergilemiştir. Kişisel, birey odaklı iktidar anlayışına karşı çıkan Machiavelli’ye göre, iktidarın kişisizleşmesi ve kurumlar aracılığıyla işlemesi anlamında “modern devlet” ya da “gerçek devlet” adını hak eden tek siyasal yapılanma cumhuriyettir.²¹³ Bu bağlamda, Machiavelli’de kişilere dayanmayan, kurumsallaşmış ve merkezi yapılanması kuvvetli devlet tasavvuru modern devletin önemli bir karakterini teşkil etmektedir.

Machiavelli dinden bağımsız bir sistemi kurgularken kendisi ile çelişmez, bu konuda tutarlı bir davranış sergiler. Bertnard Russel’e göre Machiavelli’nin hiçbir siyasal argümanı, Hristiyanlık ya da İncil gibi bir teokratik temele asla dayanmamaktadır. Machiavelli’de teolojik bir kaynaktan öte alışlagelmişin ötesinde halka dayandırılan bir meşrulaştırma söz konusudur.²¹⁴ Onun felsefesinde hükümdarlar, soylular ve halk devlet kuruluşuna katılabilmekte ve daha sonra bu güçler birbirlerini karşılıklı olarak denetleyebilmektedir. Zaten bu özellik

---

²¹⁰ Niccolo Machiavelli, *Siyaset Üzerine Konuşmalar*, Çev: Hakan Zengin, Dergah Yayınları, İstanbul, 2008.

²¹¹ Ben-Amittay, s.107.

²¹² Niccolo Machiavelli, “Konuşmalar”, Çev: Pars Esin, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yeni Çağ*, II.Cilt, Der: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s.47-79.; Machiavelli, *Siyaset Üzerine Konuşmalar*, s.198-199.

²¹³ Ağaoğulları/Köker, Tanrı Devletinden Kral-Devlete, s.219.

²¹⁴ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Modern Çağ-Yeni Çağ*, III.Cilt, Çev: Muammer Sencer, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973, s.55, 57.

Machiavelli'yi döneminden ayıran temel argümanlardan biridir. Sonuç olarak, dinin ve ahlakın siyasette farklı bir şekilde konumlandırılması, diğer bir deyişle devlet yönetiminde alışlagelmişin dışında ahlak ve dinin karar verici özelliklerini yitirerek esas araçlar olarak kabul görmemesi Machiavelli ile başlar. Hatta, din ve ahlak devlet ve yöneticiler için tabi olunacak değerlerden öte, devlet ve erkanının selameti için kullanılacak işlevsel araçlara dönüşür. Öte yandan, devlet yönetiminin depersonalizasyona kapı açması, kişisizleştirilmesi, diğer bir deyişle gayri şahsileştirilmesiyle kurumsal modern devlet tasavvuru Machiavelli ile başlar.

1.1.2. Jean Bodin

Siyasi güç, kaynağını Tanrı'da bulamayacaksa ona yeni bir kaynak icat etmek gerekecektir: İşte bu görevi üstlenen kişi siyasi iktidar tipine öncelikle *süreklilik* unsurunu katmayı başaran modern anlamda ilk siyaset kuramcısı Jean Bodin'dir.²¹⁵ Carl Schmitt, "en üstün, hukuken bağımsız ve asli güç" olarak tanımlanagelen egemenlik kavramının Bodin'le birlikte başlatılmasının adetten olduğunu belirtir.²¹⁶ Buna göre, bir devlette egemenlik yurttaşlar ve uyruklar üstündeki en yüksek, mutlak ve sürekli güçtür.²¹⁷ Bodin ortaya attığı egemenlik kavramıyla modern devlet kuramında ayrı bir yer edinir.

Egemenlik *mutlaktır*. Çünkü, başka hiçbir güç tarafından sınırlandırılmayan en üstün buyurma-yönetme erki olan egemenliğin mutlak olması, toplumdaki diğer iktidar odaklarının egemenden kaynaklanması, daha doğrusu onun izniyle, onun verdiği süre ve ölçüde varolması anlamını taşır.²¹⁸ Bu bağlamda, egemen yasaları dilediği gibi yapma kudretine de sahiptir.

Egemenlik *sürekli*dir. Zira, egemen ile yöneticiyi birbirine karıştıranları sert bir dille eleştiren Bodin'e göre, süre ile kısıtlı olan ya da istendiği zaman geri

²¹⁵ Akal, İktidarın Üç Yüzü, s.65.

²¹⁶ Carl Schmitt, *Siyasal İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev: A. Emre Zeybekoğlu, 3.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s.23-24.

²¹⁷ Jean Bodin, "Devlet Üstüne Altı Kitap", Çev: Özer Ozankaya, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yeni Çağ*, II.Cilt, Der: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s.163.

²¹⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, 4.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s.27-28.

alınabilen bir iktidar egemenlik değil, olsa olsa bir yetkidir. Bodin'in egemenliğin niteliği olarak ortaya koyduğu süreklilik ilkesi, O'nun modern devlet kuramına getirdiği en önemli karakterdir.²¹⁹ Diğer bir deyişle, Bodin'e egemenlik kuramında özgün bir nitelik kazandıran özelliği süreklilik savıdır. Bodin'in aksine, siyasi gücü hep bir ilkin, bir yeninin, bir kurucunun eylemiyle özdeşleştiren Machiavelli'nin düşüncesinde eksik olan ve onu, modern siyaset ve hukuk teorisinde kavramsallık dışında tutan da budur.²²⁰

Egemenlik *bölünmez ve devredilmezdir*. Mutlak ve sürekli olan bir egemenlik doğal olarak bölünmez, başkaları tarafından paylaşılmaz ve başkalarına devredilmez bir hüviyete sahip olacaktır.

Mutlak monarşiyi savunan Bodin, "Kime mutlak egemen diyeceğiz?" sorusuna "Egemenlik kişi ya da kişilerde değil, halktadır." diyerek egemenliği insan kaynaklarına dayandırmakta ve böylece kralların tanrısal hakları öğretisine ağır bir darbe indirmektedir.²²¹ Egemenin sorumluluğu ve mutlaklığı konusunda Bodin, "Egemenliğin sahibi olan prens veya halk, ölümsüz olan *Tanrı dışında* hiç kimseye hesap vermek durumunda değildir."²²²; "Mutlak gücün tüm kanunlardan azade olmak anlamına geldiğinde ısrar edersek, dünyadaki hiçbir hükümdar, mutlak güç olarak kabul edilemez, çünkü dünyadaki tüm hükümdarlar Tanrı'nın ve doğanın kanunlarına, hatta tüm milletlerde mevcut olan bazı insani kanunlara tabidir."²²³ diyerek aslında çelişkiye düşmektedir. Çünkü, Bodin devletin oluşumunda Tanrı'ya yer vermeyerek ve devleti salt insan yapısı gibi algılayarak laik bir düşünce biçimine ulaşmakla birlikte, devletin nihai amacı söz konusu olduğunda işin içine Tanrı'yı sokup devletin doğru düzenin, doğal (tanrısal) düzenin bir parçası olduğunu belirterek bu düşüncesini sulandırmaktadır.²²⁴

---

²¹⁹ Ağaoğulları/Köker, Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s.29, 31.

²²⁰ Akal, İktidarın Üç Yüzü, s.66.

²²¹ Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yeni Çağ*, II.Cilt, Der: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s.160.

²²² Jean Bodin, Devlet Üstüne Altı Kitap, s.167.

²²³ Jean Bodin, "Devlet Üstüne Altı Kitap", *Batı'ya Yön Veren Metinler: Rönesans, Protestan Reformu, Erken Modern Dönem Bilim Çağı (1350-1650)*, II.Cilt, Der: Alev Alathı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010 s.847.

²²⁴ Ağaoğulları/Köker, Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s.19.

Bodin'in egemenlik kuramı bugünün modern hukuk devlet yapısı için biraz sorunlu görünse de hem tarihsel anlamda, hem de halen geçerliliği devam eden özellikleri itibariyle önemlidir. Güçler ayrılığı ilkesinin çağdaş hukuk anlayışlarında yerleşmesiyle egemenliğin bölünmezliği ilkesi değerini yitirmişe benziyor. Her şeye rağmen şunu belirtmek gerekir ki, Bodin egemenlik tasavvuru devlet kuramına yapmış olduğu katkılarla ayrı bir yer edinmiştir.

1.1.3. Thomas Hobbes

Thomas Hobbes, siyasal iktidarı başka hiçbir yazarın yapmadığı ölçüde büyük bir güçle temellendirmiş ve mutlak iktidarın zorunluluğunu çok tutarlı bir şekilde ortaya koyup savunmuştur.²²⁵ Hiç kuşkusuz modern çağın en etkili siyasal düşünürlerinden biri olarak Hobbes, öğretisi ile Ortaçağ'ın parçalanmışlığından merkeziliğe geçişi noktlayan devlet anlayışının en açık ifadelerinden birini sunar.²²⁶ Hobbes devletin bulunmadığı doğa durumundaki insan topluluğundan yola çıkarak düşüncelerini ifade etmeye başlar. Bu noktada Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism* adlı eserinde Hobbes'un doğa durumundaki insanı değil, toplumsal yaşama yönelik arzuları olan insanı tasvir ettiğini ileri sürer.²²⁷ Hobbes, Leviathan'da insanın doğuştan eşit olduğunu; yakın güçlere sahip olan insanların aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi talep etmeleri durumunda, bunun aralarında birbirlerini yok etme düşüncesini doğuracağını ve söz konusu eşitlikten güvensizliğin doğacağını; ortaya çıkacak olan güvensizlik halinden de savaş ortamının doğacağını belirterek devlet aygıtına olan ihtiyacın zorunluluğuna işaret eder.²²⁸ Hobbes için güvenlik anlayışı egemen gücün yaratılışının temelinde yatar. Gurur, öç ve doğal tutkuların arzusuyla güdümlenen insanlar, doğal halde güvende değildir. Bu yüzden güvenliğin inşası için yeterince büyük bir güç gerekmektedir. Dolayısıyla, mutlak egemenliğin yaratılışının arkasında yatan güç, bireyin doğal halde sahip olduğu

²²⁵ Ağaogulları/Köker, Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s.164.

²²⁶ Ben-Amittay, s.164.

²²⁷ C. B. Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford University Press, New York, 1962, s.29.

²²⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev: Semih Lin, 12.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.99-103.

“mutlak özgürlük” varsayımından gelen güvenlik arayışıdır.²²⁹ “Hiçbir ortak erke bağımlı olmayan insanların yaşamlarının nasıl olduğunu, iç savaş içinde bulunan insanların yaşamlarına bakarak anlayabiliriz.” diyen Hobbes, insanların her an bir iç savaş nedeniyle doğa durumuna geri dönebileceklerini belirtir.²³⁰ İngiltere’nin 1640’larda içine düştüğü iç savaş hali buna örnek gösterilebilir. O, meşhur “İnsan insanın kurdudur.” ifadesiyle bu savaş halini çok iyi özetlemektedir. Hobbes’un savaş haline karşı sunmuş olduğu çözüm, insanları korku içinde tutacak ve onları ceza tehdidiyle ahitlerini ifa etmeye ve doğa durumuna uymaya zorlayacak yetkilerin devredildiği toplumsal bir sözleşmedir. Hobbes’un sözleşme kuramında bireylerin anlaşması toplumda düzenin korunması için yeterli değildir; ayrıca başka bir güce - yönetici bireylerin ya da organın iradesini tüm yurttaşlara kabul ettirecek bir merkezi örgüte- de gereksinim vardır.²³¹ Devlet üzerine yorumda bulunurken “Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve bunlar insanı güvence altına almaya yetmez.” diyen Hobbes, güvenliğin tek bir egemen ile sağlanabileceğini, tek karar verici olarak egemenin sürekli ve bölünmez olması gerektiğini, egemenin mutlak olduğunu ve ondan üstün bir gücün olmadığını, nihayet egemenin yasa yaptığını ve bu yasalara bağımlı olmadığını belirterek merkezi güçlü bir yapının zeminini hazırlar.²³² Yetki devriyle ortaya çıkan ve toplum sözleşmesine dayanan tek bir egemenin varlığı, aynı zamanda dini devre dışı bırakan bir meşruluk yoludur. Ortaya attığı sözleşmeyle mutlak monarşiyi savunan Hobbes, devlette birden fazla egemenin varlığını reddeder. Yasaların karşısına dini kuralların; dünyevi (cismani) iktidar karşısına da ruhani iktidarın çıkarılması durumunda devletin büyük bir iç savaş ve dağılma tehlikesiyle karşı karşıya geleceğini savunmuştur.²³³ Hobbes’un Leviathan’ı kaleme aldığı dönemde İngiltere’de 1215 Magna Carta’dan başlayarak ele alınabilecek

---

²²⁹ Marc Neocleous, “Güvenlik, Özgürlük ve Denge Miti”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, **Güvenlik, Şiddet ve Savaş**, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.24.

²³⁰ Ağaoğulları/Köker, Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s.205.

²³¹ Ben-Amittay, s.164.

²³² Hobbes, s.133-144.

²³³ Hobbes, s.245-246.

iktidar kavgaları, yani *iç savaş* yaşanmaktaydı.²³⁴ I.James, İngiltere tahtına çıkmadan önce kaleme aldığı *The Trew Law of Free Monarchies* adlı yapıtında, kralın, krallık içindeki feodal beylerden, dini cemaatlerden/üyelerden ve parlamento gibi anayasal kurumlardan bağımsız olmasını savunmaktaydı.²³⁵ I.James kralların hakimiyetini “Krallar, yalnız Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcileri olup onun tahtında oturmakla kalmazlar, ayrıca Tanrı’nın kendisi bile krallara ‘Tanrılar’ diye hitap eder.”²³⁶ sözüyle meşrulaştırma ve ispat etme yoluna başvuruyordu.

Materyalist bir felsefeye sahip olan Hobbes, maddeci görüşleri doğrultusunda devlet felsefesini metafizik felsefe aracılığıyla da dinin etkilerinden arındırmanın yollarını arar. Hobbes Leviathan’da “Doğru ve yanlış, nesnelere değil; konuşmanın vasıflarıdır. Konuşmanın olmadığı yerde ne doğruluk ne de yanlışlık vardır.”²³⁷ diyerek nominalist (adcı) bir felsefeyle konuşma yetisine sahip olan insana atfettiği değeri göstermek ister. Hobbes bu düşünceden yola çıkarak görünürde nesnelere, özünde Tanrı’nın tesirinden sıyrılmayı tasarlar. Geliştirmiş olduğu devlet kuramıyla Hobbes, aslında modern devletin resmini ilk kez bu denli belirgin bir şekilde ortaya koyar. Belki de Hobbes’u Machiavelli ve Bodin’den ayıran en belirgin özellik, net bir şekilde dini/ruhani otoriteyi reddetmesidir.

---

²³⁴ XVII. yüzyıl iktidar mücadelelerinde mutlak monarşiyi savunan krallara karşı parlamentonun kralı sınırlandıran yetkilere sahip olmasıyla İngiltere kaçınılmaz olarak iç savaşa sürüklendi. İç savaş, kapitalistleşen toprak sahipleri, ticaretle uğraşan yeni orta sınıflar (burjuvazi) ile monarşi arasındaki bir çatışma, bir sınıf savaşıydı. Bir dönem ortak çıkarları gereği Kilise’ye karşı ortak hareket eden iç savaşın taraflarının ortaklığı ilelebet süremezdi. Mücadeleler sonucunda Parlamento, kent ve köylerde yaşayan ticaret ve sanayi ile uğraşan orta zengin sınıfın desteği ile kralı yeniyordu. 1625 yılında I.James yerine tahta çıkan Kral I.Charles’ın, burjuvazinin zenginleşmesi ve kralın servetinin yerinde sayması sonucu para kaynaklarını yaratmak amacıyla yeni vergiler koyması ve dahası vergilerini ödemeyenleri hapse atması, askerleri evinde konaklatması (Bu kralın sürekli ordusunu kurması anlamını taşıyordu.) gibi sabrı taşıran olaylar iç savaşı kaçılmaz kılıyordu. Bu olaylar karşısında Parlamento 1628’de Halklar Bildirge’sini kabul etti. Bildirge, parlamentonun onayı olmadan vergi alınamayacağını, askerlin sivil evlere yerleştirilemeyeceğini, barış zamanında sıkıyönetim usullerinin uygulanamayacağını, yasalar olmadan kimsenin tutuklanamayacağını karara bağlamaktaydı. Bkz. Hill, 1640 İngiliz Devrimi, s.13-17; E. M. Wood, Neal Wood, *İsyan Borusu: Kapitalizmin Yükselişi Ve Siyasal Teori, 1509-1688*, Çev: Fahri Bakırcı, Epos Yayınları, Ankara, 2008, s.42-43.

²³⁵ George H. Sabine, *A History of Political Theory*, 3rd Edition, HRW, New York, 1961, s.395.

²³⁶ Ağaoğulları/Köker, Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı, s.170.

²³⁷ Hobbes, s.38.

1.1.4. John Locke

Yasama ve yürütme erklerini ilk kez ve tartışmasız bir şekilde birbirinden ayıran düşündürdür Locke. O, anayasal monarşi fikriyle Hobbes'un tam karşıtı bir biçimde doğal durumda bulunan insanın her istediğini yapabilen vahşi bir hayvan olmadığına ve bu durumda bile aklının buyruklarına bağlı olduğuna inanmıştır.²³⁸ Hobbes sivil toplumu; insan doğasındaki en kötü şeyler üzerine bina ederken, Locke en iyi insani nitelikler olan akla ve ahlaki kurallara uygun yaşama yeteneği üzerine inşa eder. Aslında, Hobbes'un en kötü durum senaryosunu kurgulaması mutlak yönetimin gerekliliğini temellendirmek amacıyla. Buna karşın, Locke iyimser durum tablosunu doğal özgürlüğe, eşitliğe ve akla dayandırarak buna uygun olmayan hiçbir mutlakiyetçi yönetimin mümkün olamayacağını benimsetmeye çalışır.²³⁹ Locke'a göre, doğa hali Hobbes'un aksine mutlak ya da keyfi iktidarın olmadığı bir kusursuz özgürlük halidir.²⁴⁰ Locke'da doğa durumu barış, eşitlik ve özgürlük durumu olarak ele alınır. "Doğa durumu, onu yöneten ve herkesi bağlayan bir doğa yasasına sahiptir."²⁴¹ Burada *doğa yasası* olarak *akıl* başkasının hayatına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mülküne zarar verilmemesi konusunda öğretici rol üstlenir. Locke, eşitlik durumunu başka birinin iradesine ve otoritesine bağlı olmadan, her insanın kendi doğal özgürlüğününü sağlayacak eşit haklara sahip olması olarak ele alır.²⁴² Doğa yasasının bir sonucu olarak karşımıza çıkan eşitlik, bu yasasının uygulamasını ve yaptırım gücünü de kapsar. Buna göre, herkesin, yasanın çiğnenmesini engelleyecek şekilde yasayı çiğnemeye yeltenenleri cezalandırma hakkına sahip olduğu ve kimsenin bir diğeri üzerinde üstün bir güç ve yargılama yetkisine sahip olmadığı *tam bir eşitlik* durumunun olduğu doğa durumu vardır. Böyle bir doğa durumunda herkes doğa yasasının uygulanması yönünde herhangi bir kişinin yaptığı herhangi bir şeyi yapmak hakkına sahiptir.²⁴³ Tam bir eşitlik

---

²³⁸ Ben-Amittay, s.175.

²³⁹ M.Wood/N. Wood, s.184.

²⁴⁰ Neocleous, Güvenlik, Özgürlük ve Denge Miti, s.25.

²⁴¹ John Locke, *Hükümet Üstüne İkinci Tez*, Çev: Aysel Doğan, İlya Yayınevi Yayınları, İzmir, 2000, s.30.

²⁴² Mehmet Ali Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı, Reyda Ergün, *Kral-Devletten Ulus-Devlete*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.166.

²⁴³ Locke, s.31.

vurgusunun özü dikkate şayandır. Bütün insanların doğa yasasının (aklın) sağladığı hak ve ayrıcalıklardan yararlanma konusunda tam bir eşitlik ve özgürlük içinde olduklarına dair vurgu, yöneten ve yönetilenlerin doğuştan getirdikleri haklar bakımından eşit olduklarını belirtmek içindir.²⁴⁴ Diğer bir anlatımla, kralların Tanrı tarafından bahşedilen üstünlüklerini çürütmek içindir. Doğa durumunu, barış içinde ortak bir üstün otorite olmadan birbiriyle aklın emirlerine göre yaşayan ve birbirlerini yargılama yetkisine sahip olanların durumu olarak ifade eden Locke, kuramını Hobbes'un savaş teorisinin aksine müspet bir durum üzerine bina eder. Toplumsal sözleşme, özgürlüğü herkesin yararına daha güvenli bir duruma getirmek amacıyla bireylerden fedakarlık beklemektedir.²⁴⁵ Şunu belirtmek gerekir ki, bu Hobbes'un düşünmüş olduğu gibi tüm haklardan vazgeçmek veya sınırsız bir hükümeti olanaklı kılacak yolun açılması şeklinde olmaz. Aslında, Locke'un teorisinde insanlar cezalandırma ve adaleti tesis etme hakkı dışında diğer haklarından vazgeçmiş değildir. İnsanlar diğer haklarını yanlarında saklı bırakmıştır.²⁴⁶ Dolayısıyla, mutlak bir devir ve mutlak bir egemen söz konusu değildir.

Toplumsal sözleşmeler genellikle iki sözleşme biçiminde olur. Birinci sözleşme ile doğa durumundan "toplum" durumuna geçilir (toplum sözleşmesi); ikinci sözleşme ile siyasal iktidar oluşturulur (siyasal sözleşme). Son tahlilde insanlığın gelişimi doğa durumu, toplum sözleşmesi ve siyasal sözleşme olarak üç evrede değerlendirilir.²⁴⁷ Hobbes, insanları doğa durumunda eşit ama güvenliğin olmadığı bir savaş ortamında görürken; Locke ise, insanları doğa durumunda eşit, özgür ve barış ortamında görür. Hobbes'un sözleşme kuramında eşit durumda olan insanların bir araya gelerek yetkilerini bir siyasal güce devretmeleri aynı anda olur. Aynı durumu Locke'ta da görmekteyiz. Locke'un kuramında dikkat edilmesi gereken bir konu, doğa durumunda olumsuz bir vasıf yüklenmeyen insanın toplumsal-siyasal yaşama geçerken meydana gelen yeni duruma ayak uydurmak için birtakım yeni mekanizmalara ihtiyaç duymasıdır. Locke'a göre, insanların doğa durumuna son

---

²⁴⁴ Ağaoğulları/Zabcı/Ergün, s.169.

²⁴⁵ Ben-Amittay, s.177.

²⁴⁶ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2.Baskı, Bursa, 2011, s.153.

²⁴⁷ Şenel, s.436.

verip siyasal toplumsal yaşama geçmelerinin nedenleri şunlardır: Ortak rıza ile oluşturulan bir yasanın olmaması, anlaşmazlıklar durumunda tarafsız bir yargıcın bulunmayışı ve yeni durumda haklı bir cezayı destekleyen ve cezayı uygulayan bir iktidarın bulunmayışı. Yeni düzene geçilince *yasama organı* yetkisini ve gücünü doğa durumundaki kişinin kendisinin ve insanların geri kalanının korunması için gerekli bulduğu her şeyi yapma *iktidarını devretmesinden*; *yürütme organı* ise yetkisini kişinin tümüyle son verdiği *cezalandırma gücünden* alır.²⁴⁸ Uygur yönetim meşruluğunu “rıza”dan almaktadır. Uygur bir toplumun veya yönetimin oluşması için rıza konusunda ısrarcı olan Locke’a göre, rızanın olma zorunluluğu, doğa durumundaki eşit ve bağımsız insanda yatar.²⁴⁹ Doğa durumunda özgür olan insanlar için siyasal toplum, ancak onların özgür iradeleriyle rıza göstermeleri sonucunda olur.

Anayasal monarşi öğretisinde ve doğal hukuk tartışmasında Locke, ayrıca yönetime güçler ayrılığını da ekleyerek ilk kez siyasal düşünceler tarihinde bu konuyla ilgilenen kişi olmuştur.²⁵⁰ Locke yasama, ve yürütme organlarının yanında federatif bir güçten söz etmektedir. Buna göre, *yasama gücü* toplumu ve üyelerini korumak için oluşturulan devlet gücünün nasıl kullanılacağını belirlemeye hakkı olan erktir. Yasama gücü tarafından çıkarılan kanunların sürekli yürürlükte kalacak olması kamu yararı gereği yasama organının sürekli ve aktif olarak çalışmasını gerektirmez. Bunun yerine bir defada ve kısa zaman içinde yapılan yasalar sürekli ve daimi bir güce sahip olduklarından ve daimi olarak uygulanmaları veya takip edilmeleri gerektiğinden yapılan yasaların uygulanmasını gözeten ve gücünü hissettiren, her zaman yürürlükte olan bir güce gerek vardır: *Yürütme gücü*.²⁵¹ Böylece yasama ve

²⁴⁸ Locke, s.111-113.

²⁴⁹ Ağaoğulları/Zabcı/Ergün, s.195.

²⁵⁰ Ben-Amittay, s.178.; Yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki kuvvetler ayrılığı vurgusu genellikle Montesquieu ile bilinmektedir. Ancak, bilinenin aksine bundan ilk söz eden düşünür Locke’tur. Aslında, Montesquieu Kanunların Ruhu’nda yargı erkinden ayrı bir güç olarak bahsetmez. Yargı organı, kanunlar ile işlevsel hale getirilmemiştir. Yargıçlar, sadece kanun koyucunun sözlerini dillendiren ağızlardır ve bu yüzden talidirdirler. Dolayısıyla, Montesquieu’nun düşüncesinde, yargı, sürekli bir organ olarak tasavvur edilmez; sürekliliğe ve uzmanlaşmaya sahip olmaz. Ancak kanunların izin verdiği nisbette var olur. Çünkü, yargı organları sürekli oldukları takdirde ayrı bir güç olarak varlık kazanmış olacaklardır. Bu durum yalnızca kanunları dillendirme görevi yüklenen yargıçların, kanunların ruhuna zarar vermesine sebep olacaktır. Sonuç olarak, yargı organı kanunların yerine geçecektir. Bkz. Abdurrahman Saygılı, “Modern Devlet’in Çıplak Sureti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 59, 2010, s.73; Baron de Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev: Fehmi Baldaş, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁵¹ Locke, s.125-126.

yürütme gücü genellikle birbirinden ayrılır. Şenel, yasama ve yürütme erklerinden ayrı ayrı söz eden Locke'un yargı erkinden söz etmemesinin sebebini, İngiltere'de o dönemde yargı erkinin çok az bağımsız olmasına bağlar.²⁵² Federatif güç ise, savaş ve barış yapmayı, antlaşma yapmayı ve ittifak kurmayı ve ulusa ait olmayan bütün kişiler ve toplumlarla ilgili işlemleri yapmayı kapsayan güçtür. Locke'un İngiltere'de yaşadığı dönemde *Crown in Parliament (Parlamentoda Kral)* sistemi vardı.²⁵³ Mutlak monarşi anlamına gelen bu durum anayasal monarşiyi benimseyen Locke için kabul edilemezdi. Locke'un çözüm için öngördüğü formül, tarafsız bir varlık olarak halka başvurmadır. Buna göre, uyruklar sadece kendi aralarındaki uyuşmazlıklar için değil, yönetimle aralarında çıkan uyuşmazlıklar için de *halkın temsilcisi* konumundaki *yasamaya* başvuracaktır.²⁵⁴ Locke'un bu isteğinin somut karşılığı olarak 1640-42 ayaklanmaları gösterilebilir. Parlamento, anayasal monarşinin temel ilkelerini kurumsallaştırmak için önemli değişiklikler yapıyordu: Parlamentonun onayı olmadan vergi konamayacak, parlamento en azından üç yılda bir kez toplantıya çağrılacak, mevcut parlamentonun feshi ancak kendi onayı ile mümkün olacak, kralın politikalarını güçlendirmek için kullandığı imtiyaz mahkemelerine son verilecekti. Bu sayede yürütmenin sorgulanması ve elinde bulunan yetkilerin sınırlandırılmasının yolunu arayan Locke için de uygun ortam oluşmaktaydı. Yasama ve yürütme organlarını ayırmasının yanı sıra yürütmeyi sorgulanabilir bir erk haline getiren Locke'un düşüncesi güç dengelerinin değişmesi bakımından çok önemlidir.²⁵⁵ Amaç, böyle bir özgürlüğün güvenceye alındığı, vatandaşların özgürlüklerini zayıflattığını düşündükleri "hükümet"i feshetme hakkına sahip oldukları bir toplum bulmaktır.²⁵⁶

---

²⁵² Şenel, s.443.

²⁵³ *Crown in Parliament* İngiliz anayasal sisteminin özünü ele veren siyasal kurumsallaşmadır. *Crown in Parliament*, iç savaşın taraflarını içinde barındıran ve Lordlar Kamarası ile Avam Kamarasından oluşan parlamentonun yasama gücünü eline geçirmesine karşılık kralın bunu kabul etmek zorunda kaldığı sistemdir. *Crown in Parliamentte*, yürütme erki olarak monarşiye dayanan kral iktidarını yasama ile paylaşmaktaydı, ancak kral yasama organı tarafından görevden alınamazdı. Dahası yasama erki, yürütmeye aykırı hareket edemezdi. Bkz. Ağaoğulları/Zabcı/Ergün, s.103-106; M.Wood/N.Wood, s.35-40.

²⁵⁴ Ağaoğulları/Zabcı/Ergün, s.211.

²⁵⁵ M.Wood/N.Wood, s.44.

²⁵⁶ Neocleous, Güvenlik, Özgürlük ve Denge Miti, s.25.

1.1.5. Jean-Jacques Rousseau

Rousseau, insanın doğa halinde barınma ve korunma gereksinimlerini karşılayabilecek olgunluğa eriştiği ve babanın çocuğuna bakma yükümlülüğünden kurtulduğu anda herkesin eşit, özgür, bağımsız olacağını belirtir. Birinin bir diğerine tahakküm etmediği barış ortamında, zımni olarak bir arada yaşama arzusunun olduğu bir sözleşmeyle insanlar bir arada yaşar. Rousseau'nun kuramında insanların eşit ve özgür olması doğa yasalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, her ne olduyrsa özgür doğan insan her yerde zincire vurulmuştur.²⁵⁷ Bu tutsaklığın sebebi toplum düzenine geçtikten sonra meydana gelen gelişmelerde saklıdır. Rousseau'ya göre, bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip "Bu bana aittir." diyebilen ve buna inanacak kadar saf insanları bulabilen ilk insan uygar toplumu kurmuştur.²⁵⁸ Mülkiyet ve mülkiyetle beraber doğan güvenlik endişeleri doğa durumundaki mutlu ve özgür insanı tutsaklığın ve savaşın olduğu bir topluma sürükler. Güvenliği sağlaması amacıyla birtakım insanların devlet yönetimine getirilmesi tutsaklığın diğer sebebidir.²⁵⁹ Diğer bir anlatımla, doğa durumundaki eşit ve özgür insanın tutsaklık zincirlerinin kaynağı uygar topluma dayanır. Aslında, uygar toplum savaş ve düzensizliğin kaynağıdır. Rousseau'ya göre, bu duruma akıl çerçevesinde çözüm arayan insanlar artık doğa durumuna dönüş mümkün olmadığı için bir toplum sözleşmesi ihdas ederek devleti oluşturmuşlardır.²⁶⁰

Toplum Sözleşmesi doğa durumu ile uygar toplum arasındaki paradoksun reçetesidir. Tabiat halinden düzenli toplum hayatına geçişi sağlayan toplum sözleşmesi ile insanlar iradelerini birleştirmişler ve kendilerini bütün hakları ve yetkileri ile birlikte topluluğa devretmişlerdir.²⁶¹ Herkesin bütün varlığını ve gücünü bir arada genel istemin buyruğuna vermesi ve her üyenin bütünün bölünmez bir

---

²⁵⁷ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev: Vedat Günyol, 9.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.4-5.

²⁵⁸ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev: Rasih Nuri İleri/Ünsal Oskay, 4.Baskı, Say Yayıncılık, 1990, s.135.

²⁵⁹ Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1987, s.83.

²⁶⁰ M. Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, "Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15-2, 2011, s.14.

²⁶¹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 6.Baskı, Bilgi Yayınevi Yayınları, 1992, s.71.

parçası kabul edilmesi toplum sözleşmesinin temelini oluşturur.²⁶² Kişilerin iradelerinin ve birleşmelerinin sonucu ortaya çıkan genel irade, kişisel iradelerin sadece toplamından ibaret değildir; onlardan bağımsız, onların üstünde, kendine özgü varlığı olan kolektif iradedir; egemenliğin kendisi de yine bu kolektif iradedir.²⁶³ Rousseau özel iradenin yani bireyin iradesinin doğası gereği ayrıcalıklara; genel iradenin eşitliğe yöneldiğini belirtir.²⁶⁴ Rousseau özel iradeyi insan ile, genel iradeyi yurttaş ile özdeşleştirerek doğa durumundan siyasal yaşama geçen insanı “yurttaş” yapar. İşte genel irade yurttaşın iradesinden başka bir şey değildir; çünkü yurttaş kişisel düşüncelerini, çıkarlarını bastıran, kendini bütünü parçası olarak gören ve salt ortak iyiliğe yönelen bir bireydir.²⁶⁵ *Egemen*, toplum sözleşmesiyle bir siyasi topluluk olarak oluşmuş *halktır*.²⁶⁶ Diğer bir deyişle, egemen kendini meydana getiren bireylerin toplamıdır.²⁶⁷ Bu özelliği Rousseau’yu egemenliği bir iradeye devreden Hobbes’tan ve halkı egemenlik kuramında sınırlı amaçlar için kullanan Locke’tan ayırır. Halkın, egemenliğin esası kabul edilmesi ve egemenliğin net bir şekilde halka dayandırılmak suretiyle meşrulaştırılması ilk kez Rousseau’da görülür. Böylece önceleri gökyüzünde, Tanrı’da ve kutsal kitaplarda aranan siyasal iktidarın meşruluk temelleri “halkın egemenliği” teorisiyle net bir şekilde zemin değiştirir.²⁶⁸ Yurttaşların, dolaylı olarak yurttaşları içeren halkın iradesi ve sözleşmeyle yaratılan ortak gücün (devletin) iyiliğe yönlendirilmesi arasındaki ilişki egemenliktir.²⁶⁹ Rousseau’ya göre, halkın hakimiyeti elinden alınamaz ve bölünemez; halk kaderini tayin edecek nihai yönetme hakkını hiç kimseye veya hiçbir kuruluşa veremez, devredemez.²⁷⁰

Rousseau’nun halk egemenliği teorisinin ortaya çıktığı dönem için önemli ve gerekli olsa da bugün için yeterli olduğu veya demokratik olduğu tam olarak

---

²⁶² Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s.15.

²⁶³ Kapani, s.71.

²⁶⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s.23.

²⁶⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, 2.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s.96.

²⁶⁶ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev: İsmet Özel, 5.Baskı, Şule Yayınları, İstanbul, 2009, s.253.

²⁶⁷ Murat Sarıca, s.84.

²⁶⁸ Kapani, s.68-74.

²⁶⁹ Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, s.99.

²⁷⁰ Ebenstein, s.253.

söylenemez. Rousseau'nun egemenliğin bölünemez, devredilemez tezleri, çoğunluğun iradesinin yanılmaz olduğu anlayışı, çoğunlukçu demokrasi düşüncesi bugün eleştirilmektedir. Çoğulcu temsiliyeti savunan müzakereci demokrasi gibi gelenekler Rousseau'nun çoğunlukçu temsil anlayışını savunan ve çoğunluğun iradesini yanılmaz olarak kabul eden liberal demokrasinin eleştirisi bu argümanlar vasıtasıyla yapmaktadır. Modern devlete kuramsal bir giriş yaptıktan sonra modern devletin unsurlarını değerlendirmekle çalışmaya devam edebiliriz.

2.1. MODERN DEVLETİN UNSURLARI

Modern devletin gelmiş olduğumuz aşamada işlevsel bir tanımından çok, kavramsal bir tanımını yapmak yeterlidir. Çünkü, şu aşamada işlevsel tanımdan çok kavramsal tanımlama işimizi görecektir. Ancak, ileride ele alınacak konular paralelinde işlevsel tanımlamalara da gidilecektir. Bu bağlamda, Finer'a göre *modern devlet*, birleştirilmiş bir alanı kontrol eden belli bir alanda uzmanlaşmış personeli istihdam eden ve başka devletlerin temsilcileri tarafından özerk ve ayrılmaz olarak tanımlanan organizasyondur. Tilly'e göre, "Belli sınırları olan toprak parçasını ele geçiren ve nüfusu kontrol (idare) eden bir organizasyon, aynı topraklarda faaliyet gösteren diğer organizasyonlardan farklılaşmış, özerk, merkezileşmiş ve bölümleri birbiriyle resmi koordineli olarak çalışıyor ise *devlettir*."²⁷¹ Weber'e göre "Sürekliliği olan zorunlu bir siyasal örgüt; idareyi yürüten memurları ve kurulan düzene itaati sağlamak için meşru olarak fiziki güç kullanım tekeli ellerinde bulundurduğu sürece devlet olarak adlandırılır."²⁷² Poggi, modern devleti "Devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kurumsal düzenlemeler"²⁷³ olarak tanımlar. Son olarak, devlet en basit şekilde tanımlanmış toprak sınırları içinde egemen yetki alanı kuran ve kalıcı kurumlar vasıtasıyla otorite uygulayan siyasal bir birlik olarak tanımlanabilir.²⁷⁴

---

²⁷¹ Charles Tilly, "Reflections on the History of European State-Making", *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.70.

²⁷² Pierson, Modern Devlet, s.22.

²⁷³ Poggi, Modern Devletin Gelişimi, s.15.

²⁷⁴ Andrew Heywood, *Siyasetin Temel Kavramları*, Çev: Hayrettin Özler, Adres Yayınları, 2012, s.29.

Görüldüğü gibi (modern) devlet hakkında yapılan kavramsal tanımlamalar aşağı yukarı benzer ve vazgeçilmez araçları kapsamaktadır. Verilen tanımlardan hareketle güç kullanım tekeli, egemenlik, millet, sınırları belli toprak parçası (teritoryallık), meşruiyet, merkezîyetçilik, kamu bürokrasisi, anayasallık ve yurttaşlığın modern devletin önemli unsurlarını teşkil ettiğini saptayabiliriz. Bu değerlendirmelerden yola çıkarak modern devletin öne çıkan özelliklerini/unsurlarını işlemekle modern devletin resmini çizebiliriz.

2.1.1. Egemenlik

Egemenlik kavramını devlet kuramında ilk defa kavramsallaştıran Jean Bodin'dir. Bodin egemenliği yurttaşlar ve uyruklar üstündeki en yüksek, mutlak ve sürekli güç olarak tanımlar. Carl Schmitt'e göre, egemenlik en üstün, hukuken bağımsız ve asli güçtür.²⁷⁵ Hinsley egemenlik kavramını siyasal bir topluluk içinde var olan *en son, nihai ve mutlak otorite* olarak tanımlar.²⁷⁶ Weber'e göre, "Egemenlik belli spesifik emirlere belirli bir grup kişi tarafından itaat edilecek olması ihtimalidir."²⁷⁷ Bodin, mutlak monarşilerde otoriteyi temellendirme misyonunu yükleyerek egemenlik kavramını çıkarır karşımıza. Egemenliği başlangıçta halka dayandıran Bodin, daha sonra halkın Tanrı'ya hesap verme yükümlülüğünü doğurmak suretiyle halkın egemenliğine sınır koyar. Hobbes'un teoreminde devlet otoritesinin kaynağı, tanrısal iradede değil; toplumu oluşturan bireylerin kişisel güvenliklerini sağlama düşüncelerinin ürünü olarak doğan toplumsal sözleşmede bulunmaktadır.²⁷⁸ Hobbes'un kuramında egemenliğin kaynağı Tanrı değil, bizzat toplum olmaktadır. Ne var ki Hobbes'un kuramındaki sorun egemenlik hakkının halk tarafından kullanılmayıp bir egemene devredilmesindedir. Hobbes'u takiben Locke sınırlı; J.J.Rousseau doğrudan halka dayandırılan bir egemenlik kuramı oluşturur. Son olarak Weber'e göre, egemenlik otoriteye boyun eğme, basit bir *alışkanlıktan* rasyonel olarak hesaplanabilecek çıkara kadar çeşitli nedenlere dayanabilir.

²⁷⁵ Schmitt, *Siyasal İlahiyat*, s.24.

²⁷⁶ F. H. Hinsley, *Sovereignty*, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge,1986, s.1.

²⁷⁷ Max Weber, *Ekonomi ve Toplum*, Çev: Latif Boyacı, I.Cilt, Yarı Yayınları, İstanbul, 2012, s.331.

²⁷⁸ Cemal Bâli Akal, *Sivil Toplumun Tanrısı*, 2. Baskı, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.111.

Mairet, modern zamanlarda egemenliğin kendini yalnızca din dışı iktidar düşüncesinde bulabileceğini belirtir. XIV. ve XV. yüzyıllarda güç anlayışı din dışı bir alanda düşünülemezdi. Bu dönemde “güç” hep kutsal ve tanrısal olanla düşünülmüştür. Ortaçağ’ın dünyevi iktidar ile ruhani iktidar çatışmasında Papa ile imparator arasındaki mücadelelerde hep Tanrı tarafından verilen bir yetki varsayımı olmuştur. Ancak, daha sonra laik iktidar anlayışının belirmesiyle egemenlik bütünüyle laikleştirilmiş ve yalnızca din dışı güç olarak tanımlanmıştır.²⁷⁹ Ortaçağ’ın feodal ve zümreye dayalı yapısı yeni egemenlik anlayışıyla ortadan kalkmış, Kilise’ye dayalı birlikler etkisini yitirmeye başlamıştır.²⁸⁰ Eski dünya bir taraftan papalık, diğer taraftan imparatorun siyasal varlığı içerisinde hayat bulan hiyerarşik bir düzen karakterine sahipti. Yeni düzen devletlerin üstün bir güce tabi olmadığı, aralarındaki prensiplerinin kendilerinin belirlediği uluslararası hukuk kurallarına ve güç dengelerine dayanan bir model sunar.²⁸¹

İster toplumsal bir iktidara, ister siyasal bir iktidara talip olsun bir topluluğu idare etme düşüncesinin olduğu yerde iktidar taliplilerinin bir takım mekanizmalara sahip olması gerekir. Otoriteyi kişiler nezdinde kabul ettiren mekanizmalardan birisi de meşruiyeti sağlayan egemenlik anlayışı olmuştur. Bu çerçevede devlet de egemenlik kavramı/düşüncesi ile otoritesini meşru bir zemine oturtmaktadır. Egemenlik kuramı öteden beri farklı zamanlarda farklı kaynaklarda meşruiyet zemini bulmuştur. Feodal dönemde prensler; mutlakiyet dönemi ve modern devletin doğuşunda krallar; daha sonraki dönemlerde halk ile görünür hale gelmiş bir şekil almıştır egemenlik. Diğer bir deyişle, prensler, krallar ve halk ayrı dönemlerde meşruiyetin bir zemini olan egemenliğin kaynakları olmuşlardır.

Akal’ın belirttiği gibi, modern siyasi-hukuki kavramların en belirsizi, en kapalı olan egemenlik sayesinde modern devlet, tanrısallık dışı gizemliliğe kavuşur. Siyasal iktidar düşüncesinin vazgeçilmez meşrulaştırıcı unsuru kutsallığın tanrısallık

---

²⁷⁹ Gerard Mairet, “Padovalı Marsilius’dan Louis XIV’e: Laik Devletin Doğuşu”, Çev: Cemal Bâli Akal, Düz: Balca Çelener, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.217.

²⁸⁰ Carl Schmitt, “Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet”, Çev: Bertil Emrah Oder, Düz: Burak Oder, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.248.

²⁸¹ Leo Gross, “The Peace of Westphalia: 1648-1948”, *The American Journal of International Law*, Vol: 42, No: 1, 1948, s.20.

dışına oturtulmasını sağlayan laikleşme süreci yine egemenlik kavramıyla başlar.²⁸² Mairret'in belirttiği şekliyle, egemenlik sayesinde varlık nedenini ve amacını kendinde bulan siyasal iktidar tipi olarak devlet, yine egemenlik sayesinde meşruiyetini kendisinden alır veya doğrudan doğruya meşruiyetin kendisi olur.²⁸³ Modern devlette egemenliğin baskın niteliği bütünüyle laikleşmiş ve dindışı bir iktidar anlayışının açığa çıkmasıdır. Tanrı artık iktidarın temeli olarak kabul görmez. Diğer bir anlatımla, egemenlik iktidarın kutsal olanla bağlantısının alt üst olmasıdır. Böyle bir egemenlik anlayışında iktidar ruhani makama bağlı olmaktan sıyrılır. Burada güç meşruiyetini ve doğrulamasını kendinde bulur. Yeni egemenlik anlayışında sorunların çözümü, devlet adamlarının ya da filozofların kendilerinin bilecekleri gerçek bir dindışı esrar olarak yeni siyasal düzlemde olacaktır.²⁸⁴

Egemenliğin siyasal pratikler açısından uluslararası düzlemde belirmesi 1648'de imzalanan Westphalia Barışı ile olmuştur. Siyaset bilimci J. Gerard Ruggie 1648 Westphalia Barışı'nın -Ortaçağ dünyasından modern uluslararası sistem kadar- Avrupa'ya getirdiği değişiklikleri bu milenyumda uluslararası siyasette en önemli bağlamsal değişiklikler olarak görür.²⁸⁵ Westphalia Barışı ile dünya, kendilerini bir otorite olarak kabul görmeyen egemen devletlere bölünmüş ve bu devletlerden oluşmuştur.²⁸⁶ Philpott'a göre, Westphalia Antlaşmaları'nın modern devletin oluşumu açısından en önemli sonucu, *otorite ile toprak arasında bağ kurulması*, böylece kendi coğrafyası içerisinde devletin geniş bir özerkliğe sahip olduğunun kabul edilmesidir. Kuşkusuz ulusal ordular kurarak güç kullanım kullanma hakkını tekeline alan, merkezi bürokratik kurumlar aracılığıyla kendi uyruklarının yalnızca kendisine vergi ödemesini güvenceye bağlayan modern devletin doğuşu egemenlik kavramının ortaya çıkışını önceler.²⁸⁷ Leo Gross'un belirttiği üzere, Westphalia Barışı ile birlikte siyaset sahnesinde egemenlikleri sınırlandırılmayan herbiri kendi toprakları üzerinde egemen, eşit ve bir başka otoriteye tabi olmayan, bağımsız, çok sayıda bir arada

---

²⁸² Akal, *Sivil Toplumun Tanrısı*, s.77.

²⁸³ Mairret, s.219; Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, s.72.

²⁸⁴ Mairret, s.218-220.

²⁸⁵ Daniel Philpott, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2001, s.4.

²⁸⁶ Pierson, *Modern Devlet*, s.70.

²⁸⁷ H. Emrah Beriş, "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 63-1, 2008, s.58.

bulunan devletler sistemi kurulmuştur.²⁸⁸ Bir anlamıyla Westphalia modeli devletlerin kendi toprakları içindeki hakimiyetlerinin mutlak olması ve hiçbir yabancı gücün bir başka devletin işlerine karışamayacak olmasıdır.²⁸⁹ Devlet iktidarının başka hiçbir güce bağlı olmadığı, bundan dolayı hiçbir otorite tarafından sınırlandırılmayacağı, kısacası kendi sınırları içinde son sözü söyleme yetkisinin devlete ait olduğu düşüncesi egemenliğin (içe dönük) temel varsayımıdır.²⁹⁰ Bu mutlak, sürekli ve bölünmez otoritenin berraklaştığı, pürüzsüz görüldüğü bir zemindir aynı zamanda. Hiçbir devletin başka bir devletin işlerine karışamayacak olması egemenliğin bir diğer (dışa dönük) varsayımıdır. Bu minvalde, Carl Schmitt Bodin'de bile egemenlik kavramının sadece iç siyasete ilişkin olmadığını, Avrupa'da dış siyasetin egemenlik kavramı bakımından ele alındığını belirtir.²⁹¹ Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, günümüzde egemenliğin meşruluk zemini gelişen hukuk devleti anlayışıyla iyice farklılaşmıştır. Bu bağlamda, egemenlik-meşruiyet tartışmasında modern hukuk devletinde egemenliğin görünümünün değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Günümüz devlet yapılanmaları geleneksel egemenlik anlayışına pek uymamaktadır. Egemenliğin mutlak, sürekli, bölünmez oluşu artık pek geçerli değildir. Egemenlik daha çok üç erk (yasama, yürütme, yargı) eliyle uygulanmaktadır. Yani, kuvvetler ayrılığının olduğu yerde geleneksel egemenlik anlayışı hüküm süremez. Ama farklı görünümde de olsa günümüzde modern hukuk devletinin gereği olarak farklı anlamlarda egemenlik anlayışı vücut bulmaktadır. Değişmeyen şey egemenlik düşüncesinin hep canlı kalması olmuştur.

2.1.2. Toprak

Feodal dönem veya geleneksel devlet siyasal yapılanmalarında modern anlamda bir devlet aygıtı yoktu. Feodal dönemde daha çok prensin malikanesi ve onun etrafında gelişen manoryal bir yapı, etrafı surlardan oluşan gelişime kapalı şehirler vardı. Modern devlet ve önceki siyasi yapılar arasındaki temel farklardan biri

²⁸⁸ Gross, s.20.

²⁸⁹ Pierson, Modern Devlet, s.71.

²⁹⁰ Beriş, s.64.

²⁹¹ Carl Schmitt, Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet, s.248.

devletlerin sınır anlayışlarıdır. Geleneksel devletlerde toprak unsuru moden devlette dönüşüm yaşayarak salt toprak (unsuru) olmaktan çıkmış, yerini sınırları belli olan devlet anlayışına bırakmıştır. Feodal yönetim biçimi altında sınırlar birbiriyle çakışıyor ve bir bölgede birden fazla otorite oluyordu. Topluluklar, çizgileri coğrafik olarak belirlenmiş bölgeler içinde soyut bireysellik ya da vatandaşlık kavramlarından ziyade bağlılık ve bireysel kabullerle bir arada duruyorlardı.²⁹² Önceki devlet anlayışında *sınır boyları* <<iki ya da daha fazla devlet arasındaki belirli bölünme türü ya da bir tek devletin yerleşik olan-olmayan bölgeleri arasındaki bölünme>> düşüncesi varken; modern devlet yapısında *sınırlar* <<bugün bilinen manada iki ya da daha fazla devleti ayıran ve birleştiren, bilinen ve coğrafi olarak belirlenmiş çizgiler>> geçerlidir.²⁹³ Feodal dönem ve geleneksel devlet egemenlik anlayışı teritoryal anlamda da farklılık gösterir. Diğer bir deyişle, modern zamanlarda teritoryallık devletlerin egemenlik anlayışını dönüştüren bir değişken olmuştur. Egemenlik zamanla hükümdar olan kişiden devletin kurumlarına geçtikçe alan ve mekanla ilgili önemli bir kayma meydana gelmiştir.²⁹⁴ Meydana gelen yeni devlet mekanizmasında daha çok mekansal çağrışımlar ve semboller öne çıkar hale gelmiştir. Yeni dönem ve düzende siyasal toplum mekan içinde sürekli bir bütün olarak algılanmaya başlamıştır. Giddens çok yerinde bir tespitle, yeni doktrinin ardında yatan çekişmelerin yalnızca sınır bölgelerinin korunması amacıyla değil, aynı zamanda devlet olmanın ayrılmaz bir özelliğini vurgulamak amacıyla olduğunu belirtir. Feodal devletler arasındaki mücadeleler büyük oranda sınırları belirsiz olan hanedanların yeni bölgeler kazanmasına yönelikti. Ortaçağ hükümdarlarının bölgeleri aralıksız değildi, dağınık ve bölünmüş durumdaydı. Bir hükümdarın bütün topraklarını tek bir bölgede toplamaması büyük bir tuhafılık sayılmazdı. İlginç olan bir durum feodal devletin hükümdarı tarafından talep edilen bölgeleri içerisinde kralın emrinin hiç tanınmadığı ya da değer görmediği geniş yerler vardı. Bir kral başka birisi tarafından talep edilen toprakların içerisinde bir bölüme sahip olabilirdi.

---

²⁹² Marc Neocleous, “Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.258.

²⁹³ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.72.

²⁹⁴ Neocleous, *Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine*, s.258.

Sonuçta devletlerin sınırlarının düzenlenmesi sürecinde evvelce var olan *hudut boyları* yalnızca değiştirilmemiş, daha önce verilen anlamda *sınır* olmaya doğru önemli biçimde değişmiştir.”²⁹⁵

Modern devletin sınır anlayışında bu düzeye gelmeden Westphalia'nın etkisi önemlidir. Esasında Avrupa devletleri arasında Westphalia Barışından önce de birçok anlaşma yapılmıştır, Westphalia Barışı ile sınırları belli, territoryal yapılanmalara dayanan devlet yapılanması ortaya çıkmıştır. Yeni sınır düşüncesi sadece sınır uyuşmazlıklarını çözmeye odaklı değil, aynı zamanda devletin egemenliğinin vurgusu anlamını da taşır. Territoryal egemenliğin devletler arasında bölüşümü kendini iktidar alanlarının ara yüzeyinde bulur. Bölgesel sınırlar üzerinde herhangi bir belirsizlik ya da bu sınırlar arasında herhangi bir çakışma olmaması bunun ön koşuludur.²⁹⁶ Bu bağlamda, devletlerin birbirlerinin işlerini müdahale edememesi bir boyutuyla *çizilen sınırlar* vasıtasıyla garanti altına alınmıştır. Sınırlar, aynı zamanda egemenlik iddiasının nereye kadar ileri sürülebileceğini ve egemenliğin yoğunluk derecesini belirlemede yardımcı olmuştur.

Teritoryallık modern devletin fiziki unsurlarından birini oluşturmaktadır. Devlet egemenliğinin en temel göstergesi o devletin belli bir toprak parçası üzerinde münhasır kontrol gücüne sahip olmasıdır.²⁹⁷ Foucault'un dediği gibi, egemenlik devlet gibi *mekanı* ima eder ve bir bölgenin kontrolü egemenliğin temeli haline gelir. Modern zamanda devletler üzerlerinde tek ve meşru otoritelerini hakim kıldıkları net bir şekilde tanımlanmış fiziksel alanlarda yerleşiktirler.²⁹⁸ Bu özellik modern devleti diğer siyasal yapılardan ayıran önemli bir özelliktir. Ayrıca, territoryal devlet yapılanmasının modern-ulus devlette önemli bir misyonu olmuştur. Ulus mitinin geliştirilmesinde toprağa dayalı bir milli bilinç, aidiyet duygusundan da faydalanılmıştır.²⁹⁹ Bir diğer nokta, devletin güç kullanım tekeline eline almasında teritoryallık düşüncesi -aşağıda görüleceği üzere- çok önemli bir rol oynamıştır.

---

²⁹⁵ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.126-127.

²⁹⁶ Neocleous, *Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine*, s.261.

²⁹⁷ Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, s.31.

²⁹⁸ Pierson, *Modern Devlet*, s.27.

²⁹⁹ Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.24-27.

2.1.3. Millet

Millet/Ulus modern devletin unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Genel kabul, kökleri itibariyle “ulus”un doğal, asli, değişmez bir toplumsal birim olarak *görülmemesi* yönündedir. Modern devletten önceki siyasal yapılanmalarda ulus/millet, ulusçuluk/milliyetçilik olgularına pek rastlandığı söylenemez. Yani, kavramlarımız modern dönemin ürünleridir. Bilindiği üzere “ulus” sözcüğü İngilizce’deki “nation” kelimesinden gelir. *Nature* gibi Latince’deki *nasci* (doğmak) kelimesinin kökünden gelen ulus sözcüğü potansiyel olarak yoğun ve duygusal yönü güçlü bir aidiyet duygusunu ifade eder.³⁰⁰ Başlangıç itibariyle aidiyet duygusunu denk gelen ulus sözcüğünün daha sonra etnik, din ve/veya dil birliği, ortak miras, aynı topraklarda kader birliği yapmak gibi birtakım unsurları da içinde barındıran insan topluluğuna dönüştüğü kabul edilmektedir.³⁰¹

Giddens, ulus kavramıyla “hem dahili devlet hem de diğer devletler tarafından tepkisel olarak gözetilen, üniter bir yönetime konu olan ve açıkça belirlenmiş bir bölge içerisinde var olan ortaklığı” kastetmektedir.³⁰² Anderson’a göre, ulus “Hayal edilmiş bir topluluktur — kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.”³⁰³ Hayal edilmiş bir topluluğun olması, en küçük bir ulusun bile üyelerinin birbirini tanıyamayacak olmasına rağmen zihinlerde beliren tahayyüldür. Gellner, ulusçuluğu “Etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleriyle yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal meşruiyet kuramı”³⁰⁴ olarak tanımlar. Meşruiyet kuramıdır, çünkü insanlığın tabiatında olmayan bir durumun kabul görmesi, ayakta kalabilmesi modern devletin kendisi gibi bir meşruiyeti lazım kılar. Anthony Smith de ulusçuluğun ideolojik bir kavram olduğunu belirtir: “Ulusçuluk bir ulusun özerklik, birlik, kimlik kazanmasına

³⁰⁰ Poggi, Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği, s.37.

³⁰¹ Smith, s.75.

³⁰² Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s.159.

³⁰³ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 6.Baskı, Metis Yayınları, 2011, s.20.

³⁰⁴ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev: Büşra Ersanlı/Günay Göksü Özdoğan, 2.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 2008, s.71.

ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir harekettir.”³⁰⁵ Ulusçuluğun kendisinin ve doğurmuş olduğu ulus mitinin ortaya çıkışı konusunda yapılan olumsuz değerlendirmeler tartışma noktasını oluşturmaktadır. Tabiki bu olumsuzlamaları doğuran bir sebep de ortaya çıkan üründe yatmaktadır. Başlı başını ortaya çıkış sebepleri tartışılan olguların pratiği ve doğurmuş olduğu sonuçlar eleştirilerin odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Hobsbawm’a göre, yakın döneme ait bir kavram olarak ulus, modern territoryal devletle, ulus devletle ilişkilendirilebildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir; bu ilinti kurulmadıkça ulusu tartışmak faydasızdır.³⁰⁶ Bu minvalde, ulus insanlık doğasının gereği değil, son dönem *sanayileşme ürünü*, basit bir olumlamayla değerlendirilemeyecek *ideolojik* ve *yapay* bir *icattır*. Gellner ve daha birçok otoriteye göre, ulusçuluk ulusların bir ürünü değildir, tam tersine ulusları çıkaran ulusçuluğun kendisidir. “Ulusçuluk, ulusların var olmadığı yerde onları icat eder.”³⁰⁷ Ulus mitinin bir icat olduğunu destekleyen örnek Adam Smith’ten verilebilir. Smith’in liberal millet anlayışıyla hareket ederek ortaya atmış olduğu millet tanımı bazı çevrelerce eksik görülmekte, hatta açık vermektedir. Adam Smith, “millet”e açıkça territoryal devletten başka anlam vermemekteydi.³⁰⁸ Kuşkusuz Adam Smith’i territoryal devlete dayanmış bir tanıma iten ve böyle bir tanımla sınırlandıran şey liberal tezlere hizmet edecek bir millet/ulus tanımının gerekli görülmesidir. Kapitalist düzende sermayenin merkezden kontrolünün sağlanma arzusu ile devletin ulusal biçimde yeniden yapılandırılması bir rastlantı değildir.³⁰⁹ Birçok bölgede yeni egemen devletlerin kurulmasını talep eden ulusçu hareketler kesinlikle devletlerarası sistemin işlemeye başlamasından sonra ortaya çıkmıştır. Ulus dünya sisteminin siyasi yapılanmasından doğmaktadır; bugün modern dünya sisteminin yaratımları olan Birleşmiş Milletler’in çoğu bundan yüz ya da iki yüz yıl önce ne isim ne de idari birim olarak vardı.³¹⁰ Balibar’a göre, toplumun

---

³⁰⁵ Smith, s.122.

³⁰⁶ E. J. Hobsbawm, *1870’ten Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: “Program, Mit, Gerçeklik”*, 4.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.24.

³⁰⁷ Gellner, s.138.

³⁰⁸ Hobsbawm, s.41.

³⁰⁹ Etienne Balibar, “Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji”, Çev: Nazlı Ökten, Der: Etienne Balibar/Immanuel Wallerstein, *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, 3.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.114

³¹⁰ Immanuel Wallerstein, “Halklığın İnşası”, Çev: Nazlı Ökten, Der: Etienne Balibar/Immanuel Wallerstein, *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, 3.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.103.

ulusallaştırılması, halkların icadı, hiçbir ulusun doğal olarak etnik temeli olmamasına rağmen dil ve ırk eksenli üretilen etnisite tasavvuru yapay bir icattan başka bir şey değildir.³¹¹ Ancak, icat formülasyonu tam da kabul edilmiş değildir. Anderson'a göre, milliyetçiliğin sahte maskeler takındığını kanıtlama kaygısı içinde olan Gellner'in, "icat"ı "hayal" ve "yaratım"la birlikte değil, "uydurma" ve "sahtekarlık" ile birlikte düşünmesi bir yanılığdır.³¹² Giddens, Gellner'in tam tersine uluslar oluşmadan ulusalcılığın olamayacağı tezini savunur. Bu konuda belki en muteber seçenek "ulus" oluşumlarının yere ve zamana göre değişkenlik gösterebileceğinin kabul edilmesidir. Batı Avrupa'da milletlerin biçimlenmesi büyük oranda *planlanmamış* bir gelişim olurken; Batı dışında büyük oranda tasarlanmış milliyetçi amaç ve hareketlerin sonucu oluşmuştur.³¹³ Tilly, Avrupa devletlerinin oluşumunu bir tür mühendislik ve kral tasarımı olarak görülmesini aşırı kolaycılık olarak değerlendirir ve buna dört olguyu delil olarak sunar:

1. Avrupa prensleri yaratıcısı oldukları devletin kesin modeli hakkında fikir sahibi olmamıştır. Hatta böyle bir modelin oluşması için etkin bir faaliyet de gösterilmemiştir.
2. Ulusal devletlerin bileşenleri, hazineleri, mahkemeleri, merkezi yönetimi vb. tasarlanmış değildir.
3. Diğer devletler herhangi bir devlet tarafından izlenen değişim yolunu güçlü bir şekilde biçimlendirmiştir.
4. Tebaanın farklı sınıflarıyla yürütülen mücadele ve pazarlıklar Avrupa'da ortaya çıkan devletleri önemli ölçüde biçimlendirmiştir.³¹⁴

Son kertede ulus kavramının gelmiş olduğu nokta, taşımış olduğu anlam, kendisine yüklenen değer itibarıyla biraz daha geniş-farklı bir çalışmanın kapsamına girdiği kanaatindeyiz. Şu açık ki, "ulus" ortaya çıktığı dönemin çok ilerisinde bir fenomene dönüşmüştür. Başlangıçta salt bir aidiyet hissi, etnisite ile sınırlı olarak görülen kavram, bugün devletin sıradan bir özelliğinin ötesindedir. Artık devletin

---

³¹¹ Etienne Balibar, *Ulus Biçimi*, s.109-133.

³¹² Benedict Anderson, s.21.

³¹³ Smith, s.159.

³¹⁴ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.57-60.

varolması için zorunlu bir unsur olarak görülmekte, hatta ulus-devlet şeklinde formülize edilen modern devletin olmazsa olmazı konumuna gelmiştir.

2.1.4. Kamu Bürokrasisi/Kurumsallaşma

Pre-modern devlette kurumsallaşma, uzmanlaşma, depersonalizasyon, gibi karmaşık hale gelen ilişkiler söz konusu değildi. Bu durumun birçok sebebi vardı. Ekonomik geri kalmışlık, toprağa mahkum doğal ekonomik model, nüfusun azlığı, ticaret yollarının değişmesi, siyasal örgütlenmenin türü ve tercihleri gibi sebepler toplumsal kalkınmanın önündeki büyük engellerdi. Toplumsal dinamikleri harekete geçirecek bir takım argümanların olması zorunlu idi. Haçlı seferleri, yeni ticaret yollarının keşfi, şehirlerin ve ticaretin gelişmesi, nüfus artışı gibi hareketlilikler toplumsal hayata birçok konuda çağ atlatmıştır. Yeni devlet modelinde sanayinin gelişmesi iş olanaklarını attırılmış ve insan kaynaklarını çok önemli hale getirmiştir. Bütün bu gelişmeler insanlığı çok daha hızlı yaşamaya, sürekli üretim düşüncesine, birden çok alanda uzmanlaşmaya, devleti kişisel ilişkilere dayalı organizasyon olmaktan çıkarıp *depersonalizasyona* (gayri şahsileştirmeye) zorlamıştır.

Modern devlet tek bir merkezden güç alıp yönlendirilmesine ve kendi meşru baskısının tekeli tarafından müeyyide altında olmasına karşın, devletin tüm eylemleri biçim ve içerikleri açısından son derece büyük farklılıklar gösterir.³¹⁵ Gerçekten de modern devlet iç-dış ilişkilerin yürütülmesi ve koordinasyonu, vatandaşların bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması, insan yönetimi açısından devasa bir organizasyon halini almıştır. Bu bağlamda, hem denetim hem de yönetim mekanizması hayati bir nitelik taşır. Söz konusu mekanizma modern devleti kendinden önceki devletlerden ayırt edici bir şekilde farklılaştıran, gayri şahsileşen, resmi ilişkilere dayanan bürokrasidir. Weber'e göre, bürokratik örgütlenmenin başarısı her zaman başka bir örgütlenme biçimine karşı onun teknik üstünlüğünden gelmektedir.³¹⁶ Bürokrasinin siyasal ve dinsel topluluklarda ancak modern devlette tam olarak gelişebileceğini belirten Weber için, insanlar üzerinde otorite kurmanın

³¹⁵ Poggi, Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği, s.42.

³¹⁶ Max Weber, *Ekonomi ve Toplum*, Çev: Latif Boyacı, II.Cilt, Yarı Yayınları, İstanbul, 2012, s.340.

bilinen en akılcı yolu olarak modern bürokrasidir. Bürokrasi genel kurallar, yani önceden belirlenmiş yasalar ya da yönetmeliklerle düzenlenmiş bir hiyerarşi içinde sınırları çizilmiş resmi sorumluluklar çerçevesinde yürütülür. Bunun için kamu hizmetinde yer alan memurların alanlarıyla ilgili sınavları geçmesi, ilgili idari kurallar hakkında bilge sahibi olması ve alanında uzmanlaşmış olması gerekir. Gerekli vasıflara sahip olan memurların dairelerinde tüm çalışma kapasitesini kullanması gerekir. Son kertede bürokratik yönetim yazılı belgeler hakkında bilgi sahibi olmaya ve genel kuralların her duruma ayrımcılık yapmadan uygulanması halini alır.³¹⁷

Bürokrasi her şeyden önce salt nesnel değerlendirmelere göre idari işlevleri uzmanlaştırma ilkesini gerçekleştirme için en uygun imkanları sağlar.³¹⁸ Weber, modern bir devlette *gerçek yönetimin* -zorunlu olarak ve kaçınılmaz bir biçimde sivil veya askeri türü farketmeksizin- *bürokrasi* olduğunu belirtir, çünkü iktidar ne parlamento konuşmalarıyla ne de monarşik ifadeler vasıtasıyla yönetilebilir.³¹⁹ Devlet her geçen gün daha da belirginleşen ve önemli oranda uzmanlaşan iş bölümünü içermektedir. Weber'in kuramına göre iktidarın yönetimini sağlayacak yegane organ bürokrasidir. Şunu belirtebiliriz ki, gündelik bütün ihtiyaçlarımıza cevap veren bürokrasinin memurları modern devletin adeta her hücresine yerleşmiştir. Modern devlet sivil, askeri, yargısal, ekonomik sahaların hepsinde bürokrasiye muhtaç ve mahkum durumdadır. Dolayısıyla, gelinen noktada bürokrasi olmadan bir modern devlet tasavvuru çok zordur. Bürokrasi, modern devletin denetim ve kontrol mekanizmaları açısından çok önemli bir yere sahiptir. Devletin denetimini mükemmel bir şekilde elverişli kılan unsurlardan biri bürokrasidir. İleride modern devletin, bürokrasinin gelişmesiyle sahip olduğu imkanlar dahilinde elde etmiş olduğu denetim ve kontrol mekanizmalarının nasıl işlevselleştiği konusunda ayrıntılı olarak durulacaktır.

---

³¹⁷ Weber, Ekonomi ve Toplum, II.Cilt, s.323-230.

³¹⁸ Weber, Ekonomi ve Toplum, II.Cilt, s.341.

³¹⁹ Weber, Ekonomi ve Toplum, II.Cilt, s.755.

2.1.5. Merkeziyetçilik

Feodal siyasi yapılanmalar ve geleneksel devletler modern devlete göre birçok alanda dezavantajlara sahipti. Kral veya prenslerin ne her tarafa ulaşabilecek memurları, ne iletişimi sağlayacak kanalları, ne de bunları istihdam edecek ekonomik güçleri vardı. Kral uzak bölgelerdeki denetimi ancak vasalları aracılığıyla sağlayabilmekteydi. Ancak, bu denetim sağlam ve yoğun bir nitelikte değildi. Gelişen devlet yapısı beraberinde birçok yeniliği, olanağı ve fırsatı getirmiştir. Doğal ekonomi yerine paranın yaygınlaşması ticaretin canlanmasını, şehirlerin büyümesini sağlamış, Avrupa'da refah düzeyini arttırmış, bu da beraberinde nüfus artışını meydana getirmiştir. Para ve insan kaynağının artışıyla beraber modern devletin temellerini atacak olan esaslı unsurlar da oluşmuştur. Bu alanda alt yapının sağlanması ve gelişen ulaşım ve haberleşme ağları önemli diğer faktörlerdir.

Yönetim mekanizmasının mümkün olan en kısa süre zarfında kurumlar ve kişiler arasında iletişimi sağlayacak kanalları sahip olma arzusu merkeziyetçilik için hayati derecede önemlidir. Haberleşmenin yaygınlaşmasıyla alakadar birtakım çabalar devletin idari birliğinin konsolidasyonu ile derinden ilgilidir. Bunlar taşımacılığın mekanizasyonu; elektronik mecraların tesis edilmesiyle iletişimin taşımacılıktan ayrılması ve devletin idari amaçlara tahsis edilen bilginin toplanıp tasnif edilmesinde artış gerektiren belgeleme faaliyetlerinin gelişmesidir. Haberleşme araçlarındaki -telgraf, telefon, e-mail vb.- gelişim ve bunların sağladığı süratli iletişim tam da merkeziyetçiliği esas alan modern devlet için hem ihtiyaçtır, hem de zorunluluktur. Süratli bir şekilde bir araya getirilen ve geniş ağlarla donatılan *bilgi-belge* bu sayede, kontrol ve denetimi en kolay şekilde mümkün kılar.³²⁰ Giddens'a göre, modern devlet tarafından oluşturulan idari güç, onun tepkisel öz-düzenleme aracı olan bilgi temeli olmadan var olamaz. Devlet otoritesinin mümkün olduğu oranda geniş bir alana yayılabilme düşüncesi merkeziyetçiliği beraberinde getiren bir olgudur. Siyasal otoritenin etkinliği ve siyasal faaliyetlerin ondan kaynaklanması devleti temsil eden kurumların onun etkisi altına alınmasıyla doğrudan ilgilidir.³²¹

³²⁰ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.230.

³²¹ Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, s.31.

Tilly'nin tanımında yer alan devlet organizasyonundaki farklılaşmış, merkezileşmiş ve koordineli çalışan organizasyon bu noktada değer bulur. Sermaye ve zor araçlarının yoğunlaştığı noktada modern devlet egemenlik sahasında üstün buyurma gücünü heba etmeme saikiyle harekete geçer. Devlet eline geçirmiş olduğu fırsatla ve şiddet araçlarını en etkin şekilde kullanmak amacıyla gerekli mekanizmayı tesis etmekten geri durmaz. Merkeziyetçilik, devletin toprakları üzerindeki her alana koordinasyonu sağlamış olarak ulaşabilmesi için gerekli-kaçınılmaz bir araç olarak değerlendirilir.

2.1.6. Meşruiyet

Siyaset biliminde meşruiyet, yönetimlerin genellikle yurttaşlarından emirlerine itaat etmeyi talep etmelerini sağlayan bir zeminde ahlaki veya rasyonel bir ilke olarak ele alınır.³²² Siyasal iktidar olarak devlet salt güç kullanım tekeline başvurarak egemenliğini sürdüremez. Diğer bir anlatımla, hiçbir devlet salt zor kullanma gücüne dayanarak uzun süre ayakta kalamaz.³²³ O halde soru şudur: Yalnızca güç kullanım tekeline dayanarak ayakta kalamayan devlet ne yapıyor da varlığını sürdürebilmekte ve uyrukları nezdinde kabul görerek itaati sağlamaktadır? Devlet, daima yurttaşlarına emretme ve yönetme *gücüne* değil, aynı zamanda emretme ve yönetme *hakkına* sahip olduklarına inandırarak meşru bir iktidar kazanır. Devletin kendisine tabi olan yurttaşlarına meşru zoru uygulayabilmesi ve kamu düzenine ilişkin talimatları kabul ettirebilmesi bir meşruluğu, içkin bir hakkı, buna ilişkin halkın rızasını gerektirir. Siyasi tarihte siyasal iktidarın meşruluk temeli hep değişkenlik göstermiştir. Geleneksel meşruluk teorileri bir dönem Tanrı'da, kutsal kaynaklarda aranmıştır. Kilise'nin siyasal iktidarı boyunca kullandığı temel argümanı, dünyevi iktidarını Tanrı'ya dayandırması olmuştur. Tanrı'nın yeryüzündeki biricik temsilcisi olarak Papa, O'nun meşru otoritesini temsil etmiştir. Güç dengelerinin krallara kaymasıyla meşruiyetin kaynağı gökyüzünde ve Tanrı'nın iradesinde değil; yeryüzünde ve toplumda aranmaya, daha çok halkta değer bulmaya

³²² Heywood, Siyasetin Temel Kavramları, s.49.

³²³ Pierson, Modern Devlet, s.39.

başlamıştır.³²⁴ Meşruiyetin tanrısal bir erkte ya da tabii bir yasada arandığı toplumlarda bireyler kendilerini yasaların yaratıcısı olarak göremezler. Bunlar, dünyevi kuralların bütününe aşkın bir biçimde toplum dışında bir kaynak tarafından yazıldığına inanırlar. Buna karşın, yasaların dünyevi bir alanda insanların ya da insan aklının yarattığı olarak belirlendiğini düşünen topluluklar meşruiyetin kaynağını dünyevi alanda ararlar. Buna göre, değişen teritoryal sınırlar içinde “insani yasalar” tanrısallığın ya da tartışılmaz yasanın yerini alarak meşruiyetin kaynağı olurlar.³²⁵ Marcel Gauchet, tanrısal olana ya da görünmez olana bağımlılığı, insan toplumu içinde efendilerle teba arasında bir bölünmenin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla açıklar. Pre-modern devlet döneminde meşruiyetin tanrısal erklerde aranması bir bakıma görünmez alemin güçlerine inanma zorunluluğuna dayanmaktaydı. Dolayısıyla, bu toplumlarda dünyevi iktidarın ve onun meşruluğunun tanrısal kaynağa dayanması, bu toplumların kendi varoluşları üzerine söz söyleme yetkisinden yoksun oldukları düşüncesinden kaynaklanır. Bunlar kendi iç örgütlenmelerinin dışarıdan belirlendiğine, bir dış odak tarafından meşru kılındığına inandıkları için yüzyıllarca tanrısal meşruiyet kuramları var olmuştur.³²⁶ Farklı derecelerde de olsa meşruiyet kaynağı geleneksel kuramcılarda halk olmuştur. Geleneksel meşruiyet kuramının dışında Weber egemeninin meşruiyetinin üç temele dayanabileceğini belirtir:³²⁷

1. Rasyonel temeller, yasallaştırılmış kuralların ve bu tür kuralları koyma yetkisi verilmiş otoritelerin çıkarmış olduğu emirlerin yasal olmasına dair inanca (*yasal otorite*) dayanırlar. Çağdaş devlet memurunun ve bu bakımdan ona benzeyen tüm siyasal güçlerin sahip olduğu otoritedir.³²⁸

2. Geleneksel temeller, çok eski geleneklerin kutsallığına duyulan inanca ve onların altında uygulanan otoritenin meşruluğuna (*geleneksel otorite*) dayanırlar. Geleneksel otorite patriyarkın ve patrimoniyal prensin sahip olduğu otoritedir.³²⁹

---

³²⁴ Kapani, s.67-70.

³²⁵ Cemal Bâli Akal, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.18.

³²⁶ Marcel Gauchet, “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset”, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.35, 41.

³²⁷ Weber, *Ekonomi ve Toplum*, I.Cilt, s.334-335.

³²⁸ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.134.

³²⁹ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.133.

3. Karizmatik temeller, tekil bir kişinin ve onun tarafından buyrulan ya da ortaya çıkarılan normatif kalıpların ya da düzenin istisnai kutsallığına, kahramanlığına ya da örnek gösterilen karakterine (*karizmatik otorite*) dayanabilir. Karizmatik liderlere itaat edilmesinin ve onların emirlerinin yerine getirilmesinin arkasında yatan sebep insanların onlara, Tanrı vergisi olağanüstü kişisel özellikler atfetmesinden kaynaklanmıştır.³³⁰

Sonuç olarak iktidarın meşruluk kaynakları değişkenlik gösterebilmektedir. İtaatin motifi, gelenek ve görenek, alışkanlık, kişisel çıkar, ceza korkusu, çaresizlik hissi olabilir.³³¹ Önemli olan halkın meşruiyete olan inancın derecesidir. Modern devlet halkın iradesini temsil ettiği ölçüde meşru olarak kabul edilmektedir.³³²

2.1.7. Anayasallık

Anayasa(lar), “Bir devletin temel yapısını, kuruluşunu, iktidarın devirini ve devlet iktidarı karşısında bireylerin özgürlüklerini düzenleyen belge(ler)dir.”³³³ Teziç’in genel tanımını maddi anlamda biraz daha işlevsel kılmak adına anayasaları; “bireylerin temel hak ve özgürlüklerini en üst seviyede güvence altına alan, yönetilenlerle birlikte yönetenlerin görevlerini ve sorumluluklarını belirleyerek tüm yurttaşların keyfi tutum, davranış, işlem ve eylemlerden uzak kalmalarını sağlamak üzere oluşturulan hukuksal metinler” olarak değerlendirebiliriz. Anayasaların devletlerin örgütleniş ve işleyiş kurallarını göstermesi³³⁴ içinde keyfi tutum ve davranışların yasaklanmasını dolaylıdır. Bu özellik devlet işleyişinin kurallara bindirilmesinden kaynaklanır. Modern devletin “meşru” güç kullanım tekeline sahip olması, onun zor araçlarını kötüye kullanmayacağı anlamını taşımaz. Zaten anayasallık düşüncesi iktidarın yozlaştırıcılığı sebebiyle hükümetin her zaman bireylere karşı bir tiranlığa dönüşme olasılığının bulunması gibi bir temel korkuya

³³⁰ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.97.

³³¹ Kapani, s.96.

³³² Pierson, *Modern Devlet*, s.41.

³³³ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, 17.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s.10.

³³⁴ Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 9.Baskı, Gerçek Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1992, s.8.

dayanmasından kaynaklanır.³³⁵ Anayasallık modern devletin güç araçlarına hükmettiği noktada bireyler için bir kalkan vazifesini görür. Ancak, bu misyon ve onun uygulamaları tam olarak herkesin içine sinmiş değildir. Bazı çevreler anayasaların gerçek gücü elinde bulunduran azınlığın, devlet ve onun güç kullanma tekeli eliyle sürdürdüğü iktidarının gerçek yüzünü yönetimleri altındaki halktan gizlemek için kullandıkları ideolojik bir cila olduğunu ileri sürerler.³³⁶ 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinin 16. maddesi <<insan haklarının sağlanmadığı ve kuvvetler ayrılığının belirlenmediği toplumlar asla anayasaya sahip değildir>> devletin anayasallık unsurunun önemini açıklar. Anayasalarda yer alan devletin temel kuruluşuna, örgütlenişine ve işleyişine ilişkin kurallar devlet iktidarının sınırlandırılmasında önemli işlevleri üstlenir. Bu bağlamda, devletin kuruluşunu düzenleyen anayasalar sayesinde iktidarlar etkin ve düzenli bir biçimde sınırlandırılmış olur.³³⁷ Thomas Paine, anayasallıktan yoksun bir hükümeti “haksız iktidar” olarak nitelendirmektedir. Modern teorilerde anayasallık, iktidarın kötüye kullanılabilmesi ve insan onurunun dokunulmaz olduğu inancından hareketle iktidarın sınırlandırılmasını düstur edinir. Bu ise, özgürlük tekniği ve iktidarı bölme yoluyla devletin ve hükümetin eylem ve işlemlerinin etkin bir şekilde sınırlandırılmasıyla sağlanır.³³⁸

2.1.8. Yurttaşlık

Yurttaşlık kavramının kökleri Antik Yunan’a dayanmaktadır. Eski Roma’da, bir cemaatin/topluluğun üyesi olma durumunu karşılamak için geliştirilen “civis” ve “civitas” kavramlarından türeyen vatandaş/yurttaş (citizen) kavramı, bir siyasal kimlik olarak sahip olduğu niteliğe ancak Fransız Devrimi öncesi kavuşabilmiştir.³³⁹ Yurttaş, siyasal bir topluluğun yaşam düzenine katılmaya hak kazanmış bireyi olarak tanımlanabilir. Yurttaşlık, karşılıklı haklar ve yükümlülüklerle birbirine

³³⁵ Heywood, Siyasetin Temel Kavramları, s.167.

³³⁶ Pierson, Modern Devlet, s.34.

³³⁷ Mehmet Turan, *Anayasal Devlet*, 3.Baskı, Naturel Yayıncılık, Ankara, 2004, s.69.

³³⁸ Turan, Anayasal Devlet, s.72.

³³⁹ Ezgi Güzel Polat, *Anayasal Vatandaşlık*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s.5.

bağlanmış birey ile devlet arasındaki ilişkiyi temsil eder.³⁴⁰ Yurttaşlık devlet tarafından bireye yüklenen görev ve sorumluluklar ve verilen haklar üzerinden de tarif edilebilir. Diğer bir deyişle, devletin vatandaşlarına vermiş olduğu haklar ve yükümlülükler yurttaşlığın alamet-i farikalarıdır. T. H. Marshall *Citizenship and Social Class* adlı makalesinde yurttaşlığı “Bir topluma tam üyelik” olarak tanımlar ve yurttaşlık haklarını sivil, siyasal ve ekonomik haklar olarak üçe ayırır.³⁴¹ *Sivil haklar* temel kişisel haklar, konuşma özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülkiyet edinme ve sözleşme özgürlüğü ile adalet arama özgürlüğünden oluşmaktadır; *siyasal haklar* demokratik katılım hakkını, seçme ve seçilme özgürlüğü gibi özgürlükleri içermektedir; nihayet *sosyal haklar* ekonomik refaktan sosyal güvenlik haklarına kadar toplumdaki cari standartlara göre medeni yaşam haklarını kapsamaktadır.³⁴²

3. 1. MODERN DEVLETİN İNŞA SÜREÇLERİ

Avrupa'nın siyasal dokusunu etkileyen gelişmeler modern devletin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur. Öncelikle feodal dönemde içine düşülen kısır döngü “sermaye” ve “güç” araçlarının gelişimiyle, genel anlamda ekonomik ve askeri teknolojideki birtakım gelişmelerle aşılmıştır. Kısaca belirtilecek olursak; Haçlı Seferleri sonucunda meydana gelen keşifler, barutun geliştirilmesi ve surların yıkılmasında topun kullanılması, ulusal sürekli orduların kurulması, para madenlerinin keşfi ve makinenin geliştirilmesiyle paranın yeniden pazarda yaygınlaşması, yeni bir zengin sınıfının ortaya çıkması önemli ekonomik ve askeri gelişmeler olarak saptanabilir. Özetle Avrupa devletlerine şeklini veren iki temel etken ekonomik ve askeri alanlardaki değişim ve ilerlemelerdir.

---

³⁴⁰ Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev: Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, İstanbul, 2011, s.250.

³⁴¹ T. H. Marshall, “Citizenship and Social Class (1950)”, *Citizenship and Social Class*; Ed: T.H. Marshall/Tom Bottomore, Pluto Press, London, 1992, s.8.

³⁴² Marshall, s.8.

3.1.1. Para ve Yeni Ekonomik Düzen

Ticaret ve sanayinin kısmen birbirinden ayrı olduğu ve para ekonomisinin doğal ekonomik düzeni gölgede bıraktığı XI. ve XII. yüzyıllarda çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Uzun bir dönem eşyanın alışverişi neredeyse ticari hayatın, ticaretin bir konusu olmaktan çıkmıştı.³⁴³ Tüccarlar genelde değerli, lüks eşyalarla birlikte bir yerden bir yere kervansaraylar vasıtasıyla seyahat etmekteydi. Ticari ilişkilerde paraya duyulan ihtiyaç Haçlı Seferlerine kadar belli bir ölçüde olabiliyordu. Çünkü, pazarda çoğu zaman para kullanılmıyordu. XIII. yüzyıl Avrupasından önce tedavüldeki para tamamen teknolojik bakımlardan sınırlanma eğilimindeydi. Ortaçağ parası elle yapılıp damgalanıyordu ve tipik olarak bir dizi zanaatçı işçinin emeğini gerektiriyordu. Ayrıca, para madeni çok pahalı bir meta idi. Üretimi bu denli zor olan paranın tedavüldeki kullanımı da çok azdı. Değerli metallerin XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupa'ya akması kuşkusuz paranın geniş ölçüde yaygınlaşmasında anahtar rol oynamıştır.³⁴⁴ Bu bağlamda, bilimde ve çalışma hayatında bilimin yeni felsefesinin ürünü olarak iki alandaki ilerleme önem arz eder: Birinci ilerleme, matbaa ve saat gibi makinelerin icadı ve geliştirilmesidir; ikincisi makine vasıtasıyla damgalı ve tektip olarak basılan madeni paraların geniş çaplı kullanımınıdır.³⁴⁵ Makinenin ve madeni paranın yaygınlaşması Avrupa'nın çehresini değiştiren iki gelişme olmuştur. Zamanla değişen, toprağa bağımlı olmaktan kopan sermayenin birikmesi farklı bir zenginlik kaynağı olarak nakit parayı doğurmuştur. Paranın yaygınlaşması ticari yapı ve toplumsal alışkanlıkların değişmesi anlamını taşıyordu. Ayrıca yeni ulaşım yollarının inşası da uluslararası ticaretin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Uluslararası ticaret XIV. ve XV. yüzyılın kapitalizmi ve bankacılık çağının esasıydı. Ticari alışveriş olgusu dönemin şartlarına göre ileri bir (ekonomik) medeniyetin ürünüydü; onun gelişimi için gerekli olan bir faktör, "değişebilirlik" yerine "tüketim" alışkanlığının gelmesiydi.³⁴⁶

³⁴³ James Westfall Thompson, *Economic and Social History of Europe in the Later Middle Ages (1300-1530)*, Fredrick Ungar Publishing, New York, 1931, s.432.

³⁴⁴ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.206.

³⁴⁵ Lewis Mumford, *The Myth of the Machine: The Pentagon of Power*, Columbia University Press, New York, 1970, s.65.

³⁴⁶ Thompson, s.415.

Ortaçağ toplumu kapitalist düzenin etkin olmadığı, insanların ihtiyaç fazlası tüketim alışkanlıklarına teşvik edildiği ve zorlandığı yapıdan uzaktı. Bu durum kendi içindeki toplumsal dinamikleri ve insan ilişkileri vasıflarıyla açıklanabilir. Ancak, diğer taraftan Ortaçağ toplumu alt tabakalarda lüks yaşamın hiç olmadığı, alışveriş kültürünün neredeyse bitik olduğu, genelde içinde bulunulan durumla yetinilen bir yapıya sahipti. İnsanlık vasat bir konfordan ve bunun için gerekli olan asgari standartlardan çok uzaktı. Paranın yaygınlaşmasında başat olan makinenin icadı ve geliştirilmesi ile para madenlerinin keşfi böyle bir toplumda, paranın -bu denli değişkenlik göstererek- yaygın kullanımını açıklamaya yetmez: Toplumun kendi içinde farklılaşma olmasaydı, toprak malikiyeti, nüfustaki büyük artış, bağımsız zanaatçı ve tüccar oluşumu olmasaydı, toplumun içindeki paraya ihtiyaç asla bu kadar fazla olmaz ve para ekonomisi bu denli hızlı büyüyemezdi. Yani, para ekonomisindeki değişim teknolojik gelişmeler, keşifler gibi dışsal etkenler kadar, fiili toplumsal dinamiklerin de güdümünde gelişmiştir.³⁴⁷ Dolayısıyla, sadece dışsal etkenlere bağlı kalarak paranın yaygınlaşması açıklanırsa konunun bağlamsal bütünlüğü tam olarak sağlanamaz.

XV. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar hakim olan kabilelerin ekonomik yapılarına bakıldığında ekonomik aktivitelerin, büyük oranda -düşük geri dönüşümlü- tarım etkisinde geliştiği ve vergilendirme olanaklarının çok az olduğu görülecektir. Dolayısıyla, XIX. yüzyıla kadar ekonomik imkanlar ve gelişim kesinlikle çok sınırlı kalmıştır. Bu aynı zamanda demografik temellere de dayanmaktaydı. O dönemde Batı Avrupanın nüfusunun artmasıyla ciddi oranda bir hareketlilik yaşanmaktaydı. Toprağa dayalı bir tarım toplumunda nüfusun limitleri zorlayan bir seviyeye gelmesinin önemli sonuçları olmuştur. Ortaya çıkan kalabalık topluluğun yoğun toplumsal ihtiyaçlarına cevap vermek adına yeni teknikler geliştirilmiştir. Yeni tekniklerin getirmiş olduğu uzun ömürlü, saklanabilir yiyecek arzına paralel olarak kıtlıklardan kaynaklı ölümler ve hastalıklarda ciddi ölçüde azalış gözlenmiştir. Sonuçta artan nüfusla birlikte ticari hareketlilik ortaya

---

³⁴⁷ Norbert Elias, *Uygurluk Süreci: Toplumun Değişimleri/Bir Uygurlaşma Teorisi İçin Taslak*, II.Cilt, Çev: Erol Özbek, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.73.

çıkmıştır.³⁴⁸ Dolayısıyla, Elias'ın dediği gibi toplumdaki değişiklikleri salt dış etkenlere bağlanmanın ötesinde, bu farklılaşmaların iç dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Para ekonomisinin Ortaçağ'da belli bir bölgede doğal ekonomi zararına giderek büyümesi, bir yandan savaşçı soyluların büyük kısmı için; öte yandan bu bölgenin kralı ya da prensi için hayli değişik sonuçlar doğurmuştur. Paranın pazara girmesiyle feodal düzende toprak sahipleri konumundaki soylular ve özellikle mülklerinden sabit gelirler elde eden feodal beylerin zararına olarak diğer toplumsal tabakalar varlık sahibi olmaya, zenginleşmeye başlamaktaydı. Bu tabakalara burjuvazinin belli grupları, özellikle de kral, yani merkezi egemen dahildi; çünkü kral da vergi aygıtı üzerinden büyüyen zenginlikten pay alıyordu; egemenlik bölgesindeki tüm kazançların bir bölümünü kendine çekebiliyordu.³⁴⁹ Sonuçta paranın artışıyla kralların gelirlerinde büyük bir artış oluyordu. Sosyoekonomik dengelerin değişimi bir tarafın lehine sonuçlar doğururken, diğer tarafın da zayıflaması anlamına geliyordu. Thompson'ın verdiği rakamlara göre, Avrupa'da 1200 yılında 22.000 franlık bir servetin değeri, XVI. yüzyılda 2.500 franga düşmüştür.³⁵⁰ Enflasyon rakamlarının çok yüksek olduğunu gösteren değerler, bize soyluların ve feodal beylerin ne denli "fakirleştiğini" özetle açıklar. Feodal düzenin ağababaları olan feodal beyler ve soylular toplumsal tabakalardaki ayrıcalıklı konumlarını yitiriyordu. Yeni düzenin başat mimarlarından biri burjuvalar oluyordu.

Sermayenin birikimi ve zenginleşme aslında bir boyutuyla uzun dönemler boyunca yığılmış zengin metallere, ticari kazançlara, endüstriyel devrime, ulaşım olanaklarının ve alışverişin gelişmesine dayanmaktadır.³⁵¹ Sermaye kaynaklarının artması sosyoekonomik alanda yeni tip kuruluşları doğurmuştur; Bari, Peruzzi, Siena, Floransa'nın ünlü aile bankaları bu sayede gelişen yeni yapılanmalardandır.³⁵² Bankerlerin sayısındaki artış yatırım fırsatlarını arttırmakla beraber tektip esnaflığın

---

³⁴⁸ Gabriel Ardant, "Financial Policy and Economic Infrastructure of Modern States and Nations", *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.174-175.

³⁴⁹ Elias, Uygarlık süreci, II.Cilt, s.19.

³⁵⁰ Thompson, s.506-507.

³⁵¹ James Westfall Thompson, Edgar Nathaniel Jhonson, *An Introduction to Medieval Europe (300-1500)*, W. W. Norton&Company. Inc. Publishers, New York, 1937, s.872.

³⁵² Thompson/Jhonson, s.871.

da antitezi anlamına geliyordu.³⁵³ Bankerlerin ekonomik açıdan güçlenmesi savaş ölçeğinin büyümesindeki en önemli olaylarından biridir. Kralların artan borçlanabilirliği savaşa ayrılan bütçenin katlanmasının temel sebeplerinden biridir. Bunu olanaklı kılan şey ise bankaların varlığı ve bunların niteliği ve sayısındaki artış olmuştur.

Zenginleşen orta sınıf burjuvaların yoğunlaştığı ve ticaretlerini yaptığı alanlar şehirler olmuştur. Şehirler sermayenin aktarıldığı ve biriktirildiği yerleşkelerdir. Şehirlerin gelişmesi ve içinde barındırmış olduğu grupların varlığı veya yokluğu bölgesel-toplumsal yaşam açısından önemli sonuçlar doğurmuştur: İlk olarak XIX. yüzyılda Avrupa’da üretim ve nakliye alanlarında önemli bir yer tutan şehirler, kilometrelerce kırsal kesime uzanan haraç veren bölgelerde pazar için üretimin uyarıcısı oluyordu. İkinci olarak kırsal kesim-şehir ticaretinin yoğun olduğu yerler, yöneticilere gümrükler ve üretim vergileri aracılığıyla gelir toplama fırsatı yaratıyor; görece ticarileşmiş ekonomi, monarkların iktidarını kasaba ve köylere ulaştırılmasında yardımcı oluyordu. Şehirler sermaye birikimlerinin merkezi anlamına geliyordu. Bunun siyasal otoriteler için anlamı önemli oranlarda sermaye ve kredi olanaklarına ulaşabilmektir.³⁵⁴ Şehirlerin gelişimi bir yandan toplumsal-ticari ilişkileri geliştirerek etkileşimi arttırmakta, diğer yandan kralın ekonomik açıdan güçlenmesini sağlamaktaydı. Bu sayede merkezileşmeyi olanaklı hale getiren bürokrasinin ve askeri harcamalara kaynak yaratan vergilendirmenin zemini oluşturmaktaydı. Bu iki araç merkezileşmiş modern devletin omurgasını oluşturacaktır. Bundan böyle, para kralların veya prenslerin ordular aracılığıyla güçlenmesinin ve onun stratejik bir boyutunu oluşturan bürokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olmasının anlamına gelmekteydi.³⁵⁵ Gabriel Ardant modern devletin oluşumunda etkili olan faktörleri sayarken ekonomik yapıyı ve yapılanmayı en önemli unsurlardan biri olarak ele alır. XIX. yüzyılda devletler sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan olanaklar vesilesiyle geniş hareket alanları bulmuştur. Bu durum yalnızca “zor”a dayanarak elde edilen vergi kaynaklarının sağlamış olduğu ekonomik güçlenmeyle açıklanamaz. Aynı zamanda büyük oranda gelişim gösteren “alışveriş” olgusu

³⁵³ Thompson/Jhonson, s.872.

³⁵⁴ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.92-97.

³⁵⁵ Thompson/Jhonson, s.874.

vergilendirmeyi olanaklı kılan gelişme olarak önemli bir faktör olmuştur.³⁵⁶ Yani, salt fiziksel güce dayanan veya zorla elde edilecek bir vergi kaynağı finansal anlamda hareketliliği mümkün kılacak unsur olamaz. Aynı zamanda toplumda biraz daha doğal gelişim göstermiş olan zora dayanmayan alışveriş alışkanlığı da böylesi bir gelişmenin önemli bir ayağını oluşturur. Bu bağlamda, finansal modern endüstriyel toplumların ekonomik gelişmeler konusunda çok önemli oranda katkıları olmuştur.

Mutlakiyet anlayışının gelişmesinden daha fazla anlam taşıyan krallar ve bürokrasi arasındaki ortaklık bir siyasal zor aracından öte-hayati bir şeydi. Bu noktada burjuvaların, bankerlerin sayısındaki ve niteliğindeki artış merkezi güçlü modern devletlerin kurulması için temel taşlardan birinin döşenmesi anlamına gelmekteydi. Şehirli tüccarların isteği güvenli bir ortamda ticaretlerini yapabilmektir. Bu düşünce ileride Avrupa devletlerinin oluşmasını sağlayacak burjuva-kral ortaklığını doğuracaktı. Burjuvaların güvenlik taleplerinin sağlanmasına karşılık krallar zenginlerden vergi talebinde bulunuyordu. Güvenlik tesis edildikçe tüccarların kazancı artıyor; buna paralel olarak krallar güvenliği sağlama karşılığında vergiler vasıtasıyla güçlerine güç katıyordu. Bu döngü sürekli artarak istikrarlı bir şekilde devam ediyordu.

3.1.2. Askeri Gelişim ve Değişen Savaş Ölçeği

Ortaçağ orduları normalde toprak mülkiyeti karşılığında varolma mücadelesi veren bölgesel lorda hizmet eden sayısı değişken adamlardan oluşurdu.³⁵⁷ Dönemin savaş teknolojisi kılıçlar, mızraklar, şövalyelerden ibaretti. Feodal güçlerin savaşçıları basmakalıp üniforma sahibi olmaktan öteye gitmiyordu. Ayrıca, askerlerin birlikte hareket etmesini sağlayacak ne disiplin ne de yetenekleri vardı.³⁵⁸ Dönemin teknolojisi ve gelişmişlik düzeyinin bir sonucu olarak mücadeleler, gerçek savaş organizasyonundan ziyade kahramanlık, gösteri ve savaş becerilerine dayanıyordu. Mali fırsatların gelişmesiyle orantılı olarak askeri imkanlar da gelişim göstermiştir.

³⁵⁶ Ardant, Financial Policy and Economic Infrastructure of Modern States and Nations, s.166.

³⁵⁷ Charles W. C. Oman, *The Art of War in the Middle Ages: A.D. 378-1515*, Oxford University Press, London, 1885, s.49.

³⁵⁸ Oman, s.51.

Bütün bir ülkenin vergilerini elinde bulunduran kişi (kral), herhangi bir başkasından daha fazla asker kiralama kapasitesine ulaşarak güçlenmekteydi; bu gelişme toprağa bağımlı asker düzenini de ortadan kaldırmaktaydı. Kral bu sayede ekonomik gücüyle diğer egemenlere karşı askeri üstünlük sağlamaktaydı. Çünkü, Ortaçağ savaşçıları olan süvarilerin tekeli kırılıyordu. Yalnızca asillerin ve soyluların savaşçı olduğu, tersinden ifade edilecek olursak tüm savaşçıların asil ve soyluların olduğu durum değişmeye, soylunun en iyi ihtimalle maaşı ödenmesi gereken bir pleb birliğinin subayı olduğu bir duruma dönüşmeye başlamaktaydı.³⁵⁹ Bu gelişme silah ve savaş erkine hükmetme tekeli soyluların elinden alan ve vergilerin, tüm bölgenin vergilerini toplayan kralın veya prensin eline geçmesini sağlayan bir değişimdi.

Ekonomik büyümenin katkılarının yanı sıra savaş teknolojisindeki gelişmeler askeri alanda ilerlemeyi sağlayan diğer önemli husustur. Giddens'a göre, endüstriyel üretim ve askeri gücün birbiriyle kaynaşması modern dünyayı şekillendiren etkenler içerisinde birincil öneme sahiptir: XIX. yüzyılın ortalarında demiryolu inşasındaki patlama savaş alanlarında uzun yürüyüşlere son vermiş; meydan muharebelerinin yerini cepheler almıştır. Buharlı geminin icadı ve silah sanayinde seri üretimin yaygınlaşması endüstri ile askeri gücün etkileşimi insanlığı son derece derinden etkileyecek gelişmeler olmuştur.³⁶⁰ Bu dönem için Finer, askeri alandaki değişimleri beş başlıkta toplamaktadır: Geçici ordudan sürekli orduya geçiş, ücretsiz zorunlu hizmetten ücretli gönüllü hizmete geçiş, yarım teşebbüsten tam teşebbüse geçiş, askeri ölçekteki artan boyut, çok uluslu güçlerden ulusal güçlere geçiş.³⁶¹ Belirtilen değişimler askeri sahada modern devleti feodaliten veya geleneksel devletlerden ayıran temel farklılaşmalardır. Feodalitede sağlam yapılmış kaleler ve etrafı duvarlarla çevrilmiş şehirler savunmacılara saldırganlara karşı büyük avantajlar sağlıyordu.³⁶² Topun kullanımı bu noktada modern medeniyetin kuruluşunda önemli sonuçlar doğurmuştur. Çünkü, ilk topçuluk kalelerin ve şehirlerin askeri güç olarak önemlerinin keskin bir biçimde azalmasına yol açmıştır.³⁶³ Feodal dönemde kralların

³⁵⁹ Elias, Uygarlık süreci, II.Cilt, s.20, 22.

³⁶⁰ Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s.294-296.

³⁶¹ Samuel E. Finer, "Military Forces and State-Making", *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.99-101.

³⁶² Oman, s.57.

³⁶³ Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s.148.

uzun bir dönem için sürekli orduları yoktu. Aslında, bunu sağlayacak ekonomik güçlerinin olmaması bu olgunun başlıca sebebiydi. Feodal dönemde genelde birbirine yakın güçteki prenslikler zinciri vardı. Silahlı insanları besleme ve yönetme lojistiği sürekli orduların kurulmasını engelleyecek derecede pahalıydı.³⁶⁴

XVI. yüzyılda bütün Avrupa'da devlet harcamalarındaki sert artış büyük oranda askeri harcamaların artmasından kaynaklıydı. Bir diğer önemli etken askeri harcamaların doğurmuş olduğu borçlanma miktarı ve bunun sonucunda ortaya çıkan enflasyon rakamlarıydı. Örneğin, İngiltere'de 1660'tan 1850'lere kadar devlet harcamalarındaki en büyük pay donanmaya aitti.³⁶⁵ Savaş ölçeğindeki bir diğer değişiklik asker sayılarındaki artışı. Fransa 1494'te silah altında 18.000 askere, 1552'de 40.000 askere sahipken; İspanya 1492'de 20.000, 1552'de 148.000 ve 1630'da 300.000 askere sahipti.³⁶⁶ Bir diğer araştırmada Fransa 1327'de İngiltere'ye karşı 35.000, 1498'deki bir savaşta İtalya 65.000, İspanya 1691'de 440.000 ve Napoleon 1812'deki savaşta Rusya'ya karşı 700.000 askere sahip olmuştur.³⁶⁷ Feodalizmin çöküş döneminden itibaren XVIII. yüzyılın başına kadar lider ülkelerin ordularının boyutlarının büyümesi Avrupa askeri tarihinin en çarpıcı karakterlerinden birisidir.³⁶⁸ Ordular artan sayıdaki askeri birliklerle kritik öneme sahip olmuştur. Daimi ordular, artık küçük bir duyuruyla büyük çapta savaşçının bir araya gelmesi ve önemli bir güç anlamına geliyordu. Krallar bu yeni duruma adapte olmakta geç kalmıyordu. Ulusal bütçeler, devlet borçları, hükümet çalışanlarının sayısındaki dramatik artışlar neredeyse tamamına yakın bir şekilde savaşa hazırlığın bir sonucu olarak meydana gelmekteydi.³⁶⁹ Sonuçta savaş, vergilendirme (kaynak çekmek) ve sermaye birikimi Avrupa devlet inşasını biçimlendiren etkileşimin esas unsurları haline gelmekteydi. Tilly'e göre, iktidar sahipleri bu üç önemli etkinliğe ulusal devletlerin oluşturulması niyetiyle girişmediler ve savaşma, kaynak çekme ve sermaye birikiminden ulusal devletlerin doğabileceğini de öngörmüş değillerdi.

---

³⁶⁴ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.102.

³⁶⁵ Michael Mann, *The Sources of Social Power: A History of Power From the Beginning to A. D. 1760*, Vol: 1, Cambridge University Press, New York, 1986, s.457.

³⁶⁶ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.141.

³⁶⁷ Finer, Military Forces and State-Making, s.101.

³⁶⁸ Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s.159.

³⁶⁹ Tilly, Reflections on the History of European State-Making, s.74.

Aksine, Avrupa devletlerini ve kuruluş aşamasındaki devletleri kontrol eden insanlar, rakiplerini sınırlayıp yenmek, bu sayede de güvenli ya da genişleyen bir toprak parçası içinde iktidarın avantajlarından yararlanmak için savaşımıştır.³⁷⁰

Savaş ve savaşa hazırlık mutlakiyetin yükselişini karakterize eden idari kaynakların ve mali organizasyonun yoğunlaşması için en güçlü uyarıcılardandır ve savaşı etkileyen teknolojik değişiklikler üretim tekniklerindeki değişikliklerden daha önemlidir.³⁷¹ Tilly, bir yöneticinin sürekli ve parasız silahlı kuvvet yaratmasıyla *sürekli devlet* yapısının ortaya çıktığını belirtir. Çünkü, bu sayede hem ordu devlet içinde önemli bir örgüt haline gelmiş, hem de kurulmasının ve idaresinin tamamlayıcı örgütleri olan hazine, iâşe hizmetleri, askere alma düzeni, vergi daireleri gibi temel kurumlar beraberinde meydana gelmiştir. Mumford'ın üzerinde önemle durduğu iki önemli nokta *siyasal iktidarın yoğunlaşması ve üretim araçlarının yayılımı* şehirlerin büyümesine doğrudan etki etmiştir. Siyasal iktidar yoğunlaştıkça ve üretim araçları yayıldıkça şehirleşmenin ölçeği artar hale gelmiştir. Bu noktada Tilly, Mumford'un bıraktığı yerden devam etmektedir. Tilly'nin temel argümanı sermayenin ve zorun artışına paralel olarak şehir ve devletlerin doğmasıdır. Sermayenin birikimi ve yoğunlaşma süreçleri şehirleri doğururken; zor araçlarının birikimi ve yoğunlaşması (bir arada arttığında) devletleri ortaya çıkarır.³⁷² Avrupa'nın siyasal gelişimi bu teoriyi net bir şekilde doğrular. Tilly'nin teorisinde sermaye sömürü alanını karşılarken, zor da tahakküm alanını karşılar. Diğer bir deyişle, sermaye ve zor bir bakıma “vergilendirme” ve “güç kullanım tekeli”nin izdüşümüne denk gelir.

Sermayenin biriktirildiği şehirlerin yanında, devletler zor araçlarının, özellikle silahlı kuvvetlerin mekanı ve konuşlanma alanı olarak faaliyet göstermişlerdir.³⁷³ Şehir ve devletlerin birbirini ileriye doğru iten yapısal karakterleri dikkat çekicidir. Güç kullanım araçlarının yoğunlaşarak tekelleştiği devlet modeli bizi modern devlete götürür. Modern devletin güç araçlarına sahip ve hakim olması

³⁷⁰ Charles Tilly, “Örgütlü Bir Suç Olarak Savaşmak ve Devlet Kurmak”, Çev: S. Erdem Türközü, Eren Buğlalılar, *Siyasol-Referans Kütüphanesi*, 2015, s.4.

³⁷¹ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.154.

³⁷² Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s.128, 44, 47.

³⁷³ Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s.97.

savaş teknolojisi ve değişen savaş tekniği ile doğrudan ilgilidir. XIX. yüzyıldan önce subay birlikleri genelde aristokrat ve/veya paralı askerlerden oluşuyordu; aristokratlar için savaş hala bir hobi, erkekliğin kahramanca bir gösterisi, paralı asker içinse kar amacıyla yürütölen bir faaliyetti.³⁷⁴ Zaten etimolojik olarak *soldier* (asker) kelimesi “ölkesine hizmet eden” değil, “ücret karşılığında orduda hizmet veren” anlamını taşımaktadır.³⁷⁵ Mutlakiyetlerin gelişimi ordu içerisinde sadakati gerekli bir unsur haline getirmiş; paralı askerlik aristokratik unsurlar tarafından dışarı atılmıştır. Bu noktada, Perry Anderson paralı askerlik olgusunun en bariz sebebinin soylu sınıfın kendi köylüsünü silahlandırmasının doğal reddi olduğunu ileri sürmektedir. “Soylular tebaayı savaş sanatında eğitmenin ve aynı zamanda onları itaatkar tutmanın imkansız olduğunu anlamışlardı.”³⁷⁶ Yeni düzen gönüllölük ve güvene dayanmakta ve paralı askerlik güven vermemekteydi. Bu sayede hem daha sağlam, hem de daha ucuz askeri birlikler oluşmaktaydı. Devletler zaman içinde askeri birliklerini herhangi bir yerde tutmaktan vazgeçip, onların yerine zorunlu askerlik üzerine kurulu daimi ordular kurdular. Fransa’nın kendi içinden büyük ordularını oluşturması ve Napolyon örneğinden hareketle XIX. yüzyılda paralı askerlik pratiğinin ortadan kalkması ekonomik sebep ve güvenlik endişelerine dayanmaktaydı. Devletler, birincisinde kendi vatandaşlarınca kurulduğunda savaş güçlerinin daha ucuza geleceğini fark ettiler; ikincisinde kendilerine sadece sözleşmeyle bağlı silahlı güçlerin çoğu zaman işi ağırdan aldıklarını ve her zaman isyan etmeye hazır olmalarından hareketle güvenilmez olduklarını anladılar.³⁷⁷ Bununla birlikte, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle devletlerin kendi nüfusundan toplanmış büyük, iyi bir donanımına sahip, halk tarafından finanse edilen daimi orduları, varlıklarını savaş enflasyonuna ve savaşın maliyetine borçluydu; çünkü savaş enflasyonunun yarattığı kitlesel ölçekli çarpışmalar devleti birden fazla amaca hizmet edebilen güçlü bir aygıt konumuna getirmekteydi.³⁷⁸ Tilly’nin belirtmiş olduğu gibi, savaşın büyüyen ölçeği ve Avrupa devlet sisteminin ticari, askeri ve

³⁷⁴ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.299.

³⁷⁵ Neocleous, *Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine*, s.266.

³⁷⁶ Perry Anderson, *Lineages of the Absolutist State*, NLB, London, 1974, s.30.

³⁷⁷ Neocleous, *Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine*, s.266-67.

³⁷⁸ Charles Tilly, *Avrupa’da Devrimler: 1492-1992*, Çev: Özden Arıkan, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.53.

diplomatik etkileşiminin iç içe girmesi, büyük sürekli ordular yetiştirebilen devletlere savaşçılığın avantajlarını kazandırdı; büyük kırsal nüfus, kapitalistler ve görece ticarileşmiş ekonomilerin birleşimine ulaşabilen devletler savaş kurallarını koydular ve onların devlet biçimi Avrupa’da egemenlik kazanan biçim oldu.³⁷⁹ Tilly’nin dediği gibi “Savaş devleti yarattı, devlet de savaş.”³⁸⁰ Sonuçta birkaç yüzyıldan beri Avrupa’da savaflara damgasını vurmuş olan paralı askerler ve serüvenci korsanlar sürekli orduya geçiş sürecinde sahneden çekildi; askeri kuvvetler daha önce hiç olmadığı ölçüde sivil yöneticilerin hükmüne girdi; ordu ile polis arasındaki ayırım çok daha keskin hele geldi; devletler mahalle ve bölge düzeyinde kapsamlı yönetimler oluşturdu.³⁸¹

Bugün her alanda endüstrileşen dünyada silah teknolojisinin gelmiş olduğu nokta içinde büyük tehlikeleri barındırmaktadır. Giddens’a göre, kurucu toplumbilimciler Marx, Durkheim ve Weber’in endüstriyel düzende endüstriciliğin günahının sevabına galebe çalmasını tahmin edemediklerini belirtir. Bunun sebebi toplumbilimin klasik kuramcılardan hiçbirisinin “savaşın endüstrileşmesi” olgusuna sistematik bir dikkat çekememiş olmasındadır. “Savaşın endüstrileşmesi” önce bir bütünsel savaş döneminin ve arkasından da nükleer çağın yolunu açarak savaşın karakterini kökten değiştirmiştir.³⁸² Öyleki Mumford’a göre, objektif olarak ölçülebilen “enerji birimi, meta üretimi çıktısı, kitlesel zor ve kitlesel yıkım kapasitesi, kötü girdiler” gibi fiziki terimlerle ifade edilebilen sistem, kuramsal boyut ve olanaklarını neredeyse tamamen gerçekleştirmiştir ve daha insani bir ölçüyle değerlendirilmezse, ezici bir başarı kazanacaktır.³⁸³

Savaş ölçeğindeki bu denli değişim devletlerin varoluşsallığının savaş üzerine bina edilmesinden kaynaklanmaktaydı. Manayı muhalifiyle devletler varolmak adına, başkasına zor uygulamak için savaşları araçsallaştırdı. Çünkü, bir devletin idamesi savaş gücüne bağlı oluyordu. Aynı zamanda var olmayan bir devlet de savaş

---

³⁷⁹ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.108; Charles Tilly, *War And The Power Of Warmakers in Western Europe And Elsewhere: 1600-1980*, University Of Michigan, Michigan, 1983, s.1-7.

³⁸⁰ Tilly, Reflections on the History of European State-Making, s.42.

³⁸¹ Tilly, Avrupada Devrimler, s.54.

³⁸² Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s.14-16, 58.

³⁸³ Mumford, s.346.

sayesinde vücut buluyordu. Savaşma faaliyetine büyük bir çaba harcamayan herhangi bir devlet büyük ihtimalle yok olurdu.³⁸⁴ Tilly'nin savaşın devleti, devletin de savaşı yaratması teorisi bunun en güzel özetidir. Savaşın, devletlerin varlık nedeni haline gelmesiyle savaş gücünün önemi artmaktaydı. Bu durumla ilintili olarak, devletlerin savaş harcamaları bankerlerin önemini arttıran bir fenomendi. Bu bağlamda, kapitalist sermaye ve sermayenin yığıldığı şehirler devletlerin kaderini tayin etmekteydi. En büyük gider kaynağı olarak savaş borçlarının ödenmesi; mukabilinde en büyük gelir kaynağı olarak vergilerin arttırılmasını gerektiriyordu. Gelmiş olduğumuz nokta zor-şiddet ve sermaye-paranın modern devletin oluşumunda ve gelişimde ne kadar etkili iki unsur olduğunu göstermektedir. Evet modern devletin omurgası para ve zor araçları üzerine kurulmuştur.

3.1.3. Vergilendirme

Avrupa devletlerinin oluşumunda para veya sermaye birikimi, savaş ve vergilendirmenin birbiriyle etkileşimi hayati derecede önemlidir. Bu denklemde her bir unsur bir diğerini olanaklı kılmıştır. Savaş kapasitesinin arttırılması aynı şekilde kaynak çekme, yani vergilendirme kapasitesini arttırmıştır. Zamanla iktidarı ellerinde bulunduranların savaşlarla daha fazla meşgul olmaya başlamaları yöneticilerin üzerinde denetim kurulan tebaanın kaynaklarını kendilerine çekmesine yol açmıştır. Kaynak çekmenin başarılı olmasıyla büyük bir lordun yerli hasımlarını ortadan kaldırmasını, etkisiz hale getirmesini veya bir uzantıya dönüştürmesini sağlamıştır. Bunun bir yan ürünü olarak, vergi kurumları, polis güçleri, mahkemeler, maliye, muhasipleri biçiminde bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Tüm bu yapılar potansiyel hasımları ve muhalifleri kontrol altına almada işlevsel rol üstlenmiştir. Savaşma, kaynakları çekme ve devlet aygıtını inşa etme sürecinde devletin yöneticileri yalnız zora dayanarak hareket etmemiş, belirli toplumsal sınıflarla ittifaklar kurmuştur. Bu sınıfların üyeleri, kendi hasımlarına ve düşmanlarına karşı belirli bir miktar himayeye karşılık, devlete ödünç kaynak vermiş, teknik hizmet sağlamış ya da

---

³⁸⁴ Tilly, Örgütlü Suç olarak Savaşmak ve Devlet Kurmak, s.15.

nüfusun geri kalanının rızasının alınmasına yardımcı olmuştur. Bu katmerli stratejik seçimler sonucunda, Avrupa'nın başlıca bölgelerinin her birinde ayrı bir devlet aygıtı oluşmuştur.³⁸⁵ Yöneticilerin toplumsal sınıflarla girdiği temaslar sonucunda elde ettiği borçlanabilirlik vergilerle birlikte en önemli para kaynağı idi. Artan vergiler, kralların sürekli, büyük, eğitimli ordulara sahip olması anlamına gelmekteydi. Diğer taraftan, sürekli olduların varlığı savaş harcamalarının artması; savaş maliyetlerinin yükselmesi ise vergilerin artması anlamına geliyordu. Araştırmalar XVI. yüzyılın sonlarından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar devlet taleplerindeki müthiş artışı göstermektedir: Fransız vergileri 1630'lu yıllarda bir işçinin ortalama 30 saatine denk gelirken, 1950'lerden sonra bu rakam 600 saatin üzerine çıkmıştır.³⁸⁶ Sonuç olarak vergi tekeli için de modern devletin inşasında en az meşru güç kullanım tekeli kadar kritik bir unsur olduğu çıkarımında bulunabiliriz.

---

³⁸⁵ Tilly, Örgütlü Suç olarak Savaşmak ve Devlet Kurmak, s.4, 14.

³⁸⁶ Charles Tilly, *The Contentious French*, Harvard University Press, Cambridge, 1986, s.62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİS GÜCÜ

1.1. DEVLETİN MEŞRU GÜÇ KULLANIM TEKELİ

Modern devletin polis gücünün ortaya çıkışı, temelde devletin meşru güç kullanım tekeli eline geçirmesiyle ilintilidir. Devletin meşru fiziksel zoru uygulama hakkını eline geçirmesi ise, zor araçlarını kullanan diğer güçlerin, yani korsanların ve haydutların devre dışı bırakılmasıyla mümkün olmuştur. Pre-modern devlet dönemlerinde devletin yanı sıra birtakım başka güçler de bireylere zor uygulamakta ve bu hakkı kendilerinde görmekteydi. Modern devletin beraberinde getirmiş olduğu merkezilik, bölgesellik, egemenlik anlayışları sonucunda devlet dışındaki zor uygulayan güçler, güçlü yöneticiler karşısında bu yeteneklerini yitirmişlerdir. Ayrıca, Tilly'nin belirttiği gibi sivil halkın da silahsızlandırılmasıyla zor araçlarına hükmeden biricik mekanizma olarak güç kullanım tekeli eline alan devlet kalmıştır.

Devletin oluşum ve yapılış tarihine göz atıldığında bunun bir gücün tekelleşme sorunu olduğu görülür.³⁸⁷ İster kişilere ve nesnelere yönelik zarar olarak; ister arzuların ve menfaatlerin ihlali olarak ele alınsın, devletleri diğer örgütlerden ayıran faktör, siyasal iktidarların yoğunlaşmış güç araçlarını tekelleştirmesine yönelik eğilimleridir.³⁸⁸ Weber devlet tanımını yaparken güç araçlarının kontrolünü temel unsur olarak ele alır ve modern devletin kendine özgü fiziksel güç ve şiddet tekeli araçlarına vurguyu yaptıktan sonra devlet tanımını verir: “Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde *fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde* (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur.”³⁸⁹ Toplumsal örgütlenmeyi oluşturan en büyük kurum olarak “devlet”in önemli bir özelliği bedensel güç uygulama hakkının tekeli eline almasıdır. Devletin güç kullanım tekeli eline alma süreci, zor uygulamasının birbirleriyle özgür bir rekabet halindeki savaşçıların bir ayrıcalığı olduğu dönemden başlamak suretiyle, zamanla bedensel güç uygulama hakkının ve araçlarının

³⁸⁷ Norbert Elias, *Uygarlık Süreci: Batılı Dünyeyi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişimler*, I.Cilt, Çev: Ender Ateşman, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.66.

³⁸⁸ Tilly, *Örgütlü Bir Suç Olarak Savaşmak ve Devlet Kurmak*, s.4.

³⁸⁹ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.132.

merkezileşmesi ve tekelleşmesine doğru giden tarihsel olayların sergilenmesiyle gelişmiştir.³⁹⁰

Elias, egemenlik birimlerinin ancak merkezi bir erkin sürekli tekelinin ve uzmanlaşmış bir egemenlik aygıtının oluşumuyla “devlet” niteliği kazandığını belirtir. Yani, yeni iktidar düzeni ancak tekele sahip olmakla varlık bulur. Peki, devletin tekelci niteliğinin oluşumu nasıl ve neden meydana gelmiştir? Elias’a göre, az ya da çok özel nitelikte tekeller oluşturma eğilimindeki “serbest rekabet” ve “özel” tekellerin zamanla “kamusal” tekellere dönüşümü tekelliliği doğurmuştur. Tekel mekanizmasının oluşumundan önce birbirine yakın güçteki sosyal oluşumların -mevcut tekeller tarafından engellenmeksizin- geçim ve üretim araçları için rekabete girmeleri, bu rekabet sonucunda bazılarının kazanması ve bazılarının yenilmesi, yenilenlerin doğrudan veya dolaylı olarak kazananlara bağlı hale gelmesi ihtimali yüksektir. Rekabet ortamında geçim ve üretim araçlarına sahip olma arzusunun her oluşum gerçekleştiremeyeceği için birilerinin birilerine bağıllığı ve birilerinin tekeli doğal bir sonuç olacaktır. Bu yönde bir gelişim aslında silsile halinde bir taraftan tekelleşmelerinin sayısının azalmasına, diğer taraftan hayatta kalanların gücünün artmasına sebep olacaktır. Elias’ın deyişiyle, çok sayıdaki aleyhine, az sayıdaki lehine olan yönelim tekelleşmelerini doğurmakta ve giderek güçlendirmektedir. Tekelleştirilmiş fırsatların kapsamı ve karmaşıklığı arttıkça tekelleşme mekanizması haliyle tekeli korumak ve sürdürmek için ağlarını geliştirmenin yollarını arar. Bu şekildeki bir seyir tek kişilerin özel tekeli toplumsallaştırır; koca toplumsal tabakaların tekeli kamusal bir tekelleşme veya devlet tekeli haline alır. Bu bağlamda, tekellerin -örneğin güç ve vergi tekelinin- “özel” tekeller olmaktan çıkıp “kamusal” tekeller veya “devlet” tekelleri haline gelme eğilimi toplumsal karşılıklı bağımlılığın bir işlevinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla, bugün bize gayet normal gelen devlet tekelinin arkasında serbest rekabet mücadelesinin kesin belirlenebilir yeri ve önemli bir işlevi vardır. Üzerinde tek bir kişinin ya da az sayıdaki birkaç kişinin bir mücadelesi, rekabetidir bu. Her toplumsal tekelleşmenin öncesinde bu türden bir serbest eleme mücadelesi yer alır; her serbest toplumsal eleme veya rekabet mücadelesi de tekelleşmeye eğilim gösterir. İşte

³⁹⁰ Elias, Uygarlık Süreci, I.Cilt, s.66.

böylesi bir ortamda tekel oluşumu, imkanların büyük bir çoğunluğa kapanması; fırsatlar üzerinde de tekel sahiplerinin daha fazla merkezileşmesi anlamına gelir. Burjuvazinin sahip olduğu tekel ve devletin güç ve vergi tekeli bu tür bir altyapıya sahiptir. Uzun bir dizi eleme mücadelesi içerisinde, fiziksel güç araçlarının ve vergi ödentilerinin zamanla merkezileşmesiyle, gittikçe daha fazlalaşan bir iş bölümü bağlamında ve meslek sahibi burjuva tabakalarının yükselişiyle birlikte, devlet mekanizması adım adım bir devlet biçiminde örgütlenir. Artık bu örgütlenme içerisinde hiç kimse, merkezi egemenin izni olmaksızın silah ve tahkimat aracı kullanamaz ya da herhangi bir türden bedensel zor uygulayamaz.³⁹¹

Devlet kurma süreçlerinin başlarında, birçok grup güç kullanma hakkına sahipti. Bu gruplar amaçlarına ulaşmak için rutin olarak güç kullanma pratiğini geliştirmişti. Bu süreçte güç kullanımı, haydutlardan korsanlara, vergi toplatıcılardan bölgesel güç sahiplerine, profesyonel askerlerden krallara kadar uzanan bir diziye sahipti. Fakat zamanla çok yavaş bir şekilde gelişmiş olsa da gücün “meşru” ve “gayrimeşru” kullanıcıları ayrımı ortaya çıkmaktaydı. “Meşru” gücün kullanıcıları olarak devlet memurları, diğer örgütlerin memurlarına kıyasla, gücü daha büyük ölçekte, daha etkin ve etkili bir biçimde, kendilerine tabi olan nüfusun daha geniş rızasıyla ve giderek daha kolay hale gelen kamu otoriteleri arası işbirliğiyle sağlamıştır.³⁹²

Giddens’in dediği gibi, ordu ve vergiler üzerindeki tasarrufun tekel niteliğinin tam anlamıyla kazanılması ancak farklılaşmış egemenlik aygıtının ortaya çıkmasıyla olmuş; güç ve vergi tekeli ancak bu şekilde sürekli bir fenomen haline gelmiştir.³⁹³ Modern devlet öncesi dönemlerde siyasal iktidarlar hiçbir zaman sürekli bir askeri desteği sağlamaya yetkin değildi ve tipik olarak, kendi topraklarında güç araçları üzerinde tekeli bir kontrolü gerçekleştirmenin çok uzağındaydı.³⁹⁴ Güç kullanım tekelinin tesisi birkaç olgunun bir araya gelmesiyle mümkün olmuştur. Paranın yaygınlaşması ve bunun dolayısıyla merkezi idarenin güçlenmesi öncelikli olgulardandır. Güçlü bir merkezi idare olmadan güç kullanım tekeli sağlanamazdı.

---

³⁹¹ Bkz. Elias, II.Cilt, s.217-267.

³⁹² Tilly, Örgütlü Bir Suç Olarak Savaşmak ve Devlet Kurmak, s.4.

³⁹³ Elias, II.Cilt, s.149.

³⁹⁴ Giddens, Modernliğin Sonuçları, s.57.

Aynı zamanda vergilendirme de bununla doğrudan ilintilidir. Çünkü, güçlü bir siyasal iktidar olmak güçlü bir ekonomiye sahip olmaktan geçer. Bu bağlamda, kentli tüccarların güvenli ve öngörülebilir pazar talepleri de güç tekelinin temel taşlarından birini oluşturur. Bir bakıma krallarla giriştikleri ortaklık sonucu güvenliklerinin sağlanması karşılığında burjuvalar güç araçlarının kullanımından feragat etmişleridir.

Güç araçlarının toprak açısından *kesinleşmiş sınırlar* içerisinde başarılı bir şekilde siyasal iktidarın tekeli altına alınması modern devlete özgüdür.³⁹⁵ Weber'in sunduğu tanım güç araçlarının denetimi üzerindeki meşru tekel iddiasını; verili bir toprak parçası üzerinde bu tekeli onaylamayı ve düzene sokulmuş bir idari kadroyu içerir.³⁹⁶ Bu sistemde fiziksel gücün kullanım hakkı başka kurumlara ya da bireylere yalnızca devletin izin verdiği ölçüde tanınmaktadır. Weber, devletin, gücün tüm hukuki kullanım hakkını kendinde topladığını iddia etmemektedir.³⁹⁷ Örneğin, ABD'de yurttaşların silah taşıması anayasal hakka dayanmaktadır. Ancak, devlet güç kullanma "hakkı"nın biricik kaynağı kabul edilmektedir.³⁹⁸ Kullanım hakkına yapılan vurgu elbette en üstün otorite olarak devletin fiziksel gücüne meşruiyet kazandırmak amaçlıdır. Devletin, fiziksel güç üzerindeki tekelinin meşruluğunu ise toplumsal barışı ve güvenliği gerçekleştirme hedef ve işlevinden aldığı; başka bir ifadeyle, modern devlete bu tekelin, şiddeti toplumsal ilişkilerden tasfiye etme veya toplumsal ilişkilerde güç kullanımını en aza indirme karşılığında verildiği kabul edilir.³⁹⁹

Güçlü bir merkezi idare ve vergilendirmenin yanı sıra toprağa dayalı sınırları belli olan devlet anlayışı güç tekelinin elde edilmesinde başat unsurlardan olmuştur. Sınırları açıkça belirlenmiş bir toprak parçası (*territory*) devletin güç kullanım tekeli ele geçirmesinde pekala işlevsel bir fenomen olarak kullanılmıştır. *Territoryallık* o kadar önemlidir ki, Weber'in devletin güç araçları üzerinde tekel

---

³⁹⁵ Giddens, Modernliğin Sonuçları, s.58.

³⁹⁶ Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s.30.

³⁹⁷ Pierson, Modern Devlet, s.24.

³⁹⁸ Weber, Sosyoloji Yazıları, s.133.

³⁹⁹ Mithat Sancar, "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı:13, 2001, s.29.

oluşunu da içeren ünlü tanımının temelini oluşturur.⁴⁰⁰ Yani, Weber'in güç araçlarının tekeli kullanımına yönelik devlet tanımı bölgesellik unsuru olmadan nerdeyse imkansızdır. Bu minvalde, Neocleous'un territory kavramını etimolojik açıdan incelemesi kayda değerdir.⁴⁰¹

Teritoryallığın güç tekelinin devletin eline geçmesi konusunda sahip olduğu işlevsellik güç kullanımının diğer yüzleri olan korsanlık ve eşkıyalıkla iç içedir. Geleneksel devlet sistemi içinde tümüyle meşru pratikler olarak kabul edilen korsanlık ve eşkıyalık eylemlerinin uluslararası antlaşmalar eliyle herhangi bir devletin otoritesinden bağımsız bir güç eylemi olarak suç kategorisine alınması aslında teritoryallık ile sağlanabilmiştir. O zamana kadar eşkıyaların ve korsanların sergilediği hareketler, henüz devletin güç kullanım tekelini eline almamış olması sebebiyle devlet(ler)in güç kullanım tekeline bir aykırılık teşkil etmemektedir. Ancak, meşru fiziksel gücün kullanım tekelini eline alan devlet kendisinin dışında güce başvuran oluşumları gayrimeşru göstermek durumunda kalmıştır. İşte bu noktada teritoryallığın işlevselliğinden faydalanılmıştır. Korsanlık ve eşkıyalığın modern devlet tasavvuru ve devlet sınırlarının belirlenmesindeki katkılarını belirtmek bu anlamda önemlidir. Çünkü, korsanlık ve eşkıyalığı devlet destekli ya da onaylanmış güç kullanımından yoksun kılmak veya yasak addetmek devletlerin güç kullanım uygulamalarında tek meşru örgüt olarak tanımlanmalarını gerekli kılmaktaydı. Manayı muhalifiyle, devletlerin güç kullanım pratiklerinde tek meşru

---

⁴⁰⁰ Neocleous, Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine, s.262-263.

⁴⁰¹ “*Territory* denince akla mekandan çok daha fazlası gelmelidir. Territory kavramı, *terra* (toprak, dolayısıyla nüfus sahası anlamına gelir) ve insanların gitmemeleri için uyarıldıkları yere atıfta bulunan *territ_rium* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelir ki, bu kelime aynı zamanda korkutmak anlamına gelen *terr_re* ile de bağlara sahiptir. Bölge (region) kavramı da askeri güç çağrışımları taşıyan Latince *regere* (yönetmek) kelimesinden gelir. *Territory* dehşetle (terörle) işgal edilen ve elde edilen topraktır; *region* (bölge) ise güç sayesinde yönetilen alandır. Yani teritoryalitenin sırrı şiddettir: Mekanın yönetimi için güç ve sınırların yaratılması için gerekli olan *dehşet*. Öyleyse egemenlik sadece mekanı ima etmez; “üstü açık ya da kapalı bir şekilde şiddetin yöneltildiği bir mekanı, şiddet tarafından kurulmuş bir mekanı ima eder. Makro sosyologların pek çok kere işaret ettiği gibi, bir territorynin kontrolünde olan devlet için temel olan, fiziksel güç kullanımıdır. Çünkü bu olmaksızın territory üzerinde herhangi bir iddia anlam taşımayacaktır.” Neocleous, Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine, s.262.

örgüt olarak kabul görmeleri korsanlık ve eşkıyalık faaliyetlerinin devlet desteğinden ya da onayından yoksun bırakılmalarıyla sağlanabilmiştir.⁴⁰²

Ortaya çıktığı zamandan beri, devletin fiziksel güç kullanımını tekeline almasının bir zorunluluk olduğu inancı öylesine yaygınlaşmıştır ki, güç kullanım tekeli neredeyse “doğal” bir olgu olarak görülmüş ve sosyal bilimlerde egemen bütün yaklaşımlar, bunu bir veri olarak kabul edegelmişlerdir.⁴⁰³ Örneğin, Elias’a göre fiziksel güç kullanım tekeli vergi tekeliyle birlikte modern devlet örgütlenmesinin bel kemiğini oluşturur.⁴⁰⁴ Diğer bir deyimle, Elias devletin güç kullanım tekeline yaşamsal bir değer atfeder. Sancar’ın belirtmiş olduğu güç kullanım tekelinin olması gerektiğine dair zorunluluk inancı, Neocleous’un dikkat çektiği üzere onun kutsallığında gizlidir. Devletin güç kullanımı ve onun kullanım tarzının devlet-dışı diğer güç kullanımlardan ideolojik olarak farklılaşması ona özel bir kutsallık bahşedilmesiyle sağlanmıştır.⁴⁰⁵ Westfalia Barışından bu yana devletler sisteminde bir devlet diğer bir devletin işlerine karışmamayı taahhüt etmiştir. Yukarıda bu durumun daha çok dış egemenlikle ilintili olduğunu belirtmiştik. Ancak, yeni sistemde -dolaylı olarak da olsa- devlet sınırları sadece bağımsızlığın değil, aynı zamanda iç egemenliğin pekişmesini sağlamıştır. Cynthia Weber’in belirtmiş olduğu “müdahale” genel olarak devlet egemenliğinin sınırlar içerisinde ihlalini ima eder: “Müdahale söylemi, ihlal edilebilecek sınırları olan egemen bir devlet varsayarak

---

⁴⁰² Neocleous, Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine, s.262-264; Ayrıca, Neocleous, korsanlık ve eşkıyalığın gayrimeşrulaştırılmalarını veya bunların faaliyetlerinin yasaklanmalarını tarihsel ve yeni siyasal düzlemde şöyle aktarır: “Devletin, devlet-dışı şiddeti sömürülebilir bir kaynak olarak gören bir tutumdan, bunun son verilmesi gereken bir pratik olduğuna dair tutuma geçişine dayalı bir korsanlık karşıtı kampanya gerektirdi. Buradaki hızlandırıcının, on sekizinci yüzyılda Britanya çıkarlarının çatışması olduğu görülmektedir. Britanya Doğu Hindistan Şirketi, Britanya Kraliyet Donanması’ndan Doğu’da Britanya ticaretini Britanyalı sömürgecilerle işbirliği içinde talan eden Britanyalı korsanlara karşı koruma talep etmeye başladı. Donanma Doğu sularını devriye gezmeye gönderilince, korsanlar Bahamalar’a doğru yol aldı. Amerikan sularında da bastırılınca korsanlar tekrar Madagaskar’a doğru itildiler. Diğer devletler ve diğer devletlerle bağlantılı şirketler de kendilerini aynı durumda buldukları için, meseleye daha geniş ve kalıcı bir çözüm arandı, Avrupalı güçler arasında her devletin kendi sularında korsanlığı denetlemekle sorumlu olduğuna dair bir anlaşmaya varıldı... İşte kritik bir biçimde korsanlığın gayri meşrulaştırılması , korsanların devletsiz kimseler, yani eylemlerinden hiçbir devletin sorumlu tutulamayacağı kimseler olarak tanımlanmalarına dayanıyordu.” Neocleous, Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine, s.263-264.

⁴⁰³ Sancar, Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, s.28.

⁴⁰⁴ Elias, II.Cilt, s.293.

⁴⁰⁵ Neocleous, Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine, s.269.

başlar ve bu sınırların bir ihlalini bir sorun olarak görür.”⁴⁰⁶ İşte Cynthia Weber’in dikkat çektiği konuda devletin iç egemenliğine müdahale anlamına gelebilecek hareketler ve buna yönelik fiziksel güç kullanım araçlarının kullanımı dolaylı olarak devletin güç kullanım tekeli zedeleyecektir. Müdahale, uluslararası devlet sisteminin normlarının ve devletin kutsallığının ihlali anlamına gelir. Sonuç olarak, müdahale egemen devlet adına yürütülen eylemler için bir gerekçe işlevi görmeye başlar; bu öyle bir boyuta gelir ki, devletler teritoryal egemenlik iddialarını, hükümetleri altındaki insanların soykırımını meşru kılmak için kullanırlar.⁴⁰⁷

Westfalia Barışı’nın sınırları belli olan devletleri doğurduğunu ve bunun güç kullanım tekeli bakımından önemini belirttik. Peki bu durumun dışında Avrupa devletleri güç kullanım tekeli nasıl ellerine aldı? Avrupa devletleri bir taraftan sivil halkı güç kullanım araçlarından arındırırken diğer taraftan korkutucu boyutta zor araçlarını inşa etmişlerdir. Yeni düzenin kurulmasında büyük oranda sermaye ve kapitalistlere bel bağlanılmıştır. Tilly, Avrupa devletlerinin güç kullanım tekeli eline alırken, çoğu yurttaş için silah taşımının hoş görülme, suç niteliğinde varsayılan menfi bir hareket ile ilişkilendirildiğini ve böylece pratikten yoksun hale getirildiğini belirtir. Bu durumu özel orduların yani paralı askerlerin hukuk dışına çıkarılması takip etmiştir. Son kertede devletin silahlı görevlilerinin silahsız sivillere karşı koyma sürecinde ortaya çıkan doğal durum algısı sayesinde tekelleşme mantığı olgunlaşmıştır. Ayrıca, sivil halkın silahsızlandırılması, isyanlardan ve düelloların yasaklanmasından sonra silahlara genel olarak el konulması; silah üretiminin denetim altına alınması; özel silah kullanımının ruhsata bağlanması; halka açık yerlerde silah teşhirinin yasaklanması suretiyle gerçekleşmiştir.⁴⁰⁸

Devletin sürekli ordulara sahip olmasına ilave olarak güç kullanım araçlarının tekelleştirilmesi ve sivil halkın silahsızlandırılması içte merkezi yapıyı konsolide eden bir durum olmuştur. Bu süreçten sonra siyasal iktidarın merkezi yapısı daha da sağlamlaşmıştır. Tilly’nin dikkat çektiği üzere, savaş daha karmaşık ve sermaye yoğun hale geldikçe sivil halk içinde silahlara sahip olan insan sayısı azalmıştır. XIII.

---

⁴⁰⁶ Cynthia Weber, *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and Symbolic Exchange*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, s.4.

⁴⁰⁷ Neocleous, *Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine*, s.269.

⁴⁰⁸ Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s.126-127.

yüzyılda her soylunun önemli silahları vardı, ama XX. yüzyıla gelindiğinde büyük oranda bunlardan yoksun kalınmıştır. Devletin -sivil halkın silahsızlandırılmasıyla- şiddet araçları üzerinde tekele sahip olması büyük oranda tasarlanmış bir çalışma olmasına rağmen, savaş teknolojisinin değişmesi ve gelişmesinin sebep olduğu sivil silahsızlanma/silahtan yoksunluk biraz daha doğal bir sonuç olmaktadır.⁴⁰⁹ Yani, sivil halkın kısmen de olsa savaş dışında kalması ve güç araçlarından arındırılması süreci -bir boyutuyla- savaş ölçeğinin değişmesi ve sürekli orduların kurulmasının doğal bir sonucuydu. Ancak, devletin güç kullanım araçlarına sahip olarak tekel oluşturması ile sivil halkın silahsızlanmasının aynı zamana denk gelmesine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu iki değişimin aynı döneme denk gelmesi kesinlikle bir rastlantı değildi. Güç kullanımının doğası gereği birtakım araçlara muhtaç olması ve devletin güç kullanım araçlarına hükmetme arzusu arasında araçsal-amaçsal olarak önemli bir ilinti vardır.

Toplumsal ilişkileri şiddetten kurtarmayı “toplumsal pasifleştirme/ edilgenleştirme” formülüyle kavramsallaştıran Elias, fiziksel güç kullanımının devlet tekeline alınmasını, uygarlaşma sürecinin muharrik gücü olarak görür.⁴¹⁰ Elias, güç kullanım araçlarının devletin tekeline alınmasıyla insanlığın uygarlık seviyesini yakaladığını; bu sayede pasifize edilmiş mekanlar ve şiddet eylemlerinden arınmış toplumsal alanların ortaya çıktığını; insandan insana yönelen tehdidin sıkı kurallara bağlandığını ve böylece öngörülebilir hale geldiğini; günlük yaşamın sürekli güvensizlik ortamından kurtulduğunu ileri sürmektedir.⁴¹¹ Elias’ın uygarlaşma süreci üzerinde yapmış olduğu çıkarımlardan biri, uygarlığın güç kullanımının toplumsal düzenden çıkarılmasını ya da en azından bu güç kullanımının devletin elinde tekelleşmesini ima ettiği yönündedir. Buna göre, uygarlık savaş yerine barışı ima eder; vahşinin vahşiliği ve barbarın barbarlığının yerini uygarlığın barışçıl dünyası alır.⁴¹² Diğer bir anlatımla, Elias’ın tarif ettiği uygar toplum çirkinliğin, vahşiliğin, barbarlığın ve şiddet eğilimlerinin büyük oranda yok edildiği, en azından

⁴⁰⁹ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.150.

⁴¹⁰ Sancar, Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, s.29.

⁴¹¹ Elias, II.Cilt, s.217, 308.

⁴¹² Mark Neocleous, “Medeniyet Polisi, Medenileştirici Olarak Teröre Karşı Savaş”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, **Güvenlik, Şiddet ve Savaş**, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.311.

baskılandığı bir durumu ifade etmektedir. Fakat, bu yapı şiddetin daha derin ve yıkıcı tarzlarında yaşanmasını, çıplak gözle görünmediği zamanlarda da varlığı sürekli hissedilen korkunç bir hayalete dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında yaşanan vahşet deneyimleri, barbarlık ile modernliğin ve uygarlaşma ile şiddetin birbirlerini dışlayan olgular değil, iç içe geçmiş tezahürler olduğu şeklindeki teze güçlü bir dayanak sunmuştur.⁴¹³ İşte tam da bu yüzden, “Medenileştirici bir süreç yerine, medenileştirici bir saldırıdan bahsetmeliyiz. Bu fikir ‘medeniyetin’, ‘medeni olmayanlara’ karşı şiddet ve saldırganlığı koşul olarak getirdiği fikrine işaret eder.”⁴¹⁴ diyor Neocleous. Rojas'ın dediği gibi, “Uygarlığı, Batı'nın ulusal öz bilincinin temel bir etkeni haline getiren süreç, medeniyet adına şiddete yetki veren sürecin ta kendisidir.”⁴¹⁵ Uygarlıkta uzman olan Avrupalıların sebep olduğu şiddet, üçüncü dünya ülkelerinde haddi hesabı olmayan sonuçlara yol açmıştır.⁴¹⁶ Güç kullanım tekeline olumlulandıran değerlendirmeleri -en kestirme yoldan- devletin elindeki ve güdümündeki güç kullanım araçlarının dünya savaşlarında yol açtığı kayıplarda, özellikle de soykırımlarda olumlu bir çerçeveye oturtmak zordur. Ortaçağ dünyasına nazaran, bugün “görünürde” yönetenlerin ve bireyler arasındaki işkencelerin, ölümlerin ve bunların oluşturduğu tahribatların azaldığını söyleyebiliriz. Ancak, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra şiddet tekrardan bazı bölgelerde alevlenmektedir. XX. yüzyılın politik ölümleri genel olarak devletlerarası kitlesel savaşlara dayanmaktaydı. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren iç savaşlar, gerillalar, bölücü mücadeleler, etnik veya dini anlamda ayrı popülasyonlar arasındaki çatışmalar giderek daha çok kana bulanmış manzaralar doğurmaya başlamış; askeri uygulamalar gerilla, toplu katliam, düşük yoğunluklu çatışma, soykırım, siyasi soykırım, etnik temizlenme şeklinde adlandırılarak kılıf değişikliğine gitmiştir.⁴¹⁷ Şiddet eşzamanlı olarak sömürgelerdeki “vahşi, barbar, alçak ırklar” arasında ve ülke

---

⁴¹³ Mithat Sancar, “Modernlikteki Barbarlık-Uygarlıktaki Şiddet”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/97/modernlikteki-barbarlik-uygarliktaki-siddet#.WducyBO0HO>, E.T.: 09.10.2017.

⁴¹⁴ Neocleous, Medeniyet Polisi, Medenileştirici Olarak Teröre Karşı Savaş, s.312.

⁴¹⁵ Rojas Cristina, *Civilization and Violence: Regimes of Representation in Nineteenth-Century Colombia*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002, s. xiii.

⁴¹⁶ Cristina, *Civilization and Violence*, s.xiv.

⁴¹⁷ Charles Tilly, *Kollektif Şiddet Siyaseti*, Çev: Seda Özel, Phoenix Yayınevi Yayınları, Ankara, 2009, s.94, 97.

içinde vahşiler, barbarlar arasında paylaştırılmıştır.⁴¹⁸ Bütün bunların arkasında güç kullanım araçlarına sahip olan devletlerce desteklenen ve yönetilen silahlı grupların varlığını tespit etmek yersiz olmaz. Buna paralel olarak Bauman'a göre, insanlık tarihinin en dehşetli olaylarından biri olarak Holocaust modern uygarlık olmadan düşünülemez. Ona göre, Holocaust'u düşünülebilir kılan modern dünyanın akılcı dünyasıdır; Nazilerin Avrupa Yahudiliğini kitle halinde katletmesi yalnızca bir sanayi toplumunun teknolojik başarısı değil, aynı zamanda bürokratik bir toplumun örgütlenme başarısıdır.⁴¹⁹ Modern devleti bahçeci bir devlete benzeten Bauman, devletin benimsediği duruşu bahçıvanlık olarak belirler. Modern devlet nüfusun bir kısmını yabancı, terbiye edilmemiş gayrimeşru sayıp nüfusu ikiye böler: Beslenecek ve özenle çoğaltılacak faydalı bitkiler ve yok edilecek ya da kökünden sökülecek yabancı otlar. Yeryüzü sahifesinde yabancı otların en dehşetli kesimlerinden biri Holocaust olmuştur. Modern toplum bir bakıma Holocaust ve onun emsali kıyımların yeterli koşulu değil, gerekli koşuludur.⁴²⁰ Bauman'a göre,

“Holocaust gerçek akılcı düşünceden kaynaklanmış ve bürokrasi tarafından biçimine ve amacına sadık kalınarak yaratılmıştı... Holocaust, böyle bir bürokrasi olmadan düşünülemez. Holocaust, kökü tümüyle kurutulmuş modernlik öncesi barbarlık kalıntılarının akıldışı bir taşma olayı değildi. *O, modernlik evinin meşru bir sakiniydi; o bir başka evi, yuvası olarak kabul edemezdi.*”⁴²¹ ayrıca “*Modern uygarlığın şiddet içermeyen karakteri tam bir yanılsamadır. Daha doğrusu onun, kendini kandırma ve kendini ilahlaştırmasının; kısacası, onun meşrulaştırıcı mitinin ayrılmaz bir parçasıdır... Uygarlaşma sürecinde gerçekte olan şey, şiddetin daha etkili biçimde yeniden düzenlenmesi ve şiddete yeni alanlar açılmasıdır. Hor görmeye ve nefret etmeye eğitildiğimiz daha birçok şey gibi, şiddetin varlığına son verilmemiş, yalnız gözden uzaklaştırılmıştır.*”⁴²²

Bu gelişmenin, şiddetin yoğunlaşması ve çok daha tehditkâr hale gelmesiyle sonuçlandığını belirten Baumann; güç kullanımının uygar toplumların günlük yaşamından çıkarılmasının toplumlar arası ilişkilerde ve toplum içi düzenin

⁴¹⁸ Neocleous, Medeniyet Polisi, Medenileştirici Olarak Teröre Karşı Savaş, s.313.

⁴¹⁹ Zygmunt Bauman, *Modernite ve Holocaust*, Çev: Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1997, s.32.

⁴²⁰ Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s.34

⁴²¹ Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.37.

⁴²² Bauman, *Modernite ve Holocaust*, s.131.

sağlanmasında tam bir militaristleşmeyle atbaşı gittiğini ve bu militarizasyonun sonucu olarak, son iki yüzyılda güç kullanımından zarar gören insan sayısının sürekli artarak görülmemiş boyutlara ulaştığını vurgular.⁴²³ Tilly'nin tespit ettiği gibi, bugün değişen şey batılı devletlerin şiddet araçlarını ihraç etmeleridir. Gerçekten de modern toplumlardaki şiddetsizlik hali bir yanılsama veya gözden ıraklaştırmadan ibarettir. Yerel politik iktidar için cinayet, saldırı ve şiddet mücadelelerinin oranını etkin bir şekilde aşağılara indiren ülkeler, aynı zamanda dünyanın en devasa ve en yıkıcı askeri güçlerini yaratan ülkeler olmuştur ve şiddeti dünyanın geri kalan kısmına tattırmışlardır.⁴²⁴ Şiddetin yoğunlaşması ve çok daha tehditkâr hale gelmesi ve ahlaki sorumluluğun yerini teknik bürokratik sorumluluğa bırakması böylesi sonuçlara yol açmıştır. Bauman, Elias'ın güç kullanımından arındırılmış günlük yaşam tezini reddeder. Bu aldatıcı görünüm “Aslında kaynakların yeniden bir araya getirilmesini ve şiddet merkezlerinin toplumsal sistemdeki yeni yerlerine aktarılmasını sağlayan bir tahliye işlemidir yalnızca.”⁴²⁵ Dolayısıyla, Bauman'a göre günlük yaşamın şiddetten arındırılmış görünümü aslında bir yanıl(t)macadır. Güç kullanım araçları sadece sıradan insanların ulaşabileceği bir alandan çıkarılmış ve zamanı geldiğinde kullanılmak üzere tekelleştirilmiştir. Esasında toplumsal ve siyasal dinamiklerin değişmesiyle XIX. yüzyıldan sonra değişen şey aşina onunan şiddet uygulama yöntemlerindeki değişikliklerdir. Foucault'un belirttiği gibi, daha önce bir tür sindirme ve boyun eğdirme yöntemi olarak gücün izhar edilmesi söz konusuydu. Ancak, yeni dönemde iktidar gücünü bedensel zordan öte ruhsal zor ile göstermek arzusundadır.

Foucault'a göre, pre-modern dönemde iktidar olarak kralların insanlara azap çektirmesi/şiddete açıktan başvurması hukuksal-siyasal boyutta gücünü gösterme ve ispat etme saikine dayanmaktaydı; bu aynı zamanda en muktedir ile en acizin karşı karşıya getirilmesiydi. Yine Foucault, iktidarın gücünü gösteriştiren eski siyasal sistemden, mümkün olduğunca ve giderek artan bir şekilde görünmez hale geldiği modern siyasal sisteme geçişi, bir yandan iktidarı kişileştiren hükümdarın yerine

---

⁴²³ Sancar, Modernlikteki Barbarlık-Uygarlıktaki Şiddet.

⁴²⁴ Tilly, Kollektif Şiddet Siyaseti, s.102.

⁴²⁵ Bauman, Modernite ve Holocaust, s.143.

adsız kişiler tarafından kullanılan bir yönetim aygıtının yerleşmesiyle, diğer yandan kamuya açık cezalandırmalardan gizli cezalandırmalara geçişle açıklamaktadır.⁴²⁶ Ona göre, dar ağacında ölenlerin sayısının savaşlarda ölenlerinkine oranla -gittikçe- azalması iktidarın yaşamı yönlendirme işlevini edindikten sonra insani duyguların doğuşu değil, iktidarın varlık nedeni ve değişen işleme mantığıydı. Asıl rol olarak yaşamı düzenleme ve refahı tesis etmeyi kendine hedef edinen iktidarın ölüm cezasına başvurması çelişkidir. Bu çelişki fark edilmiş olmalı ki, iktidarın gücünün sembolü olan ölüm cezaları yerini titizlikle bedenün ustaca yönetimine bırakmıştır. Bunun düşüncenin sonucu olarak bedenün boyun eğmesini ve toplumsal denetimi sağlamak için birçok yeni disiplinsel kurum ortaya çıkmıştır. Bu Foucault'un deyişiyile, "biyo-iktidar"ı doğurur.⁴²⁷ Büyük Kapatılmanın arkasında güçlü bir toplumsal denetim sağlama saikiyle harekete geçen iktidarın uysallaştırma ve verimli hale getirme yöntemi artık, şiddet ve bedensel zorlamaya değil, insanların belli öznellik biçimlerine zorlanmasına dayanmaktadır.⁴²⁸ Aslında, daha önce şiddeti izhar ederek gücünü göstermek ve bunun dolayısıyla toplumsal denetimi sağlamak isteyen iktidar bu tercihten vazgeçmiştir. Bunun yerine, şiddet törenlerinin karanlığa bürünerek yeni usullerin benimsendiği, bedenün tutuklandığı ve ruhun esir alındığı, yani şiddetin gözden uzaklaştırıldığı ve toplumun farklı bir şekilde ustaca disipline edildiği yeni yönetim modeline geçilmiştir.⁴²⁹ Dolayısıyla, güç kullanımının günlük yaşamın ufkundan kaybolması modern iktidarın merkezileşme ve tekelleşme eğilimlerinin bir diğer göstergesidir; şiddet artık bireylerin erişebileceği alanın kesinlikle dışındaki güçlerin denetiminde olduğu için bireysel ilişkilerde yoktur.⁴³⁰

Netice itibariyle artık güç kullanım araçlarındaki niteliğin ve çeşitliliğin artması, olanakların derecelendirilmesi ve ulaşılabilirliği, araçların karmaşıklığı, gücü ve duyarlılığı, kullanıcıların profesyonelleşmesi ve son olarak yeni alanlara yayılması sonucu devasa boyutlara erişmiştir.⁴³¹ Ortaçağ'ın mızrak ve kılıçtan oluşan

---

⁴²⁶ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s.93.

⁴²⁷ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s.101-103.

⁴²⁸ Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*, Çev: Işık Ergüden/Ferda Keskin, Haz: Ferda Keskin, Seçme Yazılar 3, 3.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.14.

⁴²⁹ Bkz., Foucault, Hapishanenin Doğuşu.

⁴³⁰ Bauman, Modernite ve Holocaust, s.144.

⁴³¹ Michaud Yves, *Şiddet*, Çev. C. Muhtaroglu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.47-53.

güç kullanım araçları bugün füzelerden atom bombasına kadar gezegeni yok edebilecek nitelikte ve güçte nükleer silahlara evrilmiştir. Savaş teknolojisi silahların tahrip gücü, karmaşıklığı, dayanılabilirliği, uzun menzil gibi özellikleri sebebiyle önceki dönemlere oranla çok daha büyük can kayıplarına sebep olmaktadır. Tilly'nin vermiş olduğu rakamlar bu durumu somutlaştırmaktadır. İnsanlık tarihinde en kavgacı dönem olarak kayda geçen yirminci yüzyılda dünya, -uluslararası ve iç savaş olarak- 237 savaş görmüştür ve bu savaşlarda her yıl en az 1.000 kişi öldürülmüştür. Acımasız rakamlar 2000 yılına doğru 275 savaşa ve 115 milyon ölüye çıkılacağını göstermektedir. Sivil ölümler rahatlıkla bu rakama eşit olabilir. Kanlı ondokuzuncu yüzyıl, yalnızca 205 savaşa ve 8 milyon ölüye şahitlik etmişti. Savaşçı onsekizinci yüzyılın savaş sayısı 205 ve ölü sayısı 4 milyondur. Rakamların nüfus oranlarına baktığımızda onsekizinci yüzyılda bin kişide 5, ondokuzuncu yüzyılda 6, yirminci yüzyılda -sekiz dokuz kat artarak- 46 olmaktadır. Diğer bir değerlendirmeyle büyük güçlerin yıl başına savaş ölümleri on altıncı yüzyılda 9.400 iken, yirminci yüzyılda 290.000 olmuştur.⁴³² Bu durumun asli aktörü güç kullanım araçlarının kullanım tekeline sahip olan siyasal iktidarlardır. Birtakım terör örgütlerinin sahip olduğu silahların sınırlı da olsa devletin güç kullanım tekeline kırıldığı iddia edilebilir. Açıkçası sosyopolitik toplumun tamamına hükmeden bir mekanizma olarak devleti ve onun güç kullanım tekeline, sınırlı bir bölgede, sınırlı bir sürede ve sınırlı bir güçle tahakküm eden grupların şiddetiyle kıyaslanmanın sağlam bir temellendirilmeden yoksun kalacağı düşüncesindeyiz. Ayrıca, bütün bunların dışında terörizmin uluslararası devlet sistemi tarafından yaratıldığına dair tezler de ayrı bir soruna işaret etmektedir.

2.1. POLİS

Modern devletin güç kullanım tekeline ve güç araçlarına hükmetmesini ve bunun doğurduğu sonuçları, güç araçlarını kullanan gücü yani polis gücünü anlamak bakımından değerlidir. Malumdur ki, modern devlet güç kullanım araçlarını temelde

---

⁴³² Bkz. Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.123, 133.

ordu ve polis gücü ile kullanılmaktadır. Polislik (*policing*) insan topluluklarında neredeyse her yerde aşağı yukarı benzer şekillerde karşılaşılan bir olgudur.⁴³³ Bu yönüyle polis köklü bir geçmişe ve kritik bir alana sahiptir diyebiliriz. İbn Haldun, Mukaddime'sinde XIV. ve XV. yüzyıllarda devlet-toplum üzerine yapmış olduğu değerlendirmelerde polisten de söz eder. Buna göre, polis kanunları tatbik eden ve hakim ve savcılarla birlikte hükümdarın siyasal iktidarı için zaruri olan en temel kurumlardan biridir.⁴³⁴ Kişilerarası ilişkilerin ya tamamıyla tek tek bireyler tarafından düzenlendiği ya da fiziksel gücü kullanan bir kurumun olmadığı bir topluluk bulmak neredeyse imkansızdır.⁴³⁵ Ancak, polisliğin olmadığı toplumlar çok nadir de olsa olmuştur. Sudan'dan Nuer Kabilesi bunun ender örneklerindedir. Aynı dili konuşan, aynı kültüre sahip olan Nuer Kabilesinde alınan kararların uygulamasını “kontrol” edecek ve ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmek üzeri yetkili kılınmış “zor” uygulayacak bir güç bulunmamaktadır.⁴³⁶ Bu istisnanın dışında modern anlamda olmasa da aslında, polis ve polislik geçmişi itibariyle köklüdür.

Modern Avrupa'da polisin evveliyatı diğer birçok kurumdan öncesine dayanır. Devlet ve polis güçlerinin inşa süreçleri birbiriyle yakından ilişkili olmalarına karşın, polis modern devletle birlikte ortaya çıkmamıştır. Clive Emsley, İngiltere'de XVII. ve XVIII. yüzyıllarda farklı isimlerde de olsa neredeyse polislikle hiç yüz yüze gelmeyen bir topluluğun kalmamış olduğunu belirtir.⁴³⁷ XVIII. yüzyılda İngiltere'de “polis” kelimesi, genel olarak “yönetim” ve belli bir bölgenin

---

⁴³³ Önemli oranda tarihsel ve kültürel farklılıkların olduğu Japonya ve Hindistan'da; Kuzey Amerika ve Avrupa toplumlarında polisin görevleri genel olarak benzerlik göstermektedir. Aynı şekilde Amerika'daki Oregon, Kentucky, Merseyside bölgeleri ile Britanya'da tarihsel olarak polisliğin resminde önemli oranda benzer işaretler vardır. Bkz. P. A. J. Waddington, *Policing Citizens: Authority and Rights*, UCL Press, London, 1999, s.2-4.

⁴³⁴ Bu konuda İbn Haldun, “Bilmek gerekir ki, hükümdar üstlendiği mülk ve imaret (ve siyasi iktidar) ile ilgili her sahada (ve dairede) *asker*, *polis* ve katip gibi hizmetçiler (ve memurlar) kullanmak (ve istihdam etmek) mecburiyetindedir. Her şube ve dairede orası ile ilgili işleri (ehliyetle) yapacağını bildiği ve emin olduğu kimseleri istihdam eder ve bunların erzakını hazinesinden temin eder. Bütün bunlar imarete ve onunla ilgili olan geçim yoluna dahildir. Zira imaretin (ve siyasi iktidar olmanın) hükmü bunların tümüne şamildir. Muazzam mülk, (çeşitli dairelerdeki) hizmet ehline akan su (ve gelir) musluklarının kaynağıdır.” ifadeleriyle yönetim için zaruri olan kurumlardan biri olarak polisi önemli bir yere oturtur. Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, II.Cilt, Haz: Süleyman Uludağ, 6.Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2009, s.675, 699.

⁴³⁵ David H. Bayley, *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*, Rutgers University Press, New Jersey, 1990, s.10.

⁴³⁶ E. E. Evans-Pritchard, *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*, Oxford University Press, London, 1940, s.5-6.

⁴³⁷ Clive Emsley, *Policing and Its Context: 1750-1870*, Macmillan Press, London, 1983, s.30.

özellikle şehirlerin idaresi anlamına gelmekteydi. Bu yüzyılda İngiltere’de polislik yerel yönetimlerin bir görevi olarak algılanmaktaydı. Polis memurları, yerel yönetimlerde ya gönüllü olarak ya da resmi bir göreve dayanarak hizmet etmek üzere seçilmiş kişilerden oluşmaktaydı. Bu dönemde polis teşkilatının ne önleyici ne dedektif polisi vardı. Polis teşkilatından sorumlu yöneticiler, genellikle sosyal saygınlığı göre seçilmekteydi.⁴³⁸ Her ne kadar polis gücünün kökenleri tarihsel olarak çok eskilere dayandırılabilse de, modern polisliğin 1829’da İngiltere’de ortaya çıktığı kabul edilir.⁴³⁹ XIX. yüzyıl boyunca Paris dışında hiçbir uzmanlaşmış adli polis sistemi yoktu ve Paris’te bile sistem istikrarsız kalmaktaydı. “Suçluların yakalanması” ile birlikte modern polisin en temel görevlerden biri olarak “önleme”, ilk kez 1829’da sokaklara çıktıklarında, Londra Metropolitan Polisi’nin yeni memurlarının temel görevi olarak belirlenmişti.⁴⁴⁰

Ulusal düzeyde genellikle öteki silahlı kuvvetlerle savaşmakta uzmanlaşmış *ordu* ile genellikle silahsız veya hafif silahlı birey ve küçük grupları denetim altına almakta uzmanlaşmış *polis gücü* arasında ayırım oldukça geç tarihlerde -çoğu ülkede XIX. yüzyılda- oluşmuştur.⁴⁴¹ Modern polis ortaya çıkmadan önce polis-asker ayırımının pek yapılmadığını görmekteyiz. Fransız jandarması hem polisiye hem de askeri görevlere sahipti. Diğer bir deyişle, modern polis ortaya çıkmadan önce polis ile asker iç içe bir vaziyette idi. Dolayısıyla, modern polisten evvelki polisten bahsedildiğinde doğal olarak ordu (asker) alanına başvurulacak; yer yer asker-ordu kullanımı söz konusu olacaktır. Bu bağlamda, modern polis ile eski polis arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Gerçi radikal kesimler polisin geçmişten bu yana hep aynı amaca hizmet ettiğinden hareketle, eski-yeni polis ayırımını kabul

---

⁴³⁸ Clive Emsley, *Crime and Society in England: 1750-1900*, 3rd Edition, Longman, Great Britain, 2005, s.222.

⁴³⁹ David H. Bayley, “The Police and Political Development in Europa”, *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.341.

⁴⁴⁰ Clive Emsley/Haia Shpayer-Makov, “Polis Dedektifi ve Polis Tarihi”, *Polis Dedektifliğinin Tarihi: 1750-1950*, Ed: Clive Emsley/Haia Shpayer-Makov, Çev: Ayşe Handan Konar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, İstanbul, s.4.

⁴⁴¹ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.105.

etmemektedir.⁴⁴² Ancak, kanaatimizce bu kanı sadece polisin “maddi” anlamda değerlendirilmesinin sonucu olarak ortaya çıkar. Bunun yanı sıra, polisin “organik/biçimsel” anlamda yaşamış olduğu evrimi de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu bakış açısıyla eski-yeni polis ayrımının kabul edilmesi daha tutarlı olacaktır. Aslında, eski polis-yeni polis ayrımında teknik, siyasal, ekonomik ve toplumsal birçok argüman sayılabilir. Eski polis, olaylara daha çok teknik imkanların el vermemesi sebebiyle “tepkici” yaklaşmaktaydı. Yani, hadise meydana geldikten sonra devreye girmektedir. Diğer yandan, asayişle ilgili görevlerinin yanı sıra çevre, itfaiye, genel sağlık, hastalara yardım gibi konularda da eski polis görev yapmaktaydı. Eski polis ordudan ayrı, özerk, profesyonel bir yapıya sahip değildi. Daha sonra meydana gelen siyasal, teknik, toplumsal gelişmelere paralel olarak polis ile ordu arasında önemli değişimler yaşanmıştır. Öncelikle polis ile ordu arasındaki görev tanımlamalarında ayrışmalar olmuştur. Polis iç düzeni, ordu sınır güvenliğini sağlamak sorumluluğunu üstlenmiştir.

Bayley “kamusal”, “uzmanlaşmış” ve “profesyonel” karakterleriyle modern polisi ele alır. Buna göre, modern polis bu özellikleri sayesinde eski polisten net bir şekilde ayrılır. Bayley, asker ile polis arasındaki ayrışmayı kamusal/özel, uzman/uzman olmayan ve profesyonel/profesyonel olmayan asker-polis kriterleriyle açıklamaktadır.⁴⁴³ XIX. yüzyıldan önce İngiliz polisi mahkemeler eliyle yönlendirilmekte ve yöneticiler tarafından atanmaktaydı. Ancak, polisin ödemeleri devlet bütçesinden değil, özel olarak yerel iktidarlar tarafından yapılmaktaydı. Pre-modern devlet döneminde birçok topluluk, hatta birçok devlet özel polisliği tercih etmekteydi. Hatta, erken Ortaçağ’da İngiliz kanunların uygulaması lordlar eliyle gerçekleştirilmekteydi. Benzer durumlar Fransa için de geçerliydi. Bu dönemlerde polis olmaksızın kanunlarının uygulaması söz konusuydu.⁴⁴⁴ Bayley, “kamusal”

---

⁴⁴² Neocleous eski polis ile yeni polisin arasındaki ayrımı reddetmektedir. Buna göre yeni polis aslında eski polisin devamı niteliğindedir. Neocleous’un bu düşüncesi polisi işlevsel olarak ele almasıyla ilgilidir. Neocleous’a göre polis en başından beri büyük oranda suç eylemlerinden ziyade topluma dair yeni düzeni bozma potansiyeline sahip eylemlerle ilgilidir. Polis, medeni hayatın korunması için her konuda referans noktası olmuş, insanı yaşayışın bir topluluk şeklinde örgütlendiği ve özgür bireylerin veya tabi olanların düzenli, ılımlı, medeni ve saygın bir şekilde hayatlarını sürdürdükleri yerde ortaya çıkmıştır. Bkz. Mark Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*, Çev: Ahmet Bekmen, h2o kitap Yayınları, İstanbul, 2013, s.33-47.

⁴⁴³ Bayley, *Patterns of Policing*, s.11.

⁴⁴⁴ Bayley, *Patterns of Policing*, s.23-25.

nitelikteki polisi “özel” polisten ayırırken, hem yönlendirme/atama hem de ödeme kriterlerini ölçü almaktadır. Buna göre, bir yerde polis polislik yetkilerini aldığı bir topluluk tarafından yönlendiriliyor ve ücreti yine bu topluluk tarafından ödeniyorsa o zaman kamu polisliğinden söz edilebilir. Buna karşın, polis yetkisini aldığı topluluk tarafından yönlendirilmiyor ve ücreti ödenmiyorsa burada özel polislikten söz edilebilir.⁴⁴⁵

Geleneksel devletlerin aksine modern devlette kamusal polisliği ortaya çıkaran faktörlere bakacak olursak, temelde sosyal ve siyasal şartların bu tarz bir polisliği doğurduğu görülecektir. Polis ile asker ayırımında kullanılan “uzmanlık” ölçütü, polisin görev tanımındaki toplum içinde uyguladığı fiziksel gücüyle ve toplumsal denetim ve gözetimle alakalıdır. Buna göre, uzmanlaşmış polis görev tanımına uygun olarak tüm dikkatini fiziksel zor uygulama üzerine yoğunlaştırırken; profesyonel olmayan polis bu görevin yanı sıra başka birçok konuyla da ilgilenecektir.⁴⁴⁶ Bugün İngiltere ve Galler’de tam kırk üç polis türü mevcuttur. Bu rakam aslında bize uzmanlaşmanın dolayısıyla bölgeden bölgeye, şehirden şehire, ülkeden ülkeye polisliğin değişkenlik gösterebileceğini açıklamaktadır.⁴⁴⁷ Pre-modern devletlerde polisin temel görevlerinin yanı sıra, sağlık, itfaiye, trafik kontrolü ve hapisane, tımarhane gibi kapalı alanlarda birçok görevi vardı. Ayrıca, polisin iç düzenin sağlanması konusunda net bir görev tanımı da yoktu. Dolayısıyla, polis uzmanlaşmayla birlikte tam olarak hangi alanlarda görevli olduğunu anlar hale gelmiştir. Bayley’e göre, modern polisliğin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde profesyonelleşmenin katkısı, kamusallık ve uzmanlıktan daha fazla olmuştur. Profesyonelleşme ile birlikte polisin verimliliğinde de dikkat çeken bir gelişme olmuştur.⁴⁴⁸

Polisin ortaya çıkışı ve gelişiminde önemli bir nokta bürokrasi ve devlet hazinesiyle ilintilidir. Fransa örneğinde görüleceği üzere, daha etkili bir “bürokrasi” ve zengin bir “devlet hazinesi” daha etkin bir polisliğin varoluşunu ve sürdürülebilir

---

⁴⁴⁵ Bayley, *Patterns of Policing*, s.25-27.

⁴⁴⁶ Bayley, *Patterns of Policing*, s.37.

⁴⁴⁷ Leonard Jason-Lloyd, *An Introduction to Policing and Police Powers*, Cavendish Publishing Limited, London, 2000, s.2-3.

⁴⁴⁸ Bayley, *Patterns of Policing*, s.47.

olmasını beraberinde getirmiştir.⁴⁴⁹ Modern devletin bürokratik yapılanması geliştikçe polisin ordudan ayrı olarak özerk-uzman-siyasal özelliği ön plana çıkmıştır. Teknik imkanların gelişimiyle de eski polisin tepkisel müdahale özelliği, yerini yeni polisin “suçların önlenmesi”, “suçluların yakalanması” ve hatta “düzenin kurulması” karakterine bırakmıştır. Son kertede yeni polis bürokratik bir yapıya sahip, paralı, üniformalı güç halini almıştır. Bu aşamada şunu belirtelim ki, bundan sonra “polis”, “polis gücü” kullanımlarında *modern polis, yeni polis* kastedilecektir. “Polislik” (*policing*) kullanımıyla da, polisin görevini yerine getirirken sergilemiş olduğu *toplumsal denetim veya zapt etme* kastedilecektir. Geldiğimiz nokta itibariyle ileride üzerinde tartışmaların yapılacağı polis tanımlamalarını vermekte fayda vardır.

Bayley’e göre, “Polis, ülke sınırları içinde sosyal ilişkileri düzenlemek için yetkilendirilmiş resmi -ihtiyaç duyulduğunda fiziksel gücü kullanan- bir organizasyondur.”⁴⁵⁰ Bu tanım, aynı zamanda polis için gerekli olan üç unsuru ihtiva eder: *Fiziksel güç, dahili kullanım ve kollektif yetki*.⁴⁵¹ Polis, kendine has olan fiziksel gücü kullanma yetkisi sayesinde bireylerin davranışlarını şekillendirir. Ancak, polisin bu yeteneği salt fiziksel gücü kullanmasından değil, bu gücü kullanması için kendisine verilmiş olan yetkiden gelir. Dahili kullanım, yani polisin sınırlar içinde görev yapabilme özelliği iç düzeni sağlamada askeri devre dışı bırakmak için gereklidir. Son olarak, yetkili kılınma polisin toplumda polis dışında güç kullanan eşkıyalar, isyancılar ve teröristlerden ayıran özelliğidir.⁴⁵² Emsley’e göre, polis “Düzeni sürdürmek ve suçu önlemek ve ortaya çıkarmak için devlet tarafından görevlendirilmiş olan bürokratik ve hiyerarşik organ”dır.⁴⁵³ Bunun dışında polise eleştirel yaklaşan radikal teorilerde polis için “hakim sınıfların koruyucusu”,

---

⁴⁴⁹ Clive Emsley, *Crime, Police and Penal Policy: European Experience 1750-1940*, Oxford University Press, New York, 2007, s.99.

⁴⁵⁰ Bayley, *The Police and Political Development in Europa*, s.328.

⁴⁵¹ Bayley, *Patterns of Policing*, s.7.

⁴⁵² Bayley, *Patterns of Policing*, s.7-8.

⁴⁵³ Clive Emsley, *The English Police: A Political and Social History*, 2nd Edition, Routledge Press, New York, 2014, s.1.

“iyi düzenin babası” nitelendirmelerini yapılmaktadır.⁴⁵⁴ Genel tanımlardan sonra şunu belirtmek gerekir ki, polis bütün dünyada aynı görevleri üstlenmeyebilir ve aynı ülkede farklı kurumlar polisin görevlerini yerine getirebilir. Bizim daha çok odaklanacağımız alan siyasal bir topluluk içinde kişilerarası ilişkileri düzenlemek üzere kurulan, zorlayıcı yaptırım gücüne sahip devlet mekanizması olarak polis gücü olacaktır. Bunu yaparken Ergut’un da benimsemiş olduğu gibi, ne gelenekselcilerin ele aldığı gibi polis uygulamalarının işleyişinin salt şekli olarak değerlendirilerek sorunsallaştırılmadan işlenmesi, ne de radikallerin gördüğü gibi polisin, salt hakim sınıfın hükümranlığında işleyen bir araç olarak değerlendirilmesi olacaktır.⁴⁵⁵

Modern polisliğin bu kadar geç bir tarihte ortaya çıkması veya görünür hale gelmesi birkaç olgu ile açıklanabilir. Pre-modern devlet yapıları merkezi otorite bakımından pek sağlam yapılara sahip değildi. Hem geleneksel devletlerde, hem de feodal dönemde kralların, ne toplumun tamamına nüfuz etmesini elverişli kılacak *merkezi yapıları* vardı; ne kontrolü sağlayacak olan -özellikle memur ve vergilendirme boyutuyla- *altyapıları* vardı; ne de toplumun tamamını denetlemeyi gerektirecek veya akla getirecek sınırları belli olan *toprak anlayışı* vardı. Kurumsal disiplin ve otorite zayıflığının yol açtığı siyasal parçalanmışlığın yanı sıra temel ulaşım ve ticaret ağlarının zayıflığı sosyopolitik bütünleşmeyi bozan engeller olmuştur. Polis gibi maddi anlamda idaresi zor bir kurum merkezi otoritesi güçlü bir siyasal yapıyı gerektirdiği gibi, aynı şekilde güçlü bir ekonomiyi de zorunlu kılar. Pre-modern devlette krallar tebaasından vergi toplayacak donanımdan yoksundu. Bunun için ne yeterince memur, ne de ekonomik ortam ve düzen vardı. Bu bağlamda kralların sahada etkin bir vergi sistemi kurmaları bürokratik yapıya dayanan polis güçleri vasıtasıyla mümkün olmuştur. Krallar polis güçleri sayesinde zayıf

---

⁴⁵⁴ Mark Neocleous, geleneksel polis yaklaşımlarına ve modern polis 1829’da kurulmuş olduğuna dair varsayımlara karşı çıkmakta ve hatta onları reddetmektedir. Neocleous’a göre, “... polis çalışmalarına ilişkin olan varsayım, ‘gerçek’ polisin suçun önlenmesi ve kanunun uygulanması için oluşturulan üniformalı güçlerin belirmesi ile ortaya çıkmış olduğudur. Buna rağmen, erken polis fikrinin içeriği üzerine kısaca göz atıldığında bile, polisin esas görevinin, mümkün olan en geniş anlamıyla ‘iyi düzen’ sağlamak olduğu ve zapt etme biçimlerinin, suçla ilgili kurumlardan daha geniş bir alanı kapladığı açığa çıkacaktır... polisin ve zapt etmenin polis teşkilatı ile özdeşleştirilmemesi ve polisin üniformalı güçlerle eşitlenmesine dair başlangıç fikrinin bertaraf edilmesi...” gerekir. Bkz. Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.24-25.

⁴⁵⁵ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.22.

vergilendirme sisteminden verimli sonuç alınabilen güçlü bir vergilendirme sistemine geçmişlerdir.

Öte yandan, ekonomik sıkıntılar polislin kuruluşunu ve işleyişini etkileyen ve biçimlendiren önemli olgulardan biri olmuştur. Öyle ki, modern polisten önce ekonomik sebeplerden dolayı birçok dava görülemiyordu. Bir kişinin yargılama aşamasından önce takip edilmesi, şüphelinin veya sanığın hakim önüne çıkarılmadan önce birkaç gün bekletilmesi gibi problemler hem mahkemeler için hem de kişiler için büyük bir külfet anlamına geliyordu.⁴⁵⁶ İster feodal, ister patrimonyal tahakküm biçimleri altında olsun teknolojik geri kalmışlık ve kaynaklarının sınırlılığı nedeniyle pre-modern devlet topluma nüfuz etmekten yoksun olmuştur. Dahası, iktidarını ancak yerel araçlar ile paylaşarak sürdürebilen, diğer bir deyişle, dolaylı bir yönetim biçimine sahip olan pre-modern devletlerin topluma nüfuz etmek gibi bir derdi yoktu. Geleneksel devletlerin temel hedefi, gündelik yaşama mümkün olduğu kadar az müdahale ederek mümkün olduğunca çok artanı merkeze aktarmaktı.⁴⁵⁷ Böyle bir durumun ortaya çıkmasının sebebi kaynakların son derece sınırlı olmasındandır. Doğal ekonomik ortamda vergilendirmenin temeli olan para tedavülü yok denecek düzeydeydi. Bu şartlar altında bırakın polis gibi bir kuruma, sürekli ordulara bile neredeyse rastlanamamaktaydı. Dolayısıyla, modern (yeni) polislin modern devletle birlikte net bir şekilde belirmesi doğal bir sonuçtur.

Avrupa’da siyasal alandaki değişim ve dönüşümler toplumsal alanda doğrudan birtakım yeni oluşumlara sebep olmuştur. Polis gücünün hem ortaya çıkışı, hem gelişimi ve hem de yerine getirdiği misyonu sosyopolitik alandaki gelişmelerden bağımsız değildir. Hatta, bu iki olgunun çok büyük oranda paralellik arz ettiğini iddia edilebiliriz. Bu bağlamda, sosyopolitik gelişmeleri inceleyerek polis gücünü temellendirmek ve kavramsal çerçeveye oturtmak daha faydalı olacaktır. Şu aşamada, giriş bölümünde özetle verilen Tilly’nin “dolaylı ve doğrudan yönetim”, Giddens’in “gözetleme”, Foucault’un “Biyo-iktidar” ve nihayet Mann’in “despotik iktidar ile altyapısal iktidar” kavramlarını ayrıntılı olarak inceleyebiliriz. Modern

---

⁴⁵⁶ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.50; Emsley, Crime and Society in England, s.145-148.

⁴⁵⁷ Ergut, Polis Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 34, Sayı:1, 2001, s.63.

devletin inşa ve gelişim süreçlerinde büyük öneme haiz olan bu kavramların polis gücüyle değerlendirilmek üzere okunması önem arz etmektedir. Çünkü, ileride ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere, polis bu kavramların sosyopolitik alanda pratiğe geçmesiyle polislik faaliyetlerinde bulunabilmiştir. Aslında, herbir kavram kendini işlevsel kılabilmek için polis gibi bir araca ihtiyaç duymuş, polisin ortaya çıkmasında temel faktör ve sebep olmuştur. Ayrıca, bu kavramlara yeni uluslararası düzlemde merkezileşme amacındaki modern devletin egemenliğini sağlama yolundaki döşeme taşları olarak da bakmak gerekir. Bu bağlamda, Tilly'nin ortaya atmış olduğu “dolaylı yönetim” anlayışından “doğrudan yönetim” sistemine geçiş ilk olarak işlenebilecek bir alandır.

2.1.1. Polis Gücü Bağlamında Modern Devletin İnşa Süreçleri

Pre-modern devlet döneminde, XVII. yüzyıldan önce Avrupa'daki bütün büyük devletler, tebaalarını önemli derecede özerklik sahibi olan, kendi çıkarları olmadığında devletin taleplerini yerine getirmede zorluk çıkararak, bu manada eli güçlü olan ve devlet gücünü temsil etmekle kendi adlarına kar elde eden ayrıcalıklı güçlü araçlar eliyle yönetiyorlardı.⁴⁵⁸ Tilly'nin kavramsallaştırmış olduğu yerel iktidarların güçlü olduğu bu yönetim anlayışı dolaylı yönetime denk gelmektedir. Dolaylı yönetim, büyük devletlerin halk ve yerel cemaatler ile doğrudan iletişime giremediği, genelde soylular ve ruhbanlar sınıfının bu iletişimde aracılık ettiği idare anlayışıdır. Yerel güçlerin özerklik sahibi olduğu bu modelde merkezi yapısı zayıf olan bir idare anlayışı hakimdir. Dolayısıyla, dolaylı yönetim anlayışını benimseyen devletin gündelik yaşama müdahalesi minimum düzeydedir. Bu modelde devlet, tek tek bireylere nüfuz etmekten ya da onların bağımlılığını kazanmaktan ziyade; güçlü araçlar ile kurduğu ittifaklar sayesinde yerel cemaatler ve tebaa üzerinde hakimiyet kurar.⁴⁵⁹ Bu türden bir yönetim anlayışı şartların elvermemesiyle meydana gelmiştir. Özümsemekten öte zorunluluğa dayanan bu sistemde yöneticiler, ister istemez yerel iktidar sahipleriyle işbirliğine girmektedir. Fakat, daha sonra meydana gelen

⁴⁵⁸ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.182.

⁴⁵⁹ İlkay Yılmaz, Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde, s.11.

birtakım gelişmeler dolaylı yönetim anlayışından doğrudan yönetim anlayışına geçişe neden olmuştur.

Yöneticilerin paralı asker kiralamaktan vazgeçip kendi ulusal nüfuslarından asker almaya geçmesi ve XVIII. yüzyıl savaşlarının büyük askeri kuvvetlerinin maliyetlerini karşılamak için vergilerin arttırılması; özerk araçların süreç içinde ortadan kaldırılarak, cemaatlere, hane halkına ve girişimcilere dolaysız yoldan ulaşma arzusu doğrudan yönetime geçişe neden olan olgulardandır. Savaş maliyetlerinin artmasıyla paralı askerlikten vazgeçilerek ulusal ordulara geçiş süreci hızlanmıştır. Diğer yandan, savaş ölçeğinin büyümesi devletlerin paraya olan ihtiyacını arttırmıştır. Bütün bunlar yönetenleri yeni para kaynaklarına yönelmeye zorlamıştır. Yeni dönemde yerel güçlerin aracılığına başvurmadan, doğrudan merkezden işletilen vergilendirme anlayışı yöneticilere birtakım avantajlar kazandırmıştır. Devlet mekanizması, aracısız olarak yerel cemaatler, hane halkı ve üretici girişimlerin hayatlarına müdahale etme; toplumsal yaşamın mikro alanlarına girme ve onların denetimindeki kaynaklara ulaşma olanağına sahip olmuştur. Özetle, savaş daha fazla kaynak istedikçe ve büyük devletler tarafından işgal edilme tehdidi arttıkça, daha fazla sayıda yönetici eski araçları -ruhban ve soylu sınıfı- baskı altına almış; savaş gereksinimlerini karşılamak için doğrudan cemaatler ve hane halkıyla ilişkiye girmiştir. Böylece ulusal ordular, ulusal devletler ve doğrudan yönetim birbirini besler hale gelmiştir.⁴⁶⁰

Pre-modern devletlerde yerel güçlerin sahip oldukları imtiyazlar, özerk yapıları onları bölgelerinde güçlü bir unsur haline getirmekteydi. Bu merkezi anlamda zayıflamayı tetikleyen bir durumdu. Ayrıca, yerel iktidar sahiplerinin devlet yerine halk ile doğrudan temasa geçmesi başka bir sorun anlamına geliyordu. Bu gibi nedenlerden dolayı, “dolaylı yönetim” modern iktidar için bir risk hüviyetindeydi. Yöneticiler zikredilen riskleri en aza indirmek için harekete geçiyordu. Yerel yönetimlerin etkisini kırmak ve idarede uyumu arttırmak adına tektipçi -tek dil, din ve ideoloji- bir yönetim anlayışı, hem yerel yöneticilere karşı merkezin lehine aidiyet duygusunu harekete geçirerek halk ile bütünleşmeyi sağlayabilir, hem de merkezi otoriteyi konsolide etmeye yarayabilirdi. Bu amaçla yerel olarak etkin olan soylu ve

⁴⁶⁰ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.181-183.

ruhban sınıfının konumlarını korumak için krallar ile girmiş olduğu ortaklık karşısında yöneticilerin bir müttefike ihtiyaçları vardı: Burjuvalar. “Doğrudan yönetim” burjuvaların lehine özerk araçlar olarak soylular ve ruhban sınıfının konumlarından edilmesi ve bölgenin burjuvazisine daha önce hiçbir zaman sahip olmadıkları siyasi iktidarın tanınması anlamına geliyordu. Burjuvalar “doğrudan yönetim” anlayışında ihtiyaç duyulan bürokratik hiyerarşide yöneticilerin en büyük yardımcılarından oluyordu.⁴⁶¹

Giddens açısından “gözetleme” ile “zaman ve mekan uzamı” iktidarın tahakkümü bakımından işlevsel kavramlardır. Modern öncesi zamanlarda mekanik saatin ortaya çıkmasına kadar zaman hep uzam ve yer ile ilişkilendirilmiş, genellikle belirlilik, kesinlikten uzak ve değişken bir nitelikte olmuştur. Dönemin teknik imkanları sebebiyle kimse tek başına içinde bulunduğu zamanı, anı diğer toplumsal ve görsel işaretlere bakmadan tespit edemezdi. Fakat, saat ve takvimin yaygınlaşmasıyla zamanın tam olarak tespit edilebilirliği küresel bir olay olmuştur. Aynı şekilde bir devlet de tek bir zaman dilimine sahip olma imkanını elde etmiştir. Zamanın ulusal ve küresel çapta belirlenebilmesi düzenli ilişkilerin koordinasyonunu sağlamıştır. Zaman ve uzamın ayrışmasının dışında, modern örgütlerin yerel ile küreseli daha geleneksel toplumların aklına bile gelemeyecek yollarla birbirine bağlayabilmesi ve bunu yaparken milyonlarca insanın yaşamını sürekli olarak etkilemesi mekan ile uzam ilişkisine işaret eder.⁴⁶² Zaman ve mekanın uzamdan ayrışması ile gözetleme imkanları beraber değerlendirildiğinde devlet zaman ve yer kalıplarından sıyrılarak adeta kendini aşar. Devlet yöneticileri uzamdan sıyrılarak denetim mekanizmalarını daha öngörülebilir bir işlerlik ile hareket ettirir.

Geleneksel devlet -aynı zamanda feodal yapılar- ve modern devlet zikredilen kavramlar bağlamında sahip oldukları özellikler itibariyle farklılaşmaktadır. Doğrudan yönetimin olduğu modern devlet, “gözetleme” aygıtıyla toplum üzerindeki denetimini ve tahakkümünü pekiştirir. Dolaylı yönetimin olduğu geleneksel devletlerde dönüştürücü kapasite veya iktidarın toplum üzerinde nüfuz edebilme

---

⁴⁶¹ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.187,198.

⁴⁶² Giddens, Modernliğin Sonuçları, s.24-25.

kabiliyeti ise sınırlı kalmaktadır.⁴⁶³ Bu minvalde, Giddens denetimin kapsamını ve yoğunluğunu birbirinden ayırmaktadır: *Denetimin kapsamı*, hakim konumdaki aktörlerin kendi hükmetme güçlerine maruz kalanların geniş eylem sahalarını ne derece etkileyebileceği ile ilgilidir. *Yoğunluk* ise, en aşırısı şiddet, yaşam ve ölüm araçları üzerindeki hakimiyet, itaati sağlamak için başvurulmuş cezalar-yöntemlerle ilgilidir. Giddens'in belirttiği gibi, esasen parçalı karaktere sahip olan sınıflara bölünmüş geleneksel devletlerde siyasal merkezin idari menzili oldukça düşüktür; buna karşın modern devletin idari-yoğun gücü ve bunun ürettiği denetim diyalektiğinin değişken yapısı toplumun idari kontrolünü sağlar. Geleneksel bir hükümdar, sınırların tam olarak belli olmaması ve eldeki kısıtlı imkanlar sebebiyle, halkın davranışları üzerinde onların yaşamlarına derinden müdahale edecek bir güç ve nüfuzdan yoksun kalmıştır. Buna mukabil, modern devlet yöneticileri gündelik yaşamın en mahrem kısımlarını bile etkileme yetilerine muazzam derecede erişmiştir.⁴⁶⁴ Modern devletin sahip olduğu bu yetenek “doğrudan yönetimi” elverişli kılan “gözetleme” araç ve imkanlarına sahip olmasından kaynaklanır. Foucault'un dediği gibi, “Ne feodal iktidarın tortusal biçimleri, ne yönetsel monarşinin yapıları, ne de bunların hepsinin birlikte oluşturdukları dengesiz iç içe geçmişlik bu rolü oynama yeteneğine sahiptir.”⁴⁶⁵

Modern iktidar başta olmak üzere tüm iktidar sistemleri gündelik olanın öngörülebilir olmasına -Giddens'in deyişiyle- “aktörlerin oldurulmasına” dayanmaktadır.⁴⁶⁶ Tebaasının hareketlerini öngören ve onları kendine göre şekillendiren bir yönetim, bu özelliğini “gözetleme” yeteneğiyle elde edebilir. Giddens gözetlemenin iki fenomene tekabül ettiğini belirtir: “Gözetleme” ilk anlamıyla, kendileri hakkında bilgi toplanan bireylerin eylemlerini yönetmek üzere kullanılan şifrelenmiş bilgi birikimine işaret eder. Bu faaliyet rastgele-salt bir bilgi yığını değil, asıl olarak bilginin amaca yönelik olarak sistematik depolanmasıdır.⁴⁶⁷ Bugün teknik ve teknolojik imkanların gelişimiyle modern devlet gerçekten de

⁴⁶³ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.19.

⁴⁶⁴ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.20.

⁴⁶⁵ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s.320.

⁴⁶⁶ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.21; Yılmaz, s.13.

⁴⁶⁷ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.25.

“gözetleme” kabiliyeti sayesinde muazzam bir denetim ve kontrol gücüne sahip olmuştur. Gözetlemenin ikinci anlamı ise, bazı bireylerin eylemlerinin, bunların üzerinde otorite kuran diğer bazı bireyler tarafından doğrudan izlenmesidir. Bu anlamda sınırları belli olan modern devlet daha çok sınır boylarıyla vücut bulan geleneksel devletlerden izlenmeye çok daha elverişlidir. Diğer bir anlatımla, eylemlerin sınırları açıkça belirlenmiş ortamlar içerisinde yoğunlaşması ve sıkıştırılması, bu eylemlerin hakim kesimler tarafından izlenebilme ve böylece denetlenebilme derecesini de büyük ölçüde arttırır.⁴⁶⁸ Kayıt tutma, istatistikleri ayrıntılı hale getirme ve bilginin şifrenmesi yoluyla gözetleme insan davranışlarının düzenlenmesine ve koordine edilmesine yarar.⁴⁶⁹ Dolayısıyla modern devlet teritoryallık avantajını kullanarak sahip olduğu bürokratik yapılanma, istihbarat, polis gücü gibi araçlarıyla toplumsal aktörlerin gündelik yaşamlarını topyekün ve derinlemesine izleme kapasitesine ve gözetleme yeteneğine sahip olur. Ayrıca, Giddens gözetlemeyi idari amaçlar için bilginin sıralanması ve entegrasyonu olarak ele alır. Buna göre, “İnsan faaliyetlerinin zamanlanması ve mekanlanması üzerindeki denetim” olarak idari iktidar için bilginin şifrenmesi, yani gözetleme iktidarın esas unsurunu oluşturur.⁴⁷⁰ Sonuç olarak, topluma topyekün nüfuz etmek arzusundaki iktidar için gözetleme kapasitesi amaca son derece uygun niteliğe bürünür.

Modern iktidar konusunda Michel Foucault da, Giddens’in “gözetleme” argümanındaki benzer kavramları geliştirmiştir. Foucault’a göre modern iktidar, çocuğu okulla, hastayı hastaneyle, deliyi tımarhaneyle, askeri orduyla, suçluyu hapishaneyle bireyselleştirmiş, kayıt altına almış, sayısal hale getirmiş ve böylece egemen olmuştur. Her kişi bir yerde kayıtlı hale gelince, herkes denetim altında olacak, gözetim altında tutulacaktır. İşte *modern iktidar büyük gözaltıdır*.⁴⁷¹ Modern iktidarın yöntem değiştirerek; şiddet ve cezalandırmadan uzaklaşarak farklı bir yöntemle toplumu kontrol ettiğini belirten Foucault “biyo-iktidar” kavramını geliştirir. Yaşama iki biçimde müdahale eden biyo-iktidar, insan bedenine makine

---

⁴⁶⁸ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.25.

⁴⁶⁹ Yılmaz, s.14.

⁴⁷⁰ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.69.

⁴⁷¹ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*.

gibi yaklaşan “disiplinsel iktidar”; bedene bir doğal bir tür olarak yaklaşan ve nüfusu düzenleyici bir unsur olarak gören “nüfusun biyo-politiği”den oluşur. Foucault’un esasında burjuva toplumun büyük bir buluşu olarak nitelendirdiği “biyo-iktidar” ekonomik ve siyasal alanın kesişim noktasında yer alır. Kapitalist üretim modeli gereği, bedenin sahip olduğu güçlerin emeğe dönüştürülmesi ve üretim gücü olarak kullanılması; aynı zamanda bedenin itaatkar, uysal ve tâbi kılınmasının izdüşümüne denk gelir. Bu bağlamda, biyo-iktidar bedensel şiddeti dışlar. Çünkü amacının aksine bireyin biyolojik yaşamı ve onun sahip olduğu güçleri sınırlamak ve son kertede yok etmek yerine; onu daha da güçlendirmek, en iyi şekilde kullanmak, örgütlemek ve denetlemek amacına uygun düşer.⁴⁷²

Disiplin aracı sayesinde modern iktidar, insan bedenini zaman ve mekan düzleminde mahsur almakta ve istediği gibi yönetmektedir. Disiplinsel iktidar başarısını “hiyerarşik gözetim”, “hücrelilik”, “organiklik” gibi araçları sayesinde elde etmektedir. “Gözetleme” imkanını sağlayan teknikler iktidarın izleme olanaklarını arttırmış, bunun sonucunda iktidar isteği kişileri ve kesimleri baskı altına alma ayrıcalığına sahip olmuştur. Hiyerarşik, sürekli ve işlevsel gözetim her ne kadar XVIII. yüzyılın icadı olmasa da, asıl “sır” modern iktidarın onu *sinsi bir şekilde* görünmez olarak kullanmasında yatmaktadır.⁴⁷³ Buna ek olarak, modern iktidar kişilerin açıkça görülebilir olmasını sağlayan bir makine sayesinde gözetim yeteneğini elde etmiştir. Piramit şeklindeki hiyerarşik örgütlenme sayesinde aygıtın tümü iktidar üretmekte ve bireyleri sürekli ve daimi olarak mükemmel bir şekilde dağıtarak kontrol etmektedir. Dolayısıyla, disiplinsel iktidar hem tamamen açıktır, hem de tamamen gizlidir. Açıktır; çünkü her yerde hazır ve nazırdır ve hep uyanıktır, ilke gereği hiçbir alanı karanlık bırakmamaktadır, hiyerarşik olarak en üstten başlayarak denetim yapma görevi olanları dahi aralıksız denetlemektedir. Gizlidir; çünkü sürekli bir işleyişe sahiptir ve sessiz bir şekilde hareket etmektedir.⁴⁷⁴ Foucault, XIX. yüzyılın başından itibaren disiplinsel iktidarın öncelikle düzenli olarak akıl hastanesi, hapisane, ıslahane gibi kurumlarda icra ettiğini belirtir. Akıl

⁴⁷² Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, Çev: Işık Ergüden/Osman Akınhay, Haz: Ferda Keskin, Seçme Yazılar 2, 4.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.15-17.

⁴⁷³ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s.246, 250, 256.

⁴⁷⁴ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s.264-265.

hastanesi, hastane ya da hapisane gibi modern kapatma kurumlarının XVII. yüzyıla kadar var olmadığına dikkat çeker. Ona göre, bu Büyük Kapatılma sürecinin arkasında doğrudan doğruya ekonomik ve siyasi nedenler vardır.⁴⁷⁵ Çünkü, biyo-iktidar aynı zamanda kapitalizmin gelişmesinin vazgeçilmez unsurudur. Bedenlerin denetimli bir şekilde üretim aygıtına sokulması ve itaatkarlaştırılması, ölüm cezalarının yerine siyasi ve ekonomik amaçların odağına girmesi bunun kuvvetli delilleridir.⁴⁷⁶

Foucault, modern iktidarın Bentham'ın *Panopticon* aygıtındaki işlevsel, hücrenel, fonksiyonel araçlarla insanları kontrol ettiğini belirtir. Panopticon, merkezinde bir kulenin olduğu ve çevresinde daire şeklinde hücrelerin yükseldiği bir yapıdır; çevredeki binayı oluşturan hücreler içte kuleye bakmaktadır; kule hücrelere bakan geniş pencerelere sahiptir; hücrelerin bir kuleye bakan, bir de içeriye ışığın girmesini sağlayan iki penceresi vardır. Kısaca, panopticon görülmeden gözetlemeyi olanaklı kılan, sürekli görmeye ve hemen tanımaya olanak veren mekansal birimler oluşturmaktadır. Gözleyenin gözlenenler tarafından gözetleme işini yapıp yapmadığı, ne zaman yaptığı bilinmediği için, gözlenenler her an gözetleniyormuşçasına davranışlarını kontrol etmek zorunda hissederler. Merkezdeki tek kişi herbir hücreye kapatılan deliyi, mahkumu, hastayı, işçiyi karşı pencereden gelen ışık sayesinde mükemmel bir şekilde gözetler; kafesteki herbir birey tamamen bireyselleştirilmiş ve sürekli olarak gözetlenmektedir.⁴⁷⁷

Foucault, panopticonu modern iktidarın “gözetleme” kabiliyetini göstermek için okura aktarır. Panopticonu hayali bir yapı olarak görmemek gerekir. “O, ideal biçime getirilmiş olan bir iktidar mekanizmasının diyagramıdır...Panopticon şeması hiç silinmeden ve özelliklerinden hiçbirini kaybetmeden toplumsal bünyenin içinde yayılmaya yönelmiştir.”⁴⁷⁸ Hapishane için üretilen panopticonun yaşamın gerekli görülen her alanında başka kurumlar tarafından uygulanmasıyla modern iktidar son derece ekonomik, verimli ve etkili bir biçimde toplumu disiplin altına alır. Önceki modellerden ayrı olarak modern iktidarın uysallaştırma ve verimli hale getirme

---

⁴⁷⁵ Foucault, Büyük Kapatılma, s.10.

⁴⁷⁶ Foucault, Cinselliğin Tarihi, s.103-104.

⁴⁷⁷ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s.295-296.

⁴⁷⁸ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s.302, 305.

yöntemi şiddet ve bedensel zorlamaya değil, insanların sürekli gözetim altında tutularak belli öznellik biçimlerine dayatılmasına dayanır.⁴⁷⁹

Michael Mann modern devlete ilişkin olarak “despotik ve altyapısal iktidar” (despotic and infrastructural power) kavramlarını ortaya atar. Mann bu ikili ayrımı modern devletin teritoryallık ve merkezilik özellikleriyle ilişkilendirerek geliştirir. “Despotik iktidar” iktidarın devlet elitleri tarafından sivil toplum üzerinden kurulması anlamına gelirken, “altyapısal iktidar” devletin topluma nüfuz etmesi ve kendi altyapısal araçları vasıtasıyla toplumun hareketlerini koordine etmesi anlamına gelir. “Despotik iktidar” devlet elitleriyle anlam kazanır. Devlet elitleri, despotik iktidarı sivil toplum ile müzakerelere girmeksizin, tepeden inmece bir anlayışla, *toplum üzerinden* tesis eder. Birçok geleneksel devletin despotik iktidarı -Çin ve Roma İmparatorlukları gibi- neredeyse sınırsız olmuştur. “Altyapısal iktidar” ise, devletin gerçek manada sivil toplum üzerinde nüfuz etme kapasitesi, sivil toplumun içine sızma yeteneği ile ilgilidir. Devlet siyasal kararlarını *toplumun içinden* kurduğu altyapısal iktidarı ve geliştirdiği nüfuz etme kabiliyetiyle uygulamaya koyar. Altyapısal iktidara sahip olan modern devletin toplum üzerinde nüfuz etme gücü, geleneksel devletlerin bugüne kadarki güçlerinden çok daha fazla olmuştur. Dolayısıyla, modern devletin despotik iktidarı zayıftır; ancak altyapısal iktidarı güçlüdür. Diğer taraftan geleneksel devletlerin despotik iktidarı güçlüyken; alt yapısal iktidarı zayıftır.⁴⁸⁰

Despotik iktidar genelde devlet elitlerinin sivil toplum üzerindeki yayılcı (*distributive*) gücü ile ilişkilendirilir. Bu modelde devlet elitleri topluma nüfuz etmeden yönetsel icraatlarda bulunmaktadır. Bu durum bir taraftan devletin kalıtsal olarak organizasyonunun gerektirdiği sosyal görevlerin işlevsel gerekliliği; diğer taraftan farklı bir temel üzerinde kurulmuş ideolojik, ekonomik, ve askeri güçlerinin tam kapasiteli çalışmamasından ileri gelir. Diğer bir anlatımla, geleneksel devletin despotik bir iktidara sahip olması, onun doğrudan yönetim için gerekli araçlardan ve alt yapıdan yoksun olmasından kaynaklanır. İngiliz halk deyişi “Eğer (Red Queen) Kızıl Kraliçenin görüş hizasından uzaklaşırsan, seni yakalaması

---

⁴⁷⁹ Foucault, Büyük Kapatılma, s.14, 18.

⁴⁸⁰ Mann, States, War, and Capitalism, s.1, 4-7; Yılmaz, s.18.

zorlaşır.”⁴⁸¹ ile “Ferman padişahınsa dağlar bizimdir.” Türk atasözü geleneksel devletlerin/pre-modern devletlerin topluma nüfuz etme anlamında altyapısal iktidarlarının ne kadar sınırlı olduğunun güzel örneklemeleridir.⁴⁸²

Altyapısal iktidar merkezi bir devletin toplum üzerinde nüfuz etme gücü aracılığıyla, bölgesel ve lojistik olarak kararlarını uygulamak için sahip olduğu kurumsal kapasitesine işaret eder. Weber, -Mann’ın belirtmiş olduğu- devletin altyapısal iktidar araçlarının artmasıyla despotik iktidarının/gücünün artacağını savunur. Fakat, Mann tersi yönde altyapısal iktidar sayesinde kollektif olarak toplumun da devlet üzerinde nüfuz etme gücüne sahip olacağını, toplumun devleti toplumsal dinamikleri aracılığıyla kafesleyeceğini belirtir. Mann, altyapısal iktidarın -marksistlerin ve plüralistlerin vurguladığı gibi- sivil toplum partilerini mümkün kıldığını, ayrıca bölgesel merkezleşmenin altyapısal iktidarların etkinliğini daha da geliştireceğini belirtmektedir. Diğer taraftan altyapısalığın daha da gelişmesiyle ulusal sınırlar ve merkez ile bölgeler arasında sosyal ilişkilerde toplumun kafeslenme (*caging*) potansiyeli de artar.⁴⁸³ Sonuç olarak bu ilişkide devlet ve toplum birbirini kafesler.

XIX. yüzyılda hiyerarşik ve bürokratik yapı devletin altyapısal iktidarını geliştirecek bir mekanizma olur. Devlet sivil idari ağları sayesinde toplumun kılcal damarlarına ulaşma olanağı bulur. Bu seviyeye gelmek için gerekli olan araçların gelişimi, devletlerin daha etkin savaş yapmak için yeni kaynaklara -etkili vergilendirme, memur, gibi- ihtiyaç duymaları; bunun için de etkili kamu yönetimi aygıtlarını oluşturmaya kadar dayanır.⁴⁸⁴ Giddens’in vurgulamış olduğu demiryolu, posta, telgraf gibi haberleşme ve ulaşım araçlarının gelişimi, Mann’ın bahsettiği tüm olarak toplumun devlet tarafından kafeslenme sürecine işaret eder. Mann, Weber’in parti kavramsallaştırmasını kullanarak merkezdeki elitlerin politikalarını sivil topluma taşıyabileceğini belirtir. Buna göre, devlet sadece parti ağları sayesinde

---

⁴⁸¹ Mann, *The Sources of Social Power*, Vol: 2, s.5.

⁴⁸² Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.26.

⁴⁸³ Michael Mann, *The Sources of Social Power: A Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914*, Vol: 2, Cambridge University Press, New York, 2003, s.59.

⁴⁸⁴ Charles Tilly, “War Making and State Making as Organized Crime”, *Bringing the State Back*, Ed: Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, s.170.

sınırları içerisinde nüfuz edebilir, toplumsal denetim ve kontrolü sağlayabilir.⁴⁸⁵ Tarihsel olarak bunun farklı şekillerde de sağlandığı olmuştur. Devrim sırasında ve sonrasında yerel güçleri kendine bağlayacak, eklemleyecek parti ve toplumsal güçten yoksun olan Napoleon toplumsal güçleri disipline etmekte güçlük çekeceğini bilmekteydi. Onun buna getirmiş olduğu ustaca çözüm: Siyasetin yerine idari birimleri kullanmak olmuştur. Napoleon'un yarattığı yeni toplumsal hiyerarşi kan bağına ya da yerel güçlerde olduğu gibi özel ayrıcalıklara değil, devlete, orduya ve bürokrasiye hizmete dayanıyordu. Burada görüldüğü gibi, bürokratik yapılar altyapısal iktidarın yaşamsal unsurları haline gelir. Devrim sırasında bürokratik kadroların sayısının 50.000'den neredeyse çeyrek milyona varmış olması durumun rakamsal açıklamasıdır.⁴⁸⁶

Kurallar ve prensiplere dayanan hiyerarşik ve bürokratik yapılanma yerel güçlerin sahip olduğu ayrıcalıkları yok etmede ve farklı toplumsal çıkarları devlet yürüncesine almada yaşamsal önemdedir. Eski rejimin, yerel iktidar sahiplerinin muhalefetini asgari seviyede tutarak, modern devlette doğrudan yönetimi icra edebilmesinin yegane yolu bürokrasinin belli seviyede kamusalılığı yakalamasından geçer. Mann ve Ergut'a göre, bürokrasinin kurumsallaşması sürecinde devlet ve toplum kollektif olarak birbirlerine nüfuz etme yetisini kazanır.⁴⁸⁷ Ayrıca, gözden kaçan bir durum olarak bürokrasinin alt kademelerindeki memurların zamanla amirlerinin aleyhine güçlenmesi, toplumsal tabanların devlet elitlerini kafeslemesi anlamına gelir.

3.1.2. Tarihsel, Kuramsal ve Siyasal Bağlamda Polis Gücünün Oluşumu

Polis gücünü modern devletin kavramsal değerlendirmelerinin tamamında merkeze almak abartı sayılmaz. Öyle ki polis gücü, pratikleri bakımından da hiç de azımsanamayacak bir öneme ve konuma sahiptir. Kuram ve pratiğinin evrilmesiyle birlikte modern devlette polis gibi bir örgüte şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Bu, teknik

---

⁴⁸⁵ Yılmaz, s.20.

⁴⁸⁶ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.29-33.

⁴⁸⁷ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.31.

boyutları kadar siyasal konuları da içine alan bir meseledir. Ergut'un belirttiği gibi, polis toplumsal olanla siyasal olanın kesiştiği zeminde yer almaktadır. Diğer bir deyişle, polis sosyopolitik alanın merkezinde yer alan en kritik fenomenlerinden biridir. Polisin bu özelliği, devletin merkezileşme süreçlerinde toplumsal kontrol mekanizmalarını kimin belirleyeceği sorunsalından, yani devlet ve toplumsal güçler arasındaki rekabetin kimin lehine sonuçlanacağı konusunda oynadığı rolden kaynaklanır.⁴⁸⁸ Merkezileşme çabalarında doğrudan yönetime geçişte yönetenlerin sahada toplumsal denetim ve vergilendirme alanlarında oluşturduğu-başvurduğu aracı polis olmuştur. Gündelik yaşama müdahalesi minimal düzeyde olan devlet, donanımlı kıldığı polis gücüyle toplumsal denetimi sağlamayı amaçlamıştır. Devrimden sonra Fransa'da devlet hayatın her alanına nüfuz edebilmiştir. Devletin ajanları polis sayesinde daha önce yaklaşılamayan alanlara ulaşmayı başarabilmiştir.⁴⁸⁹ Yerel iktidarların gücünün kırılarak yöneticilerin toplum üzerinde nüfuz etme kabiliyetini elde etmeleri, yine devletin polis gücü sayesinde olmuştur.

Modern devletin toplumsal denetim ve kontrolü sağlarken başvurduğu "gözetleme" aracını icra eden organ temelde polis örgütüdür. Bu modern devletin sahip olduğu denetim gücü sayesinde gerçekleşmiştir. Gözetleme aracından yoksun geleneksel devletlerde doğal olarak polis gibi bir kurum işlevsel olarak pek gelişmemiştir. Buna karşın, bugün polis aracılığıyla gözetlemeye başvuran modern devlet en mahrem alanlara bile sızabilmektedir. Bu, polis gücünün gelişen teknik imkanları tam kapasite kullanabilmesine dayanır. Modern iktidar, iktidarını icra edebilmek için, sürekli olarak her yerde hazır ve nazır, her şeyi görülebilir kılma yeteneğine sahip olan bir "gözetleme" aygıtına ve bunu uygulamaya koyacak bir kuruma, yani polise ihtiyaç duyar. Toplumsal bünyenin tamamını bir algılama alanı haline getiren iktidar anlayışı, her yere yerleştirilmiş binlerce göz, her daim hareketli ve uyanık dikkatler; hiyerarşik hale getirilmiş memurlar şebekesini ortaya çıkarır.⁴⁹⁰ George Orwell, büyük biraderin gözü sende derken böyle bir devlet organizasyonunu kastediyordu. Fransız polis yüzbaşı Sartines'in, sokakta birbiriyle konuşan üç kişinin

---

⁴⁸⁸ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.26, 35.

⁴⁸⁹ Bkz. Tilly, The Contentious French, s.208.

⁴⁹⁰ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s.314-316.

olduğu her yerde bunlardan en azından birisinin kendi adamının olduğunu kral XV. Louis'e anlattısı buna somut bir örnektir. Polislik artık salt bir idare yöntemi, sokaklarda devriye gezme veya hırsız yakalama anlamına gelmiyor, ayrıca küçük bir kırsal alandan büyük bir şehre istihbarat ağları anlamına geliyordu.⁴⁹¹ Aynı şekilde XVIII. yüzyıl sonlarında Rusya'da herhangi bir casusun bulunmadığı bir sosyal çevrenin olamayacağı tahayyülü, herkesin her konuşmasının ve eyleminin takip edildiği algısını hakim kılmıştı.⁴⁹² Giddens'in belirtmiş olduğu ve gözetlemenin ilk anlamı olan, kendileri hakkında bilgi toplanan bireylerin eylemlerini yönetmek üzere kullanılan şifrelenmiş bilgi birikimi ve depolanması sayesinde polis gücü modern devletin mutlak denetiminin önemli bir vechesini yerine getirir. XVIII. yüzyılın tamamında polise ilişkin muazzam bir metin yığını, karmaşık bir belgesel örgütlenme sayesinde polis toplumun tamamını kaplamış⁴⁹³ ve bu sayede de her yurttaşın ya da en azından gözetlenmesi gerekecek kadar önemli olan herkesin aralıksız olarak polis denetimi altında tutulabilmesi olanağıyla devletin isteklerine boyun eğmesi ve her konuda düşünsel bir birliğin olması sağlanmıştır.⁴⁹⁴

Geleneksel devletlerde teknik imkansızlıklar, deneyimsizlik, az sayıdaki eleman yani altyapısal anlamda iktidar zayıflığı mecburen dolaylı yönetim anlayışının uygulanmasına sebep oluyordu. Bu durum polislik pratiği bakımından olumsuz-yetersiz sonuçlar doğurmaktaydı. Yöneticilerin az sayıda memura sahip olması, tam gün hizmet ve disiplinin olmaması gibi sebepler zamanın etkin ve iktisadi kullanılmasını gerektiriyordu. XVIII. yüzyıl Fransız polisi sınırlı zaman ve enerjisini gerçekten sonuç alabileceği ciddi durumlara ayırıyordu. Bunu yaparken de biraz daha sonuç alamayabileceği hükümet kanunlarını korumaya yönelik faaliyetleri ihmal etmek durumunda kalıyordu.⁴⁹⁵ Devrim öncesi Fransa'da krallık memurları yerel güçlerin birçok işi yaptığı bölgelerde devletin mali gücünün arttırılmasına yönelik olarak bölgelerin şehir yetkilileri ve kuruluşlarıyla pazarlıklara girişirken elleri zayıf durumdaydı. Çünkü, genel olarak halkın gündelik yaşamı belediye,

---

⁴⁹¹ Tilly, *The Contentious French*, s.289.

⁴⁹² Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.37-38.

⁴⁹³ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s.314.

⁴⁹⁴ George Orwell, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, Çev: Nuran Akgören, 26.Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s.180.

⁴⁹⁵ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.50-51.

bölgesel mahkemeler, kilise gibi kurumların yani yerel güçlerin kontrolü altındaydı. Krallık memurlarının eli bu anlamda çok zayıftı.⁴⁹⁶ XIX. yüzyılda Fransa'da belediyeye bağlı polisler genel olarak kısmi bir kontrol altındaydı. Bu dönemde polis memurları Paris'ten, yani merkezden atanmaktaydı. Ancak, polisin ödenekleri belediye tarafından yapılmaktaydı. Ulusal polis sistemi henüz kurulmamış ve polis genel olarak yerel iktidarlar tarafından organize edilmekteydi. Bunun yöneticiler için anlamı polis üzerinde zayıf bir denetimin kurulmasıydı. Çünkü, polislik daha çok yerel hükümetlerin alanında bir icra konusu olmaktaydı.⁴⁹⁷ Haliyle yerel iktidarlar ile merkez yönetim arasında bir münazara olduğunda polislerin yerel iktidarlardan yana saf almaları işin doğasına aykırı olmamaktaydı.⁴⁹⁸ Bütün bu ilişkiler yöneticileri rahatsız eden olgulardı. 1850'de devrimin başarıya ulaşması ve özellikle Napoleon'un emri altındaki polis güçlerinin inşasıyla üç önemli gelişme meydana gelmekteydi: İlk olarak kollektif nüfus hareketlerinin gözetlenmesi, kontrol edilmesi ve bastırılması ulusal hükümetin uzmanlaşmış polis, savcı, ajan ve diğer görevlileri sayesinde mümkün olmaktaydı. İkinci olarak, bürokratikleşmiş ve rutine binmiş gözetleme-izleme, kontrol ve bastırılma süreçleri düzenli bir şekilde rapor edilmiş denetim konusu olmuştur. Üçüncü olarak, gözetim araçları ile otoriteler ileride meydana gelebilecek kitle hareketlerini izleme olanaklarına sahip olmaktaydı. Bütün bu denetim faaliyetleri hükümetin ulusal görevlileri tarafından yerine getirilmekte idi.⁴⁹⁹ "XIX. yüzyılın her bir devriminden sonra -1830,1848,1870- yeni rejim ülke üzerindeki kontrolünü polis kuvvetini güçlü bir biçimde genişleterek pekiştirmiştir. Bu sürecin nihai sonucu, bütün ülke genelinde tek bir kontrol ağı tesis etmek olmuştur."⁵⁰⁰ Ergut bu değişimi baskı güçlerinin tekelleştirilmesi suretiyle devletin kamu güvenliğinin tek teminatçısı haline gelmesi olarak değerlendirmektedir. Devrimden sonra artan sayıdaki doğrudan merkezi polis güçlerinin gözetim ve istihbarat ağlarının gelişmesiyle, polis tepkici polislikten önleyici polisliğe geçiş

---

⁴⁹⁶ Tilly, *The Contentious French*, s.259.

⁴⁹⁷ Emsley, *The English Police*, s.252.

⁴⁹⁸ Burada Bayley'in sözünü ettiği polisin hem merkezden atanmasının, hem de ödeneklerinin merkeze ait olmasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle ödeneklerin yerel güçler tarafından sağlanması merkezi anlamda zayıflığa sebep olmuştur. Bkz. Bayley, *Patterns of Policing*, s.25-27.

⁴⁹⁹ Tilly, *The Contentious French*, s.35-36.

⁵⁰⁰ Tilly, *The Contentious French*, s.289.

yapmıştır. Bunun anlamı polisliği değiştirerek önleyici polise geçen modern devletin kendi dışındaki toplumsal kurumları ortadan kaldırmak veya zayıflatmak suretiyle toplumla arasındaki tamponları kaldırmak oluyordu. Bu sayede devlet yerel güçlerin aradan çıkmasıyla halkın yeni doğrudan temsilcisi-teminatçısı oluyordu.⁵⁰¹

Diğer bir bakışla, modern devlet meşru güç kullanım tekeli eline geçiriyordu. Modern devletin doğrudan yönetim anlayışına geçmesinde veya toplumsal tabanla arasındaki aracıları ortadan kaldırması sürecinde güç kullanım tekeli sağlaması gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Zira devletin yerel iktidarları devre dışı bırakması sadece tek bir alandaki gelişmelerle açıklanamaz. Dolayısıyla, teknik olarak yerel iktidarların hakimiyetine son verilmesi onların fiziksel (silahlı-askeri) güçlerinin ortadan kaldırılmasıyla da alakadardır. 1856 yılında parlamentoda İngiliz polis reformu sunulurken, Grey tarafından bu doğrultuda izahatlar getirilmekteydi. Buna göre, etkin bir polislik hem şehirlerin hem de kırsalın polis kapsamına alınması, yani merkezin yanı sıra yerel yönetimlerin de mümkün mertebe sisteme dahil edilmesiyle sağlanabilirdi.⁵⁰² Birleşik Devletler’de polis güçlerinin kırsal kesimlerde görev alması bu kesimlerdeki yerel iktidarların, elitlerin kontrol altına alınması ve tüm ülkede bir sosyal düzenin sağlanması amacıyla olmuştur.⁵⁰³

Devlet ve ulusal görevlilerin devletin kuram ve pratiğini değiştirmelerinin yanı sıra, suçluların bulunması ve tutuklanmasının çok küçük rol oynadığı polis örgütlenmesinin de kuram ve pratiğini geliştirdiğini görmekteyiz. XIX. yüzyılda bildiğimiz anlamıyla profesyonel polis güçlerinin büyümesinden önce “Polis” sözcüğü, öncelikle yerel düzeyde kamusal idareyi hatırlatmaktaydı ve polisin tek önemli becerisi yiyecek arzını düzenlemesiydi.⁵⁰⁴ XVIII. yüzyılda polis gücünün yasayı ve düzeni korumak ya da hükümetlerin düşmanlarına karşı yürüttükleri mücadelelerine yardımcı olmak gibi görevlerinin dışında; kamunun ihtiyaç duyduğu temel araç gereçleri, kamu sağlığı ve ticari hayatın işleyişini sağlamak ve güvence

---

⁵⁰¹ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.52.

⁵⁰² Emsley, The English Police, s.53.

⁵⁰³ Emsley, Police and Its Context, s.6.

⁵⁰⁴ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.207.

altına almak gibi görevleri vardı.⁵⁰⁵ Polisin daha önce var olan işlevlerine zamanla kentsel gözetim, ekonomik ve siyasal bazı yeni işlevler eklenmiştir.⁵⁰⁶ Bu durum bir bakıma doğrudan yönetim anlayışının olanaklı kıldığı geniş ağlara sahip bürokratik ve hiyerarşik yapı sayesinde devletin halk üzerinde kurduğu denetim gücünün gelişmesiyle meydana gelmiştir. Fransa'da vergi kaçakçılığı, serserilik, isyancı tebaaya karşı birçok konuda yetersiz olan yerel ve bölgesel otoriteler polis gücü niyetine kullanılmaktaydı. Ancak, yöneticiler devrim sonrası sıradan insanlar için basitçe bir isyan veya yasaya topluca karşı gelinmesini bekleyip tepki veren sistemden, bilgi toplayan önceden işleyen polis sistemine geçmiştir. Bu değişikliği görevleri halkı tehdit eden eylem ve eylemcileri *gözetlemek* ve *önlemek* olan maaşlı memurların atanması takip etmiştir. Modern polis gücü sıkı bir denetim sağlayarak vergilerin toplanması, toplumsal tehditlerin kontrol edilmesi ve önlenmesi anlamına gelmekteydi. Bu alan doğrudan yönetim vasıtasıyla halk üzerinde nüfuz edilmesi bakımından çok kritikti. Öyle ki, bu amaç doğrultusunda Fouche zamanda Fransa dünyanın en fazla polisleşen ülkelerinden biri olmuştur.⁵⁰⁷ Thibon, yeni devlet anlayışının gelişmesiyle devlet iktidarını tehdit eden akımların önceden izlenmesi, tespit edilmesi ve önlenmesinden sorumlu tutulan gözetim ve istihbarat sisteminin doğduğunu belirtir. Bu sayede yöneticiler polis güçleri sayesinde toplumun önemli unsurları üzerinde nüfuz etme imkanı bulmuştur. Polis güçleri, siyasal ve adi suçlarla ilgili dosyaların hazırlanması, dinleme istasyonlarının kurulması, rutin raporların hazırlanması ve kamu düzenini bozabilecek kişilerin, örgütlerin ve hatta olayların periyodik olarak izlenmesini temel amaç edinmiştir. Sonuçta uzun soluklu silahsızlandırılma süreci militan ve muhaliflerin çok daha sıkı bir şekilde denetlenmesi ile neticelenmiştir.⁵⁰⁸

Modern devletin toplumun tamamına nüfuz edebilen niteliği polis gücünün ön şartıdır. Topluma hükmedemeyen, merkezileşmemiş, bürokratik ve hiyerarşik altyapıya sahip olmayan bir siyasal yapılanma polislikten önce güç kullanım tekeli de eline alamaz. Bu noktada Mann'in sözünü ettiği altyapısal iktidarın değeri çok

---

⁵⁰⁵ Foucault, *Özne ve İktidar*, s.67; Tilly, *The Contentious French*.

⁵⁰⁶ Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, s.313.

⁵⁰⁷ Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s.192.

⁵⁰⁸ Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s.201.

daha iyi anlaşılır. Ergut, genelde devlet merkezli çalışmaların esas vurgusunun, devlet merkezi ve devlet aygıtlarının üst kademelerine yoğunlaştığını, -Migdal'ın de işaret ettiği üzere- toplumsal güçlerle görece olarak daha yakın bir ilişki içindeki alt kademelerin ihmal edildiğini belirtir.⁵⁰⁹ İşte, Mann'ın ortaya attığı “despotik” ve “altyapısal iktidar” kavramları polisin temas halinde olduğu toplumsal katmanlar üzerinde nüfuz etme gücü bakımından kritiktir. Altyapısal iktidarlar toplumun en gizli yanlarını keşfederken, farklı oluşumların içine sızarken, toplumsal denetimi ve kontrolü sağlarken polis gücünden faydalanır. Altyapısal iktidar yönüyle polis, toplumsal bünyenin tamamına yayılmak zorunda olan bir aygıttır. Foucault'un deyişiyle “polisye iktidar” amacına uygun olarak her şeye yönelmek zorundadır. Polis sayesinde yönetenler en küçük birime, toplumsal bünyenin en geçici olgusuna ideal olarak ulaşma arzusuna kapılırlar.⁵¹⁰ Dolayısıyla, modern devletin otoritesini her tarafta hissettirdiği bir ortamda polis gücüne şiddetle ihtiyaç duyması polis kurumunun bu işlevselliği nedeniyledir. Merkezileşen bürokraside insan kaynaklarının kontrolünü sağlayacak mekanizma ve etkin bir fiziki kontrol eksikliğinin modern devlet yapısı ile çelişecek olması polisi doğuran bir faktör olarak görmek gerekir.

Ordu ile polis arasında ayrışma polis gücünün ve egemenlik iddiasındaki modern devletin kaderi bakımından yaşamsal bir öneme sahiptir. İki güç arasındaki ayrımın girmeden önce, ordudaki değişime dikkat çekmekte fayda vardır. Teknik ve ekonomik gelişmelerle birlikte ordunun sürekli, ulusal ve parasız güçlerden oluşması öncelikle merkezdeki yöneticilerin elini kuvvetlendiren, doğrudan yönetime geçişi olanaklı kılan bir değişikliktir. Sürekli, ulusal ordular ortaya çıkmasaydı polis gücünün ordudan ayrılarak profesyonelleşmesinden söz etmek çok zor olacaktı. Tilly'nin belirttiği gibi, ordunun yeniden örgütlenmesi sonucunda büyük Avrupa devletleri genel olarak dolaylı yönetimden doğrudan yönetime geçmeye başlamıştır. Yöneticiler daha büyük toprak sahipleri, kilise adamları, kent yönetimleri ve tüccarlar gibi önemli ölçüde özerk araçlara sırtlarını dayayıp onların kendi adlarına idaresini beklemekteydi. Ancak, daha sonra

---

⁵⁰⁹ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.26.

⁵¹⁰ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s.314.

vergilendirme, askere alma, nüfus kayıtları, kitlesel eğitim ve başka eğitim biçimleriyle mahallelere, hatta tek tek evlere kadar uzanan doğrudan devlet aygıtlarının yaratılması modern devletin yeni vechesini oluşturmuştur.⁵¹¹

Ulusal ordulardan ayrılarak profesyonelleşen polisin ortaya çıkmasında doğrudan devlet aygıtlarıyla birlikte uluslararası devletler sisteminin temelini oluşturan egemenlik kavramı belirgin bir etkiye sahiptir.⁵¹² Bayley'e göre, iç düzenin sağlanması ve egemenliğin tesisi yalnızca hükümetin meşruiyetini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda hükümetin var olup olmayacağını tescilleyen bir kriter olarak da değer kazanır. İç egemenliğin sağlanmasında İngilizler ve Amerikalılar kıtada meydana gelen gelişmelere paralel olarak, kendi topraklarının idaresinde zayıf kalmanın ne anlama geldiğini anlamışlardı. Prusya, Avusturya ve Rusya Fransız tecrübesini yakından izlemekteydi. Yeni düzlemde birçok ülke farklı rejimlere sahip olmalarına ve farklı düzeylerde ulusal birliklerini sağlamış olmalarına rağmen bir dereceye kadar askeri alanda profesyonelleşmeye gitmişti. Profesyonelleşme siyasal sistemimden bağımsız olarak güvenilirliği ve etkinliği sağlayan ve arttıran bir olgu anlamına gelmekteydi.⁵¹³ Dolayısıyla, modern zamanlarda profesyonelleşmenin, etkili bir yönetim için esas olarak kabul edilmesi ve iç düzenin sağlanması konusunda tam merkezde yer alan polis gücü kritik bir rol üstlenmiştir.⁵¹⁴ Devletler sisteminde egemenlik arzusu ve iddiasındaki bir devletin bağımsız bir egemen statüsü kazanması diğer devletlerin buna kanaat getirmesi ve o devleti tanınmasıyla da alakalıdır. Bu bağlamda, polis gücünün daha çok sınırdaki görev alan, saha ve örgütlenişi bakımından iç sorunlarla ilgilenemeyecek nitelikte olan, farklı toplumsal sorunların üstesinden gelmekte yetersiz kalan ordudan ayrılması doğal ve gerek duyulan bir ayrışmadır. Diğer bir deyişle, kalıcı bir bürokratik örgüt olarak polis gücü kesintili askeri müdahalelerin yerine getiremeyeceği süreklilik gösteren bir işleve sahip olması özelliği sayesinde ordudan çok daha etkili bir denetimi yerine getirir.⁵¹⁵ Savaş sırasında sınır güvenliğini sağlamakla meşgul olan ordunun,

---

⁵¹¹ Tilly, Avrupa'da Devrimler, s.54.

⁵¹² Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.34.

⁵¹³ Bayley, Patterns of Policing, s.5, 51.

⁵¹⁴ Ergut, Modern devlet ve Polis, s.34.

⁵¹⁵ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.35; Neocleous, Toplumsal Düzenin İnşası, s.157.

arkasında kontrolsüz bir kitle bırakması kuvvetle muhtemeldir. Yeni düzlemde iç egemenliği ve düzeni sağlama gerekliliği yeni bir gücü, yani özerk, uzmanlaşmış polis gücünü doğurmuştur.

Yeni polisin ortaya çıkmasına sebep olan etkenlerden biri dışsal faktörlerden kaynaklıdır. Emsley XIX. yüzyılın başlarında gelişen yeni İngiliz polis sisteminin düzensizlik ve suç konusundaki endişelerden ortaya çıktığını belirtir. Söz konusu düzensizlik ve suç vakıaları sadece sınırlar içerisindeki dinamik ve faktörlerden kaynaklanmamaktaydı. İngiltere'de başlarda merkezle sınırlı olan endişeler daha sonra meydana gelen Fransız Devrimi sebebiyle taşraya kadar uzanmış, sınır bölgelerini de içine almıştır. İngiltere'de devrim korkusu 1840'ların sonunda en azından azalma meyli göstermişti. Ancak, Louis Napoleon Bonaparte'ın ilerleyişi Fransız ordusunun hegemonyasını ve görkemini arttırarak Avrupa'da endişelerin yeniden uyanmasına sebep olmuştur. Bu yüzden, İngiltere'de yöneticiler en azından taşrada otoritesini sağlamak adına Metropolitan Polis kadrolarını mümkün mertebe her alana yayma düşüncesine girmiştir. Çünkü, istila durumunda yardımcı bir gücün ülke genelinde dağılmış olması yöneticilerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacaktı. Dolayısıyla, Londra polisinin bu denli büyük bir değişim yaşamasının aynı zamanda dış etkenlerle ilgili olduğunu belirtmekte fayda vardır.⁵¹⁶

Fransız polisi devrim sırasında en fazla etkilenen kurumlardan biri olmuştur. Fransa polislik modelinde devrim korkularının, teknolojik gelişmelerin yol açtığı geniş çaplı endüstriyel düzensizliğin ve kıtlığın yol açtığı isyanların etkilerini görmek mümkündür. Bu sebeple Paris Polisi'nin askeri görevlere ilişkin sorumlulukları devrim sırasında artarak devam etmişti. 1789 yılında polis Fransa'nın genelinde yeniden hareketlenmiş ve Ulusal Muhafız Teşkilatı'nın bir bölümü olarak yeniden düzenlenmişti. Yeni güç eski görevlerinin birçoğunu üstlenmesinin yanı sıra sokaklarda devriye geziyordu.⁵¹⁷ Yeni poliste Napoleon'un kodları net bir şekilde görülmekteydi. Devrimin ilk yıllarında artan sayıdaki polis güçlerinin yanında, kanun koyucular günlük yaşamda önemli etkiler doğuracak yetkileri de polis

---

⁵¹⁶ Emsley, *The English Police*, s.42, 56.

⁵¹⁷ Emsley, *Policing and Its Context*, s.39, 41.

güçlerine vermekteydi.⁵¹⁸ Ancak, Bayley iddia edildiği gibi isyan, devrim ve savaş zamanlarıyla modern polisin kurulması arasında istatistiksel bir ilişki olmadığını, buna dair çok az kanıtın olduğunu, geçmiş yüzyıllardaki büyük savaşlar ile polisin ortaya çıkışı arasında bir bağlantının bulunmadığını belirtir. Bu yüzden savaşın kendisi tek başına polisin kurulması için elverişli bir etken değildir. Ancak, savaş için gerekli kaynakların seferber edililişi ve buna karşı oluşan toplumsal direnişi polis gücünü ortaya çıkaran bir sebep olarak görebiliriz.⁵¹⁹ Ergut da, devletin seferberlik taleplerine karşı oluşan toplumsal direnişlerde modern polisten zor ve bastırma faaliyetlerinin görülmesini doğal bir sonuç olarak görür. Savaşların polis güçlerini etkilemesinin temel nedeni devletlerin, nüfus tabanının bağlılığını farklı toplumsal güçlerden merkezi hükümete yöneltme yönündeki çabalarının savaş zamanlarında yoğunlaşmasıdır.⁵²⁰ Diğer bir anlatımla, devletlerin savaş zamanında insan kaynaklarını farklı toplumsal düzlemlerden merkeze yöneltme yönündeki çabalarının savaş zamanlarında yoğunlaşmasıyla, savaşın polis güçleri üzerinde yeni sonuçlar doğurması doğal olacaktır.

Bu noktada bir devletin omurgasını oluşturan içindeki toplumsal sınıfların örgütleniş tarzı ve devlet ile olan ilişkileri yöneticilerin kaynaklara ulaşma stratejilerini belirler. Ayrıca, yöneticilerin karşılaşmış olduğu dirençler, ortaya çıkacak mücadeleyi ve bunun sonucunda oluşacak kalıcı örgütlenmenin yapısını ve dolayısıyla kaynak edinmenin etkinliğini fazlasıyla etkileyecektir.⁵²¹ Toplumsal örgütlenişlerin esnek veya sıkı bir niteliğe sahip olması Tilly'nin dikkat çekmiş olduğu kültürel homojenlik-heterojenlik ile ilgilidir. Buna göre, bir devletin nüfus yapısı ne kadar katmanlı ve heterojen ise toplumsal örgütleniş o kadar zayıf olacaktır. Manayı muhalifiyle heterojenliğin azaldığı veya homojenliğin arttığı nisbette toplumsal örgütleniş de yoğunlaşır. Heterojenlik-homojenlik meselesi farklı alanlarda farklı şekillerde değerlendirilebilecek bir işlevselliğe sahip olmakla birlikte isyan, devrim yıllarında toplumsal hareketlikler homojen toplumlarda çok daha fazla ses çıkarabilecek yöneticiler zor durumlarda kalabilecektir. Dolayısıyla, bu dönemlerde

---

⁵¹⁸ Emsley, *Policing and Its Context*, s.35.

⁵¹⁹ Bayley, *The Police and Political Development in Europa*, s.359.

⁵²⁰ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.36.

⁵²¹ Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, s.107.

devlet toplumsal kontrolü sağlamak adına, toplumsal homojenliğin yol açtığı isyanları, devrimleri bastırmak için polis güçlerine yoğun bir şekilde başvuracaktır. Tilly'nin belirttiği üzere, Fransa'da polis güçleri sayısındaki artış ve bu güçleri istihdam etmek için yapılan ulusal harcamalar, 1825'ten başlayarak özellikle 1850-1895 yıllarında en büyük yükseliş göstermiştir.⁵²² Ayrıca, kültürel/etnik farklılıklar polisin askerileşmesinin de açıklayıcı unsurları olabilirler. İngiliz polisinin, Fransız polisine göre daha az askeri olmasının bir nedeni de iki toplum arasındaki türdeşlik farklarıdır.⁵²³ Emsley, İngiliz toplumunun büyük çoğunluğunda, en azından Tudor döneminden beri, belirli bir "İngilizlilik" bilincinin olduğunu, buna karşın XIX. yüzyılın sonlarına kadar Fransız toplumunda buna benzer bir düşüncenin gelişmediğini belirtir. Hatta insanlar, önemli bir oranda Fransızca bile konuşmamaktaydı. Bu yüzden, Fransız jandarması Alsaslara, Bretonlara ve Gaskonlara karşı sömürgeci bir yol izlemiştir. Yine bu yüzden, geleneksel polis tarihçilerinin belirtmiş olduğu yarı-askeri nitelikteki İngiliz polisinin Britanya'nın sömürge ülkelerinde uyguladığı polislik modeli kendi modeli değil; Kıta Avrupası modeli olmuştur.⁵²⁴ Sonuç olarak bu durumlar değişen-ölçeği büyüyen savaş tekniği, yeni egemenlik anlayışı ve topluma nüfuz etme arzusunda olan modern devletin kompleks yapısıyla ilgilidir. İç egemenliği sağlamada sorun yaşayan bir devletin diğer devletler tarafından egemenliğinin tanınması kolay olmayacaktır. İçte sorun yaşayan bir devlet savaş sırasında sınıra ordu sevkiyatı konusunda zayıf kalacaktır. Ayrıca, toplumu denetlemek ve kontrol etmek arzusu başka bir sorunsalın kaynağıdır. Sahip olduğu özellikleri itibarıyla ordu, polis gibi topluma içkin olan; nüfuz etme kudretine sahip olan bir güç kadar etkin bir denetim ve kontrol sağlayamaz. Dolayısıyla, polis gücünün ordudan ayrışması yalnızca tek değil, birkaç dinamikle açıklanabilecek bir fenomendir.

Savaş ve savaşın değişen karakteri polis gücüyle çok yakın bir ilişkiye sahiptir. Aslında ordu güçlerinin yaklaşık olarak XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar denetimin ve baskının sağlanması konusundaki sorumluluk derecesi ikinci üçüncü

---

⁵²² Tilly, *The Contentious French*, s.290.

⁵²³ Ergut, *Polis Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve*, s.70

⁵²⁴ Emsley, *The English Police*, s.253-254.

sırada geliyordu. Yani, ordu güçleri “iç baskının ve kontrolün” sağlanmasında kendilerini birinci derecede sorumlu görmemekteydi. Açıkçası, devlet yönetenlerinin o kadar da tebaa üzerinde yoğun baskı kurmasını gerektirecek toplumsal hareketler ve birlikler de pek olmamaktaydı. Ancak, silah teknolojisinin gösterişten çok kitleler üzerinde farklı anlamlara gelmeye başlamasıyla ordular özellikle şehirlerde uygun görülmeyen kurumlar olarak görülmeye başlamıştır. Savaşın giderek yurtiçi bastırma faaliyetlerinden farklılaşmasıyla rejimler iki askeri fonksiyonun/işlevin taktik, silah, kışla ve disiplin alanlarında ayrıştığını görmüştür. Bu gelişmeler ordu için her zaman ilk sırada gelen dışa dönük rollerin baltalanması, zarar görmesi anlamına geliyordu.⁵²⁵ Savaş teknolojisinin polis gücü üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmasının sebebi budur. Yani askeri güçlerin birincil görevinden uzaklaşmasına sebep olan gelişme olarak ordunun özellikle şehirlerin dönüşümüyle işlevselliğini yitirmeye başlaması, ordu ile polis arasındaki ayrışmayı belirginleştirmesidir.⁵²⁶ Ayrıca, gelişen savaş teknolojisi savaşlarda muharebe meydanlarında gelişmiş ağır silahların kullanılması ile birçok silah işlevsiz bir hal almıştır. Söz konusu düşük menzilli silahların kullanılabileceği alanlar, görece polisin etkin olduğu sahalar olmuştur. Bu durum hem polis gücünü doğuran bir sebep, hem de savaş ekonomisinin maksimum fayda sağlama amacına yönelik bir planlaması olarak anlaşılmalıdır.

Ulusal orduların ortaya çıkışı ve yeni durumun neden olduğu askere alma yöntemlerindeki değişimler asker-polis güçlerinin ayrışmasının diğer bir sebebidir. Ulusal orduların ilk asker kaynakları yurttaşlar ve onların çocukları olmuştur. Bu durumda dikkat edilecek olursa, yeni ordu yapısında iç düzeni sağlamak için parasız olarak askere alınan gençlerin aileleriyle sahada hiç de istenmeyecek bir tarzda karşı karşıya gelme veya çatışma ihtimali belirmektedir. İşte, krallar bu kuvvetli ihtimali ortadan kaldırmak için genellikle bürokratik yapıda paralı olan polis güçlerini yaratma arayışına girmişlerdir.⁵²⁷ Weimar Cumhuriyeti’nde savaşın kaybedilmesiyle farklılaşan ve önemli bir handikap haline gelen durum ortaya çıkmıştır. Savaştan

---

⁵²⁵ Mann, *The Sources of Social Power*, Vol: 2, s.410.

⁵²⁶ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.36; ; Emsley, *The English Police*, s.251.

⁵²⁷ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.37.

önce profesyonel olmama gibi bir lükse sahip olan Alman polisi, gerektiğinde büyük ve düzenli bir ordunun yardımıyla düzeni sağlayabiliyordu. Ancak, içeride toplumsal kontrolün sağlanması ve direnişlerin bastırılmasının varoluşsal bir sorun haline gelmesiyle bu pek kolay olamamıştır. Kaybedilen savaşların yol açtığı büyük tahribatlar zor tamir edilir bir hal almış, bu da bürokraside Alman polisinin idari görevlerdeki sayısının ciddi manada artmasına sebep olmuştur.⁵²⁸

Kırsal kesimler ile şehirler arasında meydana gelen farklılıklar asker-polis güçlerinin bu alanlarda farklı şekillerde örgütlenmesine ve farklı sorunlarla ilgilenmesine sebep olmuştur. Giddens, değişen yaşam biçimlerinin yerleşmesinin zaman aldığı yeni şehirleşmiş nüfusun hızla büyümesinin huzursuz “kanunsuzluk” koşullarını yarattığını belirtmektedir.⁵²⁹ Emsley’in verilerine göre, Londra’nın nüfusu 1700 yılında 670.000 iken, yüzyılın ortalarında nüfus git gide artmış ve 1800 yılında yaklaşık 1 milyona çıkmıştır. Bazı değerlendirmelere göre, şehirdeki gelişime karşılık olarak suç ve düzensizlik sorunları konusunda sokakların, meydanların ve ara yolların sefaleti alarm vermiştir. Bu dönemde suç ve düzensizlik konusundaki endişeler metropollerde yayılmış olan gözetleme teknikleriyle giderilmeye çalışılmıştır.⁵³⁰ Büyük oranda insanın kamusal otoriteye kapalı olduğu kırsal kesimde askeri tipte polis uygulanırken, şehirlerde sistematik olarak devriye gezen ve gözetimde bulunan polis tipi görev yapıyordu. Tilly’e göre, şehirlerin büyümesi ve sayısının artması polis gücünü doğuran ve askeri örgütlerden ayıran bir fenomen olmuştur. Öte yandan değişen ve artan sayıdaki savaş pratikleri orduların daha çok sınır bölgelerinde zaman harcamasını gerektirmiştir. Böyle bir ortamda içte denetimi sağlayacak bir güce ihtiyaç duyulmuştur. Tilly’nin dediği gibi, halk üzerinde güçlü bir toplumsal denetim kurmak isteyen Avrupa devletleri belediyeler ve kırsal hükümet bölgelerinin çok öncesinden kendi küçük polis kuvvetlerini yaratmış olmalarına rağmen, XIX. yüzyılda sivil halkı denetlemekte uzmanlaşmış üniformalı, maaşlı, bürokratik polis güçlerini kurmaya yönelmiştir.⁵³¹ Giddens'a göre, şehirlerin büyümesiyle “suç” eylemleri bariz biçimde toplumsal çekişmenin diğer kaynaklarına

⁵²⁸ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.37.

⁵²⁹ Giddens, Ulus Devlet ve Şiddet, s.251.

⁵³⁰ Emsley, The English Police, s.17-18.

⁵³¹ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, s.136.

göre çok daha farklılaşmış, bunun sonucunda devletlerin harici ve dahili askeri angajmanları da değişmiştir.⁵³² İngiliz başkomiserlerden Martin, dönüşüm yaşayan şehirde çıkan isyanların bastırılmasında dışarıdan asker getirmektense, içeride hazır bulundurulacak polislerin çok daha işlevsel bir rol üstlenebileceğini belirtmekteydi. Çünkü, uzak bir bölgeden getirilecek güçler dönemin şartlarında bir saatten önce olay mahalline gelemeydi.⁵³³ Buna karşın, Bayley şehirlerin gelişmesi veya nüfusun artmasıyla polisin ortaya çıkışı arasında doğrusal bir bağlantının olduğuna katılmamaktadır.⁵³⁴ Nüfustaki artışın açık bir şekilde, polis sayısında artışa sebep olduğunu kabul eden Bayley, bunun bütün alanlarda aynı doğrultuda gerçekleşmediğinin şerhini koyar. Örneğin, Birleşik Devletler’de büyük şehirler ile polis sayısı arasında artan bir oranda ilişki vardır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Boston, San Francisco, Chicago, Denver, New York gibi şehirlerde polis sayısında - nüfus ile olan ilişkide- iki kat daha fazla bir artış gözlenmiştir. Buna karşın, XIX. yüzyılda Paris için böyle bir çıkarımda bulunmak zordur. Zira, Paris’te 1875’te yaklaşık olarak polis başına 271 kişi; 1913’te polis başına 336; 1980’de bu sayı 416 olmuştur.⁵³⁵ Dolayısıyla, Paris için nüfus ile polis arasında doğrusal bir ilişkiden söz etmek zordur. Bunun dışında, Bayley polisin ortaya çıkışı ve gelişimi konusunda tartışılabilir birkaç faktörü incelemektedir. Buna göre, ideoloji, siyasal hareketler, devrimler, isyanlar, dış tehditler, suçluluk, endüstrileşme, şehirlerin gelişimi, nüfusun büyümesi ile polis arasında bir bağlantının olup olmadığı tartışılabilir. Bayley suçluluk veya güvensizlik üzerinden polisin gelişiminin tam olarak anlaşılmasını zor görür. Ayrıca, dışsal etkenler ile polis arasında çok az bir bağlantı görür. Onun bu ilişkide çok daha mantıklı gördüğü alan siyasal kararlar ve değişikliklerdir. Polis sisteminde meydana gelen değişiklikler ile Avrupa’da siyasal alanda gelişen hadiselerle ilintilendirilebilir. Bu bağlamda, belli bir toprak parçası üzerinde meydana gelen modern devletlerin konsolidasyonu ile sosyal kontrol noktasında polis sistemindeki değişiklikler birbiriyle ilgilidir. Ulusal güçlerin ortaya çıkmasıyla polislik arasında önemli bir bağlantı vardır. Napolyon döneminde Fransa’nın

---

⁵³² Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.251.

⁵³³ Emsley, *The English Police*, s.55.

⁵³⁴ Bayley, *The Police and Political Development in Europa*, s.350-352.

⁵³⁵ Bayley, *Patterns of Policing*, s.80-81.

yaşamış olduğu dönüşüm buna örnek gösterilebilir.⁵³⁶ Sonuç olarak, Bayley, siyasal değişimler ile polislik arasında gördüğü ilişki düzeyini nüfusun artması, kentleşme, endüstrileşme, kriminoloji, devrimler, dışsal etkenler gibi sosyal hareketlerde görmemektedir. Şehirlerin büyümesi, karmaşık hale gelmesi ile polisin gelişimi arasındaki ilişkinin köklerine inmekte fayda vardır.

Geleneksel devletlerde şehirlerin büyümesi, yeni hayat tarzlarının ortaya çıkması, yeni ekonomik faaliyetlerin artması ve doğrudan yönetime geçişle birlikte toplumsal alanda soylu, ruhban sınıflarının yerini kentli burjuvalara bırakması dengeleri değiştiren gelişmeler olmuştur. Doğrudan yönetime geçişte soylu ve ruhban sınıflarının yetkilerinin ellerinden alınarak burjuvalar lehine yeni fırsatların ortaya çıkışı toplumsal dinamik ve kontrol mekanizmaları bağlamında ıskalanmaması gereken bir noktadır. Ayrıca, şehir hayatının gelişmesine koşut olarak kalabalık ortamlar olarak şehirlerde yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıkması normal bir süreç gibi görünmektedir. Ancak, burada önemli olan nokta, kayda değer derecede kontrol ve denetim yetkilerine sahip olan toplumsal sınıfların tasfiyesi sonucunda ortaya çıkan boşluklar ve bu aşamada toplumsal denetim ve kontrolün hangi toplumsal dinamikler tarafından idare edileceği sorunudur. Bu yüzden, salt rakamsal verilere dayanarak “şehirlerin büyümesi” ile yeni kontrol mekanizması olarak “polis” arasında bir bağlantının kurulup kurulmaması üzerinden konunun değerlendirilmeye alınması sağlam bir temellendirmeden yoksun kalacaktır.

Kilise'nin daha önce birçok konuda karar alma yetkisine sahip olduğu kentlerde tasfiye edilmesi, şehirlerde kent otoritelerinin başat rol oynadığı yeni idare biçimlerinin ortaya çıkması anlamını taşır. Kent ortamlarında meydana gelen içki, kumar, zina gibi fenomenler güç dengelerinin değişmesiyle birlikte farklı şekillerde algılanmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, yeni kent otoritelerinin hedefleri bu hareketlerin farklı bir şekilde yorumlanmasının yolunu açmak olmuştur. Yöneticilerin ve bürokratik ve hiyerarşik yapıda önemli konumları ele geçiren burjuvaların tutumları ve bu boşlukta amaçlarına hizmet edecek bir mekanizma kurma düşünceleri belirleyici unsur olmuştur. Daha önce dolaylı yönetimle ruhban ve soylu zümreleri denetim ve kontrolü sağlamaktaydı. Ancak, onların tasfiyesiyle yeni

---

⁵³⁶ Bayley, *The Police and Political Development in Europa*, s.351-360.

bir araca şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Sonuç olarak feodal düzende geleneksel ilişkilerin çökmeye başladığı şehirlerde pratik düzeni sağlamak arzusu yeni araçlara, uygulamalara ve tüm bunları anlaşılır kılacak “polis” gibi yeni kavramlara gereksinimi doğurmuştur. Bu anlamda polis köken itibariyle daha önce toplumsal bünyeye şekil veren zümre temelli düzenin yıkılmasına dayandırılabilir. Düzenin temelini oluşturan zümrelerin yok olmasıyla düzenin yeniden inşası için yeni araçlara ihtiyacı doğurmuştur. Tarihsel olarak tabii oldukları lordun doğrudan otoritesinden kurtulan ve giderek bağımsızlaşan bireylerin oluşmaya başladığı ortamlarda devletin düzeni tesis etme adına yeni araçlara başvurmasıyla karşılaşmıştır.⁵³⁷ Dolayısıyla, kentlerin büyümesi beraberinde mümkün kıldığı davranış biçimleri konusunda birtakım endişeler yaratmıştır: Suçlu-başıboş-asi mahlukatlar. Evet, çağın güvenlik sorunu olarak kanunsuz mahlukatlar polisliklikle ilgili bir sorundu.⁵³⁸ Neocleous’un deyişiyle “efendisiz adamlar” bu yeni araçların ortaya çıkmasına bir sebeptir. Aslında, eski polisin rahat ve huzurun tesis edilmesinden kamu sağlığının gözetilmesine; yolların, köprülerin, kent binalarının inşasından mal ve hizmetlerin sunulmasına; vafiz, evlilik, cenaze törenlerinin düzenlenmesinden toplumsal hayatın her alanına kadar yetkiye sahip olması anlatılan yeni düzende birçok zümrenin boşluğunu doldurmak üzere devlet eliyle oluşturulmuş kapsamlı bir araç olarak görülmesi makul bir yaklaşım sayılabilir.

3.1.3. Anglo-Sakson ve Kıta Avrupası Bağlamında Polis Gücü

Modern devlette temel olarak iki tür gelenek ve bunun dolayısıyla iki tür polis biçimiyle karşı karşıyayız. İngiliz ve Fransız polisi modern polislikte öne çıkan iki polis türleridir. İngiliz ve Fransız polis sistemleri üzerine bir bakış atıldığında XVIII. yüzyılda yönetsel anlamda iki ülkenin ayrıştığı gözlececektir. Fransa, merkezileşmiş ve profesyonel bürokrasiyi içinde barındıran mutlak monarşi ile yönetilmekteydi. İngiltere teoride kral, lordlar ve avam tabakasının herbirinin bir

---

⁵³⁷ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.35-36.

⁵³⁸ Marc Neocleous, *Savaş Erki, Polis Erki*, Çev: Beyza Sumer Aydaş, NotaBene Yayınları, Ankara, 2014, s.54.

diğerini dengelediği ve kontrol ettiği anayasal monarşi ile yönetilmekteydi.⁵³⁹ Bu bağlamda, Anglo-Sakson geleneği ile Kıta Avrupası gelenekleri polis kuram ve pratiğinde etkili olan iki disiplin olmuştur. İngiltere ve Fransa modern devletin gelişimi, anayasal hakların tanınması, hiyerarşik ve bürokratik kurumların yerleşmesi gibi önemli alanlarda farklı şekillerde gelişimlerini tamamlamışlardır. Anglo-Sakson gelenekte genellikle bir zamanlar krallar ile ortak hareket eden elitlerin, zenginlerin krala karşı vermiş olduğu mücadele sonucunda birtakım edinimler kazanılmıştır. Krala karşı sürdürölen mücadelede Avam Kamarası üyeleri ve burjuvalar başı çekmiştir. İngiltere’de alttan gelen toplumsal hareketler Fransa’ya nazaran daha dinamik olmuş, anayasal hakların kazanımı daha çok toplumsal talepler sonucunda gerçekteleşmiştir. Yani toplumsal bilinç İngiltere’de çok daha uyanık kalmıştır. Bunun sonucunda toplumsal talep ve çıkarlar hep belli bir düzeyde-ön planda olmuştur. Yöneticiler ister istemez toplumun taleplerini karşılama konusunda istekli olmak zorunda kalmışlardır. Krallara karşı parlamentonun edindiği yetkilerin genellikle alttan gelen taleplerin karşılık bulmasıyla elde edilmiştir.

Zolberg’in dediği gibi, -Ergut’un aktarımıyla- Anglo-Sakson gelenekte “toplum devleti gölgeler”. Buna karşın, Fransa’da toplumsal dinamiklerin ve bilicinin bu kadar uyanık olduğu söylenemez. Elde edilen kazanımlar genellikle büyük felaketlerin yaşanmasından, büyük çapta can ve mal kayıplarının karşılığında bedellerin ödenmesinden sonra gerçekteleşmiştir. Fransa’da edinimler çoğunlukla jakoben bir anlayışla yöneticilerin eliyle toplum üzerinden olmuştur. Diğer bir deyişle, toplum yöneticilerin lütuf buyurması sonucunda birtakım haklar ve kazanımlar elde etmiştir. Bu tarihsel süreçlerin polis modelleri üzerinde pekala bir etkiye sahip olduklarını iddia edebiliriz. Polis tartışmasında bu iki geleneği “toplum için polis(lik)” ve “devlet için polis(lik)” bağlamında değerlendirmek polis pratikleri konusunda ışık tutucu olacaktır.⁵⁴⁰ Poggi ve Ergut, Machiavelli’den bu yana Kıta Avrupasında yerleşen siyasal tecrübelerin “sürekli tehdit” üzerine inşa edildiğini belirtir. Buna göre, Kıta Avrupasında ordu, savaş ve uluslararası devletler sisteminin

---

⁵³⁹ Emsley, Policing and Its Context, s.8.

⁵⁴⁰ Bkz. Ergut bu konuyu “devlet merkezli”, “toplum merkezli” olarak değerlendirmektedir. Ergut, Modern devlet ve Polis, s.41-48;

yerleşmesinde devlet yöneticilerinin etkisi ön planda ve şahsi çıkarları asli öneme sahiptir.⁵⁴¹ Aslında bu durum elitist bir devlet teorisi ve polis eleştirilerinin odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Machiavelli devletin bekasını herşeyin üstünde tutarak bu uğurda başarıya giden yolda ahlakı ve dini gözardı edebilmekteydi. Tarihsel ve sosyolojik bağlamda bu iki unsurun o dönem o kadar da kolay bir şekilde devre dışı bırakılması söz konusu değildi. Ancak, diğer devletlerin beka sorunlarını halletmiş olmaları Machiavelli'yi bu düşüncelere sevketmişti. Benzer şekilde Bodin ve Hobbes da devlet/yönetici merkezli düşüncelere sahip olmuştu. Bodin tek kişiye dayandırdığı egemenliği sağlama almak için onu mutlak, sürekli, bölünmez ve devredilmez bir nitelikle ele alıyordu. Hobbes, mutlak iktidarın zorunluluğunu çok tutarlı bir şekilde ortaya koyup savunurken onu tetikleyen şey devleti merkeze alması ve devletin/ kralın bekasını düşünmesiydi. Öyle ki, tek kişinin iktidarını sağlama almak için bütün toplumu bir savaş halinde görme çılgınlığına varmaktaydı. Devlet tasavvuru ve örgütlenmeleri paralelinde İngiltere ve Fransa polislik işleyişlerinin farklılaştığını söylemek mümkündür.

İngiltere polislik örneğinde, daha çok “önleme” pratiği; Fransa örneğinde ise “denetim ve kontrol” mekanizması ön plana çıkmıştır.⁵⁴² Bu durum tarihsel olduğu gibi sosyolojik birtakım olgu ve algılardan kaynaklanır. Forstenzer, -Ergut'un aktarımıyla- Birleşik devletlerde ve İngiltere'de “polis” sözcüğünün polis gücü anlamına geldiğini belirtir. Burada polis yasaların ihlal edilme ihtimaline ya da gerçekten ihlaline karşı cevap verir. Buna karşın, Fransa ve onun yolundaki ülkelerde polis, suçluların yakalanmasından ve suçların önlenmesinden daha geniş bir çerçevede “iyi düzen” polisliği anlamında kullanılır.⁵⁴³ Emsley, temel farklılığın hükmeden iki rejimin yapıları ve ideolojilerinde uzandığını belirtmektedir. Öyle ki, devrimden önce mutlakiyetçi bir kral tarafından yönetilen Fransa'nın anayasacı düşünürleri özellikle ülkenin birçok bağımsız bölgesi ve/veya az gelişmiş doğası dikkate alındığında düzeni dayatmak ve bunun devamını sağlamaktan sorumlu olan

---

⁵⁴¹ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.41.

⁵⁴² Emsley, Policing and Its Context, s.88.

⁵⁴³ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.42.

bir silahlı gücün varlığından endişelenmemiştir. Buna karşın, mutlakiyetçi bir kralın isteklerine ve silahlı güçlere tabi olmadıklarına inanan İngilizler kendilerinin “free-born” yani, özgür doğduklarını ve böyle bir konunun öznesi olmadıklarını belirtiyorlardı.⁵⁴⁴ Emsley bu mantığın İngiliz kurallarında olduğu kadar, yöneticilerinde de gözlendiğini belirtmektedir. Bahsedilen durum aslında iki ülke halkının polise nasıl bir perspektifle yaklaştığını net bir şekilde açıklamaktadır. Madalyonun diğer yüzü ülke polislerinin toplum üzerinde ne tür bir güçle kontrol uygulayabileceğini ve hangi saiklerle topluma yöneliceğini göstermektedir. Çünkü, toplumsal algılayış düzeyi polise bırakılan alanın ölçeğini gösterebildiği gibi, polisin topluma yönelirken hangi saiklerle ve hangi yöntemlerle yaklaşabileceğini belirler. Toplumsal bilinç uyanık ve sağlamsa polisin hareket alanı kısıtlı olacaktır ve bu sayede polis, toplum merkezli saiklerle hareket edeceği için hukuk dışı hareketlerden, ölçsüz şiddetten uzak duracaktır. Diğer bir deyişle, polis varoluşunu devletten bilirse toplumu gözardı ederek salt devleti veya yöneticileri koruma reflekslerini kaçınılmaz olarak sergileyecektir.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta, İngiliz modelinde sanayi devrimi sonucunda kapitalist gelişim sürecine paralel olarak polisin gelişim göstermiş olması; Fransa modelinde ise bürokratik polis organizasyonunun suçların yanı sıra düzen ile ilgilenmiş olmasıdır.⁵⁴⁵ Yani, İngiltere’de kapitalist gelişime uygun olarak polislik şekillenirken; Fransa’da bürokratikleşmenin etkisi altında polislik pratikleri ortaya çıkmıştır. Muhakkak ki, kapitalist devletin yükselişi beraberinde denetim pratiklerinde birçok değişim ve dönüşüm meydana getirmiştir. Bu dönemde denetim baskı-caydırma tekniklerinden bilgi-istihbarat tekniklerine kayarak daha çok kapsayıcı ve dolaylı pratiklere evrilmiştir.⁵⁴⁶ Bireylerarası ilişkilerdeki değişikliklerin polis üzerindeki etkilerine bakılacak olursa, ekonomik gelişim süreçlerinin ve sosyal değişimlerin polisliği etkilediği görülecektir. Ortaya çıkan yeni örgütsel ve sosyal ilişkiler öncelikle, yeni görev türlerini icat ederek ve toplumsal ilişkileri etkileyerek suça ilişkin taleplerin oranında değişikliklere sebep olmuştur. Bunun sonucunda da

---

⁵⁴⁴ Emsley, Policing and Its Context, s.139

⁵⁴⁵ Emsley, Policing and Its Context, s.138.

⁵⁴⁶ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.44-45.

polislik hizmetleri oranında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Sonuçta Bayley'e göre, kapitalist modernleşmenin sosyal ilişkileri değiştirmeden polislik hizmetleri konusunda bireysel talepleri etkilemesi söz konusu olamaz.⁵⁴⁷

Anglo-Sakson ile Kıta Avrupası geleneklerindeki devlet algısı ve örgütleniş biçimlerini polisi doğrudan etkileyebilecek derece kritik alanlardır. Çünkü “toplum için polis” ve “devlet için polis” şeklinde formülize edilebilecek yönelimler polisi şekillendirebilecek olan yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlara paralel olarak söz konusu ülkelerin polisleri polislik pratikleri, kanunlaşma süreçleri, yeni yetkileri, takdir yetkisi gibi konularda farklılık ve etkinlik göstermiştir. Ayrıca, özellikle Fransa’da devlet merkezli yaklaşımlarla birlikte yaygınlaşan ve idarenin işlevselliğini arttıran bürokratik yapılanma sonucunda polisliğin, önleme pratiklerinden düzeni “kontrol etme” ve hatta “inşa etme” pratiklerine vardığı iddia edilebilir. Buna karşın, toplum merkezli idare anlayışının olduğu İngiltere’de polis başlangıçta elitleri korumaya yönelik bir çıkış noktasına sahip olmuştur. Bu nedenle İngiltere’de polislik pratiklerinin suçun önlenmesi ve suçluların yakalanması olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Eğer İngiliz polisi için “önleme” anahtar kelime olarak ifade edilirse, Fransız polisi için de “gözetleme” anahtar kelime olur. Tabiki gözetleme kavramının muhatapları -aşağıda ayrıntılı değerlendirileceği üzere- genel olarak tehlikeli sınıflar olarak çalışan ve fakir sınıflar olmuştur. Bu paralelde toplumda aylaklık, kumar oynama, fahişelik, serserilik ve sefillik polis gözetimi sonucunda sürekli olarak artış göstermiştir.⁵⁴⁸

XVIII. yüzyılın başlarına kadar Fransa’da “polis” kelimesi düzen ve şehir yönetimi anlamına gelmekteydi. Buna karşın, Anglo-Sakson geleneğinin olduğu İngiltere’de önemli oranda XVIII. yüzyılın ortalarına kadar “polis” kelimesinin anlamı tam olarak bilinmemekteydi. Fransa’da devrim sonrasında polislik idaresi içişleri bakanlığı hiyerarşisinde örgütlenmekteydi.⁵⁴⁹ XVIII. yüzyılın son on yılında ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde İngiltere’de metropollerde devlet polisleri hakkında artan sayıdaki tartışmaların arkasında kamu düzeninin sağlanması, hırsızlıkların

---

⁵⁴⁷ Bayley, *Patterns of Policing*, s.136.

⁵⁴⁸ Emsley, *Policing and Its Context*, s.86-87.

⁵⁴⁹ Emsley, *Policing and Its Context*, s.3.

engellenmesi ve suçların tespit edilmesi ve suçluların yakalanması için “polis” kelimesi git gide kullanılmaya başlanmıştır. Yeni Metropolitan Polis Teşkilatı'nın ilk görevi olarak suçların önlenmesi vurgulanmıştır.⁵⁵⁰ 1820'lerde hem İngiltere'de hem de Fransa'da polislik üzerine tartışmalar yapılyordu. İngiltere'de odak noktası Metropolitan Polis Sistemi'nin nasıl geliştirilebileceği üzerinde yoğunlaşırken, Fransa'da profesyonel polisliğin yapısı konusunda tartışmalar yapılmaktaydı. Fransa'da modern polis farklı departmanlarda çeşitli fonksiyonlara sahipti. Pazarların denetlenmesi, yiyecek kaynaklarının temini, tarım ve ticaret, suçların, serseriliğin, kumarın ve fahişeliğin önlenmesi gibi alanlarda çeşitli görevler öteden beri Fransız polisinin sorumluluğundaydı. XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Fransız polis teşkilatının emri altında yaklaşık 3.000 polis vardı. Bunların neredeyse yarısı sokaklarda devriye gezmekteydi.⁵⁵¹ Bu yönüyle Fransa'da polislik kapsam ve geçmiş olarak İngiltere'ye nazaran hem daha geniş hem de köklüdür. Fransa'nın geniş bir görev sahasında ve köklü bir polise sahip olması onun devlet merkezli düşüncesi ve sağlam bürokratik yapılanmasına bağlanabilir. İlk olarak Fransızlar tarafından geliştirilmiş rasyonel bürokratik yapılanma suçlular hakkında bilgi ve belgelerin kayda alınmasını ve birimler arasında alışverişini sağlayarak polislik yönetimi üzerinde etkili olmuştur.⁵⁵² Paris Polisi gün geçtikçe suçların önlenmesi ve belirlenmesi ve kamu düzeninin sürdürülmesiyle ilgilenmiştir.

XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başlarında farklı Fransız rejimlerinin kendilerini garantiye almak istemeleri polislik üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu dönemlerde Fransız polisinin siyasal alanla yoğun temasları olmuştur. Fransa'nın içinde olduğu kargaşa sebebiyle, İngiltere ile kıyaslandığında, Paris Polisi siyasal girdapta yoğun olarak aktif bir şekilde rol almıştır.⁵⁵³ İki gelenek arasındaki bir fark da polisin siyasal hayattaki konumlanmasındadır. Bu süreçlerde Fransa'da polisin daima siyasal bir rolü olmuştur. 1818 yılında Polis Bakanlığı kaldırılmış ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir departmanda yeniden yapılandırılmıştır. Polis, kamu düzeni polisliğinin yapılandırılması çerçevesinde 1829'da Paris sokaklarında yerini

---

⁵⁵⁰ Emsley, The English Police, s.25.

⁵⁵¹ Emsley, Policing and Its Context, s.9.

⁵⁵² Emsley, Crime, Police and Penal Policy, s.102.

⁵⁵³ Emsley, The English Police, s.251.

almaktaydı. Polis artık, mavi bir üniforma ve şapka giymekteydi. Üniforma polise iki avantaj sağlıyor gibiydi: Bir yandan polisin varlığına ve teyakkuzda olduğuna dikkatleri çekiyordu. Diğer yandan bir disiplini ve görev bilincini sağlamaktaydı.⁵⁵⁴ İngiltere'nin sonradan ortaya çıkan yeni polisi ise, toplumun devleti gölgelemesi ve kapitalist gelişimin sonradan ortaya çıkmasıyla ilintilidir. Fakat, son kertede farklı dinamikler eliyle de olsa polislikte meydana gelen gelişmeler değerlendirildiğinde birbirine paralel süreçlerin yaşandığı söylenebilir. Buna göre, Fransa'da polislik alanının genişlemesi daha çok bürokratik kurumların ve siyasal alanın etkileşimi sonucu meydana gelirken, İngiltere'de toplumsal elitlerin ve yönetenlerin ortaklığı sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Fransa'da amacına uygun olarak denetim ve kontrol veya düzenin inşası, İngiltere'de ise önleme pratikleri ön plana çıkmıştır. Ayrıca, İngiltere'de özgürlükçü düşüncesinin samimiyetle benimsendiği dönemlerde, XVIII. yüzyılın ortalarında sosyal, siyasal ve ekonomik yapı polisliğin oluşumunda etkili olmuştur. Şöyle ki, yüzyılın sonlarına kadar İngiliz ekonomisi dünya ekonomisini domine etmekteydi. Siyasetçiler ve hukukçular Britanya'nın anayasal ve hukuksal yapısının diğer ülkeler için bir rol model oluşturduğunu belirtmekteydi. Aynı zamanda sanayileşme ve özgürlükçü düşünceye dayanan Britanya ekonomisi de örnek teşkil etmekteydi. Avrupalı diğer güçler kendi içlerinde devrimler yaşarken İngiltere'de böyle bir durum yaşanmamaktaydı. Fransa farklı zamanlarda mutlakiyetçi, kralcı ve cumhuriyetçi rejimler ile yönetilmiştir. Aynı şekilde Almanya'nın da farklı rejimler eliyle yönetimi söz konusu olmaktaydı. Bir taraftan Avrupa'nın genelinde siyasal alanda önemli hadiseler meydana gelirken, diğer taraftan İngiltere'nin dahilinde sakin ve çatışmasız bir dönem geçirmesi dolaylı olarak polisliği de etkilemekteydi.⁵⁵⁵

İngiltere'de polisin yaşadığı değişim ve dönüşüm ekonomik temele dayanmıştır. Bu durum, statükocu hükümetlerin 1867 yılında çıkarmış olduğu ve sekiz yıl sonra yürürlükten kaldırdığı katı yasalardan gözlemlenebilmekteydi. Polisin genel olarak endüstriyel ilişkilerde gösterdiği gelişim, grev ve lokavt dönemlerinde meydana gelmişti. Çünkü, bu dönemde İngiltere'de düzeni tehdit eden veya bozan

---

⁵⁵⁴ Emsley, Policing and Its Context, s.53, 58.

⁵⁵⁵ Emsley, The English Police, s.106.

gelişmeler çalışan sınıfın protestolarından, grevlerinden kaynaklanmaktaydı. Bunların sunucunda, İngiltere’de polisin yeniden askeri görevleri üstlenmesi, düzensizlikle ilgilendiği dönemlere denk gelmiştir. Görevli departmanlar çıkan isyanların bastırılmasında polis ve askerin sorumlu olduklarını belirtmekteydi. Bu yönde altyapısal çalışmaları yapmak üzere görevlendirilen komisyon polisin daha geniş bir anlamda kullanılması için isyan olaylarının da görev kapsamına alınmasını şiddetle tavsiye etmekteydi. Buna göre, polis, acil bir durumda gerekli ihtiyaçlara cevap verecek en iyi mekanizma olarak değerlendirilmekteydi.⁵⁵⁶

Temelde polis güçlerinin oluşumu ve gelişimindeki ana dinamiği, Ergut’un belirttiği gibi, yöneticilerin kendi amaçlarına ulaşmak için önlerine çıkan engelleri aşma yolunda toplumsal güçlerle giriştikleri pazarlıklarda aramak en makul seçenek olarak görünmektedir. Elbette bu mücadele salt bir kazanım elde etmek amaçlı değildir. Mücadelenin ardında yatan sebebin toplumun olabildiğince denetlenmesi ve kontrol edilmesi, bir ileri aşamada toplumun dizayn edilmesi olarak anlaşılması gerekir. Biraz geriye gidecek olursak, XVI. yüzyıldan XVII. yüzyıla geçerken düzen fikrinde meydana gelen dönüşümde ilahi kaynaktan insana-dünyevi alana kayma söz konusu olmuştur. Buna paralel olarak, toplumsal düzeni sağlama işi dünyevi erklerin eline geçerek dünyevileşmiş ve siyasallaşmıştır. Aynı şekilde ilerleyen süreçte toplumdaki ayrıcalıklı zümrelerin devre dışı kalması-devletin doğrudan yönetimiyle düzeni kurma işi yöneticilere kalmıştır. Westphalia Barışıyla beraber uluslararası devletler sisteminde meydana gelen değişimler iç politikada yöneticilerin etkinliğini arttıran bir diğer aşama olmuştur. Bu şartlar altında insanın düzene yönelik yaratıcı özelliğine dair ortaya çıkan genel kabul ve toplumsal düzenin insan eliyle de yaratılabileceği, hatta bunun devlet tarafından yaratılması gerektiğine yönelik düşünce yöneticilerin amaçlarıyla gayet uyumuştur.⁵⁵⁷ Toplumsal düzeni sağlayacak figürlerin ve mekanizmaların değiştiği bir zaman ve ortamda polisin ortaya çıkışı ve gelişim göstermesi kritiktir. Polisin özellikle böyle bir ortamda ortaya çıkması bir rastlantı değildir. Aynı şekilde büyümekte olan metropollerde suçluların yakalanması ve adaletin işleyişi konusundaki problemlerin daha çok modernistler ve önemli

---

⁵⁵⁶ Emsley, *The English Police*, s.114-117.

⁵⁵⁷ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.43-45.

tarihçiler tarafından eleştiri konusu olması⁵⁵⁸ aslında polis güçlerinin kurulmasında etkili olan kesimlerin tespiti bakımından ışık tutucudur. Yani, eleştirilerin odak noktaları ve kaynakları aynı zamanda polisten gerçek manada faydalanacak sınıfları ele verir. Polis, bu süreçlerde yöneticilerin amaçlarına hizmet eden çok önemli bir araç olmuştur. Diğer bir deyişle, yöneticilerin toplumsal denetimi ve kontrolü veya düzeni tesis edecek bir konuma gelmeleri polisi yeni düzenin etkili bir unsuru haline getirmiştir. Dolayısıyla, yöneticilerin topluma dönük amaçları ile yeni polisin ortaya çıkışı arasında doğru bir orantının olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

Toplumsal kontrol ve denetim araçlarının gelişimi ile iktidarın gözetleme ve dolayısıyla önleme pratiğinin gelişimine paralel olarak polis de kabuk değişmiştir. Bir noktada ikisi için birbirinin sebep ve sonucu olduğunun tespitini yapabiliriz. Aslında, bu tarzda bir bakış hem geleneksel polis teorilerinin hem de radikal polis teorilerinin doğru ve haklı değerlendirmelerini kapsayacaktır. Bilhassa Fransız polis pratikleri bu yönde bir teoriyi doğrulamaktadır. Tilly'nin belirmiş olduğu gibi, şiddet araçlarının toplumun elinden alınıp devletin tekeline verilmesiyle baskı kuracak güçler de tekelleşmiştir. Zor kullanabilen gücün (devletin) tekelleşmesi ise devleti kamu güvenliğinin teminatçısı haline getirmiştir. Polisin toplumsal denetim ve kontrolün sağlanmasında başat rol üstlenmesi için birtakım yeni argümanlar üretilmiştir.

3.1.4. Polis ve Siyasal İlişkiler

Sosyopolitik alanın ortasında yer alan polis, bireylerin hürriyetinden toplumun tamamının kontrol edilmesine kadar geniş bir sahada görev almaktadır. Polis fiziksel güç kullanımında devletin güç kullanım tekelinin tecessüs etmiş hali olarak kanunun uygulanması, kamu düzeninin sürdürülmesi için görev alan keskin bir bıçaktır.⁵⁵⁹ Polisin bu görevini yerine getirirken kullanmış olduğu gücün doğasını ve ilişkili olduğu mekanizmayı anlamak önemlidir. Polis kurumu esasında

⁵⁵⁸ Emsley, *The English Police*, s.18.

⁵⁵⁹ Aaron Fichtelberg , “Democratic Policing and State Capacity in an Integrated World”, *Policing Across Borders: Law Enforcement Networks and the Challenges of Crime Control*, Ed: George Andreopoulos, Springer Press, New York, 2013, s.12.

kaçınılmaz ve inkar edilemez olarak politiktir. Çünkü polis, devletin bir oluşumu olarak haddizatında politiktir, devletin işleyişinin tam merkezindedir. Çok net bir şekilde polis yetkisini devletten alır ve toplumsal düzeni inşa etme girişiminde bulunmak üzere yol alır. Polislik, bugün devlet (kamu gücü) tarafından tekelleştirilmiştir. Yani, polis gücü hükümetler tarafından oluşturulmaktadır. Artık, polislik hizmeti kurumlardan ziyade devlet tarafından sunulmaktadır.⁵⁶⁰ Bu özelliği sayesinde polisin siyasal hayatta oynamış olduğu rol, polis çalışmalarında en dikkat çeken konulardan biri olmuştur ve olmaktadır. Ayrıca, hükümetlerin karakterleri ve polis çalışmaları çoğu zaman iç içe geçmekte ve birbirinden ayırt edilememektedir. Bir hükümet, eğer kontrol edici, önleyici bir polise sahipse demokratik; baskıcı, zor uygulayan bir polise sahipse otoriter olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, diktatoryal rejimlerin “polis devleti” olarak tanımlanmaları bir rastlantı değildir.⁵⁶¹ Polis, hükümetlerin demokratik, barışçıl veya despotik, müstebit gibi nitelermeleri almasına sebep olmasıyla, aslında ne kadar siyasal bir kurum olduğunu göstermektedir. Bu husus basit bir yüzeysel yaftalamadan ibaret değildir. Çünkü, polis siyasal alanda birçok değişikliğin meydana gelmesinde başat rol oynamaktadır. Bayley, polisin altı açıdan siyasal alanla etkileşim içinde olduğunu belirtmektedir: İlk olarak, polis siyasal süreçlere katılarak tutuklama, gözaltı ve sınırdışı edilme gibi konularda belirleyici rol oynar. Hatta birçok ülkede muhalif siyasetçiler polisin sıklıkla yalan-yanlış suçlamalarda bulunduğunu iddia etmektedir.⁵⁶² Bürokraside önemli yetkilere sahip olan polisin elindeki bilgi ve belgeleri farklı amaçlarla kullanması, suistimal etmesi ihtimal dahilindedir. Ayrıca, son derece politik bir kurum haline gelen polisin siyasal saiklerle yöneticilerin arzuları doğrultusunda hareket etmesi de kaçınılmazdır. Bürokratik yapıda her ne kadar önemli bir güç haline gelmiş olsa da, hiyerarşik yapılanmada polisin üzerinde üstlerin baskın olacağı durumları da göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Polisin idari, yargısal alanlarda bireyler aleyhine hareket edebileceği ihtimali daima canlı olacaktır. İkinci olarak, birçok ülkede aşikar bir şekilde polise siyasal süreçleri düzenleme yetkisi

---

⁵⁶⁰ David H. Bayley, “The Future of Policing”, *Law & Society Review*, Vol: 30, No: 3., 1996, s.585.

⁵⁶¹ Bayley, *Patterns of Policing*, s.189.

⁵⁶² Bayley, *Patterns of Policing*, s.190.

verilmektedir. Amerikan polisi genellikle oy verme yetkisine sahip olmaktadır. Japon polisi bugün seçim kanunlarının uygulanmasında aktif rol oynamaktadır. Diğer yandan, polis siyasal süreçlerde yalnızca yaptığı şeylerle değil, aynı zamanda yapmadığı şeylerle de etkili olmaktadır. Polis muhalif iki grup karşı karşıya geldiğinde güçlü tarafta yer alarak gücün bir tarafta toplanmasına sebep olabilmektedir. Örneğin, Weimar Cumhuriyeti'nde polis Naziler'in yanında yer alarak 1930'ların başında katliamların doruğa çıkmasına sebep olmuştur. Üçüncü olarak, hükümetlerin karşıt-güçlü şiddet olaylarıyla karşılaştıkları zamanlarda polisin takındığı tavır onların düşüp düşmeyeceğini belirler. 1789 Fransız devriminde polis kentli çetelere karşı direnmelerini teklif etmiş ve sonrasında onların gücünü zayıflatmıştır. Berlin Polisi Alman tarihinde birkaç önemli rol oynamıştır. 1848'de başlangıçta devrimi savunmuş, daha sonrasında ordunun müdahale etmesiyle hükümetin tarafında saf tutmuştur. Polis 1930'larda Naziler ile Komünistler arasındaki mücadelede Naziler'in yanında yer alarak Hitler'in silip süpürdüğü cereyanın içinde yer almıştır. Dördüncü olarak, polis provakasyon ve casusluk gibi gizli kapaklı eylemleriyle siyasal süreçleri etkiler. Amerikan polisi siyasal motivasyonla hareket edilen şiddet olaylarını engellemek için siyasal eylemler hakkında gizli bir şekilde bilgi toplamaktadır. Rusya yüzyıllardır uzmanlaşmış, gizli ve merkezileşmiş siyasal polise sahiptir. Rus hükümetleri XVII. yüzyıldan beri özel operasyonları doğrudan merkezden yönetmek için kendi polis güçlerine çok geniş yetkiler vermektedir. Beşinci olarak, polis hükümetler içinde politika geliştirmede başrol oynayarak doğrudan siyasal süreçleri etkiler. Rusya gibi bazı ülkelerde polis yürütme organında üst düzeyde temsiliyete sahiptir. Son olarak, polis kanunların uygulanması konusunda gizli bir güç olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶³

3.1.5. Polis ve Yeni Suç Tipleri

Polis gücünün kurulmasıyla suç oranlarının artışı veya yeni suç türlerinin ortaya çıkışı arasında bir ilişkinin olup olmadığı merkeze alınabilir. Whig okulundan

---

⁵⁶³ Bayley, Patterns of Policing, s.191-197.

Tobias gibi bazı tarihçiler, toplumdaki suç ve düzensizliğin artmasıyla bir tehdidin ortaya çıktığını ve polisin bu tehdide karşılık vermek için kurulmuş olduğunu belirtmektedir. Onların temel argümanı XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarında büyüyen şehirlerdeki artan oranlarındaki suç ve düzensizliğe dayanmaktadır.⁵⁶⁴ Tobias, 1829'da Metropolitan Polis sisteminin kurulmasını isyan korkusundan değil, suç düzeyinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu çevrelere göre, modern polis ortaya çıkmadan önce toplumda işlenen suçların hep belli bir standardı vardı ve suç oranları giderek artmaktaydı. Bu düşüncesinin aksine, Emsley, Bayley ve Ergut'un tezleri, polis örgütündeki büyümenin/yayılganının esas nedeni, toplumdaki adi suçların artan oranı değil; var olan suçların müesses nizama tehdit olarak algılanmaya başlaması yönündedir.⁵⁶⁵ Aynı paralelde, Emsley Fransa'da valilerin jandarmaların sayısını artırma isteklerinin arkasında yatan sebebin artan suç oranlarından kaynaklanan korkunun olmadığını; aslında temel kaygılarının gezginlerin ve artan sayıdaki komünlerin denetlenmesine yönelik olduğunu belirtmektedir.⁵⁶⁶ Tobias'ın iddia ettiği gibi gerçekten toplumda artan oranda suçların olup olmadığını, suçların önlenmesi ve suçluların belirlenmesi amacıyla kurulan İngiliz polisinin sağlamış olduğu verilerden anlayabiliriz. Şayet iddia doğru ise, polis teşkilatının kurulmasıyla toplumda gözle görülebilir oranda işlenen suçların oranında bir azalma olması gerekecektir. Modern polisin İngiltere'de suçun önlenmesi ve suçluların yakalanması saikiyle ortaya çıktığını biliyoruz. Acaba modern polislikle birlikte gerçekten ne ölçüde bu hedeflere yaklaşıldı? Bayley, polisin suçları önleme misyonunu bir mit, efsane olarak görmektedir. Buna göre, bu konu modern hayatın en gizli kalan sırlarından biridir. Bayley, polise verilen onca desteğe, özellikle insan kaynağına rağmen, suçlara karşı polisin toplumun en iyi koruma kalkanı olduğu savını reddetmekte ve bunun bir mit olduğunu savunmaktadır. Ona göre, bu durumu uzmanlar çok iyi bilmesine rağmen, halk bilmez. Aslında, bu iddialar için elde fazlasıyla kanıt da vardır. İlk olarak, polis memurları ile suç oranları arasındaki ilişkiye bakıldığında tutarlı bir şekilde arada herhangi bir ilişkinin olmadığı

---

⁵⁶⁴ Emsley, *Policing and Its Context*, s.119.

⁵⁶⁵ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.72; Bayley, *Patterns of Policing*, s.89; Emsley, *Policing and Its Context*, s.122. Bayley, *The Police and Political Development in Europa*, s.352-354.

⁵⁶⁶ Emsley, *Policing and Its Context*, s.86.

anlaşılabilecektir. İkinci olarak, modern polisin suçlar üzerinde bir etkisinden söz etmek çok zordur.⁵⁶⁷ Örneğin, 1987'de Birleşik Devletler'de bir milyonun üzerinde nüfusa sahip olan şehirlerde kişi başına düşen polis oranı en yüksek seviyede olmasına karşın, suç oranları da en yüksek seviyede olmuştur. Diğer bir deyişle, polisin fazla olduğu şehirlerde suç oranları da yüksek olmuştur. Daha az sayıda polisin olduğu Houston ve Seattle'da, Los Angeles'a göre şiddet olayları daha düşük olmuştur. Los Angeles'taki şiddet olayları bu şehirlerdekinin iki katı fazla olmuştur. Ayrıca, buna benzer rakamlara Britanya, Kanada gibi ülkelerde de rastlanılmıştır. Britanya'da 1977 ve 1990 yılları arasında kişi başına düşen poliste %12'lik bir artış yaşanmasına rağmen, suç oranlarında %67'lik bir artış yaşanmıştır. Kanada'da bu oranlar ayrı yıl aralığında sırasıyla %16 ve %34 olmuştur. Suç ve polis rakamları arasındaki bağlantısızlık tarihsel momentte de söz konusudur. Örneğin, 1970 ve 1990'da Birleşik Devletler'de polis sayısında yaklaşık %70.7'lik bir artış yaşanırken, tehlikeli suçlarda yaklaşık %78.8'lik ve şiddet olaylarında yaklaşık %147'lik bir artış yaşanmıştır.⁵⁶⁸ Buna karşın çok az da olsa, polis sayısının artmasıyla suç oranlarında düşüşün yaşandığı yerler de olmuştur. Örneğin, Japonya'da polisin gelişmesine paralel olarak suç oranlarında düşüşün gözlemlendiği olmuştur.⁵⁶⁹ Polisin suçları önlemede etkisiz kaldığına dair de kanıtlar vardır. Sokakları kontrol eden modern polis acil durumlara müdahale etme görevine de sahiptir. Araştırmalar polisin suç oranları üzerinde, mağduriyetlerde veya kamu güvenliğini sağlamada etkisiz kaldığını göstermektedir. Polisin sokaklarda devriye gezmesi insanları daha güvende hissettirmesine rağmen, aslında suçların önlenmesinde pek de işlevsel değildir. Acil durumlarda müdahale etme zorunluluğuna karşın, polis çoğu zaman eylem sona erdikten sonra olay yerine varmaktadır. Genel kanının aksine, polisin bir görevi olarak hızlı karşılık vermek kamu güvenliği açısından anahtar bir olmamaktadır. Burada daha çok suçların önlenmesi için, öngörülebilirlik daha etkili bir yol olabilir. Sonuç olarak zikredilen sıkıntılardan dolayı polisin kamu güvenliğini sağlamada etkisiz kaldığını rahatlıkla saptayabiliriz.⁵⁷⁰

---

⁵⁶⁷ David H. Bayley, *Police for the Future*, Oxford University Press, New York, 1994, s.3.

⁵⁶⁸ Bayley, *Police for the Future*, s.3-4.

⁵⁶⁹ Bayley, *Patterns of Policing*, s.82.

⁵⁷⁰ Bayley, *Police for the Future*, s.5-7.

Yeni polisle beraber hırsızlık suçlarındaki artış da dikkat çekicidir. Araştırmalarda öne çıkan istatistiklere göre, XVIII. yüzyılda Fransa'da suç oranlarında çok az miktarda artışın olabileceğini belirtilmektedir. Ancak, bunun sebebi geleneksel sosyal tarihçilerin iddia ettiği argümanlarda saklı değildir. Emsley, toplumda yaşanan hırsızlık olaylarını büyük oranda fakir kesimlerin ekonomik durumlarında yaşanan kötüye gidişle açıklamaktadır. Gerçekten de Fransız devrimi boyunca çok zor durumda kalan, kıtlıkla mücadele eden fakir ve işsiz halkın yaşamak için hırsızlığa başvurmuş olması bu durumun makul bir izahıdır.⁵⁷¹ XVIII. yüzyılda çoğu işçi emeğinin karşılığı olarak kısmen nakdi, kısmen de aynı ücret alıyordu. Aynı ödeme çoğunlukla eskiye ait bir alacak olarak alınıyordu. Örneğin, harmanı dövenin ücreti kısmen harmanla, maden çıkaran işçinin ücretinin bir kısmı madenle karşılanıyordu. Kapitalist sermayenin egemen olmasıyla yün, ipek, pamuk, kenevir, deri, demir gibi endüstrilerde mülkiyet haklarının yönetiminde birtakım değişikliklere gidilmiştir. Kritik değişiklik işçinin emeğinin kısmi karşılığı olan aynı kazanımında yaşanmıştır. Gelenek haline gelen aynı kazanım bundan böyle aynı hareketin sergilenmesi durumunda suç sayılmıştır. Buna gerekçe olarak çıkarılan kanunların aynı kazanımı ortadan kaldırması olmuştur. Rousseau'nun bahsetmiş olduğu "çitleme" gibi, "mülkiyet" veya "sermaye" geleneklerin aksine sadece toplumsal elitlerin eline geçmiştir. Yani, işçinin aynı hakkı değişimle beraber suç halini almıştır. XIX. yüzyılda yaşanan bu türden hırsızlıkların sayısındaki artış işverenler tarafından yürütülen davalardan kaynaklanmaktaydı. Geleneksel olarak işçilerin sahip olduğu aynı haklarına başvurmaları yürütülen yasama faaliyetleri sonucu suç halini almıştır.⁵⁷² Bu değişim bize yönetici ve toplumsal elitlerin kolkola düzeni kendi lehlerine nasıl değiştirdiklerinin güzel bir örneğidir. Şu da açık ki, İngiltere'de polis belli kesimleri suçlu olarak yaftalarken genel olarak en fakir kesimlerin yaşadığı bölgeleri de hedef almaktaydı. Yani, suç mahali genellikle kötü yaşam şartlarının olduğu, fakirlerin yaşadığı bölgelere denk gelmiştir. Aynı zamanda suç problemiği hırsız kitlelerin merkeze alınmasıyla anlaşılıyordu. Suç işleyenlerin büyük bir çoğunluğundan bu bölgelerde yaşayan ve hırsızlık eylemlerini sergileyen

---

⁵⁷¹ Emsley, Policing and Its Context, s.121.

⁵⁷² Neocleous, Toplumsal Düzenin İnşası, s.146.

kimseler sorumlu tutuluyordu.⁵⁷³ Şunun çok iyi tahlil edilmesi gerekir; Emsley'in dediği gibi, bu dönemde ortaya çıkan davalar ve bunlara ilişkin istatistiklerin gerçek suç oranlarını yansıtması çok zordur. 1780'lerde Fransa'nın yaşamış olduğu devasa ekonomik durgunluk göç dalgalarını, dilencilik ve serserilik net bir şekilde meydana getirmiştir. XIX. yüzyılda suç istatistikleri daha da kabarmıştır. Ancak bunun mantıklı açıklaması yeni veya yeniden organize edilmiş polis güçlerinin bürokratik kuruluşlarla birlikte kolaylıkla daha fazla suç raporlarını hazırlamasıyla mümkün olmuştur. Polis güçlerinin oluşumuyla toplumsal düzensizlik, içicilik ve başboşluk oranlarında gözle görülür artışlar meydana gelmiştir.⁵⁷⁴

Polisliği ortaya çıkararak sebeplerden biri olarak ister dolaylı olsun, ister doğrudan olsun şehirlerin büyümesi gösterilmektedir. Toplumda gerçekten yeni suç türlerinin ortaya çıkmasıyla polisin ortaya çıkışının sebepleri arasındaki ilişkide şehirlerin büyümesini sağlam bir temele oturtmak önemlidir. Çünkü, şehirlerin büyümesiyle toplumsal yaşamda bir takım yeni olguların ortaya çıkması doğal karşılanabilir. Bunun sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak için polisin yeni görev alanları doğabilir. Ancak, suç oranlarında yaşanan artışı, salt şehirlerin büyümesiyle açıklamak tutarlı bir yaklaşım olmaz. Yapılan araştırmalar, toplumda artan suç olaylarının *salt* şehirlerin büyümesiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Bu görüşü biraz iç dinamikleriyle beraber değerlendirmekte fayda vardır. Zira, şehirlerin büyümesine paralel olarak toplumda işsizlik oranlarının artışı ve bozulan ekonomik düzen bu bağlamda değerlendirilmelidir. Ayrıca, Fransa'nın yaşamış olduğu devrim suç ve düzen çerçevesinde dikkate alınmalıdır.⁵⁷⁵

Bayley ve Ergut'un da belirttiği gibi, eğer suçlarla polis arasında bir bağlantı kurulacaksa bu, yöneticilerin ve toplumsal elitlerin suç algılayış düzeylerindeki değişimde ve işlenen fiillerin içine oturtuldukları bağlamda aranabilir. Ayrıca, bu kesimlerim siyasal alana müdahale etme potansiyelleri de dikkate alınmalıdır. Daha önce işlenip de suç unsuru oluşturmayan, fakat daha sonra algılardaki değişim ve siyasal alana müdahale etme olanaklarının gelişmesiyle hem yeni suç tipleri ortaya

---

⁵⁷³ Emsley, *Crime and Society in England*, s.128-129.

⁵⁷⁴ Emsley, *Policing and Its Context*, s.120-121.

⁵⁷⁵ Emsley, *Policing and Its Context*, s.121.

çıkılmış hem de suç oranlarında bir artış gözlenmiştir. Dolayısıyla, esasen toplumda işlenen suçların sayısında ve türünde herhangi bir artış söz konusu olmamıştır. Diğer bir deyişle, o ana kadar suç unsuru teşkil etmeyen bir takım davranışlar ve yeni kurulan sistemi tehdit eden bir takım eylemler suç kategorilerinde yerini alarak “suç” halini almıştır ve bu sebeple de suç oranlarında (suni) bir artış yaşanmıştır. Özellikle İngiliz örneğinde elitlerin yaygınlaşan bürokrasi vasıtasıyla siyasal alanda nüfuz etme olanaklarının gelişmesi sonucu yöneticilerle birlikte yasama süreçlerini etkilemeleri kaçınılmaz olmuştur. Dolaylı yönetimdeki soylu ve ruhban zümrelerin yerlerinden edilmesiyle onların yerine geçen elitler geniş bir hareket alanı bulmuştur. Bayley'in belirtmiş olduğu, özellikle Fransa gibi bürokrasi temeli sağlam olan devletlerde polislik ile siyasal nüfuz arasındaki pozitif ilişki burada bağlamına oturur.⁵⁷⁶ Bürokraside zamanla güçlenen polis örgütünün elinin kuvvetlenmesi, ortak çıkarlar veya kamu düzenini tesis edilmesi gibi sebeplerle yasama işlemlerine müdahalesi doğal bir sonuç olacaktır. Genellikle bürokraside İçişleri Bakanlığı'na veya buna eşdeğer devlet organlarına bağlı olarak faaliyet gösteren polis güçlerinin yasama süreçlerinde hangi hareketin veya eylemin suç sayılacağı, işlenen suçun hangi kategoride değerlendirileceği ya da bir suçun cezasının ne olacağı gibi konularda aktif rol alması ender rastlanılan durumlar değildir. Aslında, polis yapısal olarak yasama süreçlerinde son derece aktif bir rol üstlenir. Modern toplumlarda belirli bir davranışın suç olarak tanımlanmasında, devlet işlerini yürüten bürokratik kurumlar en önemli rolü üstlenir.⁵⁷⁷ Bu genellikle gözden kaçırılan bir durumdur. Oysaki, yasama süreçleri salt görünürdeki meclis çalışmalarından ibaret değildir. Bir yasa tasarısı veya teklifi yasama organına sunulmadan önce toplumsal veya siyasal alanda temel bulur. Daha sonra sahada meydana gelen eksiklik, yenilik veya ihtiyaçlara binaen yasama konusu olur. Devlet, bürokratik organları aracılığıyla söz konusu alanlarda birtakım tespitleri yapma imkanı bulur. Belirlenmiş olan tespitler alt komisyonlarda olgunlaştırılarak yasalaştırılmak üzere yasama organlarına sunulur. Dolayısıyla, bürokratik kurumların yasalaştırma süreçlerinde çok etkin ve kritik roller üstlendiklerini saptamak, bunu ıskalamamak gerekmektedir. Sosyopolitik

---

⁵⁷⁶ Bayley, *The Police and Political Development in Europa*, s.357.

⁵⁷⁷ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.73

alanın tam ortasında aktif rol alan polis gibi bir güç bürokratik alanda nüfuzunu da kullanınca devlet mekanizmasında ayrı bir yer edinir. Buna binaen, polis güçlerinin bürokratikleşmesi ile yasama konularındaki artan rolleri birbiriyle yakından ilgidir. Polis bürokratik yapısının yerleşmesiyle farklı sosyal problem alanları yaratmaya muktedir hale gelir. Bürokratik konumları sayesinde polisin herhangi bir problem hakkındaki görüşleri yasama organı tarafından uzman görüşü olarak muteber kabul edilecektir. Hatta bir seviye ilere giderek Marenin ve Ergut' un da üzerinde durduğu gibi, toplumun geniş kesimleri ve siyasal elitler tarafından suçun engellenmesi ve toplumsal denetimin sağlanması konularında uzman grup olarak değerlendirilen polis, bu tür avantajlarını kullanarak özel olarak çıkmasını sağladıkları kanunlarla bazı kusurlu davranışları sergileyen bir gruba veya gruplara "suçlu" yaftası yapıştırıp son tahlilde politik bir faaliyet olarak polisliği, sanki basit bir teknik uygulamaymış gibi topluma sunabilir.⁵⁷⁸ Bu durumun bir ileri aşaması polisin yeni somut durumlar yaratarak kanunu, nizamı kendine uydurmasıdır.

Tarihsel sürecin hukuksal sürece dönüşmesine birkaç örnek verilebilir. Başlarda Avrupa'da polis tarafından tutuklama ancak belli durumlarda belli gerekçelere dayanılarak gerçekleştirilebilirdi. Ancak, daha sonra çıkarılan kanunlarla polisin tutuklama yetkisi gerekçe olmaksızın genişletilmiştir. Yetki belgesi olmaksızın kanıt aramanın yollarının genişletilmesi bir diğer örnektir. Bu yasama süreçlerinden önce polis ilk önce yargı yoluyla, daha sonra parlamento yoluyla hukuki onay verilene kadar evleri hukuksuz bir şekilde aramıştır. Ancak, dikkat edilmesi gereken konu polisin yasama organından çıkan yasalara uyacağı yerde, parlamentonun mevcut polisiye uygulamalarını yasal hale getirmesindedir. Yasalar adeta polis gücünün uygulamalarına uyum göstermek için düzenlenmiş, polislik uygulamalarının meşrulaştırılmasına çalışılmıştır.⁵⁷⁹ Polis bu yönüyle kanunu uygulamasının değil, yönetmenin biçimini oluşturur. Çünkü, polis yasa zoruyla ilgilendiği kadar sahada aktif bir biçimde rol alan bir güç olarak idari düzenlemelerle de ilgili görünmektedir.⁵⁸⁰ Dolayısıyla, geleneksel polis kuramcılarının belirttiği gibi

---

⁵⁷⁸ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.66, 73.

⁵⁷⁹ Neocleous, Toplumsal Düzenin İnşası, s.188-189.

⁵⁸⁰ Neocleous, Toplumsal Düzenin İnşası, s.39.

polis salt kanunun uygulamasıyla ilgili bir kurum olarak değerlendirilemez. Böyle bir düşünce son derece yüzeysel kalacaktır. Sosyopolitik düzenin neredeyse her aşamasında merkezde yer alan polisi, ne gelenekselcilerin "kanunun uygulaması" ne de radikallerin "hakim sınıfların koruyucusu" gibi sınırlı-kategorik yaklaşımlarına mahkum etmemek gerekir.

Marx feodalizmin yıkılışıyla beraber toprağa bağımlı olarak çalışan serflerin topraktan zor yoluyla koparılma süreçlerinin hırsızlık, serserilik, dilencilikle sonuçlandığını belirtir:⁵⁸¹ "Bir yandan, alışık oldukları hayat tarzından birdenbire sürülüp atılan bu insanlar yeni hayat koşullarının disiplinine hemen uyarlanamadılar. Kitleler halinde dilenci, hırsız, serseri takımına dönüştürüldüler." ve bundan sonra "XV. yüzyılın sonunda ve XVI. yüzyıl boyunca tüm Batı Avrupa'da serseriliğe ve aylaklığa karşı kanlı bir yasama yürürlüğe kondu." Marx'ın bıraktığı yer dikkat edilirse yasama faaliyetleri vurgusudur. Serserilik, dilencilik, delilik, işsizlik gibi durumlar daha sonra yürütülen yasama çalışmalarlarıyla beraber suç olmaya başlamıştır. Foucault'un dikkat çekmiş olduğu "Büyük Kapatılma" da tarihsel olarak aynı zamanlara denk gelmektedir. XVII. yüzyıldan sonra bir anda ortaya çıkan çok sayıdaki hapisane, genel hastane, miskinhane gibi kapalı alanlar uzun bir süre genellikle türü farketmeksizin ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin deli, serseri, işsiz ve dilencilerin topyekün olarak kapatıldığı kurumlar olmuştur. Bu kesimlerin, dilenciler ve serserilerin yanı sıra aylak aylak yaşayan veya makul ücretler karşılığında çalışmak istemeyenlerin kontrol altına alınması için 1630'da kralın emriyle sıkı takipler başlatılmıştır. Daha sonraki süreçlerde bu kişilerin yasaya uygun olarak cezalandırılmaları ve ıslahhanelere kapatılmaları kararlaştırılmıştır.⁵⁸² Büyük Kapatılma, yeni suç türlerinin ortaya çıkışı ve polislik faaliyetlerinin gelişimi büyük bir paralellik arz etmektedir. Bütün bunların son derece girift bir şekilde yakın alanlarda meydana gelmesi elbette bir rastlantı değildi. Tamamının ortak noktası yönetim aygıtının topluma nüfuz edebilecek yeteneğe erişmeye başlamasıyla toplumsal denetim ve kontrol, bir derece ileri gidersek düzeni inşa etme düşüncesi

---

⁵⁸¹ Karl Marx, *Capital: A Critique of Political Economy*, Vol: 1, New Left Review, London, 1982, s.896.

⁵⁸² Michel Foucault, *Deliliğin Tarihi*, I.Cilt, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992, s.75-114.

olmuştur. Mahkemelerle birlikte polis devletin sosyal düzeni tesis ederken başvurduğu en temel mekanizmalardan biridir. Migdal, devletin en üst seviyede itaati sağlamak için fiziksel güce başvurmanın yanı sıra toplumun taleplerini de göz önünde bulundurmaya durumunda kalacağını belirtir. Ancak, işin nihayetinde asıl olarak itaat fiziksel şiddet gibi genellikle en temel “zor” yoluyla sağlanmaktadır.⁵⁸³ Polis güçlerinin kontrolü bir toplumda sosyal denetimin sağlanmasında ve düzenin tesis edilmesi konusunda genellikle en önemli soru(n)lardan biri olabilmektedir. Devletin kaynaklar ve hizmetler üzerinde dağılmış olan kontrol yeteneği itaat talebinin yerine getirilmesinde etkili olan önemli bir faktördür.⁵⁸⁴

3.1.6. Kamu Düzeni Polisliği

Polis görevlerini yerine getirirken başvurduğu önemli bir argüman kamu düzenidir. Etkili bir güvenlik sisteminin oluşturulması kamu düzeni bakımından önem arz eder. Bu bağlamda, örgütlü suçlara karşı askeri kontrolün yanı sıra; düzenin sürdürülmesi, suçların önlenmesi ve hukukun tatbiki konusunda polis güçlerinin varlığı kamu düzenini inşa etmede önemlidir.⁵⁸⁵ Kamu düzenini sağlama adı altında dilencilik, serserilik, fuhuş gibi suç türlerinin ortaya çıkışı, takdir yetkisi gibi esnek kavramların geliştirilmesi polisin işlevselliğini yöneticilerin lehine, toplumun aleyhine genişletmiştir. Ayrıca, elitlerin yarattığı “güvenlik” kavramı da tarihsel bağlamda kamu düzeni başlığı altında işlenebilir. Emsley, zengin elitlerin toplumdaki düzensizlik hakkında korkuları dışavurmak için başat rol oynadıklarını kabul etmekte ve bu konuda neredeyse şüphenin olmadığını belirtmektedir.⁵⁸⁶ Marx’a göre, serserilik, dilencilik, hırsızlık gibi sosyal durumların kaynağı feodalizmin yıkılmasıyla ortalıkta kalan serflerdir. Yeni düzenin başat mimarlarından ve bürokrasinin temel güçlerinden biri olarak burjuvaların tercihleri ve çıkarları serflere serseri, dilenci, hırsız ve işsiz olarak olumsuz adlandırmalar yüklenmesine sebep

⁵⁸³ Joel S. Migdal, *State in Society: Studying How States and Societies transform and Constitute One Another*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s.51.

⁵⁸⁴ Migdal, State in Society, s.52.

⁵⁸⁵ David H. Bayley, *Changing the Guard: Developing Democratic Police Abroad*, Oxford University Press, New York, 2006, s.11.

⁵⁸⁶ Emsley, Police and Its Context, s.119.

olmuştur. Kapitalist sermayenin gelişim göstermeye ve hüküm sürmeye başlamasıyla bahsi geçen gruplar birer tehlikeli sınıf haline gelmiştir. Özellikle serserilik meselesi yoksulların ve işçilerin denetlenmesiyle doğrudan ilintilidir. Yeni düzende devlet yöneticileri ve elitler kendilerinin oluşturduğu sistemin disiplinini (bu kesimlere) dayatırken başarısızlık durumunda anarşi tehdidinin doğduğunu ortaya atmışlardır.⁵⁸⁷ Disipline edilemeyen tabakaların tehdit unsuru olarak görülmesinin sebebi toplumsal düzene karşı gelmelerinden öte, bunların yöneten ve elitlerin isteklerini yerine getirmemesinden kaynaklanmıştır. Foucault, kapatma kurumlarına atılanlar içerisinde çalışmayı kabul eden uysalların serbest bırakıldığını, buna karşın işsiz olan veya çalışmak istemeyenlerin içeride tutularak cezalandırıldığını belirtir. Kamu düzenine ilişkin suçlardan serserilik, fahişelik veya yoksulların boş vakitlerindeki faaliyetlerinden hiçbirisi haddi zatında suç oluşturmaz. Bazı kriminologlar bu eylemleri geleneksel suç kategorilerine alsa da bunların aslında geleneksel hiçbir tarafları yoktur. Radikal bir kriminolog, serseriliğin esas olarak istenmeyen bir davranışı sergilemekten ya da istenilen bir davranışın sergilenmemesinden değil; sadece belirli şekilde tanımlanmış kişiyle ilintili olduğunu belirtmektedir. Yani, aslında suç teşkil etmeyen birçok faaliyet ancak belli kişiler (serseriler) tarafından yapıldığında suç olur.⁵⁸⁸ Diğer bir deyişle, serserinin sergilemiş olduğu eylemi başka bir kategorideki biri yapsa suç ortaya çıkmayacaktır. İşte bu serseriliğin bizzat kendisinin suç haline getirilmesi vaziyetidir ki, böyle bir sonucun ortaya çıkması kesinlikle yönetenlerin ve toplumsal elitlerin seçimleri ve çıkarlarıdır.

1824 Serserilik Kanunu, serserilerin denetiminde polise geniş sokak yetkileri vermekteydi. Yasanın çıkarılması için görevlendirilen komisyonun tartışmalarının büyük bir kısmı serseriliğin önlenmesi konusunda ülke polis teşkilatının gözardı edilmemesi üzerine yoğunlaşmaktaydı. Chadwick'in başkanlığında geliştirilen raporda suçların genellikle aylak bir yaşamı tercih eden serseriler tarafından işlendiği belirtilmekteydi. Chadwick, organize edilmiş bir polis gücünün serserilerin sayısının azaltılmasında ve düzenin sürdürülmesinde problem çözücü olacağına ikna olmuştu. Polisin var olan yerel yönetim sistemine göre, hem şehirlerde hem de kırsalda etkili

---

⁵⁸⁷ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.70.

⁵⁸⁸ Ergut, Modern Devlet ve Polis, s.71.

bir güç olması hedeflemekteydi. Böyle bir düşünce aynı zamanda kent ve kasabalardaki yerel yönetimler üzerinde zorunlu bir polis gücünü doğurmaktaydı. Ayrıca, Metropolitan Polis'inin ilk görevi olarak suçların önlenmesi belirlendiyse de, Londra polisi kendini çok büyük ölçekte "düzensizlik" kavramıyla baş etmek pozisyonunda bulmuştur. Bundan böyle polisin isyancılar, serseriler ile başa çıkmakta askerlerden daha işlevsel olduğuna kanaat getirilmişti.⁵⁸⁹ Sonuç olarak genişletilen yetkileriyle devletin doğrudan serseriliği hedef alan geniş yetkilerle donatılmış bir polis teşkilatına sahip olması herhangi bir grubun serseri olarak yaftalanmasının yolunu açmakta ve böylece tehdit oluşturan gruplar polis denetimi altına girme potansiyeline sahip olmaktaydı. Serserilik Kanunu'na göre: Polis, herhangi bir nehre, kanala, deniz taşıtlarına, açık bir dereye, havzaya, rıhtıma, iskeleye veya buraya yakın ya da bitişik depolara; bu yerlere açılan anayol, cadde ve sokaklara veya herhangi bir kamuya açık alana ve buraya açılan cadde ve yollara derhal yakalanmayı gerektiren bir suç işleme maksadıyla sıklıkla giden her şüpheli kişiye veya hırsıza potansiyel saldırgan muamelesi yapma yetkisiyle donatılmıştı. 1872'de serseriliğin tanımında, kamuya ait bir alanda kumar oynayan bir kişinin kanun kapsamına alınmasını mümkün kılan değişiklikler yapılmıştı.⁵⁹⁰ Böylece kumar da serserilik kanunu kapsamına alınarak yeni bir alan daha açılmaktaydı.

Polis çalışmalarının odaklandığı noktalardan birisi dilenciliktir. Polisin kabuk değiştirmeye başlamasıyla beraber aynı saiklerle beraber, dilenmek katı bir şekilde sınırlandırılmıştır. Bu dönemde çıkarılan bir yasayla pazar günlerinde çeşitli eşyaların sergilenerek satılması yasaklanmıştır. Sergilenen eşyalara polis tarafından el konulabilmesi için polise yetki verilmiştir. Dilencileştirmenin ve suç kapsamına dahil etmenin imgesi o kadar dinamiktir ki, dilencilikle ilgili olarak, yoksullar dilencinin en kötü nitelikleriyle bağdaştırılmış ve böylelikle daima potansiyel suçlu olmuşlardır.⁵⁹¹ Sokak düzeninin sağlanmasında etkin rol üstlenen yeni polis, kötü ahlaklı ve suçluların yakalanmasının yanı sıra, aylak aylak dolaşan kimseleri, fahişeleri, serserileri ve içki içen kimseleri de kontrol etme görevini üstlenmişti.

---

⁵⁸⁹ Emsley, *The English Police*, s.51-55.

⁵⁹⁰ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.130.

⁵⁹¹ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.150, 163.

Fahişelik ve kumar oynamanın yanı sıra içki içme de suçları doğuran sebeplerin başında gelmekteydi. The 1834 Beer Act (Bira Yasası), the Wine and Beerhouse Act of 1869 (Şarap ve Birahane Yasası) and the Licencing Act of 1872 (Ruhsat Yasası) ile polisin içki içenler üzerinde denetim yetkisi artmaktaydı. Bu kanunların uygulamaya geçirilmesiyle polis ile fakir durumda olan çalışan sınıf arasındaki sürtüşmeler de artmaktaydı.⁵⁹² Dolayısıyla, sokaktaki polis gücünün yayılmasıyla birlikte polis, daha çok zengin sınıfı koruyan ve buna karşılık olarak çalışan fakir kesime şiddetle karşılık veren bir kurum olarak algılarda yer edinmekteydi. Ancak, Emsley polis ile çalışan sınıf arasındaki XIX. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen karşılıklı düşmanlığın genelleştirilmesinin yanlış bir algıya yol açabileceğini belirtir. Çünkü çalışan sınıfın birçok üyesi polis uygulamaları sonucu saygınlık elde etmiş ve aynı zamanda polisin getirmek istediği düzeni aslında talep eden grup olmuştur. Metropolitan Polis teşkilatının kurulmasından on yıl sonra Londra'nın zengin, varlıklı kesimleri etkili bir biçimde koruması fark edilen bir olguydu. Bununla beraber sokakların ahlaksızlıklardan, eylemlerden ve sarhoşluklardan temizlendiği de gözlenmekte olan bir durumdu. Ayrıca, kaybolan kimselerin ve kaçırılan çocukların bulunmasında polis kullanılabilirdi.⁵⁹³ Ergut'un da belirttiği gibi, polisin tümüyle egemen sınıfın çıkarına hizmet ettiğini iddia etmek mümkün görünmüyor. Tarihte birçok kez orta ve işçi sınıfları suçların engellenmesi için talepte bulunmuştur. Sosyal gerçeklik aristokratların ve toplumun en marjinal kesimlerinin, devletin suçları engelleme taleplerine destek çıkmalarını doğrulamaz. Çünkü aristokratların daima kendi polis güçleri olmuştur, marjinallerin ise kaybedecek çok az şeyleri olmuştur. Geriye kalan orta ve işçi sınıflarıdır.⁵⁹⁴ Ancak bu gerçek Giddens'in polisi dolaylı yoldan pak gösteren dahili pasifleştirme hakkındaki olağanüstü olumlamalarını eleştirilmez kılamaz. Giddens, geleneksel devletlerdeki kırsal bölgeler üzerinden hareket ederek eşkıya ve silahlı asi grupların oluşturduğu tehlikeleri bertaraf eden dahili pasifleştirme dolayısıyla polis faaliyetleri hakkında fazlasıyla olumlamaya gitmektedir. Ona göre geleneksel devletlerde merkezi

---

⁵⁹² Emsley, *The English Police*, s.60, 75.

⁵⁹³ Emsley, *The English Police*, s.31, 80-81.

⁵⁹⁴ Ergut, *Polis Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve*, s.66.

bölgelerin dışında kalan yerlerde seyahat etme daima tehlike dolu bir girişim olmakta, bu sebeplerle tüccarlar basit bir seyahatte bile her zaman silahlı kervanlarla hareket etmek zorundaydı. Ayrıca, şehirler de diğer mahallelerden kimselerin giremeyeceği mıntikalardan oluşmaktaydı. Buna karşın dahili pasifleştirme sayesinde şiddet, kabadayılık, küçük hırsızlıkların hüküm sürdüğü Fransa iç huzura kavuşmaktaydı. Modern polisliği halkın kırsal kesimden şehir çevrelerine toptan geçişi yüzünden hem olanaklı hem de gerekli gören Giddens, sadece Fransa değil, İngiltere’de de -Horace Walpole’nin aktarımıyla- Londra’daki yolculuklarda kişinin gündüz bile savaşa gider gibi yolculuk etmek zorunda kaldığını belirtmektedir.⁵⁹⁵ Ancak, bu durumu “polissiz” caddelerin sunduğu kanunsuz şiddetin, barbarca ahlaksızlığın, neredeyse sınırsız hırsızlığın bir sonucu gibi görmek tek taraflı bakışla mümkün olur. Polis pratiklerini tarihsel, toplumsal, siyasal bağlamından kopararak ve de dahili pasifleştirmeyle sivil halkın silahsızlandırılmasını tek yönlü bir bakışla değerlendirmek eksik ve taraflı kalmaktadır. Çünkü, her ne kadar sivil halkın silahsızlandırılma süreci toplumsal şiddetin azalmasına vesile olduysa da, beri tarafta şiddet araçlarının kullanımına sahip olan modern devleti ve polisi toz pembe tasvir etmek, tarihsel olarak yukarıda söz edilen marjinalleştirilmiş grupların tabi tutulduğu kötü muameleleri görmezden gelmek objektif bakıştan yoksun kalacaktır. Elbette eşkıyaların, asi örgütlerin yapmış oldukları yol kesmeleri, haraç almaları gibi eylemlerin engellenmesini olumlu gelişmeler olarak değerlendirmek gerekir. Ancak bu polisin hatasız olarak olumlandırılması suretiyle olmamalıdır.

Polisin yeni görev türleriyle yeni suç tipleri arasında önemli paralelliklerin olduğunu söylemekte sakınca yoktur. Ancak, peşinen de belirtmek gerekir ki, yöneticiler ve toplumsal elitler arasındaki tarihsel ortaklık sürecinde ortaya çıkan yeni suç tiplerini polis gücünün varoluşsalı olarak kabul etmek veya onu bugünün polisine kadar dayandırmak gibi sınırlı bir kavrayış da kabul edilemez. Tarihsel bağlamda yöneticiler ve toplumsal elitler arasındaki ortaklık sonucu düzene tehdit olarak algılanan serseri, aylak, dilenci, yoksul gibi grupların bizzat kendilerinin suç unsuru olarak görüldüğünü kabul etmek önemlidir ve de gereklidir. Fakat, bununla beraber polis örgütünün sosyopolitik alanda çok önemli gelişimler göstermesi,

⁵⁹⁵ Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, s.250.

sadece bu ortaklık ile çıkar ilişkisi veya kapitalist sermaye ile işçi sınıfı arasındaki ilişkiyle açıklanamaz. Bugün polisin gelmiş olduğu noktada bu dinamiklerin çok ötesinde farklı etkileşimlerin, düşüncelerin payı vardır. Bütün bunlara rağmen beliren yeni düzende yönetenlerin ve kapitalist sermayenin ortak çıkarlarının ve birlikteliklerinin tarihsel bağlamda polisin yapısını önemli oranda etkilediğini belirtmek gerekir. Neocleous'un belirttiği gibi, çıkarılan yeni yasaların ve yeni polisin aynı kavramsal temelleri ve ideolojileri paylaştıkları ve kurumlarının çakıştığını görmek gerekir. Yeni çıkarılan polis ve yasalar aynı tarihsel momentte, yeni endüstriye kapitalist düzenin inşasının parçaları olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁶ Serserilik meselesi gibi işsizlik, yoksulluk, dilencilik de kamu düzenini tehdit eden durumlar olarak kabul edilmiştir. Dilenmek, hırsızlık, kumar düşkünlüğü, içmek gibi düzensizliğe yol açacak davranışlar genel ahlaka ve ortak iyiye tehdit olarak anlaşılmaktaydı. Kanun koyucular aylaklık ve dilencilik yönünde bir yaşam tercihi seçen kişilerin suç işlemeye yatkın olduklarını belirtiyorlardı. Oysaki, aslında dilencilüğün ve aylaklığın kendisi suç olarak görülmekteydi artık. Bir Fransız idareci “Bolluk emeğin, yoksulluk da aylaklığın ürünü olduğundan, en önemli meselemiz yoksulları zapt etmenin ve onları işe sürmenin yollarını bulmaktır.” derken aslında toplumsal elitlerin ali menfaatlerini gözetmekteydi. Bu dönemlerde ortaya çıkan polis yönetimindeki kapatma kurumlarını ve polisiye denetimlerini bir arada düşünmek gerekir. Buna benzer şekilde, şenliklerin yasaklanmasına yönelik istekleri de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Çünkü, şenlikler de yeni oluşan toplumsal düzenin ritmini bozarak üretim sürecini baltalamakta, çalışmaya sarf edilecek enerjiyi boşa harcamakta ve düzensizliğe yol açan davranışları tetiklemekteydi.⁵⁹⁷ Çıkarılan yoksulluk yasalarıyla yeni polisin aynı kavramsal temelleri ve ideolojik varsayımları paylaştıkları ve kurumların büyük oranda örtüştükleri şüphe götürmez. Dikkat edilmesi gereken husus, yeni polisin ve yeni yoksulluk yasalarının aynı tarihsel momentte, yeni endüstriyel kapitalist düzenin araçları olmasıdır.⁵⁹⁸

---

⁵⁹⁶ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.141.

⁵⁹⁷ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.60-65.

⁵⁹⁸ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.140-141.

3.1.7. Polisin Takdir Yetkisi

Polisin yetkilerini genişleten en önemli argümanın “takdir yetkisi” olduğunu söyleyebiliriz. Takdir yetkisinin polis gücünün temel özelliği olduğu kabul edilmiştir. Polis ile asker arasındaki en önemli farklardan birisi genel olarak polisin kendi başına, üstten izin almaksızın hareket edebilmesidir. Yani, polisin takdir yetkisine sahip olmasıdır.⁵⁹⁹ Takdir yetkisi 1829’da polise verilen ayrıcalıklardan biridir. Polis takdir yetkisi sayesinde değişen ve ortaya çıkan yeni durumlara adapte olma olanağına sahip olmuştur. XIX. yüzyılda büyüyen şehir ve kasabaların karmaşık yapılarıyla başa çıkma konusunda, takdir yetkisi mahkemelerin ve polisin elini hem rahatlatmıştır hem de güçlendirmiştir.⁶⁰⁰ Takdir yetkisinin polise verilmesinde etkili olan düşüncelerden biri, onun sayesinde polisin suçları önleme konusunda daha başarılı olacağına dair inançtır.⁶⁰¹ Polisliğin işlevselliği bakımından takdir yetkisi çok kritik bir rol oynar. Takdir yetkisi sayesinde herbir polis memuru tek tek amirlerinden izin almak yerine üstlerinin emirlerini dikkate almaksızın çok geniş polislik faaliyetlerinde bulunma imkanını elde eder. Mike Brogden’in polis hakkındaki “diğer mesleklerde olanın tam tersi olarak, en alttakilerin -sokaktaki polis memurunun- işi sırasında takdir yetkisini en üst düzeyde uygulayabilen” ifadesi manidardır.⁶⁰² Tercih hakkına sahip olmak ve daha sık sık tercih yapabilmek, polisi askerden ayıran çok önemli bir noktadır. Komuta kademesi dahilinde verilen emirlerin dışına çıkamayan asker gibi bir örgüte karşı, polis gücünün sahip olduğu takdir yetkisinin çok geniş bir alan açar polise. Hatta takdir yetkisi sayesinde polislik alanlarının dışına çıkılarak yargısal güç kullanımı bile söz konusu olabilir.⁶⁰³ Takdir yetkisi sahada polise gerçekten çok önemli avantajlar kazandırır. Örneğin tutuklama, gözaltına alma, sorguya çekme, müsadere gibi uygulamalarda polis son derece rahat bir şekilde hareket alanı bulur. Ayrıca, takdir yetkisi sayesinde bir kanunun emrinin farklı şekillerde yorumlanmasının zemini hazırlanır. Çünkü, doğası gereği takdir yetkisinin sınırlarının belirlenemez olması son derece farklı uygulamalara kapı açabilir. Farklı

⁵⁹⁹ Emsley, *The English Police*, s.236.

⁶⁰⁰ Emsley, *Crime, Police and Penal Policy*, s.12.

⁶⁰¹ Emsley, *The English Police*, s.239.

⁶⁰² Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.190-191.

⁶⁰³ Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, s.66.

yerlerdeki iki olayda meydana gelen birbirine çok benzer iki eylem polis tarafından çok farklı şekillerde yorumlanabilir. Hatta “takdir yetkisi” gibi muğlak bir kavrama bir de "makul şüphe" gibi polisin seçimlik hakkını daha da genişleten bir düzenleme eklenirse içinden çıkılmaz bir hal ortaya çıkabilir. Verilen yetkide dikkat edilmesi gereken bir nokta, -gerçek amacına uygun olarak- devlet mekanizmasının üretmiş olduğu “takdir yetkisi”, “makul şüphe” gibi muğlak kavramsal yetkilerin içinin genelde bilerek boş bırakılması, kural-içi boşlukların yaratılması, somut verilerle içlerinin doldurulmamasıdır. Çoğunlukla yöneticiler dönem dönem girmiş oldukları sıkıntılı şartlardan kurtulabilmenin yolu olarak bu tarzda yoruma açık kural içi boşlukları yaratmaktadır.

Takdir yetkisi toplumsal denetim ve kontrol aşamalarında, düzeni inşa etme süreçlerinde altyapısal anlamda donanımlı ve doğrudan yönetim anlayışının hakim olduğu siyasal iktidarların elini son derece rahatlatan bir zeka ürünüdür. Hatta takdir yetkisi ile genelde devlet, özelde de hükümetler yönetim sürecinde ve sivil toplumun zapt edilmesinde belli bir oranda uzak durmuş gibi gözükmenin yolunu bulur. Bu şekilde takdir yetkisi bir yanılısamaya yol açabilir.⁶⁰⁴ Diğer taraftan modern devlet polis veya diğer güçleri vasıtasıyla meşru fiziksel gücüne başvururken birtakım meşrulaştırıcı argümanları işletir. Vatandaşlar arasında devletin uyguladığı fiziksel şiddeti kabul edilebilir kılan unsurlardan biri de takdir yetkisidir. Bu bağlamda, polis önemli oranda sahip olduğu takdir yetkisi aracılığıyla olaylara ve suçlulara müdahale etme, sokakları kontrol etme, hatta “dayak atma” olanağı bulur.⁶⁰⁵

---

⁶⁰⁴ Neocleous, *Toplumsal Düzenin İnşası*, s.195-198.

⁶⁰⁵ Emsley, *The English Police*, s.255.

SONUÇ

Modern devlet, siyasal iktidarlar içinde en mükemmel örgütlenmeye sahip olanıdır. Pre-modern devlet dönemlerinde hiçbir siyasal örgütlenme, herhangi bir alanda modern devlet gibi bir donanımına sahip olamamıştır. Bu durum siyasal faktörlerle bağlantılı olduğu kadar; sosyal, ekonomik ve teknolojik etkenlerle de ilintilidir. Zira, modern devletin siyasal örgütlenmesi ortaya çıktığı dönemin ne sosyoekonomik yapısından, ne de teknik ve teknolojik gelişmişliğinden bağımsızdır. Geleneksel devletlerin siyasal anlamda merkezi yapısı zayıftı. Yöneticilerinin tebaları üzerinde hükmedebilme kabiliyetleri son derece sınırlı olmaktadır. Toplumun tamamına hükmetmeyi olanaklı kılacak ekonomik gücün olmaması doğrudan siyasal yapılanmayı etkilemekteydi. Çünkü, bir kral en başta ekonomik sebeplerden ötürü sürekli bir orduya sahip olamıyordu. Zamanla teknik gelişimlerle birlikte yaygınlaşan paranın pazara girmesi bu konuda en kritik gelişmelerden biri olmuştur. Ortaya çıkan yeni orta-zengin sınıf burjuvaların ruhbanlar ve soylular aleyhine krallarla işbirliğine gitmesi merkezi yapılanması güçlü iktidarların zeminini hazırlayan bir gelişme olmuştur. Burjuvaların güvenlik taleplerine karşılık, kralların vergilendirme olanaklarının gelişmesi siyasal alanı doğrudan etkilemiştir. Ekonomik güçleriyle beraber krallar hem zayıf durumdaki rakip prenslerin varlığına son vererek konumlarını güçlendirmiş, hem de toplumun büyük bir kısmı üzerinde hakimiyet kurma yeteneğine sahip olmuştur. Paranın yanı sıra, savaş teknolojisindeki ilerlemeler ve yeni gözetleme teknikleri modern devletin yapılanmasında doğrudan etkiye sahip olmuştur. Modern devletin güç kullanım tekeli ve bunu uygulayan erki olarak polis gücü tam da bu noktada ortaya çıkmıştır.

Modern devletin güç kullanım tekeli, yöneticilerin toplumun tamamını ekonomik ve sosyal alanda denetleyebildiği ve güçlendiği ortamda ortaya çıkmıştır. Sivil halkın devletin güç kullanım araçları üzerinde sahip olduğu tekeli onaylaması sadece bir olguyla; buna dair bir kanaatle veya inançla; salt devletin meşruiyetine yüklenen fiziksel gücüyle açıklanamaz. Diğer bir anlatımla, devletin güç kullanım tekelinin meşruluğu, salt halkın kabul görmesiyle izah edilemez. Bu aynı zamanda devletin en üstün otorite olarak kendini halka kabul ettirebilmesi ile de ilintidir. Eğer devletin vergilendirme gücü ve güç kullanım tekeli sağlayacak kontrol ve denetim

mekanizmaları olmasaydı, muhtemelen güç kullanım tekeli ve bunun dolayısıyla polis gibi bir güçten söz edilemezdi. Bu bağlamda, yöneticilerin dolaylı yönetimden doğrudan yönetime geçmesi en başta merkezi güçlü devlet yapılarını doğurmuştur. Bu sayede, yöneticiler yerel iktidarları aradan çıkarıp doğrudan yerel halk üzerinde hakimiyet kurarak idari menzillerini geniş alanlarda etkili bir biçimde kullanma olanağına sahip olmuşlardır. Devlet toplum içinden kurduğu altyapısal iktidar teknikleri sayesinde, toplum üzerinde nüfuz edebilme gücüne erişerek sivil toplumun içine sızar. Ayrıca, gözetleme tekniklerinin gelişmesi dahili pasifleştirmeyi sağlamıştır. Tabiki bu durum halkın sürekli olarak devlet tarafından gözetlenebildiği hissine kapılması ve kontrol ve denetim araçlarının elvermesiyle doğrudan bağlantılıdır. Sonuç olarak bir taraftan doğrudan yönetim modeliyle idari menzili gelişen, diğer taraftan gözetleme araçlarıyla tüm toplumu etkin bir şekilde izleyen devlet bu sayede güç kullanım tekeli kolaylıkla elini almıştır. Yeni tekniklerle modern devlet yöneticileri gündelik yaşamın en mahrem kısımlarını bile etkileme yetilerine muazzam derecede erişmiştir. Bu noktada devletin sözü edilen bütün kontrol ve denetim mekanizmalarının işlemlerini sağlayan en önde gelen aracı polistir.

Modern devletin güç kullanım tekeli denilince akla ilk gelen kurum doğal olarak polis gücü olur. Polis, devlet yöneticilerinin sivil halkı sürekli olarak izleyip kontrol etmek istediği bir ortamda sosyopolitik alanın tam ortasında kendine yer bulur. Bu konumu sebebiyle polis, esasında problematik bir hal alır. Devlet merkezli yönetim anlayışından hareketle polisin devlet odaklı bir anlayışa sahip olacak olması, sahada polis güçleri ile sivil halk yüz yüze geldiğinde sorun yaratacaktır. Çünkü, üçüncü bölümde görüldüğü üzere polis, -bu çalışmada ele alındığı bağlamıyla- toplumla devletin karşı karşıya geldiği alanda büyük oranda devletin âli menfaatlerini gözetken kurumdur. Hatta polis, özellikle Kıta Avrupası geleneğinde yasama işlemleri sırasında bizzat devlet yöneticilerinin emri altında onların lehine aktif rol üstlenerek devlet odaklı düşünceyi ve pratiği geliştirir. Bu bağlamda, polislik pratikleri kamu düzeninin inşası, genel refahın sağlanması, suçların önlenmesi ve suçluların yakalanması gibi düzlemlerde sorunsal bir hal alabilir. Zira, daha çok devlet yöneticilerinin tarafında ve emrinde olan polis, örneğin kamu

düzenini temin ederken büyük olasılıkla toplum aleyhine bir tutum sergileyecektir. Polisin ordudan özerk, profesyonel yapıya sahip olmasının yanında, takdir yetkisi ayrıcalığına sahip olması tahrip gücünü arttıran bir faktördür. Takdir yetkisinde gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, aslında polisin işlemiş olduğu birçok eylemin suç olduğu halde, kanun zırhı ile suç unsuru olmaktan çıkarılmasıdır. Zira, takdir yetkisi kendisinde içkin olan bir meşrulaştırıcı unsur ile suç teşkil eden hareketleri kanuna uydurur. Sonuç olarak, devlet adına çok geniş takdir yetkileriyle donatılmış polis en sıkıntılı alanlardan birini teşkil eder. Nitekim tarihte bunun çok acı tecrübelerinin yaşanması bu tezi doğrulamaktadır. Makro düzeyde, Nazilerin Yahudi soykırımını gerçekleştirirken başat rol üstlenen kurumu polis olmuştur. İnsanlığın en büyük felaketlerinden birisinin kamu düzenini inşa etme, suçluların yakalanması gibi iddiaların ardından gerçekleştirilmiş olması hem acı verici, hem de paradoksal bir haldir. Nazi polislerinin Holocaust'u gerçekleştirirken geniş bir takdir yetkisine ve meşruiyete dayandığı göz önüne alınırsa polisin sahip olduğu araçlar, dolayısıyla tahrip gücü daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca, güç kullanım tekelinin devlet eline alınarak kişiler arası şiddeti azaltma iddiasının olduğu bir düzlemde, Ruanda da gerçekleştirilen soykırımın yaşanması başka büyük bir soru işaretidir. Gerçekten de Bauman'ın belirttiği gibi, modern devlet ve onun bürokratik yapısı olmadan bu türden insanlık felaketlerinin yaşanabilirliği çok zordur. Bunun dışında, mikro düzeyde de polisin sergilemiş olduğu birçok eylem aslında sorunludur. Anayasal, yasal birçok gösteri, yürüyüş veya eylemde çokça problemlerle polislik pratiklerini saptamak olanaklıdır. Sivil halkın maruz kalmış olduğu şiddet, özellikle polisin dayanmış olduğu takdir yetkisinden kaynaklıdır.

Polisin yasama süreçlerinde etkili olan bir kurum olmasının yanında, yargısal aşamalarda pozisyonu da üzerinde durmaya değer problematik bir alandır. Yargı kararlarının uygulanmasını sağlayan en temel kolluk güçlerinden biri polistir. Dolayısıyla, hem yasama, hem de yargı süreçlerinde etkin rol oynayan polisin, sivil halk ile karşılıklı olarak polislik faaliyeti sebebiyle yargılanmış olduğu bir davada organik bağlantıları sebebiyle devlet memuru olarak korunması veya kollanması genellikle rastlanılan bir durumdur. Bu tarz handikapların üstesinden gelme konusunda eldeki mekanizmalar değerlendirildiğinde “hukuk devleti” argümanı

işletilebilecek en önemli araç olarak görülmektedir. Devlet yöneticilerinin ve yönetilenlerin her türlü işlem ve eyleminin denetim altına alındığı hukuk devleti mantığında, devletin temsilcisi konumundaki polis memurlarının yurttaşlarla olan münasebetleri sonucunda ortaya çıkan hak ihlallerinin yargısal süreçlerde hakkaniyetli ve objektif bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Mevcut devlet sistemlerinde polisin veya herhangi bir devlet kurumunun kamu görevini yerine getirirken, hesap verilebilirliğini teminat altına alan en önemli araç hukuk devletidir. Dolayısıyla, sosyopolitik alanda sivil halk ile sürekli olarak yüz yüze gelen polisin, polislik uygulamalarından ortaya çıkan hak ihlallerinin etkin bir şekilde yargılanması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin gerçek manada pratiğe geçirilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü, halihazırdaki devlet sistemlerinin büyük bir çoğunluğunda İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurum olarak bürokraside ve yasama süreçlerinde etkin bir rol üstlenen polisin ayrıcalıklı konumunun yargı aşamalarında yurttaşlara karşı işletilmemesi hukuk devletinin gereğidir. Bu bağlamda kuvvetler ayrılığı ilkesinin gereği olarak, yargı organlarının yargısal süreçlerde etki altında kalmadan her iki tarafa eşit bir şekilde yaklaşması ancak yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile mümkün olabilecektir. Yurttaşlara fiziksel güç kullanımı uygulayan polis güçlerine karşı yargı bağımsızlığının ve tarafsızlığının tesis edilmesi, bir taraftan yurttaşların kendilerini güvende hissettirecek; diğer taraftan da yargı makamlarına hesap verecek konuma gelen polis güçlerinin hak ihlalleri konusunda daha dikkatli ve özenli hareket etmelerini sağlayacaktır. Bu sayede yargısal süreçlerde hesap verebilir konuma gelen polis kamu düzeninin tesisi, suçların önlenmesi, suçluların yakalanması gibi konularda faaliyet gösterirken amacına uygun olarak daha tutarlı hareket eder hale gelecektir.

Hak ihlallerine sebebiyet veren polislik pratiklerini azaltmak için, sahada meydana gelen yeni olgulara, ihtiyaçlara cevap verecek düzenlemelerin polisten bağımsız olarak ayrı bir mekanizma tarafından işletilmesi makul görülebilir. Çünkü, sahada polislik faaliyetlerinde bulunan polisin yasama süreçlerinde olabildiğince kendi çıkarlarını koruma reflekslerini gösterecek olması tahmin edilebilir bir sonuçtur. Bu bağlamda, yurttaşların polis güç kullanımına maruz kalırken haksız eyleme uğramaması adına kanunlaştırma süreçlerinde bağımsız ve tarafsız

kurumların aktif rol alması önemlidir. Bir diğerk sorunlu nokta olan polisin takdir yetkisinin sınırlandırılması mağduriyetleri azaltabilir. Zira, hak ihlallerinin odak noktalarından birisi gerçekten de polisin geniş takdir yetkisidir. Takdir yetkisi, adeta polislik faaliyetlerinde keyfi tutum ve davranışların kanuna uydurulmasına sebep olan, suistimallerin kapısını açan bir hareket alanı sunar. Bu bağlamda, polisin takdir yetkisini genişleten suç şüphelerinin ölçüsünün hukuk devleti ilkelerine uygun olması gerekir. Örneğın, değerlendirmesi kişiden kişiye değışkenlik gösteren, nesnel ölçütlere dayanmayan, suistimallere sebep olan ve takdir yetkisinin kullanılmasında son derece işlevsel rol alan “makul şüphe” gibi soyut kavramsallaştırmalardan uzak durulması hukuk devletinin gereğı olacaktır. Bunun yerine yargı süreçlerinde daha somut verilere dayanan, öznel değerlendirmelerin yapılamayacağı somut deliller üzerinden hareket edilmesi daha hakkaniyetli olacaktır.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Çulha Zabcı, Filiz, Ergün, Reyda, ***Kral-Devletten Ulus-Devlete***, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, ***Kent Devletinden İmparatorluğa***, 5.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Köker, Levent, ***İmparatorluktan Tanrı Devletine***, 5.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Köker, Levent, ***Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı***, 4.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Köker, Levent, ***Tanrı Devletinden Kral-Devlete***, 5.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, ***Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği***, 2.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, v.d., ***Sokratesten Jakobenlere: Batı'da Siyasal Düşünceler***, Ed: Mehmet Ali Ağaoğulları, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Akal, Cemal Bâli, ***Devlet Kuramı***, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Akal, Cemal Bâli, ***İktidarın Üç Yüzü***, 6.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

Akal, Cemal Bâli, ***Sivil Toplumun Tanrısı***, 2. Baskı, Engin Yayınları, İstanbul, 1995.

Akal, Cemal Bâli, ***Yasal ve Kılıç***, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.

Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 6.Baskı, Metis Yayınları, 2011.

Anderson, Perry, *Lineages of the Absolutist State*, NLB, London, 1974.

Anderson, Perry, *Passages from Antiquity to Feudalism*, NLB, London, 1974.

Ardant, Gabriel “Financial Policy and Economic Infrastructure of Modern States and Nations”, *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.164-242.

Arendt, Hannah, *Şiddet Üzerine*, Çev: Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

Aristoteles, *Politika*, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1975.

Aristoteles, “Politika”, Çev: Mete Tunçay, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.160-227.

Arslanel, M. Nazan, Eryücel, Ertuğrul, “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15-2, 2011, s.1-20.

Aydınlı, Yaşar, “Farabî ve Bağdat Meşşâî Okulu”, *İslam Felsefesi: Tarih ve Problemler*, Ed: M.Cüneyt Kaya, İsam Yayınları, İstanbul, 2013, s.145-181.

Aydınlı, Yaşar, *Farabî’de Tanrı-İnsan İlişkisi*, 3.Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Balibar, Etienne, “Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji”, Çev: Nazlı Ökten, Der: Etienne Balibar/ Immanuel Wallerstein, *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, 3.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.109-133.

Bauman, Zygmunt, *Modernite ve Holocaust*, Çev: Süha Sertabiboğlu, Sarmal Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1997.

Bauman, Zygmunt, *Modernlik ve Müphemlik*, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Bayley, David H., “The Future of Policing”, *Law & Society Review*, Vol: 30, No: 3, 1996, s.585-606.

Bayley, David H., “The Police and Political Development in Europa”, *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.328-379.

Bayley, David H., *Changing the Guard: Developing Democratic Police Abroad*, Oxford University Press, New York, 2006.

Bayley, David H., *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*, Rutgers University Press, United States of America, 1990.

Bayley, David H., *Police for the Future*, Oxford University Press, New York, 1994.

Ben-Amittay, Jacob, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay/Levent Köker, Savaş Yayınları, Ankara, 1983.

Beriş, H.Emrah, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 63-1, 2008, s.55-80.

Bloch, Marc, *Feodal Toplum*, Çev: Melek Fırat, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.

Bodin, Jean, “Devlet Üstüne Altı Kitap”, *Batı’ya Yön Veren Metinler: Rönesans, Protestan Reformu, Erken Modern Dönem Bilim Çağı (1350-1650)*, II.Cilt, Der: Alev Alatlı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

Bodin, Jean, “Devlet Üstüne Altı Kitap”, Çev: Özer Ozankaya, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yeni Çağ*, II.Cilt, Der: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986.

Bookchin, Murray, *Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine: Devrimci Halk Hareketleri Tarihi*, I.Cilt, Çev: Sezgin Ata, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.

Cristina, Rojas, *Civilization and Violence: Regimes of Representation in Nineteenth-Century Colombia*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2002.

Demircioğlu, AYTEKİN, *İbn Haldun’un İnsan Düşüncesi ve Medeniyet Algısı*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2014.

Demirkol, Taner, *İbn Haldun’da Bilim ve Devlet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994.

Dobb, Maurice, v.d., *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, Çev: Çetin Yetkin, Aydınlık Yayınları, Ankara, 1970.

D’entreves, Alessandro Passerin, “Devlet Kavramı”, Çev: Başak Baysal, Düz: Alişan Çapan, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.193-211.

Dumont, Louis, “Bireycilik Üzerine Denemeler: Doğu. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet”, Çev: Hülya Tufan, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.141-177.

Ebenstein, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev: İsmet Özel, 5.Baskı, Şule Yayınları, İstanbul, 2009.

Elias, Norbert, *Uygarlık Süreci: Batılı Dünyevi Üst Tabakaların Davranışlarındaki Değişimler*, I.Cilt, Çev: Ender Ateşman, 6.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Elias, Norbert, *Uygarlık Süreci: Toplumun Değişimleri/Bir Uygarlaşma Teorisi İçin Taslak*, II.Cilt, Çev: Erol Özbek, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Elton, G. R., “The Age of the Reformation”, Der: G. R. Elton, *The New Cambridge Modern History: The Reformation, 1520-1559*, Vol: 2, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, s.1-22.

Emsley, Clive, Shpayer-Makov, Haia, “Polis Dedektifi ve Polis Tarihi”, *Polis Dedektifliğinin Tarihi: 1750-1950*, Ed: Clive Emsley/Haia Shpayer-Makov, Çev: Ayşe Handan Konar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.1-16.

Emsley, Clive, *Crime, Police and Penal Policy: European Experience 1750-1940*, Oxford University Press, New York, 2007.

Emsley, Clive, *Crime and Society in England: 1750-1900*, 3rd Edition, Longman, Great Britain, 2005.

Emsley, Clive, *The English Police: A Political and Social History*, 2nd Edition, Routledge Press, New York, 2014.

Emsley, Clive, *Policing and Its Context: 1750-1870*, Macmillan Press, London, 1983.

Erdem v.d., Tevfik, *Feodaliteden Küreselleşmeye: Temel Kavram ve Süreçler*, Ed: Tevfik Erdem, 2.Baskı, Lotus Yayınevi Yayınları, Ankara, 2009.

Ergut, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Ergut, Ferdan, “Polis Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 34, Sayı:1, 2001, s.59-78.

Evans-Pritchard, E. E., *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*, Oxford University Press, London, 1940.

Farabî, *Es Siyaset Ul-Medeniyye veya Mebâdi' Ul-Mevcudat*, Çev: Mehmet Aydın/ Abdülkadir Şener/Rami Ayas, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980.

Farabî, *El-Medinetü'l Fâzıla*, Çev: Nafiz Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989.

Farabî, *Tahsîlu's-Sa'ade (Mutluluğu Kazanma)*, Çev: Hüseyin Atay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Fichtelberg, Aaron, "Democratic Policing and State Capacity in an Integrated World", *Policing Across Borders: Law Enforcement Networks and the Challenges of Crime Control*, Ed: George Andreopoulos, Springer Press, New York, 2013, s. 11-26.

Finer, Samuel E., "Military Forces and State-Making", *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.84-163.

Foucault, Michel, *Büyük Kapatılma*, Çev: Işık Ergüden/Ferda Keskin, Haz: Ferda Keskin, Seçme Yazılar 3, 3.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Foucault, Michel, *Cinselliğin Tarihi*, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, 2.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Foucault, Michel, *Deliliğin Tarihi*, I.Cilt, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.

Foucault, Michel, *Hapishanenin Doğuşu*, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 4.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

Foucault, Michel, *Özne ve İktidar*, Çev: Işık Ergüden/Osman Akınhay, Haz: Ferda Keskin, Seçme Yazılar 2, 4.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Gauchet, Marcel, “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset”, Çev: Ozan Erözden, Düz: Şebnem Gökçeoğlu Balcı, **Devlet Kuramı**, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.33-67.

Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev: Büşra Ersanlı/Günay Göksü Özdoğan, 2.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul, 2008.

Giddens, Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, Çev: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

Giddens, Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhuriyet Atay, 2.Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008.

Gözler, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları: Ders Kitabı**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2.Baskı, Bursa, 2011.

Gross, Leo, “The Peace of Westphalia: 1648-1948”, **The American Journal of International Law**, Vol:42, No:1, 1948, s.20-41.

Haldun, İbn, **Mukaddime**, I.Cilt, Çev: Turan Dursun, Onur Yayınları, Ankara, 1977.

Haldun, İbn, **Mukaddime**, II.Cilt, Haz: Süleyman Uludağ, 6.Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul, 2009.

Hassan, Ümit, **İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi**, 2.Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Heywood, Andrew, **Siyasetin Temel Kavramları**, Çev: Hayrettin Özler, Adres Yayınları, 2012.

Heywood, Andrew, **Siyaset Teorisine Giriş**, Çev: Hızır Murat Köse, Küre Yayınları, İstanbul, 2011.

Hill, Christopher, *1640 İngiliz Devrimi*, Çev: Neyyir Kalaycıoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

Hinsley, F. H., *Sovereignty*, 2nd Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Hobbes, Thomas, *Leviathan*, Çev: Semih Lin, 12.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Hobsbawm, Eric Jan, *1870'ten Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, 4.Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

Huberman, Leo, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Çev: Murat Belge, 12.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

İnalcık, Halil, *Rönesans Avrupası: Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, 4. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Jason-Lloyd, Leonard, *An Introduction to Policing and Police Powers*, Cavendish Publishing Limited, London, 2000.

John, Salisburyli, "Devlet Adamın Kitabı", Çev: Nuri Çolakoğlu, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I. Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, 335-357.

Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, 6.Baskı, Bilgi Yayınevi Yayınları, 1992.

Locke, John, *Hükümet Üstüne İkinci Tez*, Çev: Aysel Doğan, İlya Yayınevi Yayınları, İzmir, 2000.

Machiavelli, Niccolo, "Konuşmalar", Çev: Pars Esin, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yeni Çağ*, II.Cilt, Der: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986, s.49-79.

Machiavelli, Niccolo, *Hükümdar (Il Principe)*, Çev: H.Kemal Karabulut, 5.Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.

Machiavelli, Niccolo, *Siyaset Üzerine Konuşmalar*, Çev: Hakan Zengin, Dergah Yayınları, İstanbul, 2008.

Macpherson, C. B., *The Political Theory of Possesive Individualism: Hobbes to Locke*, Oxford University Press, New York, 1962.

Mairet, Gerard, “Padovalı Marsilius’dan Louis XIV’e: Laik Devletin Doğuşu”, Çev: Cemal Bâli Akal, Dü: Balca Çelener, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.215-242.

Mann, Michael, *States, War, and Capitalism: Studies in Political Sociology*, 2nd Edition, Blackwell Publishers, Cambridge, 1992.

Mann, Michael, *The Sources of Social Power: A History of Power From the Beginning to A. D. 1760*, Vol: 1, Cambridge University Press, New York, 1986.

Mann, Michael, *The Sources of Social Power: A Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914*, Vol: 2, Cambridge University Press, New York, 2003.

Marshall, T. H., “Citizenship and Social Class (1950)”, *Citizenship and Social Class*; Ed: T.H. Marshall/Tom Bottomore, Pluto Press, London, 1992, s.8-17.

Marsilius, Padovalı, “Barış Savunucusu”, *Batu’ya Yön Veren Metinler: Kökler/Orta Çağlar (-1350)*, I.Cilt, Der: Alev Alatlı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s.335-342.

Marx, Karl, *Capital: A Critique of Political Economy*, Vol: 1, New Left Review, London, 1982.

Migdal, Joel S., *State in Society: Studying How States and Societies transform and Constitute One Another*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Montesquieu, Baron de, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev: Fehmi Baldaş, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

Mumford, Lewis, *The Myth of the Machine: The Pentagon of Power*, Columbia University Press, New York, 1970.

Neocleous, Mark, “Güvenlik, Özgürlük ve Denge Miti”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.19-46.

Neocleous, Marc, “Haritanın Dışında: Şiddet ve Kartografi Üzerine”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.257-282.

Neocleous, Mark, “İnsanlık dışı Güvenlik”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.139-158.

Neocleous, Mark, “Medeniyet Polisi, Medenileştirici Olarak Teröre Karşı Savaş”, Çev: Gül Çorbacıoğlu/Ersin Embel, *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Mark Neocleous, Der: Zafer Yılmaz, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s.315-383.

Neocleous, Marc, *Savaş Erki, Polis Erki*, Çev: Beyza Sumer Aydaş, NotaBene Yayınları, Ankara, 2014.

Neocleous, Marc, *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*, Çev: Ahmet Bekmen, h2o kitap Yayınları, İstanbul, 2013.

Oman, Charles W. C., *The Art of War in the Middle Ages: A.D. 378-1515*, Oxford University Press, London, 1885.

Orwell, George, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, Çev: Nuran Akgören, 26.Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2010.

Parkinson, C. Northcote, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Çev: Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1976.

Pasiç, Dzemil, “Farabî’nin Siyaset Anlayışı”, http://www.academia.edu/12899434/Farabinin_Siyaset_Anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1, E.T.: 20.11.2017.

Perry, Marvin, v.d., *Western Civilization: Ideas, Politics, and Society*, 9th Edition, Cengage Learning, Boston, 2009.

Philpott, Daniel, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2001.

Pierson, Christopher, *Modern Devlet*, Çev: Neşet Kutluğ/Burcu Erdoğan, 2.Baskı, Chiviyazıları Yayınevi, Ankara, 2015.

Pierson, Christopher, *The Modern State*, 2nd Edition, T&F, New York, 2004.

Pirenne, Henri, *Economic and Social History of Medieval Europe*, Çev: I. E. Clegg, New York, 1937.

Pirenne, Henri, *Mohammed and Charlemagne: A History of Europa from the Invasions to the XVI. Century*, Çev: Bernard Miall, Murray Printing Company, New York, 1955.

Pirenne, Henri, *Ortaçağ Kentleri Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Çev: Şadan Karadeniz, 13.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Platon, “Devlet”, Çev: Sabahattin Eyüboğlu/Mehmet Ali Cimcoz, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.33-79.

Platon, “Yasalar”, Çev: Nuri Çolakoğlu, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s.80-123.

Poggi, Gianfranco, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, Çev: Aysun Babacan, 3.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

Poggi, Gianfranco, *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*, Çev: Şule Kut/Binnaz Toprak, 6.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Polat, Ezgi Güzel, *Anayasal Vatandaşlık*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara, 2010.

Rousseau, Jean-Jacques, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev: Rasih Nuri İleri/Ünsal Oskay, 4.Baskı, Say Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Rousseau, Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, Çev: Vedat Günyol, 9.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: Antikçağ*, I.Cilt, Çev: Muammer Sencer, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.

Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: Modern Çağ-Yeni Çağ*, III.Cilt, Çev: Muammer Sencer, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.

Sabine, George H., *A History of Political Theory*, 3rd Edition, HRW, New York, 1961.

Sabine, George H., *Siyasal Düşünceler Tarihi, Eskiçağ-Orta Çağ*, I.Cilt, Çev: Harun Rızatepe, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1969.

Sancar, Mithat, “Modernlikteki Barbarlık-Uygarlıktaki Şiddet”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/97/modernlikteki-barbarlik-uygarliktaki-siddet#.WducyBO0OHo>, E.T.: 09.10.2017.

Sancar, Mithat, “Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti”, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı: 13, 2001, s.25-45.

Sarıca, Murat, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, 3.Baskı, Gerçek Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1980.

Sarıca, Murat, *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1987.

Saygılı, Abdurrahman, “Modern Devlet’in Çıplak Sureti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 59, 2010, s.61-97.

Schmitt, Carl, *Siyasal İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev: A.Emre Zeybekoğlu, 3.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.

Schmitt, Carl, “Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet”, Çev: Bertil Emrah Oder, Düz: Burak Oder, *Devlet Kuramı*, Der: Cemal Bâli Akal, 2.Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.245-254.

Schulze, Hagen, *Avrupa’da Ulus ve Devlet*, Çev: Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul, 2005.

Smith, Anthony D., *Milli Kimlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, 4.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Soysal, Mümtaz, *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 9.Baskı, Gerçek Yayınevi Yayınları, İstanbul, 1992.

Şenel, Alâeddin, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma: Geçiş aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Şenel, Alâeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih Öncesinde İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982.

Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar*, 17.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.

Thomas, Aquinumlu, “Prenslük Yönetimi”, *Batı'ya Yön Veren Metinler: Kökler/Orta Çağlar (-1350)*, I.Cilt, Der: Alev Alatlı, İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s.255-260.

Thomas, Aquinumlu, “Prenslük Yönetimi”, Çev: Mete Tunçay, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara 1985, s.361-368.

Thompson, James Westfall, *Economic and Social History of Europe in the Later Middle Ages (1300-1530)*, Fredrick Ungar Publishing, New York, 1931.

Thompson, James Westfall, Edgar Nathaniel Jhonson, *An Introduction to Medieval Europe (300-1500)*, W.W.Norton&Company.Inc. Publishers, New York, 1937.

Tilly, Charles, “Örgütlü Bir Suç Olarak Savaşmak ve Devlet Kurmak”, Çev: S. Erdem Türköz, Eren Buğlalılar, *Siyasol-Referans Kütüphanesi*, 2015.

Tilly, Charles, “Reflections on the History of European State-Making”, *The Formation of National States in Western Europe*, Ed: Charles Tilly, Princeton University Press, New Jersey, 1975, s.3-83.

Tilly, Charles, “War Making and State Making as Organized Crime”, *Bringing the State Back*, Der: Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer , Theda Skocpol, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, s.169-187.

Tilly, Charles, *Avrupa'da Devrimler: 1492-1992*, Çev: Özden Arıkan, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Tilly, Charles, *Kollektif Şiddet Siyaseti*, Çev: Seda Özel, Phoenix Yayınevi Yayınları, Ankara, 2009.

Tilly, Charles, *The Contentious French*, Harvard University Press, Cambridge, 1986.

Tilly, Charles, *War And The Power Of Warmakers in Western Europe And Elsewhere: 1600-1980*, University Of Michigan Press, Michigan, 1983.

Tilly, Charles, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu: 990-1992*, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.

Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Eski ve Orta Çağlar*, I.Cilt, Der: Mete Tunçay, 2.Baskı, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

Tunçay, Mete, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yeni Çağ*, II.Cilt, Der: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara, 1986.

Turan, Mehmet, *Anayasal Devlet*, 3.Baskı, Naturel Yayıncılık, Ankara, 2004.

Waddington, P. A. J., *Policing Citizens: Authority and Rights*, UCL Press, London, 1999.

Wallerstein Immanuel, "Halklığın İnşası", Çev: Nazlı Ökten, Der: Etienne Balibar/ Immanuel Wallerstein, *Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, 3.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.92-108.

Weber, Cynthia, *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and Symbolic Exchange*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Weber, Max, *Ekonomi ve Toplum*, Çev: Latif Boyacı, I.Cilt, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.

Weber, Max, *Ekonomi ve Toplum*, Çev: Latif Boyacı, II.Cilt, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Wood, E.M., Wood Neal, *İsyân Borusu: Kapitalizmin Yükselişî ve Siyasal Teori*, 1509 – 1688, Çev: Fahri Bakırcı, Epos Yayınları, Ankara, 2008.

Yılmaz, İlkay, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamit Döneminde Güvenlik Politikaları, Mürur Tezkereleri Pasaportlar ve Otel Kayıtları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Yves, Michaud, *Şiddet*, Çev. C. Muhtaroğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.